

VI.
I.C.
4.

Česká čítanka

pro

druhou třídu škol středních.

Složil

František Bartoš.

Páté, zcela upravené vydání.

Cena 1 zl. 20 kr., váz. 1 zl. 40 kr.

V BRNĚ.

Tiskem a nákladem Karla Winikera, e. a. k. dvorního knihkupece,
1896.

O b s a h.

	Strana
1. *Krása. — Václav Štule	1
2. Přísloví o pracovitosti.	1
3. *Práce. — Vl. Šťastný	1
4. *Podobenství. — Boleslav Jablonský	2
5. Nil. — Václav Royt	2
6. Faethon. — Fr. Ruth	4
7. Pyramidy Gizeské. — Ot. Hostinský (Ebers)	7
8. *Píseň Mojžíšova. — Václav Štule	10
9. Rhampsinitovy poklady. — Fr. Ruth	11
10. Vznik výtvarných umění. — Jos. Braniš	15
11. *Krásné dědictví. — El. Krásnohorská	17
12. Bazar tripolský. — Kvido Mansvet	20
13. Podzim. — Václav Kosmák	23
14. Stěhovavé ptaetvo. — Bohumil Bauše	24
15. *Pocestný. — Fr. Lad. Čelakovský	28
16. Polní hospodáři. — Karel Starý	29
17. *Ptáci. — Jar. Vrchlický	32
18. Čermáček. — Primus Sobotka	32
19. *Původ skřívánka. — Sv. Čech	33
20. Palestýna. — Kvido Mansvet	35
21. *V zajetí babylonském. — Václav Štule	38
22. Kanárek. — Jan Krejčí	39
23. *Vrabčík. — El. Krásnohorská	42
24. *Naší konopce. — Jar. Vrchlický	43
25. Švanda dudák. — Jakub Malý	43
26. *Štika. — Fr. Lad. Čelakovský (Krylov)	47
27. Kající vlk. — Bájka srbská	47
28. *Zakletá dcera. — Moravská	48
29. Obyčeje Peršanů. — Jan Kvíčala (Herodot)	48
30. Mladí Kyrovo. — Jan Kvíčala (Herodot)	49
31. *Zima. — Vítězslav Hálek	54
32. Vánoční stromek. — V. Kosmák	54
33. *Adam a Eva. — Moravská	56
34. Led. — Bohumil Bauše	57
35. *Novému roku. — Vlad. Šťastný	60
36. Trojí přítel. — Fr. Lad. Čelakovský	60
37. *Materí douška. — Karel Jaromír Erben	61
38. Vděčnost synovská. — Fr. Tomsa	61
39. *Kdo ještě máš svou matičku. — Vlad. Šťastný	63
40. Bůh neopouští. — Fr. Stránecká	63
41. *Mladý drotar. — Svatopluk Vajanský	70
42. Syrská poušť. — Kvido Mansvet	71
43. *Mene — tekel — fares. — Vlad. Šťastný	73

* Čísla hvězdičkou označená jsou veršovaná.

44. Kouzelný prsten. — Fr. Ruth	75
45. Filemon a Baucis. — Fr. Ruth	78
46. *Dědeček a babička. — Svatopluk Čech	80
47. Midas. — Fr. Ruth	81
48. *Radost a žalost. — Fr. Lad. Čelakovský	82
49. Štěstík — Jan Mašek	82
50. *Štěstí. — I. Ad. Hoyduk, II. Vojtěch Pakosta	85
51. Plíváník. — Jos. Jungmann	85
52. Opatovský poklad. — August Sedláček	91
53. *Ve starém hradě. — Ant. Klášterský	93
54. Tropicák příroda. — Pavel Durdík	94
55. Krokodili. — Pavel Durdík	97
56. *Sirotek. — Česká	100
57. Starodávné báje o delfínech. — Pavel Johlička	101
58. Ceylon a jeho obyvatelé. — „Vesmír“ 1886	102
59. *Tři deery. — Moravská	106
60. Na rozhraní dvou světů. — Jos. Kořenský	107
61. Nejstarší zeměvid. — Václav Royt	109
62. V Athénách. — Jos. Kořenský	111
63. *Král Kodrus. — El. Krásnohorská	114
64. Věštírna delfská. — Jos. Král	115
65. *Rozmanitost jazyků. — Bol. Jablonský	119
66. Nioba. — Jos. Král	120
67. *Smrt. — Moravská	122
68. Orfeus v podsvětí. — Fr. Ruth	122
69. Arion. — Fr. Ruth	129
70. *Píseň. — Jos. Sládek	131
71. Hrobařci. — K. Starý	131
72. *Motýli. — Jar. Vrchlický	135
73. Mouchy. — Bohumil Bíba	135
74. Vlk, liška a osel. — Daniel Adam z Veleslavína	137
75. *Rada zvířat. — Jar. Puchmajer	138
76. Poběhlý osel. — Vinc. Zahradník	140
77. *Osel a tele. — Fr. Lad. Čelakovský	140
78. Klasy. — Jos. Svátek	141
79. Sedlák Dolina. — Vítězslav Hálek	141
80. Neočekávaný lékař	143
81. Nežistnost	144
82. Dobročinnost	144
83. Lumci. — Ladislav Duda	145
84. Žížaly. — Bohumil Baušo	146
85. Herodot. — Václav Royt	148
86. Vyučování řeckých hochův. — K. Cumplo	150
87. Sokrates	150
88. *Má otčina. — Václav Štule	153
89. Hry olympijské. — Fr. Velišský	157
90. *Vlastní práce. — Bol. Jablonský	157
	161

	Strana
91. Česká přísloví o domově a vlasti	161
92. Damoklův moč. — D. Ad. z Veleslavína	161
93. Kousek českého ráje. — Fr. Eckert	162
94. *Vojnovo loučení. — Bol. Jablonský	165
95. První poslové jara. — F. V. Rosický	166
96. Řím, hlavní město říše. — K. Cumpfe	168
97. Život na ulicích starého Říma. — K. Cumpfe	171
98. Pověst o Curtiovi. — Jan Havelka	172
99. *Curtius. — K. S. Macháček	173
100. Poštování rýže v Žaponsku. — Josef Kořenský	175
101. *Moč a pluh. — Ant. Kosina	177
102. Kopřivy. — Jan Hrdý	178
103. Junius Brutus soudí syny své. — Jan Havelka	179
104. *Jaro se blíží. — V. Pakosta a Vít. Hálek	180
105. Menenius Agrippa. — D. Ad. z Veleslavína	181
106. *Máj. — Boleslav Jablonský	182
107. Sady. — Pavel Jehlička	182
108. *Šarády. — F. L. Čelakovský	184
109. O palmách. — Vosmír 1886	185
110. *Topole. — Ant. Klášterský	187
111. L. Quinetius Cinecinnatus. — V. Royt	187
112. *Polní květ. — Jar. Vrchlický	189
113. Etruskové. — V. Royt	189
114. *Zacelené rány. — Jan Neruda	191
115. Z Neapole na Vesuv. — Josef Kořenský	191
116. *Vrňové. — Josef Wenzig	193
117. Pochovaná města. — Josef Kořenský	196
118. Kterými vlastnostmi založili si Římané vládu světovou. — R. Dvořák	200
119. *Holubice a straka. — Josef Chmelá	203
120. Letní jitro. — V. Kosmák	203
121. Svatá hora Athonská. — Sava Chilandaree	204
122. Pravidla opatrnosti v českých přeslovích	206
123. Kavkaz. — Sv. Čech	206
124. *Noc. — Rud. hrabě Chotek	208
125. Tundra. — Jaromír Hrubý	209
126. Samojeidi. — Jaromír Hrubý	212
127. *V háji. — Sv. Čech	214
128. Arabie a poloostrov pyrenejský. — Karel Vorovka	215
129. *Oblaka. — Josef Kalus	216
130. Rozličné houby. — V. Kořánek	216
Poznámky	222
Stručné zprávy o spisovatelském	230
Rozšíření četiva. Látka na slohová cvičení ústní a písemná	235
Základní pojmy české metriky	251

1. K r á s a.

1. Má své krásy jaro, léto, jeseň, zima,
nebe má je v jasně noči ohvězděné,
má je chmura, kdy se v ní duha klene,
když z ní blesky mihotaji před očima.
2. Svoji krásou duši moji čilou jímá
sad kvetoucí a stromoví ojíněné,
klidné jezero a moře rozbouřené,
palma v poušti a mech, an se skály třímá.
3. A co krásou vši je krásy neskonale,
ježto blaží dítko, mládce, muže, starce,
ač ji pojmut nelze zřitelnici malé:
4. Aj to krásá nekvetoucí, nevadnoucí —
lánska to je svatá, vezdy všemohoucí —
jest to Tvůrce sám a krásy všaké dárc.

Václav Štulec.

2. Přísloví o pracovitosti.

Dokud síla, hleďme dila, by památka po nás zbyla. —
Přičinlivému dvoji život. — S chuti do toho, půl dila hotovo. —
Práce kvapná málo platná. — Po práci milo odpočinouti. —
Z pilnosti se štěsti rodí, lenost holou bidu plodi. — Zahálka matka
hřichův. — Boha vzývej, sám ruky přikládej. — Pán Bůh dává
požehnání, ale do chléva sám nenahání.

3. P r á c e.

1. Zákon práce dán je světu,
všude život, činnost, ruch.
Synu, jako ptáka k letu,
ku práci tě stvořil Bůh!
2. Prací v ráj se pouště mění,
rostou chrámy z pustých skal,
a Bůh jen dle práce cení
život, jejž ti daroval.

3. Však jen tamo z práce vzniká
ducha sad i srdee chrám,
za rádee a pomocníka
kde se bere Pán Bůh sám.

Vladimír Šťastný.

4. Podobenství.

1. Hvězdy vyjdou a zas zajdou,
slunce vzehází a se sklání;
a tak, synu, je v tom světě
ustavičné pohybání.
2. Svět se točí kolem světa,
hvězda točí se kol hvězdy;
tak to bylo od počátku,
tak to jest a bude vezdy.
3. Měsíc točí se kol země,
se zemí pak kolem slunce: —
srdee tvé se točí kol vlasti,
a tak s vlastí kolem Tvůrce.

Boleslav Jablonský.

5. N i l.

Hlavní tok Nilu, Bílý Nil (Bahr el Abiad), jest odtok jezera Myutanského, do něhož přichází z jiného jezera, Ukereve zvaného. Obě jezera, onoho část jeho jižní, tohoto půlnoční protiná rovník.

Přímá vzdálenost Bílého Nilu jest poledníková, prameniska jeho, jezera Ukerevského, jakož i severovýchodního ramene jeho u někdejšího Pelusia dotýká se paděsátý poledník východní.

Přibrav u Chartumu na pravém boku Nil Siný (Bahr el Azrak), tekoucí s vysočiny Habešské, vyvívá hřmotným prouděním u Assuanu z posledních kataraktů či prahů svých a protéká odtud dolinou Egyptskou, rozkládající se do šířky až do 30 km, místy však zužuje se až na 2 km. Teprve pod Kahirou, kde se Nil počíná v prameny roztékat, nabývá údoli jeho větší šíře, tak že se na pobřeží mořském rozprostření až na 300 km. Délka Bílého Nilu od pramene až po soutok jeho s Nilem Siným měří asi 15 300 km; až tam vykonal teprve polovicí cestu své.

Nejzajímavější zjev Nilu jsou jeho záplavy Egypta, rok od roku pravidelně se vracející. Přičinou toho úkazu jsou roční tropické deště. Původcem ročních povodní těchto jest vlastně Siný Nil, neboť Nil Bílý, ač mnohem mocnější, pozbyv mnoha vody v pustých, po vodě prahnoucích krajinách svého horního a středního toku, nemohl by sám o sobě způsobit těchto záplav; toliko přivály, přiváděné mu Siným Nilem z Habeše, způsobují, že vodstvo jeho dostupuje v Egyptě náležité výše.

Stoupání vodstva nilského v Egyptě počíná se po letním slunovratu. Jsou až do té doby čisté, promění bez všeliké patrné 25 příčiny za jasného nebe náhle svou barvu, a zčervenavši vystupuje pomalu, a rozproudivši se pak po zemi Egyptské, promění ji koncem měsíce srpna v dlouhý chobot moře Středozemního, po jehož hladině rozloženy jsou města a dědiny jak ostrůvky. Ku konci září voda se trátí, v říjnu země osychá a počíná se síti. V prosinci, když u nás nastává zima, rozbujně se rostlinstvo po celé dolině Nilské; v březnu jsou žně. V měsíci tom Egypt pozbývá již svého krásného zeleného roucha a za zmáhajicího se vedra v potomních měsících promění se zase v pustou krajinu.

Toto duti vodstva nilského, každý rok a v touž dobu se 35 opakující, jest příčinou všeho života v dolině egyptské, neboť v Egyptě nepršívá, a Nil tam nepřibírá již žádných přítoků, tak že jen tam, kam kolem jeho lože voda vniká, jest země plodná a úrodná; kam nedotéká, tam je poušť. Rovina nilská není než úrodný pruh země, pustinou se táhnoucí, který ji Nil dlouhověkou 40 prací vytvářil. Nil každoročně Egypt netoliko ovlažuje, ale i zárodníje svým kalem, jejž po každé záplavě po sobě zůstavuje, a zemi čini tou měrou plodorodnou, že již od starých národů Egypt nazýván jest obilnicí. Prsf tuto, zemi zárodníjici, odvádí tam Siný Nil z krajin Habešských, takže úrodná půda egyptská 45 jest země z Habeše tam nanesená.

Nil, otec všeho požehnání, jak jej až podnes Egypťan nazývá, byl takto od nepaměti jediným živitelem svých poříčanův a jest jím až do této chvíle. Proto také starí Egypťané, nazývajíce jej svatým a otcem země své, ctili jej za boha, jenž se jim tajemně zjevoval svou podobou. Velebili jej chvalozpěvy a konali i své hlavní výroční slavnosti za času jeho hlavních proměn; dle dutí a opadávání vodstva jeho rozdělili i roční období; o letním slunovratu slavili nový rok.

55 O prameništi Nilu neměli starí Egypťané, ani pozdější lidstvo náležitých známostí; teprve v nejnovější době podařilo se smělým cestovatelům po Africe nabýti jistoty o kolébce jeho. Herodot, Řek rodem z Halikarnassa, jenž nám zůstavil nejstarší popis tohoto památného veletoku, poptávaje se po vrchovisku jeho, nemohl se 60 ničeho dopátrati. „O pramenech Nilu,“ praví, „netroufal si ani z Egypťanův, ani z Libyanův,^{*)} ani z Řeků, s nimiž jsem se do hovoru dával, nikdo tvrditi, že něco ví.“ Ano náboženství samo bránilo starým Egypťanům pátrati po pramenech jeho, neboť věřili, že žádný smrtelník, nýbrž jen bohové vědli o počátcích 65 dobrodince jejich, a že teprve na pouti své v podsvětí spatří je zesnulý, ana prý sama bohyně Isis mu je ukáže.

Vaclav Royt.

6. Faethon.

Pyšný chlapec byl Faethon, a kdo by se mu divil? Měl vše, co srdeč ráčilo, a nad to povídali, že jest synem samého Slunce. Když mu docházelo dvacet let, byl pyšnejším a pyšnejším. Druhové s nevolí snášeli jeho hrđost, a když se zase jednou vypínal 5 nad ostatní, jeden z nich mu řekl: „Bláhovče nadutý, myslíš-li, že věříme v báchorku o tvém původu? Nejsi lepším nás; nač se tak pyšniš? Tvé společnosti nám netřeba.“ A všichni odvrátili se od něho, aby se na jiném místě bavili dále těloevíkem.

Zahanbený jinoch studem a zlostí se zarděl a odkvapil 10 k matece své Klymeně. A nepřestal matky prositi, aby mu jistou pravdu pověděla, že bál slunce jest vskutku jeho otcem, až mu to matka svatou přísahou potvrdila. Tu pravil jinoch: „Věřím ti, ale proč otec sám k nám nepřichází? Pověz mi, kudy vede cesta k oteci; půjdu k němu.“ Matka se ho ptala: „A co cheeš otcí?“

15 „Chei, aby mi dal jistý důkaz, kterým bych se mohl pochlubit před svými druhy, kteří mne tak potupili.“

Starostlivá matka nechtěla ho propustiti a plakala, že ji miní opustiti. Ale když stále žebronil a že se mu stýská doma býti, pravila: „Jdi stále na východ přes Asii až do Indie, a tam na konec světa vypíná se hora. Na té hoře jest zlatý hrad tvého otce, odkud denně ráno vyjíždí na ohnivém voze a když přejede svou denní dráhu, večer na západě světa potápi se do moře a mořem v noči zase dojíždí svého sídla, aby druhého dne opět vyjel. Ale raději bych viděla, kdybys mi nikam nechodil. Svět je veliký, a lidé zlá.“

*) Libyan = Afričan.

Ale Faethon se rozloučil s matkou a sestrami a pln jsa smělých nadějí vydal se na cestu. Nic nelekal se délky své pouti; den ze dne kráčel stále k výehodu, až dorazil na konec světa. Tam ze mhy ranní probírala se překrásná země, v níž na skále vypínal se zlatý hrad uprostřed zlatého sloupení. Vše lesklo se zlatem a drahým kamením, střechu třpytila se slonovou kostí. Když vstoupil do brány, sotva mohl oči pozdvihnuti, jak vše zářilo. Kdyby člověk sešel celý okršlek světa, tak nádherného zámku by nenašel.

Směle vkročil a nádvořím pustil se do síně, kde na trůně ze samých rubínů seděl v nachovém rouchu bůh slunce, jeho otec. Jemu po boku stáli Den a dyanáete Měsíců, tři pacholici, tři jinoši, tři mužové a tři kmeti bělovousí; byl tam i Rok a Století, i Jaro ověnčené májovými květy, Léto s věncem z bohatých klasů, Podzim měl na hlavě věnce z révy a Zimu poznal po sněhobílých vlasích.

Hned poznal jej otec a vlněně přivítal. Když Faethon učkolik dní tam pobyl, řekl otec: „Vidiš, otče, uznávám tvou oteovskou dobrotu, a přece bych si přál —“

„Čeho by si přál syn můj,“ zvolal bůh, „abych já nemohl proshbě jeho vyhověti?“

„Slib mi, otče, že učiniš, zač tě poprosím!“

I přisahal bůh velikou přísahu, že začkoli bude žádati, prosbě jeho vyhoví. Ale jak se ulekl, když zpupný jinoch žádal, aby směl jeden den místo otcejeti na ohnivém voze slunečním po obloze. Litoval otec své přísahy, neboť nenadál se takové prosby. I pravil synovi: „Nestůj, synu, na svém! Žádost tvá jest nemoudrá, jako já jsem bez rozvahy přisahal. Ovšem neposkytním lži slova svého a nezruším toho, co vyšlo z mých úst. Ale neradím ti, abys stál na svém. Ani nevíš, v jaké nebezpečenství se vrháš. Jsi smrtelný a pouštíš se v práci nesmrteňákův. Vždyť ani z ostatních bohů nikdo neodvážil by se jeti za mne. Či myslíš, že snadno jest řiditi ohnivý ráz? Když vyjedu na báň nebeskou, i mne zkušeného pojímá závrat v té ohromné výši. A koně udržeti na dráze předepsané, bývá i mně za těžko. Když pak sjíždim večer po srázné obloze, moeně jest mi držeti koně, abychom se nesřitili do hlubin. Kéž bych nemusil vyplnit bláhové prosby tvé! Žádej eokoli jiného, vše ti dám a ve všem vyhovím, jenom toho nežádej! Popatři na svět a všecko bohatství světa! Žádej z pokladů jeho,

co chceš, vše ti dáám. Ale co ty chceš, nebude tobě darem a po-
ctou, nýbrž trestem a záhubou.“

Ale umírněný jinoch jeho řeči nic nedbal a nedal se odbýti; dotud prosil, až otec vida, že dokonce jinak nedá, svolil. Přísahal, a přísahy zrušiti nesměl.

Pobledy druhého dne hvězdy, a jitřenka vyletěla ze zlaté brány. Otec potřel syna kouzelnou mastí, aby snesl plamen a žár ohnívého vozu, a když se Faethon chystal již vyjeti z brány, takto ho napomínal: „Jed' stále středem oblohy, abys nespálil nebe, kdybys vysoko jel, ani nezřehl země jeda nízko! Ale lépe by bylo, kdybys ještě nyní upustil od své nebezpečné cesty!“
Tak pravil otec vzdychaje, neboť tušil konec neblahý.

Ale Faethon nedbal varování, chtěje provésti svou stáj eo stáj, a již pustil koním uzdy. Ještě jednou nešťastník otei kynul pozdravení a s veselou vyjel. Ale brzy oři divocí ueitili, že jich neřidi silná ruka pánova, a letěli maní nemani. Místo do výše pustili se nízko k zemi, až zaplanuly ohněm vrehy hor, i spáleno stromoví a vyprahlá tráva luční i všecko osení; města a děliny obráceny v popel. Co pozůstalo z četných národnův, osmahllo, a černí jsou posud národové v Africe, kudy Faethon tehdy jel, a daleká a široká poušť v krajinách těch. I řeky tam vyschlly docela.

Letěl tak na olivovém voze cestou necestou, vlasy mu strachem vstávaly, a oprati mu z ruky popadaly. Ani od hrůzy nevěděl, kde je a co se s ním děje.

Ale brzy zpozoroval ředitel světa Zeus, eo se stalo. Tvář jeho zachmuřila se hněvem, vymrštil z pravice blesk a bleskem srazil zpupného jinocha s vozu slunečního. I zaplakal otec a truchlil, a tehdy po celý týden svět neužrel světla slunečnho.

Veliký byl i zármutek ubohé matky a sester nerozvážněho jinocha. Putovaly po místech zhoubý, až nalezly mrtvolu jeho na břehu řeky. Tam pochovaly jej s velikým pláčem a dnem i nocí sedíce u mohyly truchlily, že od veliké bolesti dív srdee jim ne-puklo. Až smiloval se nad nimi Zeus a matku i sestry plačící proměnil v stromy a slzy jejich v jantar, jenž s vlnami řeky dostal se do moče.

7. Pyramidy Gizeské.

Návštěva pyramid bývá Kahiřanům zábavnou vycházkou nedlní, a věru sotva možno co do půvabův a rozmanitosti jinou vyjíždku „přespolní“ přirovnati k této.

Časně z rána drnčí povoz rychlými koni tažený přes železný most, jenž spojuje Kahiru s krásným nilským ostrovem Gezire.⁵ Ostrov a zámek na něm i rameno řeky, obtékající jej na západě, brzo máme za sebou. Pod stinnými stromy vedena jest dobře chovaná umělá silnice, úplně nová. Zámek a místokrálový zahrady gizeské, vysokými zdmi obehnané, zůstanou nám po levé straně, šťavnatá zelen polí struhami prorývaných osvěžuje oko, a řidouňká modravá pára zahaluje západ. Vzduch je tak čistý a občerstvující, jak bývá toliko za zimního jitru egyptského. Teď protahuje se na několik minut mlhavý závoj nad obzorem se vznášející, a jak obrovské, ostře rýsované trojhrany stojí před našima očima — pyramidy. Teď znova se zavírá mlhová stěna; v pravo a v levo¹⁵ pohlížíme tu na pasoucí se běvoly, tam na hejna stříbrných volavek, zde na osamělého pelikána, jehož by snadno zastihnuti mohla koule z našeho vozu, onde zase na praeující polonahé rolníky a jejich vesnice stranou od silnice ležíci. Tu povznášejí se dva bíli orlovy. Oko sleduje let jejich. Vzhůru patří pozoruje, že výparы²⁰ vždy více mizejí, blankyt nebeský vždy jasněji se zastkvívá, až posléze slunce v lesku nezkaleném rozesílá paprsky své.

Je jasno a horko; před námi stojí pyramidy bez závoje a se všemi pohromami, jež utrpěly během tisíců let.

Teď mírní koně spěšný krok svůj, protože cesta počíná²⁵ stoupati. V pravo a v levo spatřujeme zed; byla zřízena na ochranu proti píska pouště, život hubicímu. Cesta se otáčí smělým obloukem, a brzo stanou supíci koně na skalnaté výšině, z níž vystupují nejvyšší všech pyramid.

Stojíme před největšími oněch děl lidských, jež starí velebili³⁰ jakožto „divy světa.“ Srovnávajíce je s jinými předměty v naší myslí vždy přítomnými, dospějeme snad ku pravému ocenění velikosti jejich; a proto ihned budíž podotknuto, že chrám sv. Petrá v Římě jest vysoký 131, největší pak pyramida, totíž Cheopova, 147 metrů, tedy o 16 víc, a že by římský velechrám, kdyby³⁵ stavba Cheopova byla dutá, postavit se mohl do ní asi jako stojací hodiny pod ochrannou skleněnou báň. Ani vídeňský kostel

sv. Štěpána, ani dóm strassburský nedosahuje výše nejvyšší pyramidy; ale nové věže domu v Kolíně nad Rýnem by ji přečnívaly.
40 V jedné věci nemůže se pyramidám ani v nejmenším přirovnati žádná jiná stavba v celém světě, totiž co se týče hmoty a těži spotřebovaného staviva. Kdybychom hrobku Cheopovu rozbourali, mohli bychom z kamenů takto vyzískaných vystavěti zed' podle celých hranic francouzských.

45 Sestoupili jsme s kočáru naproti severní straně pyramidy Cheopovy. V jejím stínu ostře ohraničeném sedí ženy, prodávajice pomeranče a jiné pokrmy; čekají oslaři se svými soumary; odpočívají cestující, kteří již slezli s pyramidy. Také nám nastává krušná práce, vyléztí nahoru.

50 Tam kde vypadnutím kamenné náplně stává se stupňovitá stavba pyramid nejpatrnější, začináme vystupovati a zůstaneme až k temeni na schodech z kamenů hladce přitesaných. Stupně mají výšku rozličnou, někdy sahají muži až po pásy. Dva nebo tři mladici jsou našimi průvodcemi. Jeden před námi vzhůru vy-skakuje bosýma nohama, a bera nás za ruku, potom za sebou nás tálne; druhý podporuje a postrkuje vylézajícího ze zadu, třetí pak s boku pod paží se ho chápe, aby jej nadzdvihoval. Tak lezeme napolo a napolo neseni jsme, a hbití hoši jen neradi nám dopřávají odpočinku, žádáme-li oddechnouti si a setříti krupěje
60 potu s čela svého. Při tom cestou není bez křiku ani doterné žebroty o bachšíš, a vůbec obtěžují nás tolikerým způsobem, jako by schválně chtěli v zapomenutí uvéstí díky, jimiž jsme jim povinni za pomoc jejich.

65 Konečně dolezli jsme cíle svého. Špice pyramidy již dávno povalena jest na zem, i stojime na dosti prostranné ploše tím způsobené. Jakmile upachtěné plíce naše a rychleji proudící krev se utišily, a my jak sluší a patří odbyli „Beduiny,“ kteří nám vnucují peníze na výměnu a padělané starožitnosti ke koupi, shližíme odtud do dálky, a čím déle se díváme a v čaroravném rozhledu tom se kocháme, tím významnějším zdá se nám býti a nevyrovnanějším. Úroda a suchopár, život a smrt nikde tak blízko a tak přímo se nestýkají jako zde. Na východě proudí široký Nil, nad nímž se dmou bílé plachty latinské, a jako smaragdové koberce prostřeny jsou podél břehu jeho pole a luka, zahrady a
75 palmové háje. Ptačím hnizdům jsouce podobny, vesnice spočívají pod košatými stromy, a na úpatí hory Mokattamu, jež nyní ve

zlaté žlutí se stkví, a když slunce k odpočinku se schýlí, odleskem červánků jako růže a malvy se zardi, rozkládá se město chalifů s tisicem svých mešit, a vysoko nad ním pne se citadella, vyčnívají nejstíhlnejší všechn minaretů, ozdoby to maurolea Muhameda Aliho, jež pravými jsouce odznaky kahýrskými, objevují se i z největší dálky. Jako zelený věnec kolem živoucí tváří lidské vinou se zahrady a stromy kolem města. Není bohatšího obrazu zdaru, života a svěžestí. Nezkalena jest obloha, a přece tálhou mračna nad nivami. Jsou to hejna ptačí, jež zde do sytosti nalézají pití a píce. Jak přeštědrá jest dobrotivost Boží, a jak krásný a bohatý je svět!

Beduini opustili nás. Stojíme na výši docela o samotě. Všude ticho. Žádný zvuk nedoráží k nám ani z blízka, ani zdáli. Teď obracíme se k západu, a zrak náš nespatřuje než zdiva pyramid a hrobky a skal i písku hojnost. Žádné stěbo a žádný keř ne-nalézá potravy ve skoupé půdě té. Plavé, šedé a tupě hnědé jest roucho, do něhož daleko široko halí se všechno v jednotvárnosti nepřerušené.

Jen zde onde něco probělává se z prachu. Jest to vybledlá kostra zdechlého zvířete. Před námi rozprostírá se poušť, tichá, nehostinná, všemu, co žije, nepřátelská. A kde jest ji konec? Dni, neděle, měsíce nestáčí poutníkovi, aby k němu dorazil, ač podaří-li se mu uniknouti písku vše dusíčmu. Kraluje-li kde smrt, zde to jest, kde Egypťané vídali každého dne mizeti slunce, kde za stěnou Libyckého pohoří začíná se svět, jenž k úrodné zemi na východě má se tak, jako mrvola ku člověku žijícímu v ruchu bojív a rozkoší. Nikde na světě není hřbitova klidnějšílo nad tuto poušť, a proto řadil se zde hrob ke hrobu; aby pak tajemství smrti se zahalilo, pokryl písek mrvoly i hrobky šedým závojem.

„Čas posmívá se všem všeem, ale pyramidy posmívají se času,“ praví arabské přísloví. Odvracíme zraky své od pouště a a porozhlížíme se v kruhu památek, jež stojí v sousedství stavby Cheopovy. Všechny spočívají na skalnaté půdě pouštní vysočiny pískem zaváte.

Díváme-li se k jihozápadu, spatřujeme docela na blízku pyramidu, jež co do velikosti jen málo ustupuje pyramidě Cheopově, na níž stojíme. Na jejím temeni jsou kryci desky ještě dobrě zachovány. Budovatelem jejímu byl král Chefren, jejž nápisu jmenují Chafra, druhý nástupce Cheopova, jenž jak se zdá dokončil

také sfingu dále na východ ležící. Třetí pyramida, značně menší, ale z krásného staviva a zvláště pečlivě budovaná, byla mausoleum Mykerina (Men-ka-ra), jenž náležel k témuž rodu panovnickému. Menší pyramidy na východě, zrovna před našima nohami a jižně 120 od stavby Mykerinovy, chovají v sobě smrtelné pozůstatky synův a dcer onoho Faraona, jenž vystavěti dal nejbližší větší pomníky.

S těžkým srdcem loučili jsme se s památnými těmito místy.

Ot. Hostinský (G. Ebers).

8. Píseň Mojžíšova.

1. Zpívej se mnou Hospodinu,
rode izraelských synů,
Hospodinu chválu, čest!
Hle, jak slavný Bůh náš jest!
Pominuly úzkost, hoře:
Faraao nás honě,
jeho jezdci, jeho koně
Hospodinem uvrženi v moře.
2. Chválu zvučnou Pánu zapěji,
On mou silou, spásou, nadějí,
On sám věčný Bůh je můj:
Israeli, se mnou Boha oteví oslavuj!
Hospodin, Bůh všemohoucí,
našeho se ujal boje;
Faraonů vozy, voje,
knížata též slávou proslulá
v moři rudém, ejhle, ztonula.
Propasti je mořské svými valy
pokryly a kalem na dně halí:
Nepátele náše schvátil hměvu plamen,
sestoupili do hlubiny jako kámen.
3. Pravice Tvá, Hospodine,
sama sebou v síle slyne,
pravice Tvá, Hospodine,
Tvoje síla
nepřítele podrtila;
neb, kdo s Tebou válčí, — zhyne.
4. Veliká jest, mnohá sláva Tvoje;
podvrátil jsi protivníků roje,
pustiv na ně hměvy svoje;

prehlivost Tvá vrahý dáví,
strniště jak oheň tráví;
prehlivosti Tvoji duchem
vlny shlukly se, a vody stály
prostřed moře jako skály; —
propasti dno učiněno suchem.

5. Nepřítel již hlásal:
„Honě dohoním jich prehajících!“ —
Vrah náš jásal,
na jazyku ples a radost v lících,
v duši své se uradil:
„Kořisti, aj, dělit budu,
meče z pochvy vydobudu,
bych je všecky zahladil.“
6. A Tvůj vítr zavál, Pane!
Moře Tvoje pokrylo je!
Jak olovo v proudu prudkém
potopeni jsou Tvým skutkem.
Aj, kdo rovný Tobě mezi reky, králi, —
kdo Ti podoben je, Pane,
ve svatosti hrozný, hoden chvály:
Všecko, co chečeš, vše se stane.
7. Tyť jsi ruku vztáhl na nezdárne plémě,
a hle, pozřela je země,
z milosrdenství jsa vůdečem lidu svému,
ze poroby na svobodu pomoh's jemu,
silou svou ho nesa k stáñku blaženému.
8. Nuže, Israeli, zpívej Hospodinu!
Hle, Farao s vozy, s jezdci zajel na hlubinu, —
zajel do moře:
vody mořské shrnul na ně Pán svým duchem,
a ty's vyšel z moře, prošed suchem; —
na věky chval Hospodina v pokóře!

Václav Štule.

9. Rhampsinitovy poklady.

Žil jednou mocný král v Egyptě a jmenoval se Rhampsinit. Říše jeho byla náramná, a ještě větší bylo jeho bohatství. Měl tolik pokladů, zlata a stříbra a drahých kamenů, že deset jiných králů dohromady nemohlo se s ním měřit na bohatství. A pokladů

5 jeho přibývalo den ze dne; neboť král ten byl velice šetrný a dobře se svými penězi hospodařil, aby je svým nástupečnům rozmnožil. Brzy byly všecky sklepy plny zlata, a v zámku samý drahý kámen a peněz, že by nespočítal.

I dal si jednou předvolati stavitele, o němž slyšel, že je 10 ze všech nejvýtečnější, a řekl mu: „Vystavíš mi velikou věž, tak pevnou a silnou, aby se zloděj nemohl vlopati, s jedinými dveřmi, k nimž dám dvanácte zámků zhotoviti. Udělás-li vše po mé vůli, královská odměna tě nemine.“

15 Stavěl tedy stavitele věž důkladnou; veliký kámen tak ke kameni přiléhal, že nebylo ani malty třeba. Okno nebylo, a jediné dvěře vedly do pokladny. A k těm dveřím uděláno bylo dvanácte zámků, každý zámek od jiného zámečníka, aby mistr o mistru nevěděl, a tak aby se tam nedostal nikdo z nich.

Ale stavitele věděl, nač to staví, a byl by rád na své oči 20 uviděl všecky poklady, až tam budou uloženy. Proto jednoho kamene nezasadil pevně, nýbrž nechal otvor, eo by člověk prolezl, a jen z venku i z vnitř byl malý kámen tak pěkně zasazen, že nikdo ničeho nepozoroval.

Král pochválil hotovou stavbu, když si všecko prohlédl, 25 a dal tam přenést svoje poklady.

Však stavitele nedožil se toho, po čem dychtil, aby si mohl poklady prohlédnouti. Přišla naň těžká nemoc a nemohl s postele. Ucitiv na svém těle, že dlouho živ nebude, a že se bliží poslední jeho hodinka, zavolal k sobě oba syny své a vyzradil jim, eo 30 udělal. I o místě dobře pojmenovaném jim pověděl, kudy by se dostali k pokladům. Potom skonal.

Když otce slušně pochovali, starší bratr povídá: „Což abychom šli a navštívili poklady královny? Nabereme si, eo budeme chtít, a král toho ani nepozná. Tak budeme bez starosti 35 a bez práce dobře živí.“

Ale mladší bratr, říkali mu Muthis, káral staršího z té myšlenky a vykládal mu, že by to byla ohavná krádež, a že by se přece mohli vyzraditi. Ale bratr ničeho nedbal, až se v hněvu rozešli.

40 Muthis nechtěje míti nic z kradených věci, odstěhoval se z domu po otci a na konci města v malém domku zahradničil a tak poctivě se živil. Ale druhý bratr žil vesele, oženil se a nepracoval; kdykoli mu docházely peníze, šel si do pokladny

královy. I manželce své jednou v slabé chvíli svěřil své tajemství, a ta byla spokojena; hostina stihala hostinu, a oba z radosti do 45 radosti.

Král ovšem dlouho nic nevěděl a krádeže nepozoroval; tolik měl těch pokladův.

Jednou v noci přiběhla k poctivému zahradníkovi manželka bratrova všecka poděšena a vypravovala mu, že manžel, jak 50 ob čas činival, dnes zase večer odešel do pokladny a že se dlouho nevraci. I prosila ho pro všecko na světě, aby se podivil za bratrem, že se mu snad něco stalo.

Muthis učinil, zač ho žádala, a šel. Nalezl kámen vyndaný a opatrň leza ve věži nahmatal mrtvolu bratra uškrceného 55 v železné pasti.

Král totiž časem přece poznal, že mu kdosi nepovolaný chodi do věže a krade. Všechno prohledal, ale nenalezl cesty, kudy zloděj vcházel. Dal všech dvanácte zámků strhnouti a nových dvanáct udělati u zámečníků v dalekých městech, aby zámečník 60 o zámečníku nevěděl. Ale nic platno, pokladův ubývalo.

Proto dal udělati kolem dokola železné pasti po stěnách tak uměle, že jinak nebylo možno, než že se zloděj chytíl. I podařilo mu se.

Muthis viděl, že bratr jest mrtev a že již mu nepomůže. 65 Ale věděl, že by král stíhal pro loupež celou rodinu, kdyby zloděje poznal. Proto svlékl bratra ze šatu a i hlavu mu uřízl, jakkoli mu to těžko bylo a bolestno. Potom kameny dobré na místo zandav, odešel a šat i hlavu s sebou vzal.

Zarmoucená chof bratrova do hrozného pláče se dala, když 70 uslyšela žalostnou novinu. Ale Muthis ji domlouval, aby se přemohla, že by se pláčem prozradila. Povídá: „Co se stalo, odestati se nemůže! Však jsem se dost bratra navaroval. Služebnictvu řekni, že pánu bylo na rychlo odjeti někam za obchodem, a slzy osuš!“ Žena opravdu tak učinila, a nikdo z čeledi ničeho netušil. 75

Král vešel druhého dne do pokladny. Zámky byly neporušeny, ale v pasti vězela bezhlavá mrtvola. Spráskl nad tím ruce, jak bylo mu to divno. I dal mrtvolu vynést a vystaviti na veřejném místě, a velikou odměnu slibil tomu, kdo by poznal, čí je to tělo. Snad si také myslil, že se někdo prozradí pláčem. 80

Z celého města sběhli se lidé, ale kdo by poznal trup bez hlavy? Muthis nepustil manželky bratrovy z domu, že se bál

skrze ni vyzrazení. Ale sám byl by rád dostal mrtvolu, aby ji mohl pochovati, jak káže povinnost přibuzným.

Koupil několik měchů červeného vína a pod večer vezl je k místu, kde strážci královi hlídali bratrovy mrtvoly. Když k nim dojížděl, nařízl měch, že víno vytékalo, a pak hlasitě hořkuje prosil hlídače, aby mu pomohli, že mu víno vytéká. Vojáci se sběhli, podívali se a co měli lepšího dělat než pít? Přinášeli si hrnce a kde co měli, chytali víno a pili statečně. To byla voda na jeho mlýn. Naříkal sice na oko, ale zatím nepozorovaně nařízl i druhý a třetí měch, a hlídači pili, pili, až se opili a posnuli, jako by je do vody hodil. Zatím nastala noc, a chytrý Muthis ukradl mrtvolu bratrovu. A jak byl šelma od kosti, hlídačům těm ještě ostříhal vousy a potichu odešel a bratra ve své zahradě pochoval.

Rozzlobil se král náramně, když uslyšel časně z rána, co se stalo. Vyslýchal hlídače, a hlídači před ním stáli ztrápeni a nevěděli, než jak přivezl sedlák nějaký víno a jak mu teklo a že mu pomáhali. Pochvaly se jim nedostalo za tu úslužnost, to je pravda; však teď neměl král ani nebožtíka zloděje, ani živého pomocníka. Byl z toho všecek nevrly. Ale král měl deeru, která byla chytřejší nade všecky z ženského pokolení. Na radu její nařídil, aby do tří dnů každý muž z města přišel do zámku a tam princezna že se každého na něco zeptá.

Princezna sedle za oponou, aby ji zbytečně neobhlíželi, otvorem podala každému, jak přišel, ruku a ptala se ho, co ví o krádeži v pokladně. Ale každému přikazovala, by pod hrdelníkomu neříkal, nač se ho ptala. Myslila si, že jistě pozná toho, kdo to učinil, že se mu ruka zachvýje. Ale Muthis máje také jiti do zámku, otevřel hrob a uřízl bratrovi ruku. Ruku tu vzal si pod plášt a šel na zámek.

I jemu princezna podala ruku, sama jsouc za záslonou, a Muthis nastrčil jí mrtvou ruku a pravil: „Nediv se, vzděšená princezno, že ruka má je tak ledová; přestál jsem právě velikou nemoc, a ještě mne po těle mrazí.“

A princezna ptala se ho jako jiných: „Neviš-li o krádeži v pokladně naši?“ Muthis řekl: „Proč bych nevěděl? Věru vím, když sám jsem tam byl pro hlavu zlodějovu; ale počkej, ať si 120 oddechnu, všechno ti vypovím.“

Všecká blažena myslila si princezna: „Teď mi, ptáčku, neujdeš!“ Ale šibal nechal jí ruku, vytratil se jako duch a ze zámku odešel; smál se, jak na ni vyzrál. Za chvíli pobízí princezna: „Nuže povídej! Již jsi sobě odpočinul.“ Ale nikdo se neozývá. „Nu mluv!“, však zase žádná odpověď; odhrne tedy záslonu, 125 a vidí, jak byla ošízena.

Poznal král, že by marno bylo chytrého dálé stihati, a proto dal rozhlásiti, že se má ten, kdo princeznu tak obelstil, bez trestu ohlášiti, že se mu nic zlého nestane, a že životem svým bude ujištěn a za chyrost svou ještě bude odměněn. 130

Muthis věřil, že král svému slovu dostojí a že může na jeho slib dáti. Neboť tehdy ještě nebylo slýcháno, aby někdo slova svého a víry nešetřil. Šel směle na zámek, aby se králi prohlásil. A neprohlopil. Jak přišel do paláce, vedli ho do síně, kde král seděl na trůnu se svou deerou. Pěkně se poklonil a všecko králi 135 věrně od počátku vypravoval, jak co bylo: jak otec stavitel kámen obratně zasadil, jak bratr tam chodival, ač on mu toho neschvaloval, jak hlídače opil i princeznu obelstil, slovem, vypověděl všecko od začátku do konce.

Poznal král, že Muthis není člověk obyčejný, ale chytrý 140 velmi a při tom i spravedlivý. A že neměl syna, řekl mu: „Od pouštím ti, a když jsi uměl i deeru mou překonati na chyrost, dám ti ji za ženu.“ Muthis tomu byl velmi rád, neboť se mu zabilila krásná princezna, ale bál se, co ona tomu řekne. A když i ona svolila, dostal princeznu za ženu. 145

Král byl živ ještě několik let a když pracoval k poslední hodině, učinil ho svým nástupecem. Mladý král a královna byli potom ještě mnoha léta živí a kralovali spolu moudře a šťastně ve svatém pokoji. Poddaní je ctili a velebili pro velikou spravedlnost a dobročinnost. 150

Fr. Ruth.

10. Vznik výtvarných umění.

První počátky výtvarných umění sahají do nepamětných dob, neboť smysl pro tvary ozdobné jest právě tak jako řeč zvláštním údělem lidstva, jest darem Božím, kterým člověk nad jiné tvory vysoce vyniká.

Člověk poznává závislost svou na mocí vyšší, snažil se 5 účtu k mocnosti té na její dátí nejlepšími výtvory, jichž byly

schopny duševní a tělesné síly jeho. Oltář, socha boha, chrám a jeho nářadí poskytovaly nejvíce pohnutek k umělecké činnosti, náboženství bylo matkou a živitelkou umělecké tvorby; vedle toho pak vrozená krasochut vedla člověka k tomu, aby i potřeby vezdejší jak moha vkusně ozdobaoval.

Stopy umělecké činnosti nalézáme tedy již v pravěku. Pravěkem zoveme ony nejstarší doby, z nichž nemáme historických zpráv. Doba ta ovšem u různých národů byla různá; jedni, na 15 př. Egypťané a Chaldejští, velmi záhy vystupují na jeviště dějinné, co zatím jiní, světu tehdy neznámí, za mlhavou rouškou pravěku se tají, na př. národové středoevropští a severoevropští. V Čechách končí se pravěk až v IX. století po Kristu, neboť teprve s křesťanstvím počíná se u nás doba historická.

20 Památkami lidstva pravěkého jsou sídliště, obětiště a pohřebiště, jichž zkoumáním nabýváme známosti o životě a umělecké činnosti prabydilitelů.

Umělecká činnost pravěkého lidstva byla dosti skrovná. Na 25 sídlištích obranné násypy z kamene a hliny byly nejhrubšími počátky stavitelství, po obydlicích nezachovalo se dostatečných památek, abychom dle nich o výzdobě souditi mohli, ale na rozmanitých nádobách a nástrojích, jež v sídlištích se nalézají, můžeme již sledovat první stopy výtvarnictví ozdobného. Body, 30 přimky rovnoběžné, čáry klikaté a vlnité, kruhy a t. pod. rozmanitě se řídí v okrasy ponejvíce pásové, k nimž přistupuje — ovšem dosti zřídka — i hrubé napodobení rostlin, živočichů, ba i lidského těla.

Lid pravěký ctil bohy své pod širým nebem, označoval však obětiště, místa posvátná a památná často balvany neobyčejné podoby, nebo sestavoval balvany takové i v řady a skupiny.

35 Pohřebiště obsahují buď hroby, někdy deskami kamennými vyložené, nebo mohyly, obyčejně nad kamenným jádrem z hliny homolovitě nasypané. Ozdobné předměty zlaté a bronzové, jež se nalézají na pohřebištích a sídlištích, jsou někdy prostě z drátu svity nebo prostince a neuměle okrášleny a náležejí rovněž k památkám 40 pravěkým, aneb jsou ušlechtilé dle jistých slohových pravidel pracovány tak, že jeví se pravdě podobným, že pravěkému obyvatelstvu dostaly se cestou obchodní od národů v umění pokročilejších.

Pravěké památky, jak jsme je tuto v hlavních rysech uvedli, nalezneme po všech světa končinách, nepřísluší tedy jednomu 45 národu, ale jsou jaksi všem společnou uměleckou pračečí člověčenstva.

Od těchto uměleckých počátků povznesli se k tvorbě opravdu umělecké velmi záhy někteří národní východní, kteří přírodními poměry sídel svých byli nutkáni podnikati práce velikých rozměrů, 50 k nimž třeba bylo spojených sil nejen jednotlivcův, ale i celých kmenů, tak že tvorba, zejména stavitelská, šla ruku v ruce s počátkem a rozvojem mocných států.

Josef Braníš.

11. Krásné dědictví.

Před chudičkou chatou na dne sklonku zdříml stařec, chýle čelo lysé.

Nad ním pne se věnec modrých zvonků, s lemu stříšky kolébavě vise.

Svěží poupe, vánkem s hůry sváto, na starcově zvadlé ruce leží, — v ruce leskne se mu nůž a dláto, na rtech tůsměv jak to poupe svěží.

Hlava ze snu spokojeně kývá; kam as duše zrak se nyní dívá?

Před stařčkem v trávě na zahrádce dokonána stojí jeho práce;

neumělá, z dřeva urobena skrovňá socha Boží rodičky,

rodné vísee v dárek posvěcená na ozdobu staré kapličky,

jejíž zvonek, jako srdce vísky, lkát i plesat slyšel tolíkrát

s dětmi, vnuky, a jenž bude zvat brzy jej též k sobě v růvtek nizký.

Milý domov, sousedy tu milé opustiti nelze bez památky;

aj, tož tajně stařec robil čile v každou neděli a Boží svátky o soše rodičky s Jezulátkem.

Dokonal! — Teď ve snu se mu zdá, že již dni se před velikým svátkem, o němž sochu slavně Bohu vzdá, aby tam, kde zhožně dlíval v mládí, pravnuci též prodlívali rádi.

5

10

15

20

25

30

Ještě kolem klid, vše ve spánku.
Ještě zvonek nesvolává davu,
jenom čistý nápěv skřivánek
s výše zvuči starci ku pozdravu;
on pak v bázni sladce úzkostné
naposledy zkoumá dílo své,
jest-li hodno býti Bohu darem,
a zda práce požehnána zdarem.
Stkvěleji se ve snu rozednívá.
Zlato slunka Boží rodiče
po řasnatém rouše slavně splývá,
úsměv kouzlic v dětské tvářičce,
úsměv sladký, jehož vlídna zář
v útlou matčinu se line tvář.
Rámě živne, ježto dítko třímá
jako lásky hnútím blaženým,
a pod zraků víčkem skloněným
zdá se, že se lepá duše vznímá,
podoba to plná lahody
jako z tvůrčí ruky přírody!
Stařec ve snu před svým dilem jásá,
neb, co vytvořil, toť ryzí krása!
Tak ji viděl, v této podobě,
okem ducha, okem vnitřní touhy,
když mu v horujici útrobě
kmital její vnady přízrak pouhý, —
tak ji ostřím vydlabati bažil
z lipové té sněti hrubou rukou,
jižto mezi rozkoši a mukou
často slzou malátnosti sylažil.
Teď ji spatřil vtělenu v své dílo
rukou neumělou, jaký div!
A več nesměl doufati jak živ,
skutkem jest! Ó jak mu blaze, milo!
V tom již ve snu slyší zvonku hlas, —
dav se hrne, slavnost započiná.
Stařec blažen ruce k nebi vzpíná
a tam vidi božské záře jas. — — —
Nebylo to jitra svítání,
co se dotklo stařeckova zraku:
červánek to splýval do soumraku,
z kapličky to znělo klekání.
Ze sna vzbuzen, stařec před se zírá. —
Misto krásy lepých útváří
soška ubohá se zraku vtírá,
hruba, chybňá, dílo nezdaru,
neumělá, jak ta ruka prostá.

Rozprchal se krásný blaha sen; —
starcův zrak se sklopil zarosen...
Hle, prv z ruky pustil nůž i dláto!
Uchopil se obou malý vnouček,
a to poupe, s ruky zvadlé sváto,
děčku k nohám padlo na palouček, —
a již hošik z dřeva zbylého
robí poupe s kališkem i stonkem,
až se zdá, že z jitra slunného
rozkvetouc se stane modrým zvonkem.
Děd se dívá, — hledí, hledí žasna,
zahledí se dítku v očka jasná,
hlavinku to jasnou k srdeci vine,
a dvé perel na čílko se line!
„Blaze tobě,“ volá; „tobě přáno
vykonati, po čem bažil děd!
Tobě v dědictví to po mně dáno,
k věčné kráse zdvihat duše hled,
v tobě též se ona touha hlásí,
smělou rukou vtělit obraz krásy!
Mne však neučeno v mládí bystrémi,
nepřáno mi umným stát se mistrem;
dik však nebi, já že s hrobu prahu
smím ti ještě k umu srovnat dráhu!
Věz, mé dítě, mnohý ducha dar
v mnohé šedé hlavě děduň našich
jenom tuhým losem přišel v zmar,
a přec nelze ztratit darů dražších!
A co dobrým otečtm odepřeno:
ducha šlechtit, — hle, toť dítek věno!
K umám krásným dráha se ti klestí,
važ si toho nesmírného štěsti!
Uč se, dítě, uč se celou duši!
K mistru dobrému tě provodím,
a tvým zdarem, jejž mé srdece tuší,
zbytek života si zlahodím.
Tvoř, co krásného ti v duši plane,
lidem ku radosti požehnuané,
k napomenutí i k potěšení,
otčině své drahé k povznesení,
ku pamáce slávy její staré,
k probuzení budoucnosti jaré,
a tak pracuj: vzdej své vlasti širé
dila krásy, — však z té lásky čiré,
jako děd tvůj pro svou vesničku
skrovnnou robil Bohorodičku.“

Eliška Krásnohorská.

12. Bazar tripolský.

Bazar tripolský jest velmi prostranné pásmo daleko široko rozvětvených, překlenutých chodeb, vlastně průchodův neb uliček, nad nimiž roztaženy jsou široké plachty nebo koberce, chránící příchozích od úpalu slunečního, v nichž nalézáme vše, čeho sobě tuzemec i cestovatel přeje. Tripolané zovou bazar „ssuk“ a přidávají k tomu jména řemesel, na př. „ssuk el harrára,“ t. j. bazar tkalců hedbáví — nebo jména prodavačů, jako „ssuk el Turk“ — bazar turecký atd.

Každý cestovatel najde v těchto bazarech hojnost zajímavé látky ke studiu zdejšího života, a již samo množství přespolních navštěvovatelů těchto místností poskytuje tak poutavého obrazu, že cestovatel snadno celého půl dne tu ztráví, ač třeba jen na chvíli byl příšel.

Každodenně před východem slunce již proudí v bazarové čtvrti život čilý a hybný. Na všech stranách uvidíš hemžení a šukání, podobné ruchu probouzejícího se mraveniště, všude zimničný chvat a spěchání, zrovna jakoby se velká voda blížila. A přece neděje se nic jiného, než že dobrí ti lidé po svém zaměstnání spěchají. Ale také v ostatních částech města se všechno rychle probouzí; živosti v ulicích stále přibývá, a cizince vyhání záhy z lůžka ohlušující hlomoz a ryk, z něhož rozeznáváme drsné hlasby beduinů, křik dětí, hlasité vvolávání prodavačů, hluboké rochtání dlouhých řad velbloudů, řehot koní a pronikavé hýkání bujných oslů. Vše ze všech končin spěchá k jednomu bodu a ohnisku, kterýmž jsou v tuto dobu bazary. — Nuže, dejme se unéstí tímto proudem a vrhněme se do osvěžujících vln bazarového života. Spousta prodavačů buduje tu rychle stany, vykládá v nich hbitě své zboží, a obratem ruky rozproudí se všude, kamkoli zrak jen obrátíš, nejčilejší obchod. Oči nám až přecházejí při pohledu na tuto pestrou, jako v kaleidoskopu se míhající a proplétající společnost, ve kteréž postava od postavy kříklavě se liší. Přede vchodem do tureckého bazaru klečí, zužujíc cestu, hejno pěkně krmených velbloudů, jejichž nákladem jsou seno, kůže, datle a dříví. Jejich roztrhaní, špinaví, ale důkladně ozbrojení páni a velitelé, beduini, smlouvají co nejživěji své zboží, hlavně se židy, kteří v Tripoli vynikají vskutku neobyčejnou krásou obličeje.

Proud lidu zanáší nás od této skupiny do vnitř bazaru, a tu utkvívá náš zrak na několika ztepilých postavách, jež vážně kolem

nás si vykračují, a jejichž prazvláštní oblek vkušnou pestrostí nad jiné vyniká. Každému z nich splývá s ramen několik přes sebe položených a malebně uspořádaných, jako toga až na zem spadajících burnusů z hedbávné látky rozličné barvy; na hlavách pak mají ti lidé v podobě vysokého turbanu uměle svinuté pokrývky, jež malebně příznivý dojem celých postav ještě zvyšují. Jsou to bohatí kupci z pouště Sahary, jménem „Gadâmesyâ“ z Gadâmu, kteříž po celé severní Africe proslulí jsou jakož obchodníci správní a veskrze pocestní. — Jdeme dále, to jest strkáme se strkání jsouce, a vlezeme nepozorně do rozloženého na zemi chleba, jenž náleží několika černoškám. Jedna strká mi rozslápnutý bochník arabského žitného chleba, kdežto ostatní pekelně křičí, přesvědčujíce mne ryčně opakoványm slovem „Ayb“, že mé jednání jest „hanebné“. Nezbývá mi tedy, než abych si prodávaný chléb zaplatil; vpouštím černoše do ruky měděnou maličkost a ihned jsem šlechetný a slavný „Rumy“ (křestan), jehož kroky doprovází Allah.

Protloukáme se dále, ale v cestu staví se nám nová překážka; neboť ambulantní arabská kavárna, kteráž se od časného rána až do večera po bazarech protlouká, stojí u našich nohou, a máme tedy nejlepší příležitost pěkně z blízka pozorovati, jak se vaří pravá „mokka.“ Na malý, nevysoký ubelník, v němž plápolá stále rozdouvaný oheň, postaví „kahvedži“, t. j. kavárník svou měděnou nádobu (rakvi) s teplou vodou, kteráž v okamžiku vře; tuto vroucí vodu přeleví kavárník do „fnedžinu“, t. j. do nádobky, v níž jest již tloučená káva, postaví tuto opět na uhlí a po rychlém svaření vleje nápoj, aromatickou vůní páchnoucí, do maličkého šálku a odnáší jej do krámu kupci, kterýž si tam na koberci hoví, podá mu ještě v klíštkách žhavý uhlíček na zapálení připravené cigarety a spěchá dále ku svým denním odběratelům. Obslouživ všechny hosti, sbírá kofličky, čistí je a vyčistiv znova roznáší, jsa jist, že žádný stálý host jeho čerstvě vařeného nápoje neodmítne. —

Zatím, co jsme se u kavárníka pozdrželi, vzrostl dav kupujících o nemalou číslici, a na všech stranách vynořuje se, jako ze země vydupány, nové, vždy zajímavější tváře a postavy, přibylé sem z ohromných písečných pustin Sahary. Zde vynikají z veliké rodiny „Nigritů“ zejména krásně vzrostlé postavy černochů z dalekého Bornu, kteří na zdejší trh dovážejí slonovinu, kdežto zakrnělejší, ploskonosí Sudančíci tisíce pštrosích koží sem přinášejí. Z maličkých oas kolem Tripole zavítá sem den co den množství pěkných

černochů, kteří jsou snad ze všech černochů Afriky nejživější letory, a Bůh sám jen ví, o čem tito lidé celý den tak důležitě so a neunavně rozprávějí.

Mezi davy kupujících a prodavačů pozorujeme též zvláštní typ hnědých Arabů v prapodivném obleku barvy černošedé, kterýž se od pestrých cárův ostatních co nejvíce liší, skládaje se z velkého šatu bez rukávů, jménem „haram“, kterýž kolem ramen ku předu 85 se spíná a přes široké spodky dolů jako hadr spadá. Jsou to velice pracovití, sporíví, střídmi, avšak od ostatních mohamedánů jakožto kacíři nenávidění obyvatelé ostrova „Džerby“ na pobřeží africkém, tak zvaní „Džerabové“, kteří zejména vyrábějí tkané látky velké trvanlivosti a všech druhů co nejzručněji a dovážejí také proslulou 90 džerabinskou konzervu z datlí („šedach“ zvanou) na trh.

Na další pouti bazarem nalezneme též tu a tam v jeho sou-sedství arabské hostince, kteréž jsou zároveň velikými sklady nejrůznějšího zboží, jež obchodníci zde bud kupují, aneb ukládají a potom do svých krámů přenášejí. Takový „fonduk“ jest obyčejně 95 čtverhranná a rozsáhlá budova s prostranným dvorem, jejž obmykají sloupové arkády maurského slohu; za arkádami bývají vysoké a vzdušné sklady, a nad těmito rozkládá se spousta zcela prázdných komnat, jež bývají za byt obchodníkům, zavítavším z dalekých krajin.

Každý kupčík si veze s sebou nejpoužitnější svršky, totiž 100 několik podušek a koberců; tyto rozloží na kamenném, plotnovém dláždění, a má všechno, čeho při své otužilosti potřebuje k po-hodlnému odpočinutí. V ohromném průchodu fonduku, jenž slouží za spojovací cestu k bazarům, bývá často umístěna kavárna, ve kteréž se po celý den hemží velký počet příchozích, a bedlivý pozoro-105 vatel odnáší si z této místonosti mnohou zajímavou vzpomínku.

Vstoupíce na příklad do vzdušné takového prostoru, vidíme velký zástup zevlujících zvědavců, jimž se na ukrácení dlouhé chvíle produkuje tak zvaný „morabet“ čili zaklinač hadů, kterýž ve svém koši nebo pytli několik exemplářů těchto jedovatých plazů 110 chová. Každému z diváků jsou tyto saharské plazivé bestie na svobodě v přírodě nad míru nebezpečny, ježto následuje po uštknutí hadem pouště skoro vždycky smrt. Obeznalému cestovateli v těchto krajinách jeví se ovšem celá manipulace s těmito plazy málo podivuhodnou; nebo jest známo, že řád dervišů marokkánských 115 „ben Ayssa“ s největší jistotou a zručností jedovaté zuby hadům odnímá, že tato zvířata jsou potom zcela neškodna. U Arabů však

vzbuzuje morábet vždycky nemalý podiv, a jakmile se ozvou první vřeštící a jednotvárné zvuky jeho dlouhé píšťaly, nebo pronikavě kvíčící dudy arabské, sestoupí se v okamžiku veliký kruh zvědavcův, uprostřed něhož na zemi leží otevřený pletený koš nebo kožený ¹²⁰ pytelný, z něhož, uši rozrývající houbou jsouc vylákáno, za chvíliku několik hadů vyleze. Tito, zuřivě na všecky strany syčíce, vzpínají se do výše a činí semo tamо výpady, což vzbuzuje mezi prostomyslnými diváky arcí nemalé zděšení. Krotitel dá se pak několikráte uštknouti, otáčí si hady kolem rukou, ovíjí si je kolem krku a ¹²⁵ zůstavuje si na konec uštnutí nejděsnějším hadem, kterýž se mu zuřivě zakousne do vypláznutého jazyku; potom morábet s visícím hadem kruh diváků několikráte obejde. Malé stisknutí této zmije těsně za hlavou dostačí pak, aby jazyk pustila; zaklinač uzavře potom svá zvířata do pytle, zvybírá od diváků dárky a ubírá se ¹³⁰ do jiného fonduku na novou produkci.

Kvido Mansvet.

13. Podzim.

Podzim je jako starý člověk. Obyčejně stařec bývá chladný, zasnušilý, smutný. Někdy však přece rozveselí se stařeček, a obličej jeho zaleskne se takovou milotou, že si mimoděk pomyslíme: „Škoda, že jsem tě neznal, když jsi byl mlad a zářil květem jarním!“

5

Též podzim bývá chladný. Studený vítr fouká přes strniska a honí zvadlé listí; nebe bývá zahmuřeno, a mlha halívá celou zemi šedým pláštěm žebroty. Někdy však i v pozdním podzimku nebeská obloha se vyjasní, a slunko rozlévá vzduchem jako sklo jasuňím a průhledným tak milou a teplou září, že kde jaká včelka, ¹⁰ kde jaký brouk, kde jaká muška, kde jaký pozdní motýl z úkrytu svého vyletí, aby se ještě naposledy snad vykoupali ve světle a teple. Kde který oeún, kde který modrý zvoneček otevře květ svůj a hledí vzhůru k milému slunku jako dítko, které vyrušeno jsouc z první dřímoty, očička ještě jednou otvídá a smavě na matku uspávajici hledí.

A nevítají jen živočichové a rostliny takový krásný podzimní den, i lidé jej s plesem pozdravují, a kde kdo může, starý i mladý, spěchá ven, aby se potěšil a ohřál v tom milém sluněčku. „Vždyť je to snad naposled,“ myslí si každý.

20

Václav Kosmík.

14. Stěhovavé ptactvo.

Podzim se blíží, — dni jsou mlhavé a pořád kratší; ráno a večer bývá chladno, listí na stromech žloutne, vadne, opadává; uschlá tráva a vadnoucí mech divnou šíří vůni uvadlostí; všecka příroda obléká se v roucho smuteční.

V ten čas tajemný chvat a šust slyšeti v mýtinách, olšinách, vrbovi, v sadě i v poli. Veliké věci patrně chystají se ve světě ptačím. Špačkové rozčíleni tlukou křídly, vklouznou a zase vyskakují z budky a vyrážejí po břichomluvecku ze sebe: „špak, špak!“

Kde čápi hojně hnizdi, jako v Holandsku nebo ve Štrasburku, slétají se, jako by se byli sřekli, z blizka i daleka na určitém místě na sněmy, aby přehlíželi své řady a zkoušeli svých sil.

Zamyšleny stojí v tlupách v bahně nebo na holých větvích dubů na hrázi volavky. O čem as sni? Zdaž o krajinách slunečných, do kterých se chystají, či o nebezpečích, která jim hrozí cestou?

Mladý dorost letošního průvodu bezstarostněji, ale tím hlučněji si počiná; mladí slavící kmitnou se v křoví, drozdi zvučně evrlikají, a na kraji lesů jehličnatých v podvečer divoce holubi se slétají.

Divný šum rozléhá se později v rákosí větších rybníků. Špačkové, kteří po různu v městech hnizdili, opouštějí útulné budky, a slétají se ve větších společnostech na lukách s čejkami. Společnost čím dálé tím četnější zapadá jako mrak na noc do rákosí, aby tam přenocovala.

Podobně vedou si vlaštovky. Udiveni posloucháme někdy tou dobou, kterak hejna jejich štěbetají a křičí. Potom zase usedají dlouhými řadami na hřebenech kostelův a jiných vysokých budov, na drátech telegrafních. Hlučně štěbetajíce něco si vypravují. Kdo rozumí jejich řeči? Úhledným obloukem vylitne jedna a sedne zase mezi ostatní; ale v tom jako na povel zavíří vzduchem a hřmotným šustěním se vznese celé hejno do výše. Než neodlétají ještě, nýbrž vracejí se zase, bylať to jen zkouška, manévr,hra, kterou tuží „paže“ na dalekou cestu.

Čím více podzim pokračuje, tím jeví se přípravy k odletu patrněji.

Mnohdy nelze ani říci, zdali již ptáci odlétají. Zdá se nám, že vidáme tytéž ptáky; zatím jsou to však ptáci, kteří k nám přibyli od severu, kdežto naši odletěli již dále na jih.

Stěhování se počalo. Nejprve zmizela kukačka, žluna, rorýs; po těch následují fuhýci, rákosníci, důdkové, křepelky, sluky.

Stěhování jest všeobecné; jen že přicházejí k nám zase hosté od severu, a věrní nám zůstávají jen ptáci stálí.

Mnohých stěhovavých ptáků ani nespatrime; táhnouť mnozí jen v noci a vysoko v povětrí, jako sovy, fuhýci, drozdi, pěnice, bahní a vodní ptáci. Ve dne táhnou sýkory, skřivani, vlaštovky, pěnkavy a dravci denní. Jini táhnou ve dne i v noci, střídavě, jako čápi, konipasi, volavky, rackové; pod večer v říjnu v některých krajinách slýchati bývá hlasité kýchání. Aj, tu u velikém oblouku letí husy divoké, mimo tah ostražitě se skrývajíci.

Ob čas, nebo za nepohody ptáci letem unavení padnou na rybník nebo na les, aby si odpočinuli.

Tak změní se znenáhla obyvatelstvo vzdušné; místo skřivana vesele prozpívajícího, tlukoucího slavika a volajících pěnkav krákoraji teď na šedých nivách vrány, havrani a kavky, šustí hejna vrabeců, popiskují na ojíněných větvích sýkory, proklouzne samotářský strízlik a nad zamrzajícím potokem sedí zasmušile host severní, pestrý ledňáček.

Proč nás opustili libcní pěvečtí naši a kam se poděli?

Nejdříve pomyslí si as každý, že ptáčkové, zvláště hmyzozravci, nenalézají dostatek potravy s novou svou rodinou, a že cítí, kterak bude čím dál hůře. Není to však jediná příčina; v době, kdy se ptáci chystají odletěti, nebývá o potravu zle; ani ti, kteří v létě výhradně hmyzem se živí, necítí nedostatku, neboť plodův a bobulí jest po stromech a keřích dost, a mnozí ptáci živí se jimi na podzim.

Skutečně jsou v čas odletu ptáci, jak nás ptáčníci ubezpečují, dobře vykrmeni, a v Italií, kamž většinou táhnou, jest to jejich neštěstím; neboť se tam tisice výtečných pěvečků pohubí a k jídlu upraví.

Háře doráží na opeřence nepohoda, chladno a vlnko. Ptáček je tvor velice útlý, dítko vzdachu, tepla a světla. Peří je z řidké látky rohovité, která snadno navlhcuje v mokrému ovzduší podzimním. Vlnko také působi, že jím přibývá váhy, a to jim vadí v letu.

S drobnými ptáčky bývá poměrně nejháře; musejí se stěhovati, sice by zahynuli zimou a hladem. Vzhůru tedy do neznámých končin, kde slunce zemi zahřívá.

Hlavní doba odletu padá do rovnodenní. Který pták nejdříve hnizdil a vypelichal, odlétá nejdříve. Kteří jednou za léto hnizdí, vypraví se dříve nežli ti, co mají mladé dvakráté.

80 Ptáváme se, kam a kudy letí ptáci z našich krajin. Létajice obyčejně vysoko ve vzduchu a na mnoze v noci, unikají zraku lidskému. Pročež nemívali druhdy lidé vědomosti o jejich cestách. Teprve když poznána hlavní stanoviště jejich, totiž kde hnizdí a kde přezimují, a to v rozličných krajinách Evropy, Asie a Afriky, 85 poznány hlavní cesty a směry, jimiž pravidelně na podzim a z jara táhnou.

Za rovník se naši ptáci nestěhují; přece však bývá cesta některých velmi daleká a vede přes moře a pouště. Někteří ptáci, jako chřástal a slípka, cestují částečně i pěšky.

90 Kukačka, rorýs, vlaštovka, volavka a j. podnikají cesty často velice daleké. Země kol Středozemního moře, pak ostrovy jako Korsika, Sardinie, Majorka, Sicilie, Malta jsou nejoblibenější místa stěhovavého ptactva. Sardinie zove se v ten čas klecí kvíčal; tak hojně se tam dostavují. Na kolmých stěnách Sierry Nevady jižního 95 Španělska přezimuje na tisíce červenek, rehků, pěnkav, konopek, drozdův, i orli, sokoli a sovy. Ale mnozí přeletí moře a ubírají se ku břehům Nilu, oživují stepi Kordofanu a zapadají do vlasti kobylky stěhovavé.

Po celé severní Africe, na stepi Sudanu až do neznámého 100 nitra Afriky žalétaji vlaštovky, slavíci, křepelky, chřástalové. Naše slípky a chřástalové letmo, pěšky a plavbou dostávají se až k jezerám a močálům Dolního Egypta. Roku 1834 poznamenán byl v Německu jistý dravec, který byl téhož roku až v Nubii (severoafrické zemi) zastřelen.

105 Omamující jest hluk a šum, jaký se v ten čas rozléhá na některých jezerech egyptských, na nichž se slétají divoké husy, kachny, rackové, labutě, pelikáni a jiní bahňáci.

Památné jest, kudy ptáci moře přelétají. Jest to úžina Gibraltarská, Sicilie a Malta. Stěhování tudy se počalo bez pochyby 110 v dobou, kdy krajiny ty spojeny bývaly s Afrikou. Zemězpytei soudí tak, neboť na místech těch jest voda poměrně mělká, a mnozí ssavci a celá řada jiných zvířat, která nemohou moře přeplavati, žijí po obou stranách Středozemního moře.

Zavodnění těchto úžin dálo se as ponenáhlou, pro kratičký 115 život ptáci skoro nepozorovaně. Ptákům na počátku přelítanouti

bylo jen laguny a močály, později tůžinu, konečně moře; zvyk ten dědil se od pokolení na pokolení. Nyní jest cesta mnohým ovšem již nebezpečna, jako na př. křepelkám. Uniknou-li Vlachům, podnikají ve velkých zástupech cestu přes moře. Síly jejich ochabují, niží se k hladině mořské, zase seberou poslední síly,¹²⁰ ale za nedlouho sesláblé a vysílené padají jako hniličky na lodě. Je-li počasí příznivé, padnou na vodu a nemusejí utonouti; odpočívají chvilemi sedice na vodě, která volně se vlníc nepohltí jich. Zotavivše se poněkud opět se vznesou a letí dál a dále, až dopadnou, úplně jsouce vysíleny, na břeh Afriky. Kdo by se¹²⁵ v ten čas k nim namanul, rukou by je chytati mohl. Brzy však se vzpamatují a záhy rozutíkají se po suché zemi. Běda však ubohým, nastane-li na moři bouře, která jim nedoporuší, aby si na vodě odpočinuly. Tu křepelky houfně klesají a hynou. Kdyby moře na místech označených ještě více se rozšířilo, zamezilo by¹³⁰ se tím snad stěhování vůbec.

V kraji palem a keřů vždy zelených, pod oblohou modrou tráví naše stěhovavé ptactvo čas zimní, u nás tak pošmourný a mrázivý. Zdaž nezapomínají pro háje oranžové na šedivé lesy borové, v nichž spatřili světlo světa? Ó, zajisté ne, vždyť ptákům¹³⁵ těm není tam volno jako doma, žádný tam nehnízdí, nemá mladých, ba ani nezpívá. V dobu jarní vše zase chystá se na cestu zpáteční. Ovšem že i příroda jižní v létě nevalně by jim sloužila. Úpalem slunečním uschnue naunnoze rostlinstvo, vypráhne půda a i prameny zmizejí; hmyz a obyvatelstvo vodní zmizí buď pod zemí vyprahlou¹⁴⁰ nebo hyne; nastane i tam nedostatek potravy ptákům, kteří se živí plodinami, i těm, kteří požírají škodlivý hmyz.

Opět seřadí se v klín jeřábi a volavky, opět shromáždi se v hejna čápi i křepelky, když odletí již přední stráž vlaštovek.

Potom již vescele trlikuje skřivan a kos, a opět vydá se na¹⁴⁵ cestu celá karavana, aby zvěstovali nám jaro.

A podivnými cestami ubirají se, vedeni jsouce tůžasnou paměti místní. Přírodozpyteci pozorují pečlivě tyto cesty a zaznamenávají směr jejich na mapách. Také v Čechách věnovala se cestám těm značná pozornost, a známe již do podrobná cesty aspoň známějších ptáků vodních i zemních. Bohužel, že z četných zpráv vysvitá, kterak ptactva stále ubývá, an hlomož a kouř továren, vysušování rybníků, kácení lesů nebo jednotlivých stromů v polích, zapuzuje nejroztomilejší toto tvorstvo do krajů stále vzdálenějších.

165 Ti, již se k nám vracejí, pamatuji si nejen krajinu a obec, ale i dům a místo, kde loni hnizdo své měli. Tam vedou si po domácku, tam zakládají novou rodinu. Tam teprv rozezvučí se opět zpěv, srdečce naše tak obveselující, neboť po celý čas pobytu v cizině hrdlo jejich umlklo. Pokud na nás jest, nevyrušujme jich, 170 ale spíše jak mohouce přičinujme se, abychom jim pobyt u nás ulehčili a v krajině si je zachovali. Jsouf ptáci stěhovaví většinou libeznými pěvci a nejušlechtilejší částí Boží přírody.

Bohumil Bauše.

15. Pocestný.

1. Je to chůze po tom světě,
kam se noha šine!
Sotva přejdeš jedny hory,
hned se najdou jiné.
2. Je to život na tom světě,
že by člověk utek!'
Ještě nezažil jsi jeden,
máš tu druhý smutek.
3. Což je pánum! Ti na voze
sedí pěkně v suše,
ale chudý, ten za nimi
v dešti, blátě kluše.
4. Ej, co já dbám na té cestě
na psoty a sloty!
jen když já mám zdravé nohy,
k tomu dobré boty.
5. Však na pány v krytém voze
taky někdy trhne:
jednou se jim kolo zláme,
jindy vřáz se zvrhne.
6. A krom toho, — až své pouti
přejédem a přejdem,
v jedné hospodě na nocleh
pán nepán se sejdem.

František Ladislav Čelakovský.

16. Polní hospodáři.

Vidite tam pod mezi tu nevelikou, šíkmou díru do země, před niž leží země čerstvě vyhrabaná a pevně utlapaná? To je vchod do residence hospodáře, jemuž lidé v Čechách říkají sysel. Je časně z rána, a co nevidět budou žně; proto také našeho občana není doma, a marně bychom se namáhali, kdybychom jej nyní svou návštěvou chtěli poctiti. Vyhledáme si ho raději na poli při práci; však asi daleko nebude.

Hle, tu jest a nikoli sám, nýbrž ve společnosti choti své a četných vzrostlých dětí, které z lásky a vděčnosti drží se posud otce a matky. Zastihli jsme celou rodinu právě snídající na kraji pšeničného pole. Nu, co škodí — „dobré chuti!“ Zdá se, že zrna pšeničná jsou již dosti štávnatá; neboť vidíme všechny členy rodiny co nejhorlivěji v práci zabrány. Někteří přehryzují při zemi tuhá stébla, aby se skácela jako stromy v lese a klasy aby se k zemi schýlily; jiní pochutnávají si již na sladkých zrnech, a zase jiným, jak se zdá, znechutily se již klasy; neboť se ohližejí po jiných pamlscech.

A co jde pánům syslům nejlépe pod vousy? Choutky jejich bývají rozličné a řídí se dobou roční. Na jaře bývají křehké rostlinky a kořinky řepiku nebo pampelišky nejmilejší jejich pochoutkou; později sbírají jahody, berouce také za vděk kouskem zeli, ždibcem jetele neb i listím řebříčkovým a kláskem jitrocelovým; dostane-li se jim náhodou ptačí vejce pod nos, ani jím neopovrhují; na podzim pomáhají rolníkům klidití obilí a po žních sbírají po zemi zrni, které se vytroušilo z klasů přezrálých.

Celkem nemá sysel huby mlsné, a potřeby jeho vezdejšího živobytí nejsou neskrnovny, ačkoli strká nos často i tam, kam ho nezvali. Jen ta prožluklá zima dělává mu mnoho vrtochův, a náš hospodář musí chtěj nechtěj schraňovati a snášeti do zásoby, sice by pozdě bycha honil. Sysel sice nejtužší zimu tvrdě prospává a nepotřebuje potravy; ale na jaře, když se probouzi ze spánku zimního a pole jsou ještě pusta, velmi zle by bylo chudasovi, kdyby špižirny jeho nijakých zásob potravních nechovaly. A proto každý sysel, jakožto rozšafný hospodář, odnáší na podzim přebytky plodin polních ve svých torbách do podzemních skrýší, aby nemusil zubů sušit, až přijdu zlé časy.

Prozatím však naši syslové ještě nepomýšlejí na to, aby snášeli potravu, a žijí bez starostí den ode dne. Přihlédněme k nim opět, kterak si počinají. Každý drží potravu oblibenou velmi slušně v předních tlapkách, maje tělo napolo vztýčeno; po jidle utře si slušně hubu, a leckterý také hlavu předníma nožkama; potom věnuje delší dobu úpravě svého těla, hladě a líže kožich svůj, aby na něm bylo vše v pořádku. Kožíšek syslí nevyniká sice velikou nádherou, ale za to je pevný a do štrapací jako udělán; na hřbetě převládá barva žlutošedá s rezavými tečkami, spodek pak těla je částečně bělavý a částečně rezavě žlutavý. Všechny tyto barvy nejsou ovšem vzácné, ani lesklé; ale sysel přizpůsobuje se jimi tak velice půdě, na které žije, že člověk, nemá-li velmi bystrého zraku, velmi nesnadno rozeznává sedícího sysla od hroudy hliny.

Věc tato, ač na pohled nepatrná, je syslu dosti důležita; jest mu přirozenou obranou proti všelikým nepřátelům. — Nyní na blízku něco šustlo; mžikem přestala matka a vůdkyně celé tlupy klásek rozbírat a pánkujíc pohlíží napjatě v tu stranu, odkud se dotekl šramot sluchu jejího. Vůbec syslice, obklopena jsouc syslaty, dává na jevo velikou ostrážitost a pečeje o ně s velikou láskou mateřskou; napomíná, varuje i kárá mláďata z lehkovážnosti a nezkušenosti jejich, učí je pánkovati, potravy hledati, v nebezpečenství hvízdati a na dané znamení horem pádem utikati nebo vrhati se v těsné diry, kdež nalézaji bezpečné útočiště. Proto také synové i dcery závodí důkazy vzorné vděčnosti ku své matce, chovajice k ni plnou důvěru a povinnou uctivost. Z téže příčiny drží se také matky až do podzimku, a teprve když se přiučí řádně požadavkům svého občanského povolání, svazek rodinný se roztrhne, a členové jeho rozcházejí se na všecky strany, nechtice býti déle na obtíž matce starostlivé.

Každý založí si vlastní krb, vyhrabe si někde pod mezi nebo v mírném svahu pahorku zhloubí metru až dvou díru, kterou na konci rozšiřuje v komoru mající asi 30 cm v průměru. Obydlí toto není ovšem hrubě krásné; ale sysel umí je tak slušně urovnat a měkkým senem vystlati, že se mu nikterak netřeba za ně styděti, nehledic ani k tomu, že je v něm od větru a mrazu úplně chráněn. Také chodba k podzemnímu brlohu jest velmi rozumně vedena, majíc jen velmi mírný spád a všelijak jsouc prohýbána a křivolaká, aby příval nemohl způsobiti spáči nemilé lázně. Kromě toho přidělává si každý sysel ke komoře malý výklenek čili sklipk

a hledí jej naplniti obilím, luštinami, klásky jitrocelovými a jinými potravinami.

Blíží-li se posléze zima, sysel zavře se ve svém obydlí, ucpe hlavní chodbu, vyhrabe kolmo do výše až po samý povrch zemský těsnou troubu, aby mohl vnikati vzduch potřebný k dýchání; potom schouli se v klubko a spí, jest-li zima tuhá, až do budoucího jara; pakli jest teplota zimní nestálá, sysel probuzuje se často, trávě ze zásob na podzim nasnášených. Někdy se také stává, že je zima velice deštiva, a tu vnikává voda syslovi až do ložnice, která se chudlašovi proměňuje ve smutný hrob. 85

Nezastihne-li však sysla pohromu, prorazí na jaře nejprve troubu větrní až na povrch půdy a teprve potom, nastřádanou potravou poněkud jsa zotaven, jme se vyklizovati hlavní chodbu. Jest-li počasi teplé, počne hned živobytí nové a veselé, hledě předkem posilnití své tělo, dlouhým postem zimním až na kost 90 vychrtlé.

V měsíci květnu rodívá se v podzemním útulku šest až osm hezounkých syslat, kterých máti ošetřuje co nejpečlivěji. Tato nimrata jsou zvířátka prostomilá a poskytuji všelijaké kratochvíle tomu, kdo je náhodou z hnízda vybere. Sysel chycený a v kleci uvězněný 95 počiná si dosti rozumně; již po několika hodinách odevzdává se zeela do vůle svého pána a spřáteli se s ním. Svou mírnou, čílou a přítlukou povahou způsobuje opravdové potěšení každému milovníku zvířat.

Vlasti syslovou je celá východní Evropa; i v Čechách žije 100 prý více na pravém, nežli na levém břchu vltavském. Škoda, kterou způsobuje člověku, není přilišná, a sysel ji nahrazuje částečně svým chutným masem, jakož i dobrou kožešinou, která se hodí za podšívky do kožicháv. Ačkoli jsou lasice, kuna, jakož i draví ptáci syslu nepřáteli velice krutými, od nichž jest se mu mítí na pozoru, 105 bývá přece člověk jeho nejúhlavnějším pronásledovatelem. Lidé lapají sysly do tenat a pastí, vykopávají je ze země, vyhánějí ubohé také vodou z děr, usmrcujíce je pomocí psů, ve kteréžto honbě mívají zvláště kousaví pinčové neobyčejné zalibení. Jest-li podzemní brloh obydlen čili nic, venkovští hoši poznávají tím způsobem, že 110 stavějí přes otvor stébla slámy křížem; jsou-li stébla druhého dne proražena, je to znamením, že se zdržuje v doupení posud syslik, jemuž lovci hledí dostati se na kobylku.

17. Ptáci.

Vždy zastavím se starou pod jabloní,
jež svislé větve nad splav mlýnský kloní,
a s které střásá každý vánek hravý
déšť sněhobilých květů v zeleň trávy;
zde stanu, poslouchám, jak pějí ptáci.
Než jeden stichne, druhého zpěv vraci
stráň ohlasem; v to zástrup vpadne jiných
z niv, polí, štíhlých stromů, keřů stinných
od hráze rybníka, od zahrad plotů;
vše má svůj takt a vše najde svou notu.
Ten perly pouští v tmavý pohár lesa,
ten lká, ten sní, ten volá, onen plesá,
ten evrčí, onen zvoní, jiný hvízdá,
ten chválí blankyt, ten zas šero hnízda.
A vše, co pějí, přec je souzvuk ladný,
v němž druhému tón první nepřekáží,
a na vzájem když předčítí se snaží,
pak teprv je to jáсот, radost, plesy,
až dol se chvěje, zamračené lesy
až usmějí se v slunci nad tím zpěvem.

Jaroslav Vrchlický.

18. Čermáček.

Věru roztomilé ptáče! Štíhlé a hladké jeho týlko neustále hopkuje a houpá se na tenkých, dlouhých nožkách jako na drátích; lehounká křidélka jen se zakmitnou ve vzdachu, již to luplo, a v tenkém zobáčku zmizela muška, a to malé, černé očko tak zvědavě a důvěrně po vás pokukuje, jako by se s vámi chtělo seznámiti. Nuže, dovolíte-li, já vás s ním seznámím.

Čermáček (v některých krajinách říkají mu červenka) zdržuje se v létě vždy v lesích, nejradiji v mladých houštinách smrkových a borových na blízku čerstvé vody. Hnízdo si dělává na zemi, nebo na nejspodnějších halouzkách mladých smrků, ve starých pařezech, v puklinách skalních, ba i v zemi, a to vždy se střechou. V zimě přichází k lidským přibytkům, jako by u lidí hledal útulku a potravy. Jest to ranné ptáče, jež prozpívá od Božího rána, jen v poledne umlká a večer opět se ozývá.

Lid má čermáčka rád a šetří jeho hnizda. Kde se čermáček zdržuje a hnizdí, tam prý kvete štěstí a Boží požehnání. V té věci čermáček podobný má význam jako lejsek a vlaštovka.

Proto běda svévolníku, který by mu hnízdo zničil, nebo vybral jeho vajíčka nebo mládata! Ten by dle české pověry jistě dostal třesení rukou a nezbavil by se ho do smrti nejdelší. A kdo by ²⁰ čermáčka zabil, ten bude mítí těžké umírání.

Čermáček veliké se těší oblibě v lidských příbytcích, kdež nebývá uvězněn v kleci jako kanárek, čížek, stehlík a jiní zpěváčkové, nýbrž volně se prohání po světnici, zvláště v zimě, posakuje po podlaze a po nábytku, sedaje na skříně, na police, na ²⁵ obrazy, na hodiny, přelétáje sem tam a chytáje mouchy.

Tato přítulnost zjednala čermáčkovi mnoho přátel, ale všechnost jeho zároveň jest příčinou, že kromě slavíka snad žádný pták nevlezí za červíkem (zvláště za moučným červem) do skřínky tak slepě a nechytí se tak snadno, jak on. A přece není hloupý! ³⁰

Zvláštní ozdobou a charakteristickou známkou tohoto ptáka jest červené zbarvení jeho hrdélka a prsíček, od něhož pochází jeho pojmenování „čermák“ neboli „červenka“, a jež zavdalo příčinu k rozličným pověstem a legendám.

Když Spasitel světa, zní jedna z těchto legend, pněl na kříži, ³⁵ z hubokých ran krvácejce a korunu trnovou maje na hlavě, tu přiletělo útrpné ptáče, a chtejíc umírniti bolestná muka jeho, jalo se vytahovati trní ze svatých jeho skrání. Ale slabounký jeho zobáček nic nezmohl; ono samo se popíchalо o trnité ostny a zakrvácelо si prsíčka i hrdélko. I bylo slyšeti anděla volajícího: „Ty ⁴⁰ jsi učinilo dobrý skutek, a za to se ti dostane odměny: na prsou svých budeš nositi korunu krví svojí zbarvenou, a v každém domě budou tebe dítky milovati.“

Angličané i Francouzi vypravují o čermáčkovi, že, nalezne-li člověka zabitého a nepohřbeného, zahrabává mu aspoň obličeji ⁴⁵ mechem a listím.

Primus Sobotka.

19. Původ skřívánka.

1. Když chodil s apoštoly
Pán Ježíš po zemi,
kdys vonný chlad je objal
pod háje větvemi,
a písni nejkrásnější,
již ve hrdélku měl,
tou každý z lesních ptáčků
pouf jejich provázela.
2. Zpěv sýkor, pěnie, drozdů
tu hymnnou jásavou,
jak sladké hosiana,
zničel Kristu nad hlavou,
že zástup apoštoltů,
pohroužen v rajský sen,
těm libým žalmům ptačímu
naslouchal vytržen.

3. Až posléz vyšli z háje
na širošrou pláň,
kam dýchala zár letní
bez mráčku nebes báň;
jen brázdy rozrývaly,
jak vrásky; hnědý luh,
jímž oráč v potu tváři
svůj řídil těžký pluh.
4. I pravil svatý Petr:
„Jak smutné ticho tu!
Tam lovci hudba ptačí
hrá v lesní samotu;
i pastýři, když volně
nad jasným zdrojem sní,
ze stinných větví buku
hlas drobných pěvců zní.
5. I ten, kdo v sadě růží
čas hříčkou maří jen,
slavíků zpěvem bývá
do ráje unášen!
A hle, tu rolník pilný
za těžkým pluhem svým
bez těchy trudně kráčí
běhlasným prostranstvím.“
6. Pán mléky bral se dále
až tam, kde rádla chod
muž zarazil a zemhlen
utíral čela pot.
Ta rosa chmurných skráni
přes lice vrásčité
skanula pod radlici
do prsti rozryté.
7. V tom Pán se mléky shýbl
pro tuto vlkou prst
a rukou z černé brázdy
povznesl země hrst.
Tajemná slova šeptal
a vrouceně k nebi zřel,
pak s Božským poušmáním
dlaň svatou otevřel.
8. A hle, tu místo hliny
na dlani přesvaté
zřít bylo stvořeníčko
zahnědlé, křidlaté.
Ten ptáček volným letem
rozepjal křídélka
a s hůry sypal zpěvné
perličky z hrdélka.
9. Výš, výše třepetavě
až k blankytu se nes’,
a krajem sladce zvonil
libezný jeho ples.
Zpěv jeho v rozkoš tichou
všech srdeč potopil;
sám oráč lice zjasnil
kleč chutě uchopil.
10. A zástup apoštolů,
pln citů slastných, něm,
zpěváčka ještě stíhal
zářivým pohledem,
když zanik’ v modru nebes
útlounký ptáčka zjev
a jedva slyšet bylo
tichounký s hůry zpěv.
11. Tu promluvil Pán Ježíš
v nebeském úsměchu:
„Nuž, Petře, toho pěvce
měj rolník v potěchu:
Když v zemi omlazenou
za vesny vnoří pluh,
vždy z první brázdy vzletne
ten zpěvný jeho druh.
12. Ten zpěv mu bude jasnit
mrak těžké roboty
a libou zvěst mu hlásat
s azurné výsoty:
i na něho že s láskou
oteckou vzpomíná
Ten, jehož svatá náruč
svět celý opíná.

13. To ptáče, brázdy dítko,
nos role chudý šat,
však nejsladším se pěvcům
má písni vyrovnat,
a na znamení má se
z nich nejvýš k nebi nést:
jak mila Bohu práce,
k niž člověk stvořen jest!"

Svatopluk Čech.

20. Palestyna.

Původní jméno Palestyny bylo Kanaan, po druhém synu Chamově Kanaanu, kterýž prý se v ní usadil. Když se později židé země té zmocnili, nazývána „zemí Hebreův“, „zemí Jehovy“, „zemí zaslisenou“, někdy též Judskou (*Judæa*), kterýžto název ve smyslu užším však pouze na jižní Palestynu se vztahoval. Ve 5 středním věku slula obyčejně „Svatou zemi.“ Zobecnělé nyní jméno Palestyna vzniklo buď ze sanskrtského „Palli“, t. j. pastýř, tedy „Pallisthan“ země pastýřův, nebo z hebrejského „Pelešeth“, t. j. země cizinečv.

Hranice dávného kočujícího národa židovského nelze zcela 10 přesně určiti; obyčejně stanovi se takto: na východě řeka Jordan a Mrtvé moře, na jihu asi čára za špičkou Mrtvého moře, na západě moře Středozemní, na severu čára od pramenů Jordánu přes horu Hermon. Lépe lze vytknouti objem Palestyny dle oblastí 15 přírodou utvořených: skládát se z vysočiny východně od Jordánu, kdež se usadily kmeny Ruben, Gad a polovice Manasse, z přímořské roviny, z Jordanské nížiny a z vysočiny západně od Jordánu. Délka krajiny té od Danu až po Bersabu jest 224 kilometry, a největší šířka asi 130 kilometrů, plošní obsah asi 20 25.880 km². Když se Římané Palestyny zmocnili, rozdělili ji ve čtyři kraje: Peraci za Jordanem, Samaři, Judsko a Galilaei na západě. V nynější době, pod vládou tureckou, náleží Palestyna k Syrii a skládá se z pašaliku Jeruzalemského, z Akky a částky vlastního Suristanu čili Syrie.

Z nynějšího obyvatelstva Palestyny jsou nejryzejším národním 25 živlem beduini, tito synové Ismaelovi, kteři ve svých stanech dosud ráz života patriarchálního zachovávají. Ostatní tak zvaní Arabové v městech a vesnicích mají sotva krupěj krve svých

předků v žilách, jsouce pomíšeni se všelikými ostatními mohame-
30 dánskými národy. Mezi židy v Palestyně bydlícími nepochází snad ani jeden původně z této země; všichni přistěhovali se tam hlavně ze Španělska. Bylo mi snadno dorozumět se s mnohými, zejména v Jeruzalemě, kastilským nárcem. Křesťanský živel v plné ryzosti zachoval se v Maronitech na Libanonu. K těmu národnímu druží
35 se Řeci a přistěhovalci ze všech končin křesťanského světa, mezi nimiž zejména četní osadníci němečtí.

V Syrii celé (i s Palestynou) žije rovným počtem 1,400.000 Arabův a jiných příbuzných kmenů mohamedánských, 900.000 křesťanů, 300.000 Turků, 80.000 Turkomanů, Ansariův a Kurďů,
40 79.000 Drusů, 30.000 židův a 30.000 Metualiů, celkem tedy 2,819.000 obyvatelů. Z toho připadá dle spolehlivých dat na Palestýnu nejvíce asi 510.000 duši.

David mohl shromážditi z kmenů israelských dle knihy královské milion třikrát sto tisíc braneců. Tempora mutantur! Nyní
45 turecká vláda v Palestyně jen s těži sebere několik vojákův. Jak úžasnou měrou obyvatelstva ubylo, poznáváme nejlépe z popisu starořímských, dle nichž měla Syria s Palestynou patnáct milionů obyvatelův!

Pohlédneme-li na mapku Palestyny, poznáme na první pohled, že jest to země převahou hornatá. Z rovin zasluluje zvláště zmínky nížina kolem Mrtvého moře, jejíž povrch klesá o 400 metrů pod hladinu Středozemního moře. Tam spatřiti lze pusté skaliny, rozervané úžlabiny a rozsedliny půdy zemské s neklamnými stopami někdejších výbuchů sopečných; je to krajina nejsmutnější,
55 kterou jsem kdy viděl.

Hlavní řeka palestynská, Jordan, kterouž jmenují židé „Jarden“ a beduini „Eš Šeria“ (napajedla), vzniká nedaleko Janty na Hermonu, sesiluje se na začátku své dráhy četnými potoky a vpadá v jezero Meromské, které leží ještě 82 metry nad hladinou mořskou; tekouc z toho jezera, niží se k Mrtvému moři paměti-hodným sklonem, jenž jest od jezera Meromského až k Mrtvému moři 480 metrův a celkem, od pramenů až k ústí řeky, 911 metrů. Břehy Jordánu s počátku jsou hornatý a rozervány, po východu jeho z moře Genezaretského však rovný, ačkoliv prudké jarní vody hlinité jeho stěny rozrývají a podmilají. Rákosí a křoví, mezi nimiž vynikají tamarišky svými hojnými růžovými květy, roste kolem Jordánu veliká síla.

Západně od Jordánu prostírá se rovina Saronská s Cesarejí, pak rovina Filištynská a požehnaná, hluboko do země se prostírající rovina Esdrelonská.

V pohořích severozápadních objevuje se hlavně vápenec a vedle něho růžový pískovec, jenž poskytuje staviva velmi vzácného. Na horských planinách zelenají se nejkrásnější pastviny; mnohá údoli horská jsou velice úrodná, i daří se v nich obilí, hlavně pšenice a ječmen, nejlepší jakosti.

Palestyna a Syrie přes malou pilnost obyvatelstva vydávají přece dosti plodin; hlavní o to zásluhu má ovšem matka příroda, jež kraje tyto obzvláštní přízní svou zahrnuje. Byla-li země v dešťových měsících lednu a únoru náležitě vlahou napojena a pak ještě dostatečně v dubnu řádným deštěm občerstvena, tu bývá rozkoš pohleděti, s jakou báječnou rychlostí a bujností rostlinstvo vzdělávané země vzrůstá a zraje, jak za několik dní obilí vymetává a brzy potom, zvláště na rovině Jerišské, již v druhé polovici dubna začínají se žně, kteréž v polovici června i na vysočinách se skončí. V dobře pěstovaných, opravdu nádherných zahradách v Damašku, Nablu, Sidonu, Beirutu, Jaffě a Hebronu rodí se výborných oranžů veliká síla, a také banány, cukrová třtina, palmy, granátová jablka, fiky, eitróny, mandlovníky a stromy kdoulové daří se výborně.

Ovšem poškozuji někdy úrodu zhoubné odchylky povětrnosti od obyčejného pořádku. Nastane-li koncem března na místě očekávaných pozdních dešťů zima, nebo padá-li dokonce sníh, ubohý fellah pohliží na „sál země“, jak nazývá sníh, okem beznadějným; víť dobře, že bude rok ten hubený, a s truchlivým vzděchem „mektub rebbi!“ (tak to Bohem psáno) uchyluje se, jektaje zuby, do své chatky.

Od května již nepršívá, obloha stává se bezoblačnou, pražící vítr jižní střídá se s plamenným „dechem Božím“ od východu, i nastává tropické vedro, jímž obyvatelé rovin strašně trpí. Tvářnost veškeré krajiny mění se rychle; zeleň ustupuje sinavé šedosti, všechno usychá a vadne, příroda znenáhla umírá, a jen žhavé vlny úmorného vedra vanou nad mrtvě tichým krajem. Jest věru málo tak strašných věcí na světě jako letní měsíce v rovině Jerišské u Mrtvého moře. Řeč lidská nemá slov, aby náležitě vyjádřila hrozná ta muka, kteráž obyvatelům této země za letního vedra snášeti jest a jež často i smrt způsobuje. Zdlává

se ti tu, jako by všemu kolem hrozila pozvolná bidná záhuba, jakoby brzy děsná katastrofa nastati musila; lidé i zvířata sotva se vlekou rovinou; znenáhlá dostavuje se nedostatek vody, a roz-
ličné nemoci, zejména zážeh sluneční a nebezpečné zimnice řádí mezi obyvatelstvem.

Ale konečně po pěti děsných parných měsících slituje se nebe nad vyprahlou, rozpukanou zemí; oblaka vystupují na oblohu, a brzy potom rozruší se hrozný boj rozpoutaných živlů, že si 115 úžasnéjšího ani pomyslit nelze. Prostor nebeský elektřinou všeck narazcený zříhá se šlehavými plameny, ohlušující rachot neumlká, země jako by se chvěla ve svých základech, zuřivý orkán bouří přes krajini — nyní slétají první krápleje — pak již otvírá nebe všechna stavidla svých vod, a žiznivá země loká plnými doušky 120 občerstvující vláhu, po níž tak dlouho prázdná. Arab vychází tu z chaty a zdvihaje k nebi ruce i vděčné oči, ulevuje svým citám slovy: „Ja rabb!“ (Ó Pane!). Co všechno obsaženo v tom krátkém „Ó Pane!“, pochopiti může pouze ten, kdo prožil v Palestyně vody prázdnou letní dobu od května do října. Nyní překypuje 125 opět země vlahou. Cisterny naplňují se až po kraj, půda pokrývá se bujnou zelení, a čas deštů slaví svůj vjezd v krajini plesně ozdobenou, přerušován jsa častěji překrásnými slunnými dny, plnými lahody a svěžesti.

Krido Mansret.

21. V zajetí babylonském.

1. „Nelkejte a nebědujte!
Nač jsou vám ty nářeky?
Jezte, pijte, prozpěvujte,
pláč zapudťte na věky:
bohům našim se pokroťte,
králi, vladařům se dvořte;
zapomeňte na své žalné žalmy
v stínu babylonské palmy!“

2. „Nač jsou žel a smutky platné?
Ofrťte si popel s hlav!
Prv než smrt vám žily zatne,
jiný oblibte si mrav!
Hospodín váš o vás neví,
nedbá na váš pláč a zpěvy;
lépe kochati se v Babyloně
nežli lkát a toužit po Šioně.“

3. Hle, jaké nám písňe hudou
ti, kdož kuli okovy,
matku zhanobenou, chůdou
vzali Israelovi!
Mluvte, lichotě si, dráči,
našemu se smějte pláči,
Hospodin ať naše tresce viny:
myť jsme a zůstanem jeho syny.
4. V rukou vašich jsme sic dosud,
kraj náš, Sion — daleký;
Těžká vina, těžký osud,
těžké naše nářeky.
Ale nezměníme mravů,
v popel zaryjeme hlavu;
ač jsou těžké bludy, naše viny,
čím jsme, zůstaneme, — Páně syny.
5. Smějte se nám, lichotě si:
známe vás, — vy padnete;
v žal se změní vaše plesy,
Babylon Pán rozmete;
sionské se zdvihnou palmy,
a my pět zas budem žalmy.
Hospodin je s námi, svými časy
potře vás a Israele spasi.

Václav Štule.

22. Kanárek.

Milým společníkem jest kanárek, jejž rovnou láskou chová boháč ve stkvostné sini i řemeslník v hlučné dílně.

Z čeledi pěnkav jsa rodem a původně na blažených ostrovech Kanárských domovem, předěl nad všecky příbuzné největšími vlohami, a jako by se ještě více zalibiti chtěl, mění u nás svůj spinavě zelený oděv v krásně žlutý nebo zelenavě zažloutlý.

Povahou svou kanárek jest podivuhodný; rozumný jest jako čáp, zlostný jako husa a ucelivý jako psík. V malém očku jeho jeví se čtveračivost a dobrota; hlavička jeho jest útlá, postava těla slušná, všecko chování jeho přijemné. Výborně vyuvinuty jsou všecky smysly jeho; pamět, obrazivost a zvláště hudebnost nejsou u žádného ptáčka tou měrou pospolu jako u kanárka.

Kanárek k hudbě je zrozen. Ale jenom samci provozují toto umění; samičky starají se pouze o domáci hospodářství. Již v útlém

15 mládí kanárek učí se zpěvu od starého. Pozorně poslouchaje namáhá se hlas jeho napodobovati; ba i cizí hlasy, zpěv slavíků, skřivanů, hvízdot svého pána a písničku kolovrátkovou podrží v paměti a po čase ji dokonale opakuje.

16 Velmi rád zpívá ve společnosti jiných ptáků, ač nezpívají-li
20 lépe nebo hlasitěji než on. Uslyší-li jiného ptáka zpívat, honem mu odpovídá. Pověsíme-li do pokoje klec s jiným ptákem, hned se po něm ohliží a neustále hlavičkou po něm kroutí. Ozve-li se nový příchozí, nedlí mu odpovědět; začne-li zpívat, zpívá také, a to vždy hlasitěji nežli soused. Zpívá-li druhý ještě hlasitěji,
25 namáhá všecky sily své; nižádným způsobem se nepoddává. Dva kanárci, jsou-li dobrí zpěváci, nesmějí ani klece vedle sebe míti; sice rozhněvá se jeden, jakmile druhého zpívat zaslechně. Jízlivě naměřují pak proti sobě zobáky a jsouce k boji odhodlání, rozevírají proti sobě křídla. Mluví-li lidé v pokoji nahlas, ihned se dají
30 do zpěvu, a to pořád hlasitějšího, až ani vlastního slova neslyšet. Jsou-li zakříknuti, zamíří se sice na okamžení, ale za chvíliku počne opět hlasitý jáson jejich.

35 Všelikým, často k vře nepodobným kouskům naučí se tento ptáček. Nejsnadněji přivykne vodu na pití v okávku sobě vytahovati.
40 Uchopí zobákem nit, zadržuje ji jednou nožičkou, i opětuje to tak často, až jest okusek nahoru vytažen a žízeň uhašena. Vždy jej však náhle dolů pouští, nemysle na to, že by se nit mohla přetrhnouti. Ale ještě divnější jest vystřelování z malého děla, které žhoucí hubkou, na dřívku přivázанou, zapaluje. Proti své přirozenosti musí tu přivykati silnému a náhlému výbuchu. Naučí se jednotlivá písmena poznávati; na nepatrné pokynutí pánoovo oznamuje ve společnosti, která z osob je nejsilnější, která nejstarší. Ba, jak jsme sami v Praze viděli, naučil se jeden kanárek i na kytaře po jistých strunách poskakovati a tak zahrávati. Na rozkaz pána svého
45 tahá vozíček a syléká se pak na konec sám se svého postroje. Mimo to provozuje tisícero jiných kousků, jichžto ukazováním celé rodiny chléb sobě vydělávaji. Ovšem bývá kanárek někdy také svéhlavý a uprostřed hry nechce dále; ale malým potrestáním, na př. stisknutím rukou, ještě snadněji pak dobrým slovem lze
50 jej opět přiměti k poslušenství. Též jenom trpělivosti a dobrotom dá se evičiti takořka hravě, nikoliv nucením. Že kanárci sny mívají a ze sna zpívat počínají, je věc známá a velmi zajímavá. Neboť málo zvířat na rovném stupni s kanárkem má tolik paměti a obrazovitosti, aby sniti mohla.

Kanárek vskutku má citlivou mysl. Snadno přilne ke člověku, 55 svému příteli; některý se mu však do duše protivi.

V podivném odporu jest necitelnost k lahodám samostatnosti, kterou kanárek jeví záhy v mládí. O svobodě skřivana potetujičího nad vlajícím polem, slavíka klokoťajícího v temném houští nemá ani zdání. Též ve vlasti své, na krásném ostrově 60 Kanárském, drží se rád obydlí lidských, skoro jako náš vrabec, a velikými hejny je obletuje.

Zato však jeví jistou odhodlanost, ba i odvážlivost. Bojovně staví se proti psu, ale též se s ním spřáteli a rád s ním zahrává.

Podivuhodno jest, jak rychle kanárek z leknutí se zpamatuje. 65 Spadne-li klec jeho náhodou na zem, omráčí se leknutím a leží natažen jako mrtev, ale brzo se vzkrísi a zpívá i skáče zase, jakoby nic. Kočka zastraší ho již více; též rána střelná. S touto jeho povahou srovnává se též, že se může okamžíkem známenit rozlobiti. Když se r. 1836 ve Švýcarsku zemětřesením v noci 70 zatřásla klec, v níž dva kanárci byli: jeden z nich bezpochyby myslil, že byl od druhého ze spaní probuzen. Zuřivě ho přepadl a vytahal mu všecka péra z ocasu, ba oškubal ho tak, že nevinný druh zůstal z části holý.

Horalé tyrolští, důmyslní a přívětiví ke zvířatům, jako všichni 75 obyvatelé hor, již ode dávna obírají se cvičením kanárků, zvláště ve zpěvu, učí je velikému množství písni a rozesílají je pak po veškeré Evropě až do Petrohradu a Cařhradu. Jimi hlavně rozšířili se po našem díle světa, jimi seznámili jsme se s příjemnými vlohami tohoto ptáčka. 80

Kanárek přes svou útlost dožiti může známenitého věku; máme příklady, že až dvacet let žil. Maje svůj zpěvný, bezúhonný život dokonati, umírá velmi krásně. Krátee před smrtí zdá se býti docela zdráv; náhle pak po trudné myсли jeho pozorovati, že onemočněl. Zdá se, jako by tušil smrt, právě jako 85 labuf; vydává jemný polohlasný zvuk, krčí se, složí hlavičku pod křídla, mlčky spadne dolů, natáhne se ještě jednou — a již vyhasl život jeho.

23. Vrabčík.

Miluji z jara vlaštovku čilou,
kdy nese věštu radostnou, milou;
pod střechou pletouc hnízdečko svoje,
otvírá často útěchy zdroje.

5 Miluji pěvce skřivánka v poli,
když na rolníkův zpěv zašveholi,
v srdeci mu leje lahodou hlásku
důvěru mužnou, naděj i lásku.

10 Miluji píseň slavíka v máji,
kdy z jitra zvučí v dubovém háji,
a ještě lépe z večera kdysi,
stříbrná mhlá kdy nad borem visí,
větřík-li věje, rosa se třpty, měsíčku bledé lice-li svítí.

15 Křepelku šedou miluji rovně,
jak hospodaří hbitě a skrovně,
jak v pole zlaté dozrálým klasem
se srpy ženec dívčím zve hlasem.
Miluji všecky ptáčátek davy,
20 kdo zná jich počet, jména a mravy?
Miluji všecky, kdy zvučným ladem
rozzpívají se domácím sadem.

25 Nad všecky ale vrabčík mi dražší
tam pode krovem v stodole naší.
Nemáf jak slavík zpěvánek v moči,
veselých z jitra, tajemných v noci;
nechť popelavé, chudé má peří,
nechť jak žebráček hledá všech dveří:
vrabčík mně milý! nebo kdy v sadu
30 povadne zeleň v podzimním chladu,
a kdy již, vichrem severním tknutý,
spadají květy, spadá list žlutý,
skřivánek, slavík s ptáčaty všemi
uletí v dálnou slunnější zemi,
krásnější kde jim krajobré známi, —
35 jediný vrabčík zůstane s námi!

Tu, kde se zrodil, mládí kde minul,
byť chvěl se zimou, hladem byť hynul,
nepohrdá on domovskou půdou,
štěbetá smutně píseň svou chudou,
a čeká, čeká s nadějí, věrou,
40 šťastnější dny až k nám se přiběrou!

24. Naši konopce.

1. Ty žívý zvonku naší zahrady,
jenž, sotva den se zbudí k životu,
na římse okna nebo na plotu,
na šedé zdi neb na ořechu starém
svou píseň v jitru jako v západu
si tikáš klidně chládkem jako žarem:
ty nevíš, čím jsi v naší samotu!
2. Ty okřídlený duchu těchto míst,
jak pírko lehký ve křídélku tvém,
vždy zastavím se v chůzi pod jilmem,
když těkáš mezi hustou travou svěží
a písni tvou se chvěje každý list;
ty v let, a hloh za telou květy sněží,
kol zlacen celý jitru úsměvem.
3. Jef ovšem krassí píseň slavíka,
a mnohem sladší nápěv zpívá drozd,
že blahem zachvěje se starý hvozd;
však stejným vděkem, tklivé ptáče sadu,
se nápěv tvůj mé duše dotýká,
jak rolnička on zvoní v čílem spádu,
tak nehledán, tak dětinný a prost!
4. V té nekonečné zvuků směsici,
již zvučí niva, les i stráň i sad,
tvá klidná nota musí rovněž hrát;
ba nebyl by bez tvojí písni celý
ten všechnomíra koncert zářicí!
Ó zpivej dál, ty snílku osamělý,
já vděčně vždy tě budu poslouchat!

Jaroslav Vrchlický.

25. Švanda dudák.

Asi před dvěma sty lety živ byl v okolí strakonickém velmi slavný dudák; jmenoval se Švanda, říkali mu však obyčejně jenom dudák strakonický.

Tento dudák měl vedle svých pěkných vlastností, totiž že mistrně uměl dudati, a že byl člověk šprymovný a veselé myсли, také ten nehezký zvyk, že náruživě rád hrával v karty, při čemž obyčejně zase všecko prohrál, co si vydulal; takové hříšné hrani bylo mu nade všecko, a kdykoli mohl, sousedy k tomu pobízel.

Jednon — bylo prý to v Mokřanech o posvícení — dudal celé
10 odpoledne až skoro do půlnoci a vydělal si hezkých peněz, neboť
jak při takových příležitostech bývá, nehleděla chasa na několik
grošův a také pilně Švandovi píti podávala, a dudák pokaždě hezky
hluboko do džbánka se podíval. K půlnoci přešla ho najednou chut
hrati jiným, i chtěl si sám zahrát, ovšem že v karty; neboť prý
15 měl již peněz dost a chtěl býti vesel podle svého způsobu. Že
však nikdo ze sousedů nechtěl se s ním dát do hry, rozhněval se
na všecky, hodil dudy na rameno, a nemysle na nic než na karty,
odešel přes vše domlouvání hledat si jinde zábavy a štěstí.

Měl ovšem po tom posvícení trochu těžkou hlavu a nejistý
20 krok, a k tomu ještě byla noc mlhavá, ačkoli měsíček svítil; ne-
došel tedy ještě daleko a již by sobě rád byl odpočinul. A hle!
jako na zavolanou stály tu před ním čtyři sloupy nahoře svázané
na vršku u rozcestí. I popošeltě k nim, aby si chvilku odpočinul.

Tu hejno černých havranů
25 vylitlo vyplášené,
a v levo, v pravo na stranu
se letmo mlhou žene.
Jich letem otřásal se vzduch,
a ve mhle nastal divý ruch:
30 co před tím parou bylo,
se v hustý kotouč slilo.

A kotouč ten počal se i se vším všudy kolem Švandy otáčeti,
a než se dudák čeho nadál, stál před ním černě oděný muž, tak
vyzáblý, že kůže sotva kosti kryla; tváře jeho byly svadlé a oči
35 vpadlé, a jeho hlas tak chraplavý, jako krákot starého havrana.
A bez dlouhých okolkův otázal se Švandy, chtěl-li by si ještě té
noci něco vydudati, což dudák, maje na mysli jenom karty, sta-
tečně zamítl. Tu zacinkal černý pán měscem s dukáty a ukázal
jich Švandovi plnou hrst; i příslibil mu je za odměnu, chtěl-li by
40 jeho známé, které si dnes pozval na strášáka, hrou svou obveseliti.
To oblomilo dudáka, neboť zlato se nenajde na ulici, a strašák
byl také jeho nejoblíbenější hrou; i uvolil se hrati pánu za
dobrý plat a něco nápoje a podal mu hned pravici, by smlouvu
utvrdili; ten však mu stiskl levici, až mu mráz proběhl žilami, a
45 vodil ho sem tam, že dudák nevěděl кудy kam, a dával mu
naučení, aby za všecko, cokoli dostane, jinak neděkoval, než jenom
slový: „Zdař, bratře!“ Potom přivedl jej do osvětlené síně, kde

tří páni u stolu seděli hrajíce v karty. „Tu vám, bratři,“ pravil, „přivádím pro větší zábavu strakonického dudáka.“ „A tož dobré!“ zněla mu z trojich úst odpověď temným šumotem, a dudákovi 50 veleno, aby si sedl.

I padlo mu sice do oči, že byl z těch pánů jeden jako druhý, tak jak jeho průvodčí, vyzáblý, sivý, tuhý; ale že viděl u nich hromadu peněz na stole a vína hojnou, jehož mu, hned jak byl vstoupil, podávali, nedbal toho, dodal si srdečce, a bez odkladu si 55 usedl v koutku na lavici, naladil své dudy a spustil. Jeho průvodčí přisedl ku hráčům, a tu teprv, když Švandovy dudy hučely, nastala hra živá a čílá, a dukáty litaly přes stůl od hráče k hráči, že sám dudák měl z toho srdečnou radost. Kdykoli přehrál nějakou písničku, nastrčil jenom svou beranici, a pánové mu tam házeli 60 po dukátu, začež on nikdy neopominul poděkovati známými slovy:

„Zdař, bratře!“

A dále hrál tu důtklivě,
že srdce v těle pláče,
tu divoce a ohnivě,
že člověk nechtě skáče.

65

A když začal ohnivěji dudati, trhalo to všemi hráči, a oni chtice nechtice klapali si při tom do taktu svými suchými hnáty, a čím živěji hrál, tim více se pohybovali a tim hojněji Švandu zlatem obdarovávali a vína mu dávali z poháru, v němž ho neubývalo, ačkoliv on jak náleží pil a nikdo nedolíval. I chtěl Švanda pánům ukázati, seč jest

a pustil uzdu dudám svým
a jal se hráti skočnou;
v tom hráči skokem divokým
po síni hopsat počnou,
a klapy, klipy, klap, klap, klap,
již černý s černým tančí chlap
a výská v sále: „Hu! hu! hu!“
a dudy dále: „Du! du! du!“
až dudák starým zvykem
hru skončil dlouhým kvíkem.

75

80

Černí panáci udělali ještě několik kotrmelcův, a co kde peněz bylo, všecky dudákovi do čepice sházeli, řkouee: „Na,

85 Švando, že jsi nás dnes tak obveselil!“ „I zaplatí Pán Bůh tisic-
krát!“ vykřikl Švanda, vida to nadělení.

A sotva že vypustil z úst,
co ze srdeční šly, díky,
již nastaly tu divý šust,
tam hrůzyplné ryky:
90 dudáka míjí sluch i zrak,
a náhly jej objímá mrak,
a v černém mraku mizí
i síň i páni cizi. —

95 Když ráno potom svítalo, jel soused z Dražic do města i divil
se, že mu dnes vyděšené ptactvo přes cestu litalo. Již se vyhýbal
rozcestí, když tu vítr se ztišil a on z daleka dudy uslyšel. I poznal
hned, že to dudá strakonický dudák, a domnívaje se, že ho snad
potkala nějaká nehoda, zamířil k místu, odkud pocházel zvuk, a
100 přišel na rozcestí, uhlídal dudáka, an schoulen na šibenici sedí
a dudy své nadouvá.

Býval totiž za těch dob zvyk, stavěti šibenice o čtyřech sloupech
a s trámy přičními na rozcestí a nechávati na nich oběšených, až
zeteleli a sami spadli, a na takovém místě očitl se náš dudák, a tož
105 na šibenici, na kteréž visela zetelelá těla čtyř zločineč, jimiž vítr
klátil, že hnáty jejich, o sebe se narážejice, klapaly.

„I ke všem všudy, kmotře Švando!“ zvolal soused dražický,
„kde jste se tu vzali?“ Švanda sebou trhne, pustí od úst dudy,
protírá si oči, a vůkol se ohlížeje, s hrůzou pozoruje, kde jest.
110 Sedlák pomohl mu se šibenice, a Švanda potom všecko, co se mu
přihodilo, vypravoval, a vzpomena si na dukány, prohledává čepici
a kapsy, ale nenalézá ani zbla, co by se zlatu podobalo. Slyše
to sedlák, pojmenoval se svatým křížem a pravil: „Toť vás Pán
Bůh potrestal, poslav na vás zlé duchy, že jste tak dychtivě ke
115 kartám pospíchali.“ „Ba, máte pravdu,“ řekl Švanda, všecek se
tíresa, „ode dneška odříkám se na vždy karet“.

A dostál slovu. Na poděkování, že bez úrazu vyuval z takovo-
vého nebezpečenství, pověsil dudy, na něž čertem k tanci hrál,
v Strakonicích za oběť do kostela, které tam dlouhá léta na pa-
120 mátku visely a každý výroční den této události samy prý od sebe
hučely.

26. Š t i k a.

Na štíku v soud žaloba dána byla,
že v řece vraždila a loupežila.

K lepšimu práva průchodu
na fláru snesli důvodů,
a lapeného pak zločince blíže jezu
před soud u velkém přineseno střežu.

Z nedaleka hned přišli soudeové —
nevím, zda z pastvy, čili z chlivu,
leč jména jich jsou posud v zvířecím archivu:
byli dva oslové,

staří dva valaši, a dva nebo tři kozlové;
potom pro nestrannost slovutný pan orátor
lišáček vrahu dán jakožto prokurátor.

Sic povídá se, že na pál
s ním zlosyn ten dělival postní stůl;
leč tentokrát
tak byly lotrovství už míry vrchovaté,
že spravedliví nebrali
soudeové ohledu ani na masti zlaté
a rozsudek ten vydali:
by štika zhoubkyně k obecné výstraze
svůj život skončila na lněném provaze.

„Ctihonní soudeové!“ — tu liška promluvila —
„Obesit není dost; však já bych usoudila

za vinu tu
mnohem hroznější pokutu:
my utopíme ji!“ — „Výborně!“
zvolali radní jednosvorně.
Svůj výrok rychle změnili
a štiku v řeku hodili.

Fr. L. Čelakovský z Krylova.

27. Kající vlk.

Nějaký vlk nemohl už pro stáří ani na všech čtyřech státi,
proto roztáhl se na bukovém pařeze jak široký tak dlouhý, vy-
cenil zuby a pravil: „Mnoho zlého jsem ve svém životě natropil,
mnoho spravedlivých zvířátek zahubil, Boha se nebál, lidí se ne-
styděl; ale nyní budu činiti pokání a již se toho nedopustím.“
... Zaslechla to liška, přiblížila se k němu, a jako by ho litovala,

pravila: „Aj, bratře! přála bych si, aby zítra pět set vlků tak se roznemohlo, a ne ty jediný.“ — A vlk jí: „Sestro! učiň mi to pro naši starou lásku, spočítej mi zuby, abych věděl, než umru, kolik zubů vlk má.“ — Liška mu praví: „Kdyby tomu ty přední nevadily, snadno bych ti ty zadní spočítala.“

Bajka srbská.

28. Zakletá dcera.

Putovali hudeci
dva švarní mládenci.
Putovali polem,
rozmlouvali spolem.
Uhlédli tam dřevo,
dřevo javorové
na housličky dobré.
„Pojďme mi ho sfati,
huslí nadělati,
bude dřevo krásné
na housličky hlásné!“
Ponejprv zarubli,
dřevo zesinalo.
Po druhé zařali,
dřevo zaplakalo.

Po třetí zařali,
dřevo promluvilo:
„Nejsem já vám dřevo,
jsem já krev a tělo.
Kořen vykopejte,
otei mě dodejte,
otcovi na radost
a matce na žalost.
Ta mě zaklnula,
když jsem vodu brala:
„Ostaň, dcero, ostaň
javorem vysokým,
lističkem širokým!“
Ó nešfastná máti,
která klne děti.“

20

25

30

Moravská.

29. Obyčeje Peršanů.

Peršané chrámů, soch a oltářů bohům nestavějí, ba i za blázny mají ty, kdož tak čini; — dle mého zdání proto, že ne-příčitaji bohům člověčí podoby, jako Řekové. Vylezájice na nejvyšší temena hor, vzdávají Diovi oběť; nazývají totiž veškeru hání nebeskou Diem. Též obětuji slunci, měsíci, zemi, ohni, vodě a větrům.

Obět, již Peršané řečeným bohům vzdávají, je takováto. Hodlajice obětovati nepostavují oltáře, nerozdělávají ohně, ne-užívají ani litby, ani flétny, ani včencův, ani ječných krup. Když koli někdo z nich obět chce vzdátí, vede obětní zvíře na čisté místo a vzývá boha, ověnčiv si tiaru myrtou. Nesmí pak nikdo při oběti sobě samojedinému zdaru vyprošovati, nýbrž každý se modli, aby všem Peršanům vesměs a králi blaze bylo; neboť v počtu všech Peršanů zahrnut jest i on sám. Potom rozsekav

zvíře na kusy, vaří je, prostírá na zem bylinky čerstvě natrhané, ¹⁵ zvláště jetel, a klade na ně všechny kusy uvařené. Nad rozloženými kusy odříkává kněz (mag) u něho stojící modlitbu; bez maga nesmí se u nich žádná obět konati. Potom ještě krátký čas posečkav, onen, kdo obět vzdával, odnáší si maso a nakládá s ním dle své libosti. ²⁰

Ze všech dní nejvíce slavivá každý své narozeniny. Toho dne sluší se hojnější oběd ustrojiti než kdy jindy; toho dne bohatí lidé strojí k obědu býka, koně, velblouda a osla, pekouce je v celosti v peci; chudi pak drobnější dobytek.

Potkají-li se Peršané na cestě, lze takto poznati, jsou-li ti, ²⁵ kdož se potkali, rovni sobě čili nic. Místo pozdravení líbaji se vřista; stojí-li jeden z nich o něco málo níže, líbaji se v tvář; pakli však mnohem sprostější jest, vrhá se před druhým v prach a líbá zemi.

Cizí zvyky mají u Peršanů snadnější přístup, než u kterého- ³⁰ koliv národa. Tak na př. nosí medský krov, majice jej za krásnější svého vlastního; v boji nosí egyptské brnění.

Syny své vyučují od pěti až do dvanácti let pouze třem věcem: jezditi, metati šípy a pravdu mluviti.

Ani král pro jedno provinění nikoho neusmrcuje, ani z ostatních Peršanů nikdo nikomu ze svých služb pro jedinký poklesek neukládá trestu smrti; nýbrž shledává-li po bedlivém uvážení hojnější a větší provinění než zásluhy, tu si teprv hněv vylévá. Také prý u nich ještě nikdo otce nebo matky neusmrtil.

Cokoli se u nich nesmí činiti, to se též nesmí ani mluviti. ⁴⁰ Za největší hanu pokládá se u nich lež, potom dělati dluhy, protože prý dlužníkovi ani možno není, aby v něčem nelhal.

Mrtvoly se u Peršanů voskem napouštějí a potom v hrob ukládají.

Z Herodota, dle překladu Kvíčalova.

30. Mládí Kyrovo.

Když byla Mandane za Kambysa provdána, Astyages měl hned prvního roku podivný sen. Zdálo se mu, že vyrostl z jeho dcery vinný keř, jenž se po celé Asii rozprostřel. Když byl toto vidění snověštělem oznámil, zavolal, když se Kyros narodil, Harpaga, správce svého, muže sobě přibuzného a ze všech Medů nejspolehlivějšího, i vece mu takto: „Věc, kterou ti uložím, nepokládej za

nepatrnu aniž chtěj mne oklamati, abys neupadl, o jiné dbaje, svou vlastní vinou v neštěstí. Vezmi syna mé deery Mandany, odnes jej do svého domu a usmrť jej; potom jej pohřbi, jakýmkoliv způsobem sám chceš.“ Onen vece: „Ó králi, nikdy jsi ještě neshledal na mně, co by ti nelibost vzbudilo; i budu dbát, abych se ani budoueně ničím proti tobě neprohřešil. Pročež, jest-li ti tak libo, mou povinností jest, ochotně tobě posloužiti.“

Tak odvětiv a vzav dítě umrlčím rouchem oděné, šel plačky domů; zde vypravoval vše, co mu byl Astyages řekl, ženě své. Načež ona: „Co tedy hodláš nyní činit?“ On pak vece: „To, co Astyages rozkázal, zajisté ne; i byť ještě více zuřil, než nyní zuří, neuposlechnu ho a nepropůjčím sebe sama k této vraždě. Z mnohých příčin pacholete neusmrtím, zvláště pak proto, že je z mého rodu a že Astyages už stár jest a žádného mužského potomka nemá. Až by po smrti Astyagově vláda na jeho dceru přešla, jejíhožto syna nyní mou rukou chce zavraždit, což jiného by mne očekávalo než největší nebezpečí? Pro mou bezpečnost musí arcí pachole zemříti, než musí někdo z Astyagových sluhů, nikoliv z mých, jeho vrahem se státi.“

I vypravil hned posla k jednomu z Astyagových pastýřů, jménem Mitradatovi, o němž věděl, že pase na pastvinách, jež se pro jeho záměr nejlépe hodily, a na horách, kde nejvíce dravé zvěře bylo.

Jakmile skoták, velice na pilno zavolán byv, se dostavil, Harpagos mu pravil toto: „Astyages ti káže vziti toto pachole a na nejpustší hoře pohodit, aby co nejdříve zhynulo. Mně pak nařízeno jest, abych dohlédl, bylo-li pohozeno.“

Pastýř vzal dítě, ale nemohl se k tomu nikterak odhodlati, aby je zabil, nýbrž odebral se s ním domů, dal je své ženě, jejíž děťátko právě bylo zemřelo, a pověděl jí, jaký hrozný úkol naň byl vložen. Když uviděla žena pacholátko silné a krásné, dala se do pláče a prosila svého muže, aby ho nepohazoval, řkouc: „Vezmi naše mrtvé dítě a pohoď je; syna pak deery Astyagovy budeme vychovávat, jako by byl naším vlastním dítětem. Tak nebudeš v neposlušnosti k pánum svým postižen, a nepotážeme se se špatnou. Neboť dostane se mrtvému dítku našemu pohřbu královského, a živé dítě nebude muset zahynouti.“

I zdálo se pastýřovi, že mu dává žená velmi vhodnou radu; pročež učinil hned, jak byla pověděla. Pachole, jež byl přinesl,

aby je usmrtil, odevzdal ženě; mrtvé pak dítě své vložil v nádobu, v niž byl ono přinesl; i ozdobiv je všelikou ozdobou druhého dítěte, odnesl je na nejpustší horu. Třetího dne potom šel pastýř do města, a přišel k Harpagovi pravil, že hotov jest, ukázati mu mrtvolu pacholete. I vyslal Harpagos nejspolehlivější 50 své kopinny, kázel jim o tom se přesvědčiti a pohřbil pastýřovo pachole. Kyra pak (toto jména se mu ovšem teprv později do-stalo) odchovávala žena pastýřova, jež mu bezpochyby jiné jméno dala, ne Kyros.

Když bylo Kyrovi už deset let, přihodilo se něco, co jej 55 prozradilo. Hrál si totiž jednou v oné vsi, kdežto Mitrades dobytek měl, s jinými chlapci na cestě; chlapci pak zvolili si jej králem. Kyros kázel jedném domy stavěti, druhým na stráži státi, jednomu z nich býti ministrem, opět na jiného vznesl úřad poslanecký, a tak každému zvláštní zaměstnání uložil. Jeden z oněch 60 chlapců, syn Artembara, muže to z Medů váženého, nevykonál, co mu Kyros nařídil. Kyros kázel chlapcům chopiti se ho a nemilostivě jej zbičoval. Onen pak, jakmile jej pustili, velmi byl popuzen a přišel do města žaloval otci, čeho od Kyra zakusil. Ovšem že neřekl při tom „od Kyra“ (neboť toho jména tehdy 65 ještě Kyros neměl), nýbrž „od syna Astyagova pastýře“. I šel Artembares hned k Astyagovi veda s sebou chlapce a pravil: „Ó králi! tvůj otrok, syn pastýřův, takto nás pořánil“, a při tom ukázel na chlapceva ramena.

Ulyšev a uviděv to Astyages poslal pro pastýře i syna jeho. 70 Když pak se oba dostavili, Astyages pohleděv na Kyra pravil: „Ty tedy, jsa syn tohoto človíčka, opovážil jsi se, se synem tohoto muže, jsoucího u mne prvním, tak potupně naložiti!“ Kyros vece: „Ó pane! naložil jsem s ním takto po právu. Vyvolili si mne totiž vesničtí chlapci, mezi nimi i tento, králem, protože jsem 75 se jim k tomu nezpůsobilejším býti viděl. Ostatní chlapci plnili mé rozkazy, tento však nechtěl poslouchati a nedbal mne, až dostal svůj trest. Zavinil-li jsem tím něco, tu mne máš.“

An takto mluvil, bylo Astyagovi, jakoby jej poznával. Zdála se mu tvářnost chlapceva podobná jeho vlastní tvářnosti a odpověď na otroka přiliš neohrožená; též doba jeho pohození zdála se mu shodovati se s věkem chlapcovým. Zaražen jsa tím stál drahnou chvíli mlčky; posléze stěží se zpamatovav pravil, chtěje Artembara odstraniti, aby mohl pastýře soukromě vyzkoumati:

85 „Artembare, učinim, že ty a tvůj syn nebudeste si mít co stěžovati.“ Tak propustil Artembara, Kyra pak vedli služebnici na rozkaz Astyagovi do paláce. Když byl pastýř samopejdinký tu zůstal, Astyages ptal se, odkud toho chlapce vzal a kdo mu jej odevzdal. Onen vece, že to jeho dítě jest, a matka jeho že dosud 90 u něho doma žije. Na to pravil Astyages, že se nepotázal s dobrou, jelikož se zdá, že se chce s mučírnou seznámiti; a sotva došel, dal strážníkům znamení, aby se jeho chopili. Tu onen, veden býti maje do mučírny, pravdu vyjevil; i vypravoval, začav od 95 prvopočátku, vše pravdivě a konečně se dal do prošení žádaje, aby mu to král prominul.

Astyages pak si pastýře, když byl pravdu pověděl, už nevšimal; za to však na Harpaga velice se horšil a kázel strážníkům jej přivésti. Když přišel, Astyages tázal se: „Harpago, jakým způsobem jsi usmrtil syna mé dcery, jejž jsem ti odevzdal?“ Tu 100 Harpagos, vida pastýře v paláci, nemohl pochybovat, že tajemství jest vyzrazeno, i vypravoval věrně všechno, jak se událo.

Astyages pak taje hměv, vypravoval Harpagovi, co byl od pastýře slyšel, a dopověděv vše pravil posléze, že chlapec na živu jest a že, co se stalo, dobře se stalo. „Neboť,“ doložil, „velice mi 105 bylo toho líto, co jsem učinil. Poněadž tedy vše dobře dopadlo, pošli syna svého k chlapci přichozímu; za druhé pak (hodlám totiž slavnou obět vzdátí za zachránění chlapce oněm bohům, jímž tato pocta přísluší) dostav se na hostinu u mne.“

Uslyšev to Harpagos vrhl se před králem na zem a krácel 110 domů, velice si na tom zakládaje, že provinění jeho tak dobře skončilo. Přišed domů vyslal co nejrychleji syna svého (měltě jedináčka, chlapce asi třináctiletého), aby k Astyagovi šel a činil, cokoliv by mu král poručil. Sám pak, všecek jsa rozradován, vypravoval choti, co se přihodilo. Astyages však dal syna Harpagova, 115 jakmile přišel, zabiti, na kusy rozsekati, jedny z nich péci, druhé vařiti a upraviv je takto k jídlu, měl je pohotově. Když pak čas hodování přišel a Harpagos s ostatními hosty se dostavil, tu se Astyagovi a všem hostům kromě Harpaga ovčí maso na stůl dalo, Harpagovi však předložily se údy synovy kromě hlavy, rukou a 120 nohou; tyto části ležely opodále v koší přikryty. Když se Harpagos byl dosyta najedl, Astyages tázal se, libil-li se mu oběd. I přisvědčil Harpagos, že se mu velice libil; načež sluhové, jímž to bylo nařízeno, hlavu chlapcovu a ruce i nohy v koší zahalené

přinesli a přistoupivše k Harpagovi jej pobádali, aby koš odhalil a co by se mu uráčilo, si vzal. Harpagos uposlechl a odhalil ¹²⁵ rousku, spatřil zbytky svého syna, nepozbyl však spatřiv to duchapřítomnosti, nýbrž přemáhal se. I tázal se Astyages, ví-li, jakou to zvěřinu jedl; on pak přisvědčil a pravil, že se vším, cokoliv král činí, spokojen jest.

Potom Astyages povolal opět tytéž magy, již mu byli i sen ¹³⁰ jeho vyložili, a tázal se, jak mu dříve sen vyložili; oni pak totéž pravili co dříve, že totiž pacholeti tomu souzeno bylo kralovati, bylo-li by zůstalo na živu a nezemřelo. I vece král na to: „Ouen chlapec jest na živě a vesničtí chlapci jej na venkově věk svých trávicího učinili králem svým; on pak počínal si ve všem tak, jak ¹³⁵ si opravdivi králové počínaji; vládl totiž nad chlapci, zařídil si strážníky i vrátné i posly i vše ostatní, jak to králové mívají. A teď povězte, kam se vám zdá toto směřovati?“ Načež magové odvětili: „Žije-li chlapec a králem se stal, aniž to kdo schválně tak navlékl, tož budě dobré myslí a bezpečen; nebudeť on podruhé ¹⁴⁰ vládnouti.“

Uslyšev slova ta, Astyages zaradoval se a zavolav Kyra vece: „Ó synu! tobě jsem pro bezpodstatné zjevení ubližoval; však tys, jak ti souzeno bylo, zůstal na živě; i jdi nyní v dobrém zdaru do Persie; já pak pošlu s tebou průvodčí. Tam až přijdeš, ¹⁴⁵ najdeš zeela jiné rodiče, ne takové, jako jest pastýř Mitradates a jeho žena.“

To pověděv dal Kyra do Persie provoditi. Když Kyros přišel do domu Kambysova, přijali jej pohostinně rodičové, neznajíce jeho; když pak o jeho zachránění uslyšeli, radostně jej ¹⁵⁰ vitali; neboť dosud myslili, že hned tenkráté zahynul; i vyptávali se, jakým způsobem zůstal na živě. On pak vše jim vypravoval řka, že před tím pranic o tom nevěděl a že velmi byl na omylu; však cestou že se o tom, eo se s ním stalo, dověděl; domnívalf prý se dříve, že jest synem pastýře králova, cestou z Egbatan ¹⁵⁵ však uslyšel prý vše od průvodcích svých. Zvláště chválil matku pastýřku, která jej vychovala a milovala jako syna vlastního.

Kyros pak rostl a prospíval tak, že byl brzo nejstatečnějším a nejznamenitějším mužem v celém Persku.

31. Z i m a.

1. Ticho! Čas se přípozdívá,
roku táhne na večer;
příroda má těžká víčka, —
bude dřimat v zimní šer.
2. Pod hlavu už sobě střádá
suché listí, zvadlou snět,
slunce staví pod stinidlo
jako lampu v lazaret.
3. Nebes okna mhou zastírá,
v lesích hovor zastaví,
a ty ptáčky štěbetáčky
k sousedovi dopravi.
4. Peří ve sněh nasdírané
už si sype v závěje. —
Ticho! My si podřímneme,
než zas skřivan zapěje.

Vítězslav Hálek.

32. Vánoční stromek.

Jak mile se to na štědrý večer sedí v rodinném kruhu za stolem! Lampa svítí jasněji, kamna hřejí příjemněji, ba světnice si není ani podobna, tak je krásna. Ubrus na stole stkví se slavnostní bělostí, pokrmy voní, sklenice cinkají, radost září ze všech očí, usmívá se na tvařích; a když se všichni nasytili, zatroubí venku v mrazivé, hvězdnaté noci pastýř, zapráskne bičem, a otec pak dítkám vypravuje o pastýřích betlemských, o zjevení andělském a o tom přemilém, milostném Jezulátku.

Tak bylo také u pana učitele v malém městečku venkovském.

10 Seděli v přítluné lásee za pokrytým stolem, a panu učiteli, jenž nejmladší tříletou Anničku choval na klíně, plynula slova z úst jako med. Děvčátko zahrávalo si s jeho tmavou bradou a hledělo charpovýma očima na matku blaženě se usmívající. Druhé tři děti, Josef, Vladimír a pak dvanáctiletá Ludmila, tulili se k matce a babičce, která seděla na prvním místě v novém čepci.

Co otec vypravoval, matka vstala i odešla jako by po práci do vedlejšího pokoje. Když hodiny odbily sedm, zacinkal zvonek, dvěře od druhého pokoje se otevřely, a dítky zajásaly. Veliký zářivý vánoční stromek kynul jim dary sterými. Divily se těm 20 pozlaceným ořechům, krásným jablkům a rozmanitým hračkám. Žádné však se neopovážilo stromku dotknouti; stály okolo něho se svatou úctou. Hleděly dolů na zem, kde na zeleném mechu stál z lepenky chlév, a v něm Ježíšek a sv. Josef a Panna Maria.

25 „Vidite,“ řekl otec, „to vám poslal Ježíšek; je to vaše všechno — babička má prý vás podělit. Ale napřed poděkujte

pánu Ježíškovi a zazpívejte mu.“ — Zasedl ke klavíru, zahrál vánoční předehru a zpíval pak v radostném roznícení, jako by posud dítětem byl, se svými dětmi. Matka i děvečka, jež stála ve dveřích, zpívaly s nimi:

30

„Narodil se Kristus Pán,
veselme se!
Z růže kvítek vykvet' nám,
radujme se!“ —

Babičce řinuly slzy, — a sám pan učitel, pohlédnuv ku konci písň na jesličky pod stromkem, kousl se do dolního rtu a přestal basovati.

Když dozpívali, babička rozdala dítkám dary. Po chvílce řekl starší chlapec Vladimír: „Tatíku, někdo se nám divá do okna.“ „Marjánko,“ poručil pan učitel děvečce, „podivej se, kdo to je; — ale nezaháněj ho!“ Děvečka odskočila a vrátivši se řekla: „Stoje tam Ferdýn Tondík.“ „Nebohé dítě,“ vzdychla babička, „matky nemá, a tatík se jistě někde po kořahnách toulá!“ „Přived' jej sem, ať se s námi raduje,“ kývl pan učitel děvečce. „Dnes Betlemští chudou Marii Pannu nechtěli pohostiti; — ne-
smíme býti jak oni.“

45

Děvečka přivedla asi desitiletého, polozkřehlého chlapce.

„Co pak děláš venku pod oknem?“ tázal se ho pan učitel; „proč nejsi doma?“

„Doma není zatopeno, a tatínek Bůh ví kdy přijde!“ ža-
loval hošik.

„A jedl jsi už?“ ptala se paní učitelová.

„Tatínek mi dal dva krejcarý,“ šeptal chlapec hlasem slzami udušeným; „koupil jsem si housku.“

„Ubohý sirotku! Neplač, dám ti jísti hned.“

55

A posadili jej za stůl, snesli mu všechno, co sami měli, a když se chlapec najedl, nacpali mu kapsy ovocem a poslali domů. Když si babička léhala, pomodlila se za Ferdu „otčenáš,“ aby mu Pán Bůh vnukl lepší lásku ke vlastnímu dítčku.

Václav Kosmák.

33. Adam a Eva.

Chodil Pán Bůh kolem ráje,
Adam za ním pospíchaje.

Jak do ráje přichodili,
mluvil Pán Bůh Adamovi:
„Ze všech stromů poživejte,
jednoho jen vynechejte,
který stojí prostřed ráje
modrým kvítkem prokvětaje,
červeným jabkem zasedaje.“

Učinil se däbel hadem,
svědli Evi i s Adamem.
Ovinul se po jablunce,
urval jabko na halouzce
a podal je Evě v ruce:
„Jez, Evičko, jez to jabko,
jak je po něm velmi sladko!“

Eva vzala, okusila,
s Adamem se rozdělila:
„Jez, Adámku, jez to jabko,
jak je po něm velmi sladko!“

Když jsou jabka okusili,
tak se oba prohřešili,
oba z ráje ven musili.
Dal jim Pán Bůh po motyee
a seménka po trošičce
a zaved' je na vinnice:
„Jděte, dělejte, kopejte,
chleba sobě dobývejte.“

Kady Adam, kady kope,
zelená se réž, konopě;
kde Evička pokopala,
pšenička se zelenala.

Ten Adam, první otec náš,
do velké bídy doved' nás,
a ta Eva, první matka,
zavedla nás nebožátku.

34. L e d.

Na řece jest živo. Řeže, seká a nakládá se tu led, onen cenný plod zimy, jenž času letního vzácného svého chladu poskytuje k občerstvení nápojův i pokrmův, úlevu přináší při operacích i zánětech a k účelům technickým tak rozmanitého upotřebení dochází.
5

Odtud onen chvat, zachovati krystallovanou vodu, kterou za mrazů příroda sama v nevyrovnatelné čistotě a jadernosti tvoří, ukládáním do sklepů, lednic a ledáren. Těžko dnes představiti si zásobování se velkého města bez blahodárného konservování a ochlazování ledem, a jest si jen přáti, aby každá domácnost vládla 10 lacinou zařízenou lednicí. Led je dnes předmětem rozsáhlého obchodu; v prakticky zařízených ledárnách aneb i jen ve volném stohu, slamou přikrytém, možno jej udržeti dlouho do léta, nemívže-li vzduch, děš nebo voda spodní do něho vnikati.

Nejvíce užívají ledu a největší obchod s ním provozují v Severní 15 Americe. Rozváží se odtud led až do Západní a Východní Indie, ano i do Anglie. Kde nepostačují zásoby přírodního ledu, vyrábí se stroji uměle při každé teplotě a v každé zemi.

Povšimněme si povahy a významu ledu v přírodě, jak ve světle novějších zkušeností se jeví.
20

Zima stahuje všechna tělesa; avšak led jest památný svou vlastností, že jest lehčí vody: jeť voda nejhutnější při 4° C., dále se ochlazujíc stává se lehčí, až při bodu mrazu, jsouc v klidu, počne krystallovatí.

Při této teplotě mrazu má voda takovou hustotu jako při 25 8° tepla; žádné jiné těleso podobně se nechová. Účinek tohoto zjevu jest velevýznamný. Přichází-li těleso ze skupenství kapalného v pevné, uvolňuje se teplo. Mrazivý vzduch pracuje tedy jen na povrchu vod, tvoře vrstvu ledovou. Kdyby led nebyl lehčí vody, všechny prameny, rybníky a jezera zamrzly by až ke dnu, život 30 by utichnul a byl zmařen na vždy.

U nás jest led zjevem pomíjejícím, neboť, vyjmouc jámy sušové v Krkonoších, roztaje oteplujícimi paprsky slunce. Ohromné lány země zůstávají však pokryty „věčným“ sněhem a ledem, možno-li co na zemi věčným nazývat. V krajinách polárních na severu 35 strašné pouště ledové pokrývají plochu $22.000 \mu\text{m}^2$ a rozloha jejich na jižním polu páčí se na $138.000 \mu\text{m}^2$. Že toto množství

ledu účinkuje na teplotu celých krajin, ano že účinek ten i u nás cítíme, jest nade všechnu pochybnost zjištěno, a neméně mocné jsou převraty po povrchu zemském, jež pohybujici se led vykonává a ve starších dobách geologických vykonával. Jak mocná jest vrstva ledu, kryjící krajiny polární, nelze přímo měřiti. Možno o tom jen souditi z ohromných ledovců, jež z okrajů pevnin se odtrhuji a volně v moři plovou.

45 Vyčnívají-li plovoucí ledovce někdy až 100 metrů nad hladinou moře, jest mocnost jejich celkem 1000 m, neboť devět desetin musí pak dle zákona hutnosti v moři býti ponořeno. A jsou ledovce, rozprostirající se na kolik čtverečních kilometrů!

Cestujíci do Ameriky bývají někdy v květnu a červnu přes kvapeni citelnou zimou. Záhy objeví se příčina. Veliké plovoucí ostrovy s ostrými špicemi ledovými objevují se na obzoru, znenáhla se bližice. Plavci opatrně se jim vyhýbají, neboť běda lodi, kterou obkličují, tu rozdrtí neb s ohromným lomozem, změnivše táním těžiště, zasypávají.

55 A přece končiny věčného ledu mocně k sobě vábí a nejsou bez půvabu, když krystalové plochy bleskotají v záři zapadajícího slunce aneb severní záře pokryje oblohu až po zenit. Tak prozkoumáno v posledním čase Grónsko, jehož nitro od IX. století bylo tajemnou rouškou zakryto Evropánům i Eskymákům. R. 1888. 60 prošel Fritjof Nansen s několika druhy na sněhových bruslích, „ski“ zvaných, strašné bezživotné pouště ledové, a roku 1894. zase Peary dostihl severního pobřeží grónského. Nikde hlásku, nikde travíčky, jen strašné pukliny v ledu černají se místy. Když Nansen jedenkrát ze spaní se probral, shledal, že pluje na ledě v otevřeném 65 moři. 400 km unášel jej ostrov ledový na jih, a jen šťastná náhoda, že proud se obrátil k pevnině, přivedla jej na jihozápadní cíp pevniny Grónské.

A v jižním moři polárním ještě větší hory ledové pluje někdy až po 40° již. šířky; trčí do výše až 300 m. Roku 1855 zahynula 70 v troskách plovoucího ostrova takového loďvystěhovalce do Australie.

Nastává-li u nás v červnu náhlé ochlazení, bývá to účinek stálých větrů západních, jež se ochladily na severních poutnických ledových.

Led měl mnohem větší ještě úlohu v dobách předvěkých. 75 Jako dnes Grónsko, byly v době ledové celá Skandinavie, moře východní, severní Německo, haličské Karpaty až daleko do Ruska pokryty pouští ledovou.

Ledovec, jsa obyčejně na ploše nakloněné, pohybuje se pozvolna jako mohutná řeka ledová. Při tomto pohybu unáší na svém povrchu kameny a vůbec předměty, které se náhodou na povrch jeho dostaly.

V pravěku ohromným ledovětím přičítá se přenášení bludných balvanů do krajin daleko od původních skal vzdálených. Tak jest mohutný podstavec na pomníku Petra Velikého v Petrohradě bludný balvan ze švédské žuly pocházející; v nížinách severního Německa jsou tyto balvany jedinou nahradou za skály, jichž se jim tam nedostává. Z ohromného balvanu, původně 8400 q vážícího, vysekali si kamenný bassin v Berlině, jenž sady před museum zdobi. Podobná skaliska původu vzdáleného chová Kanada, Anglie, Rusko i Horní Slezsko. Bludné balvany Švýcarska, Italie a Francie pocházejí z Alp; ale i na jihu jako v Patagonii pozorován zjev tento plovoucím ledovětěm přičítaný.

Jižní polokoule má vůbec drsnější ledové končiny, než již v šířce 50 stupňů jest člověku nemožno se zdržovati, kdežto v této šířce na severu rozkládají se Velká Britannie, Nizozemí, Dánsko, Skandinavie, větší část Ruska, Severní Ameriky, vůbec as 130 milionů obyvatelů.

Nyní považme, čemu učí nás geologie, spojená v této otázce s astronomií. Periodu nynější předcházela doba ledová.

Takovéto doby ledové a periody mírnějšího ponebí vystřídaly a vystřídají se ještě několikrát ve vývoji naší planety.

Když Erik Raude r. 983 Grónsko objevil a po dlouholetém pobytu na Island se vrátil, velebil zemi tu jako krajину zelenou, oplývající stromovím a rybami.

V 13. století bylo tam 280 osad s 15 kostely. Ale obyvatelstvo zimou a morem zaniklo, a od r. 1408. nebylo tam spojení s jinými kraji. Když v 16. a 17. století zaniklá země opět byla navštívena, nebylo v ní stopy po lidských obydlicích. Nesmírné ledovce, o nichž svrchu zmínka učiněna, kryjí dnes celou zem, a jen zakrnělá vegetace živoří na pobřeží.

Ještě více známení hromadí se v Alpách, že se ledovce rozšířují a průsmyky vyplňují.

Pozvolna, ale jistě pokračuje zlednění. My však, ani daleci naši potomeci, změny se nedožijí. Dávno, nežli se stane změna trvalou, lidstvo najde cesty na místa, kde neochabující pramen tepla a světla slunečního nahradí, čeho jedně končině ubývá.

Bohumil Baude.

35. Novému roku.

1. Ty, jenž znovu vždy se rodiš,
z bezedného času toku,
naděje vždy oděn svitem,
buď nám vítán, nový roku!
2. Jsi-li novou času vlnou,
jež se valí k oceanu,
nuže vediž drahou klidnou
lodičku mou k nebes Pánu.
3. Jsi-li nový pupen, vzešlý
na košatém stromě věků,
drahé vlasti zkvet a vzrůstej
ve plod blaha plný vděků.
4. Jsi-li zorou na východě,
nuž tvé slunce nechaf vstane,
nade lží a podlou zlobou
nechaf pravda Boží vzplane!
5. Komu však dle Boží rady
večerním máš sklonem býti,
tomu ať tvé hvězdy svaté
ku věčnému jitru svítí.

Vladimír Šťastný.

36. Trojí přítel.

Nevěř příteli, dříve než bys ho zkusil; více jich bývá na hodech a kvasech, nežli u dveří žalářových.

Muž jeden měl tré přátel; dva miloval nad míru, ku třetímu se choval chladně, ačkoliv on s ním nejupřímněji smýšlel. Byv 15 jednou těžce obžalován a maje se stavěti před soud, dí k nim: „Kdo z vás půjde se mnou a bude mým svědkem? Neboť těžce jsa obžalován uvalil jsem králův hněv na sebe.“

I vymlouval se hněd první přítel, že mu nemožná jítí pro zaměstnání jiná. Až ke dveřím soudnice jej doprovodiv druhý, 10 obrátil se a zpět ustoupil, boje se rozhněvaného soudu. Ale třetí, na nějž byl nejméně spoléhal, předstoupil s ním a mluvil za něj, ochotně dokazuje nevinnost jeho, tak že soudeové jej propustili a obdarovali.

Trojí přátele nalézá člověk na světě tomto: ale jak se mají 15 k němu v hodinu smrti, když ho Bůh na soud volá? *Penize*, jeho nejmilejší přítel, nejdou s ním, první jej opouštějice. *Příbuzní* a *přátele* jeho, doprovodivše jej ke dveřím hrobovým, vracejí se v domy své. Třetí, na kterého v životě nejvíce zapomíнал, jsou 20 *dobří skutkové* jeho. Jenom tito jej doprovázejí až ke trůnu soudnému, ano, už předešedše jej, zaň se přimlouvají a vyjednávají mu milosrdenství a smilování.

Přel. Fr. L. Čelakovský.

37. Mateří douška.

1. Umřela matka a do hrobu dána,
sirotý po ni zůstaly;
i přicházely každičkého rána
a matičky své hledaly.
2. I zzelelo se matece milých dítěk;
duše její se vrátila
a vtělila se v drobnolistý kvítek,
jímž mohylu svou pokryla.
3. Poznaly dítky matičku po dechu,
poznaly ji a plesaly;
a prostý kvítek, v něm majíc útěchu,
mateří douškou nazvaly.

Karel Jaromír Erben.

38. Vděčnost synovská.

Cti otce svého i matku svou, aby se ti dobře vedlo na zemi!
Tohoto Božího zaslíbení došel plnou měrou dokonalý Vukašović.

Maria Teresia byla pravou matkou národů svých. Nebylo dobročinného ústavu, by mu byla nevěnovala své bdělé péče. Navštěvovala také mimo jiné ústavy několikrát za rok i vojenskou akademii ve Vídni, kdežto se výborně vychovávali synové větším dilem chudých, však zasloužilých vojenských důstojníků. Upřímným účastenstvím zkoumajíc a vyšetřujíc stav a prospěch ústavu, opět a opět dotazovala se představených akademie této: „Kdo se chová nejlépe z milých synů mých?“ „Vaše císařská Milosti,“ odpověděl jedenkráte představený, „všickni jsou hodni nejvyšší ochrany Vaši; mladý Vukašović však jest ze všech nejdokonalejší.“ Takto jej chválil představený, tak jej chválili i učitelé.

„O mladíku tomto jsem již často doslechla chvály,“ pravila šlechetná mocnářka, pohledem přivítivým patříc na Dalmata, an se zardívaje pokorně před ní stál. „Ráda bych jej viděla šermovati: Chopiž se zbraně.“

Čím skroušeněji stál jinoch ten před vlastařkou, tím hrdinněji se zastínila tvář jeho, tím jasněji zajiskřily oči jeho, tím hrději a statněji se postavil, hotově se k šermu. Byltě vítězstvím jist, a všickni spolužáci, schopnosti, obratnosti a silou jeho přemožení jsouce, marně se namáhali a sklonili zbraně.

Dobrotivá císařovna zradovala se patrně statečnosti jeho.
„Vezmi,“ pravila k němu, „přídavek, mladý hrdino,“ podavši mu
dvacet dukátů, „a učiň sobě chvíli radostnou dle libosti.“

25 Za týden přijela císařovna opět. I davši si mladého Vukašoviče
zavolati, tázala se, jaké si byl za ty peníze radosti způsobil. Tuť
zmalomyslněl a zajíkal se v řeči.

„Což jsi peníze prohrál, aneb co jsi počal s nimi?“ pravila
pozamračená mocnářka hlasem přísným.

30 „Poslal jsem je svému chudému otcí,“ díjinoch hlasem mírným.
„Kdo jest tvůj otec?“ — „Býval poručíkem u vojště ve službě
Vaší císaři Milosti, a nyní nuzně živ jest ze skrovného výslužného
v Dalmatsku. Soudil jsem, že milostivý úmysl, kterým mně onen
štědrý dar udělen byl, nejdokonaleji vyplním, pomohu-li chudému
35 otci; neboť to byla nejvyšší blaženosť má.“

„Ty jsi dokonalý mladík,“ dí pohnutě císařovna. „Inkoust sem,“
zvolala, „péro a papír! Sedni a piš!“ Vukašović učinil, jak mu
veleno, se srdcem chvějícím, a císařovna říkala mu do péra:

40 „Nejmilejší otče! List, jejž tuto píši, předříkává mi císařovna. Pilnost má a mé chování, zvláště však synovská láska má
a vděčnost k vám, milý otče, zalibily se císařovně tak, že od
této hodiny pět set zlatých roční pense dostávati budete, mně
pak právě opět darem čtyři a dvacet dukátů uděluje.“

45 Pomysleme si radost dobrého Vukašoviče. Písmo na tomto
přeradostném listě věru nebylo pěkné, a slzy hojně tekoucí pro-
máčely papír.

A tak byla již prozatím odměna tímto způsobem jeho
pilnost a vděčnost. Mnohem větší však odměnu připravila mu
budoucnost.

50 Vukašović vycházejí z akademie vstoupil k vojsku za důstojníka i postupuje v hodnosti stupeň po stupni, zachoval se za
tehdejších válek, Marii Teresií a jejími nástupci vedených, šlechetnou
dokonalostí a neohroženou statečností tak, že až na podmaršálka
povýšen byl.

55 Veliké zajisté jest požehnání, jímžto odměňuje Hospodin za
vděčnost a lásku synovskou.

5 chaloupek se těsnajících, mnohdy až po samou zemi; div jich všech nepolámal.

Z lesnatých hor, dědinku kolkolem obstupujících, šumot až děsný chvílemi nad osadou hučel, vichor tam mocně a hlučně provival stoletými smrky a vysoké jejich vršky místy v jeden 10 kotouč shánčl. V divý hukot rozkaceného živlu zaduněla i nejedna rána veliká, značící pád některého velikána lesního, a praskot ohlušující věstil, jak hrozná to byla síla, jež vyvrátila takového lesního obra z kořenů od věků již v domácí půdě zakotvených a rozvětvených. A na nebi ani kmitu ani svitu, ni jedinké hvězdičky! Byla to nechvíle taková, že každý rád se k domácemu 15 kruhu příkrčí, a jak se říkává, ni psíka nevyžene.

A přece toho večera u Tužilů branka vcházejícím a odcházejícím sotva stačila, soused sousedu kliku podával; přicházeli s útěchou, přinášeli upřímné „Potěš Pán Bůh!“ zarmoucené vdově 20 i těm ubohým sirotkům.

Právě zavírala Tužilová za sousedy odcházejícími dvěře; byly jí pomohli hospodáře uložiti v komoře na prkno, a ona měla se odebrati s dětmi na odpočinek.

Na odpočinek! — Na obvyklé místo má se s dítkami uložiti, 25 a hospodáři právě byli ustlali za dveřmi — na slámě.

Jak pak se mohl snést na její víčka spánek! Srdeční pukalo: zaplakala bolestně. Otevřela dvěře do komory a jala se naříkat: „Proč jsi nás opustil, Františku, tak záhy? Co já si s těmi sroty počnu? Jak tvé rady oželime?“ Zalomila ruce a zase hořce 30 zaplakala. I dvě starší dívky štkaly u kamen na lavici, a stará, hluchá tetka Kvapilová, která s nimi chtěla nocovati, aby jich smutek nepřetížil, jak mohouc je těšila.

Však i Tužilovou jal se někdo těšiti. Devítiletý synáček její František přistoupil, přivinul se k ní a pravil: „Ale maminečko, 35 nezapomínejte, že je Pán Bůh s námi. Popřejte tatinkovi toho odpočinku, vždyť se dosti natrápili, tak dlouho již byli neduživí. Vite, jak je záduch mořil, když se vítr vzmáhal? Což by dnes byli chudák přetrpěli za takového vichoru! Nepravivali-li, co Pán Bůh činí, že vždy dobré? A o nás se nestarejte; však Pán Bůh 40 nějak pomůže, a přitěžovati vám jistě nebudeme. Budeme vás poslušni ve všem, vid' Rozárko, vid' Aničko?“

A dívky povstaly, také se k matce tulily, přisvědčovaly Františkovi, a dobrosrdečná tetka Kvapilová též povstala s lavice,

přikyvovala hlavou, ač nevěděla chuděra hluchá, oč běží, jen se toho domnívala, a ztrápené matce první rosná krůpěj naděje ⁴⁵ ovlážila srdeč zkormoucené.

Tužilová počala doufati v dobrovolný slib dětí svých a poslouchala ráda slov Kvapilové, která ji těšic končila: „Však On Pán Bůh zase pomůže.“

A pomohl i neočekávaným způsobem. Popřál úrody hojně ⁵⁰ příštího léta na rolích i v sadech a vzbudil v srdečích dobrodincův účastenství pro dítky osiřelé.

Již v zimě Frantík Tužilův docházíval denně k panu učiteli a poslouchal dychtivě slov jeho. Frantík měl dobrou hlavu a nad to lepší vůli; bystře chápal, pilně se učil, a jak moha se vy-⁵⁵ nasnažoval, aby učitele svého uspokojil, vděčnost mu prokázel za péči, na duševní vzdělání jeho vynakládanou. A pan učitel, hoškův schopnosti i dobrou jeho vůli znamenav, promluvil o něm s panem farářem blízké osady, kterýž potom též se uvolil chlapce vyučovati. Jakmile se jaro rozvijelo, Frantík kráčíval často lesem ⁶⁰ k panu faráři, k němuž vděčnou láskou byl přílnul.

Nepomněl hošik, jak rychle čas ubíhá a všelijaké změny s sebou přináší, ani nepomyslil, že by kdy mohlo jinak být, než aby jednou do školy, po druhé na faru chodíval ku svým dobrodincům, aby úlohy psával a zase matičce své v domácnosti při-⁶⁵ sluhoval, a přece již se byli o to pan farář s panem učitelem dávno umluvili, že chlapce kdysi pošlou do města na studie.

Když za letního odpáldne kráčel jednou Frantík lesem k faře, ani netušil, že se naposledy těší bezstarostně z té krásy okolní přírody. Jak obyčejně, zašel hlouběji do lesa, odložil knihy na ⁷⁰ pařez a jal se roští sbírat, lámati a urovnávat v hraničku; na zádech je matece donášival, aby jí cháze ušetřil. Také sbírával na list lopuchový trochu jahod nebo malin, aby k matičce s prázdnýma nepřicházel dobře věda, že ona si v práci přitěžuje, jen ⁷⁵ aby on mohl za učením, za cvičením volně kráčeti. Chtěl dokázati, že ji aspoň vděčně vzpomíná.

Když došel kraj lesa, tak krásně zdálo mu se tam, že se zastavil a zahleděl na ty chatky dole s počernalými střechami slaměnými, na ty vysoké stráně protější, jalovčím porostlé, poslouchal hlasu zvonků pasoucích se oveček, sledoval je zrakem, jak sem tam přecházely, nejchutnější traviny vyhledávajíce, patřil

na ty kozičky mlsné, kterak se po příkrých skaliskách odvážlivě vzpinají, listky keříkův ohryzujíce, zadíval se na bystřinku srázně 85 do údolí zabíhající až do potůčka tmavým olším obrostlého. A tam ve stinném úvale pod olšemi i kapradí vyrůstalo, a nejeden malý smrček se zelenal, jehožto simě někdy vítr tam byl zavál s hory.

Po lukách všude květů naseto, a kde se údoli rozšíruje, plných klasův obilních na tisíce a nade vším vonný průhledný 90 vzduch horský, ticho posvátné a hluboký klid.

Jen některý skřivánek vylitl ze žitečka a zapěl píseň podvečerní. V lese ještě ptactvo nezapělo díků tvůrci svému; ještě slunce stálo dosti vysoko na obloze. Chlapec se byl tak na krásnou krajinku zahleděl, že ponejprv snad na vyučování zapomněl, a 95 ještě by se snad nebyl vzpamatoval, kdyby byl pastýř stádo obcházejí bičem nezapráskal a psík jeho pronikavě nezaštěkal. Tu Frantík sebou trhl, zalekl se, že snad už pastýř stádo zahání. Rázno počal vykračovati a přislibil si, že se tu na zpáteční cestě opět zastaví; zdálof se mu to místecko na kraji lesa nejpěknějším, 100 nejmilejším.

Na zpáteční cestě chtěl i loupáčků nasbírat matičce na polévku, vždyť jich tam bylo pod březkami a mladým borem až hnědo v trávníčku nízkém, mateři douškou postlaném.

Ale toho večera již ani loupáčků nesbiral, ani kraje lesa 105 nedostoupil, aby se do doliny zahleděl na ty chatky počernalých střech; vždyť zapomněl i nůžky dřeva nachystané v lese u pařezu pro matičku, jahody potratil a v ruce držel pevně prázdný jen lopuchový list. Oči se mu kalily, že ani na stezíčku pod nohami neviděl, a o každý kořinek, o každý kámen zavadil. Jak by pak 110 byl kraj lesa spatřil bystřinku s potíčkem ve tmavém úvale a ty chatky všecky ve stromoví zaodčené?

Měl se rozžehnatí s rodným krajem, s matičkou i s dobrodincí svými. — Neplakal on sám, plakala i matička, ale žehnala dobrodincům z hloubi duše své.

Nastalo brzo přetěžké loučení. Vypraven jsa, jak možná bylo 115 nejlépe, Frantík vydal se na cestu do města. Pan farář mu dal doporučující list svému bývalému spolužáku v městě a připojil dva zlaté, pan učitel jej obdaroval poučnými knihami, paní učitelka velikým koláčem, matička ušetřila za slepičku zlatku a nad to 120 mu dala veliký stříbrňák uschovaný po stařečkově,

„Ten uschovej si naposled, až by ti nejhůře bylo,“ pravila starostlivá matka; „ten jsem já dostala kdysi vázaného od bohatého kmotra sedláka. Však ty se, Františku, ve světě neztratiš. Jen se Pána Boha nespouštěj, on tebe neopustí.“

Když ho takto napomínala, seděli spolu u kamenného kříže ¹²⁵ v lese u cesty a čekali na vozku, který vezl do města šindel a malou bedničku s prádlem a šaty Frantíkovými již dříve byl na vůz naložil. Než vozka cestou s nákladem těžkým objel, matička se synkem přímou pěšinkou lesem si naděšli a pak se ještě chvílečku spolu těšili. Pomodlili se také zdrávasek a pak usedli tiše ¹³⁰ podle sebe, uchopivše se za ruce. A tof již zarachotil vůz, koně odfrkovali, vozka bičem lehce popraskával; za chvíli stanul před nimi a pozdravil.

„Dej Pán Bůh dobrý večer, tetičko. Již jen netesklite, však já jej s pomocí Boží dobře do města dopravím. Snad mu i někde ¹³⁵ byt vyhledám, znám tam kdejaký koutek, vždyť tam již dojíždim taká léta. O ty obědy bude nejhůře. Až si nějaké vyprosi, bude vyhráno. Opatruj vás tady Pán Bůh!“

Ještě jednou poznamenal matka čelo Frantíkovo křížem svatým, zašeptala „s Pánem Bohem!“ a koně trhli vozem na ¹⁴⁰ hlasnou pobidku vozkovu. Matka stála pod křížem a hleděla za vozem. František tiskl hlavu v dlaň a plakal. Najednou se na voze postavil a ještě zvolal: „Pozdravujte doma — a ještě jednou: Pán Bůh zaplat za všecko!“

Pak zmizel vůz za oklikem; matka ještě poslouchala dlouho ¹⁴⁵ jeho rachocení v dálí, a teprve, když už nebylo v lese slyšet leč prozpěvování ptactva, klekla pod křížem na kolena a vroucně se za synka modlila.

Uplynulo od té doby několik roků. Byla to léta usilovné práce, strádání i namáhání všelikého pro Frantíka Tužilova. Za ¹⁵⁰ těchto dob bývalo mu někdy i s nouzí a hladem zápasiti. Ale Frantík nezoufal; když sily slábly, vzpominal vždy tetky Kvapilové, jak jim kdysi po smrti otecově byla připomínila, že „Pán Bůh zase pomůže.“

A nepomáhal-li jim všem a jemu nejvíce? Či neposilnil a ¹⁵⁵ neosvítil ho duchem sv., že překonav první obtíže ve studiích znamenitě prospíval? Nedal-li dobrého vnuknutí lidumilám, že se ho i v cizím městě ujali a dobrou radou i skutkem podporovali?

Z nejhoršího již byl vybředl, s pomocí Boží a trpělivosti
160 směl se nadítí šťastného konce. Jednou arcif mysl jeho nejvíce
sklíčena byla, když hodná žena chudobná, u níž byl na bytě,
zachváceena byla prudkou horečkou a odnesena z rozkazu lékařova
do nemocnice.

Tenkráte nevěděl si rady, došlo již na vázané matčino. Ale
165 na jak dlouho to stačí? Co bude potom? Oběházelf strápený hoch
malý sklad vetešníkův, nevěděl, má-li vstoupiti a u něho starý,
jemu tak vzácný peníz vyměnití či počkat do příštího dne, až
nenaskytne-li se mu pomocí s jiné strany. Ale odkud? Neznal,
kdo by mu mohl ku pomoci přispěti, a hlad se mocně ozýval.
170 Vstoupil tedy do skladu a pozdravil.

„Dobrý večer,“ odvětil vetešník; „co byste rád?“

„Prosíl bych uctivě, abyste mi dali drobných za tento peníz.“

Vetešník peníz prohlížel.

„Odkud pak ten starý tolar máte?“ vyzvídal.

175 Frantík se zarděl, sklopil hlavu a zašeptal: „To je vázané
mě matičky, dala mi jej, abych si pomohl, když by mi bylo
nejhůře.“

„Tak již došlo na tuho?“ zase vetešník.

Frantík smutně přisvědčil.

180 Z řeči do řeči, až po chvíli vetešník vše zvěděl.

„Vite co,“ pravil posléze, „mám pětiletého hošika, je malý
neposeda. Rád bych, aby se naučil čísti, než vstoupí do školy.
Checete-li jej učiti a budete-li s ním mítí trpělivost, nějak se vám
odměním. Nuže, checete-li?“

185 „Bůh vám to zaplat!“ na to Frantík, „ekoliv byste mi
uštědřili, za vše povděčen budu, jen když budu moci ve studiích
pokračovati.“

„A jak, panímámo,!“ zavolal vetešník na manželku, „je tady
chudobný student, slibuje, že bude hodný a že bude Jeníčka vy-
190 učovati, dovolíš-li, aby spával v komířce na lůžku? On by nám
na to dítě pozoroval.“ A panímáma přivolila; ještě téhož dne
přestěhoval se Frantík a zůstal u nich, až po ukončených studiích
gymnasijních vstoupil do bohosloví.

Dnes Tužilových chaloupka jest nějak divně a slavnostně
195 přistrojena. Podle branky zaraženy jsou koly, a od nich bidélka
sahají až ku dveřím, a koly i bidélka ovinuty jsou věnci ze chvojí

a tisicerého kvítí. Malá okénečka z obilené stěny jen se blyskotají, za každičký obrázeček zastrčena větev lipová, stál pokryt bílým ubrusem, a koláčů na něm nastaveno jak o svatbě. Dnes mladý sluha Páně František Tužil slaviti bude své prvotiny. Hostů bylo již plná světnička a pořád se ještě scházeli. Před chaloupkou stálo známých venkovánů nejméně z půl osady; všickni, jsouce oděni svátečně, čekali na mladého kněze. A ten tím časem klečel před osamotnělým kameninným křížem v lese, u něhož se kdysi byl s matičkou loučil, když se na studie ubíral, zabraný u vroucenou modlitbu.

„Pane Bože na výsosti,“ žádal úpěnlivě, „rač mi dátí setrvati ve všech etnostech Tobě libých, popřej trpělivosti, uloží-li mi vůle Tvá svatá těžší břímě; nechť víru Tvou hlásám vytrvale, neohrozeně a nikdy dráhy spravedlivých neopouštím! V Tvou svatou ochranu poroučím život svůj i všecko působení vykázaného mi Tvou prozřetelnosti povolání!“

A kráčeje pak lesem k chaloupce domácí, mladík zastavil se na kraji lesa, zahleděl se dolů na ty chaloupky, jak se k sobě v údolíčku tuli, a přislibil si svatosvatě, že tomu lidu v nich obývajícímu věrným bude rádelem, těšitelem a učitelem v každém případě. Věděl dobré, co lid ten těší, co jej tíží, vždyť sám z něho pocházel.

Na témař místě, kde starý otec kdysi duši byl vypustil, žádal tehdy nastávající kněz staré matičky své za požehnání a vzdával ji díky za tu její věrnou lásku. Matička vzlykajíc ruce třesoucí na hlavu mu kladla a žehnala mu z hloubi duše své.

Byl to průvod vzácný, který se lesem ubíral k faře. V předu kráčel mladý kněz se starým učitelem a vetešníkem Roubalem, který s manželkou i synkem studentem z města byl přijel; pak šla stará matka s Roubalovou a paní učitelkou; tetka Kvapilová belhala se o hůlce a okolo ní celá Tužilova přízeň se seřadila, a konečně se přidal kde kdo z osady. Nebe se na poutníky jenom usmívalo, slunečko tak jasně svítilo, ptaectvo kolkolem zpívalo, a stráně se tak krásně zelenaly, bor tak veselo nad nimi šuměl, až se srdece rozcházel.

O této krásné slavnosti si až podnes v celém údolíčku lesním a v okolí povídají a vzpomínají zavdy tklivého kázání starého pana faráře, dobrodince novosvěceného kněze.

Františka Stránecká.

41. Mladý drotar.

1. Když otec bral se do světa,
při tomto klesl buku,
na hlavu moji položil
tu svoji těžkou ruku;
i pomodlil se otčenáš
se slzou v starém oku.
Sel — — — vice mi se nevrátil...
I matičku svou jsem ztratil
v tom jednom smutném roku.
2. Nuž s Bohem, rodná dědino!
už ranní vítr dýše;
jak ladno kyne kostel náš
ze svojí lipné skrýše.
Ten chodník bílý, haditý
rád by mě volal zpátky:
„Hoj, nechod, synku, z dědiny,
ve světě není otčiny;
vrať se do pusté chatky.“
3. „Ten svět je velký, drsnatý,
ty's jako kapka v moři;
ty's jako lístek s javora
v tom houští velké hory.
Vždyť se ta kapka rozplyne,
list bouřné větry skmásnou,
hoj, vrať se, synku, v dědinu,
chráň srdece, bodrost, nevinu
i duši svoji krásnou.“
4. Ach, a já musím, ubožák,
tím širým bloudit světem,
vždyť rodná naše dědina
chléb nedá svojim dětem!
Nuž pomodlím se otčenáš
při tomto starém buku;
blesk slunka kraje ozáří,
já cítím slzu na tváři,
na hlavě — otce ruku.

42. Syrská poušť.

Mrtvé, dusné ticho prostírá se kolem, kam jen oko dohlédnouti může, a v dali tam, kde obzor mizi, splývá modrá klenba nebes se žlutavou sponou krajního pruhu země, uzavírajíc na pohled prostor našeho světa. Stojíme na výšině, ovládající rozsáhlou hrbolatou krajinu, jejíž do nekonečna stoupající a opět se skláňející vlny pusté moře písku tvoří; tato moři podobná pustina jest z blízka jako rozbouřena; ale čím více do dálky se prostírá, tím více zjemňuje se hrbolaté obrysy, a hřebeny vln sbližují se vždy více a více, až posléze oku v šedožlutou pláň splývají, jejíž okraj do blankytu modré báň se noří. Krajinu zdá se býti bez života, a jen temně zbarvený orel pouště prudkým vzmachem svých mohutných perutí stoupá do vysokých proudů vzdušného oceanu, do výšin jemného éteru a krouží se v nich dotud, až blesky jeho zraku vypátrají kuře pouště, velikou „gangu.“ Potom jako šíp samostřelu dopadne prudec k zemi a rozsápe s hltavou rozkoší svou nebohou oběť v horkém písku.

Daleko kolem marně hledáš bylinky. Jen drsný bodlák živoří tu a tam, zapouštěje houževnatý kořen hluboko v neplodnou půdu, a daleko, daleko jest se ti bráti, než najdeš nějaký zakrnělý keř mimosy, kterýž jen dotud smutně vyzírá nad povrch země, než bouřný vítr pouště jej přívalem písku zasype. — Tamo v dali vidíš měňavý běh karavanové cesty, a běda poutníkům, kteří s ní zbloudí. Dvakrát do roka, před poutí mekkánskou a po ní, hemží se touto cestou davy statisící v nábožném zanícení horujících muslimů, snázejících s proslulou chladností orientáleů žizeň, hlad i žárné bouře pouště. Jich neleká loupeživý Arab, ani Beduin, a klesne-li kdo z nich v náruči smrti — což třeba několika stům se stává — zahrabou jej druzi do sypkého písku a pomodli se, aby hned doprovoden byl ku proroku, kterýž jej do ráje uvede. Poutníci pak ubírají se dále. A když poslední jezdec stráže, která vždy za karavanou klusá, za obzorem zmizí, vynoří se, jako z nitra země, hejno lačných hyén, šakalův a jiné sloty, kteráž příšerně skuče pohřbených poutníků hledá, jejich těla vyhrabe a ve společnosti nezvaných supů polhlá! —

Však jedme dále! Poušť je zase ticha i mrtva. Nikde živého tvora, nikde rostliny a nikde stínu. Jenom úpalný žár slunce, a v něm nepřehledná, hrbolatá piščina. Vzduch ani se nelhýbe,

a v uších zní nám jenom tepot vlastní krve. Však najednou, jaká tu změna! Jakoby čerstvý vánek nás byl ochvěl, vzrušily se všechny naše smysly. Běh znavených ořů našich se urychluje, a hle: na obzoru vynořuje se konečně ze žlutavého moře písku rychle vystupujíc štíhlé palmoví, a z nedaleké již oasy kyne nám chlad, občerstvení a žádoucí odpočinek. Ach — oasa! Jaké to slovo lahodné, jak libezný to pojem a obraz! Po několikadenních útrapách v sálajícím žáru slunce, bez záchrávku i nejslabšího větérku a bez nejmenšího stínku vlekou se smutně kůň i člověk, na smrt unaveni parnem a žizní. Ústa jejich jsou vyprahlá, a jazyk jako spařený lpí na suchém podnebí; z popraskaných rtů tlačí se tmavá krev, tepny divoce bijí ve spáncích, a tělem probíhá první záхват hrozné horečky pouště. Tu najednou jako na dané znamení vyrázi ze všech hrdel slova „vâh“ (oasa) — a napinajíc všechny zbývající sily, spěchá vše, jako k novému životu probuzeno, na místo spásy tam, kde na obzoru šťavnaté koruny palem se objevily. Tam říne se mocný proud rozvětvených pramenů spodních, a zemljený Arab doraziv k cíli má na vyprahlých rtech slovo jediné, avšak význačné: „Allah!“ Pak klesá u pramene nad křištál jasného a dlouhým douškem ssaje nový život z hliněného „šarbi“ (džbánu), kterýž mu k ústům přidržuje soucitná Arabka.

Tedy je syrská poušť hrozná, a pouť po ni jediná děsná útrapa? tāže se asi čtenář. Nikoli! Ani poušť není tak jednotvárná, jak se obyčejně myslí, a jako všude, střídají se i zde útrapa s rozkoší. Ba překoná-li poutník svízele mrtvých pásem, jejichž obraz jsem shora stručně načrtal, zdá se mu, že není lepšího cestování, než touto rozkřičenou poušti! A kdo činí milými i tyto pustiny? Člověk!

Nepopírám arci, že jest to domovina loupeživých Arabů a Beduinů, kteříž s Evropany bez velikých poklon často zatáčeji, ale jistě jest, že není v celém světě tak obecného a upřímného pohostinství, jako zde, a každý cestující, doraziv na své pouti ku stanům těchto svobodných synů přírody, najde u bohatého i chudého otevřený stan, pohovu i posilu. Do kteréhokoli stanu vstoupíš, jsi přátelsky uvítán, aniž se tebe kdo táže, odkud přicházíš, co jsi, a kam se ubíráš, a bezpečnost tvé osoby i tvého majetku jest úplně zaručena. Ba často stává se, že vzniká i spor o hosta mezi sousedy, ježto chec každý z nich cizince do svojí ochrany vzít a ke svému krbu uvésti. V takovémuto případě musí cestující sám

rozhodnouti, u koho volí odpočinouti a pojistí. Jakmile jsi uveden, každý spěchá, aby ti pobyt v prostranném stanu co nejpříjemnějším učinil. Veliké měkké koberce a divanové podušky rozkládají se hbitě na nejlepší místo, a jízdou znavený cestující hovi si dle 80 libosti a potřeby, nemusí dbát ničeho, než toliko svého pohodlí a žaludku. Jídlo a pití předkládá se hostu co nejrychleji, a uloží-li se cizinec k síticímu spánku, ztíší se všechno kolem, aby nebyl vyrušován. Při odjezdu nežádá hostitel nikdy ani nejmenšího díku, a soukmenovec velice by jej urazil, kdyby mu dával dar nějaký, 85 neboť vziti za pohostinství odměnu, pokládá se za skutek nectný. Kromě tohoto obecného pohostinství má šeich každého kmene pro váženější cestující zvláštní veliký stan, nebo jiný přibytek, ve kterémž se pak cizinec pokládá za hosta celého kmene, jemuž všichni s velikou útetou slouží.

90
Kvídlo Mansvet.

43. Mene, — tekel, — fares.

1. Pyšný Babylon se v noc už halí,
městem huče Eufrat se valí
mimo palác králů v temnou dál;
na paláci v zářných světel jasu
se dvořany svými v bujném kvasu
Baltazar dues veselí se král.
2. Velký den to svojí vlády slaví,
pozval velmožův a milců davu,
dvoranou zní ples a hluk a šum;
vlnuče růží ze zahrad sem dýše,
vínem opojuým se pění číše,
výkol otroků se hemží tlum.
3. Trub a citar zvuk zmí v tanecu rej
před králem, a chvalopisně přeje
na oslavu jeho pěvci sbor:
„Kdož tì může hodnou pěti chválu,
bohům vyrovnáš se ty, král králů,
jak tvůj děd Nabuchodonosor!“ —
4. A král tleská, volá vínem zpilý:
„Ha, i nad bohy se povýšili
předkové a já král, jejich syn!
Jeruzaléma zdaž nepokořil,
chrámu Jehovy zda nepobořil
děd můj? — Potupen buď Hospodin!

5. Přineste sem kalichy ty zlaté,
konvice a mísy přebohaté,
v nichž si liboval kdys Jehova;
děd můj pobral mu je ze svatyně,
a dnes na potupu při hostině
budu s vámi víno pit z nich já!“ —
6. A již poklad svatý přinášeji,
do kalichů, číši víno lejí,
ohněm perlí se v nich sladký mok;
a král volá: „Jehova-li žije,
nechaf zví, že z číši jeho pije
Baltazar tu, jeho mocný sok!“
7. Zazněl hostí řev a řinkot číši.
Než co to? — hle, tichnou, sotva dýší, —
a král bledý zrakem zmámeným
pustiv pohár na stěnu se dívá,
jak tam jakás bílá ruka živá
piše, piše prstem plamenným.
8. Piše slova ohněm sálající —
pobledají hrázou hodovníci,
a král trna dí: „Kdo přečte nám,
jaký smysl taji děsné čteny,
tomu řetěz podám drahocenný,
prvním rádecem svým jej provolám!“
9. Došly babylonských vědců tlumy,
ale nikdo čtenám nerozumí,
neví, co jich plamen znamená.
„Zavolejte věstce Jehovova,“
volá král, „snad Daniel ta slova
dovede nám řešit plamenná!“
10. Prorok přichází a vážně stane
před králem: „Slyš slova, pane!
Mene, tekel, fares Bůh tam psal:
Mene: spočítal dny Tvoje dráhy,
tekel: zvážen jsi a málo váhy
u tebe Bůh, králi, uhledal.
11. Fares: proto bude rozděleno
panství tvé a život tvůj i jméno
zhltí záhuba i věčný zmar.“ — —
A než slunce nad Bábelem vstalo,
město Medím se a Perským vzdalo,
a jest zavražděn král Baltazar.

44. Kouzelný prsten.

V bohaté zemi Lydii panoval před dávnými časy král a měl mnoho a mnoho nádherných měst, úrodných polí a velkých stád a peněz hromadu. Jeden z pastýřů jeho jmenoval se Gyges, a ten pásal svoje stádo ovec nejraději na návrší u skály, s níž výhližíval rád na moře, někdy klidné a tiché, někdy rozbouřené a hučící. 5

Byl jednou parný den a poledne. Obloha byla šedivá jak olovo, a slunce pádilo žhavým železem. Ani věterek nevanul, ani listeček se nehnul. A brzy vystoupily temné mraky a rozvalily se po celém nebi. Z daleka blížil se hrom mocněji a mocněji, 10 šlehl blesk, šlehl druhý, až celá obloha byla v jednom plameni.

Polekaný pastýř utekl se do blízké jeskyně, v níž často odpočíval. Ale i tam uhodilo, že kus jeskyně se sesypal. Gyges omráčen jsa bleskem klesl, a když procitl, ani nevěděl, jak dlouho trvala jeho mdloba. Udiven pohlížel kolem sebe a uviděl, že se 15 v sesypané hlině cosi leskne. Přistoupil k místu a uzrel zlatý prsten. Však prsten byl na prstě studené mrtvoly, jejíž pravá ruka volně visela z hliny. „Tady prstenu nenechám,“ myslil si, „mrtvý ho nepotřebuje.“ A stáhl prsten s ruky a vyšel z jeskyně, aby si lépe prohlédl skvost nalezený. Ale sotva vyšel, skála se 20 celá sesypala, a tam, kde býval vchod do jeskyně, nebylo nic než kámen a hlína.

„To jsem měl čas!“ zvolal a pádil od toho místa. Teprve na rovině stanul a prohlížel svůj nález. Silný zlatý kroužek měl uprostřed drahý kámen, a v něm vyryto bylo lidské oko, a kolem oka byla divná znamení. Tak hrál si chvíli prstenem a otácel jej na prstě. 25

Byla po bouřce, a slunce usmívalo se jako jindy. V tom přicházeli od moře dva cizinci, a jeden z nich uhlídal ovce, které se zase pásly pokojně. I povídá: „Kde je stádo, měl by být i pastýř! Ten by nám snad pověděl cestu do města.“ 30

Pastýři bylo divno, že, ač blízko u nich stál, mluvili tak, jakoby ho ani neviděli. Ale byl zticha jako pěna a myslil si: „Jací jsou to lidé, že vidí a nevidí? Počkám, jak to dopadne.“

„Tu řekl druhý cizinec: „Nezbývá nám, než zůstat zde 35 někde přes noc.“ Ale první odpověděl: „Snadno se ti řekne, ale já mám již hlad, že bych kamení polykal, a hlad je špatný společník na noc.“

„Tu je snadná pomoc,“ řekl zase druhý. „Nikdo tu ovec
40 nehlídá, snad pastýře někde hrom zabil. Vezmeme si ovcí,
stáhneme ji a upečeme si dobrou večeři. I já už bych se hladky
pustil do vlka.“ A že se hlad ani šibenice nebojí, již chtěl ovečku
popadnouti. Ale v tom mu Gyges takovou vyfal, že se chytíl za
tvář a křičel: „Utíkejme odtud, zde je nějaký neviditelný hlídač.“

45 Ale druhý se mu vysmál: „I co se ti nezdá? Jen pojď!
Tuhle si chytíme, ta je pěkná!“ Ale již také on ucítíl na tváři
takový poliček, až se mu v očích zajiskřilo. „Máš pravdu, zde
není volno,“ zvolal, a oba vzali nohy na ramena a upalovali, co
jim nohy stačily. Našli cestu bez ptání.

50 Pastýř se smál do rozpuku. Ale přemítal, čím to asi jest,
že ho neviděli.

Po chvíli soudobý druhý pastýř, přišel a hlasitě si povídal:
„Gyges je přece strašpytel! To je bázlivý hrdina! Jistě se
v bouři schoval a teď nevylézá, když slunce zase dávno už svítí.“
55 I volal hlasitě: „Sousedě, kde jsi?“

To bylo našemu pastýři, jenž tu stál zrovna před ním, přece
více než divno; i přišlo mu na mysl: „Snad nevězí to krouzko
v prstenu? To by byla pěkná věc!“ I otočil prsten kamenem
a okem na vrch. V tom druhý pastýř jej uviděl a řekl: „Kde jsi
60 byl, že jsi se tak náhle objevil? Vždyť jsem tebe teď nikde neviděl?“

Chytrý Gyges nějak se vymluvil a brzy se přesvědčil, že
uhodl; jak prsten otočil do spod kamenem a okem, byl neviditelný.
Měl velikou radost a mnohý ještě žert provedl svým sousedům.

Po nějaké době povolán byl od svého stáda ke službě
65 na dvůr královský. I tam zkoušival moc svého prstenu a nikdy
se nezklamal.

Jednou vyslechl, sám neviděn jsa, rozmluvu dvou vojínů,
kteří chtěli v noci přepadnouti svého důstojníka, jej oloupiti
a s kořistí utéci do hor. Gyges vyzradil to králi, a vinnici, když
70 jim slovo od slova všecko pověděl, jak se umlouvali, nedovedli
zapírat. Náramně se ulekli a musili chtěj nechtěj s pravdou ven.
Přiznali se a neušli zaslouženého trestu.

Král vyptával se potom Gyga, jak to vypátral. Ale ten byl
ferina chytrák a neprozradil se, v čem vězí jeho umění, aby
75 nepoznal prstenu. Řekl tedy jen: „Mám moc, že se mohu státi
neviditelným, kdykoli se mi zlíbí.“ Tedy řekl zvědavý král: „Nuže,
ndělej se hned neviditelným, abych viděl, co umíš!“ A Gyges

otočil nepozorovaně prsten, a král div si oči nevyhleděl a přece ho neviděl. „Již dosti,“ zvolal, „vidím, že jsi pravdu řekl. Objev se!“ A hned zase byl Gyges viditelným.

80

I učinil jej král svým prvním ministrem, a Gyges od té chvíle mnohou včetně špatnou překazil, poněvadž tajně chodil po paláci, vyslechl rozmluvy dvořanů a vypozoroval jejich spády. A práce měl dost; neboť ctnost a pokora nemívá místa u dvora. Moc jeho vzrůstala více a více.

85

Jednou v noci zjevil se mu duch v bílém obleku od hlavy po paty a řekl: „Já jsem ten, jemuž jsi odňal v jeskyni prsten. Pozoroval jsem tvé dosavadní jednání a vidím, že moudře a poctivě užíváš mocí mého prstenu. Proto nelekej se, necheji tě potrestati, ale pomohu ti dále, budeš-li vždy spravedliv a vděčen prstenu 90 vztatého. Vstaň rychle a jdi do komnat králových!“ Řekl a zmizel.

Nelenoval Gyges a vyskočiv s lážka kvapil do ložnice královy; ovšem nezapomněl obrátiťi prstenu, aby ho nikdo neviděl. Vstoupiv těše do komnaty, nalezl tam náčelníka tělesné stráže, jenž se svými dvěma druhy právě probodl krále tvrdě 95 spicího.

Málem by se byl nerozvážně vrhl na ohavné vražedníky; ale v tom moudře mu přišlo na mysl, že by sám bezbranný nic nepořidil. Proto mlčel, ani se nehnul a pozoroval, co budou dále dělati. Vrahové radili se, na koho by podezření uvalili, a řekli: 100 „Namluvíme všem, že to spáchal Gyges; všichni nám uvěří, neboť má mnoho závistníků pro svoje náhlé povýšení.“ A když vražedník již utíral a do pochvy sehovával krvavý meč, uviděl, že se ocel zlomila a v ráně kousek hrotu mu zůstalo. „Na štěstí neumi ani mrtvý ani ocel mluviti,“ řekl nešlechetník, a klidně odešel.

105

Veliký byl shon druhého dne, když komornici našli krále zavražděna v posteli. „Kdo to spáchal? Kdo byl vrahem?“ ptal se dvořenín dvořenina. I svolána rada, k niž ovšem přišel i Gyges. Všickni vyslýcháni, ale kde kdo zapíral a o ničem nevěděl.

110

Tu pravila královna Gygovi: „Těžké podezření zaslechla jsem proti tobě; jak se ospravedlníš?“

I řekl chladně Gyges: „Pravda nedá se utajiti a snadno se objeví. Kaž, ať všichni odevzdají ti své meče! Já se mečů samých zeptám, když lidé nemluví.“

115

Ač vážná byla chvíle, dali se všichni do smíchu, že se potřeštil, anebo blázny si chce z nich ztropiti. Ale královna uposlechla jeho rady, a všichni vydali svou zbraň; i vrah vydal meč, ovšem již pečlivě vyčištěný; ale hrot byl ulomen. Potom 120 Gyges dále promluvil:

„Ať lékař prohlédne ránu před námi zevrubněji!“

Stalo se, a v ráně nalezen ten kousek meče. Zbledl zlosyn, a všichni shlukli se na něho i jeho pomocníky, které vyzradil. Byli odpraveni, a nikdo pro ně slzy neuronil.

125 Od té doby vládl moudrý Gyges s královnou a stal se po krátkém čase jejím manželem a králem. A Gyges vládl vždy moudře a spravedlivě. Když umřel, i prsten kouzelný, o jehož mocí nikdo nevěděl, s ním byl pochován. Dnes už nikdo neví, kde byl jeho hrob, a proto marně hledali byste kouzelného 130 prstenu.

Fr. Ruth.

45. Filemon a Baucis.

Na nevysokém pahorku ve Frygii stojí v zahrádce vetchý dub a vedle něho košatá lípa. Stromy ty pamatuji již tisíce let, a z okolních dědin často přicházejí zbožní obyvatelé a ověnčují je. Pod pahorkem prostírá se jezero močálovité. Kde nyni slípky 5 a potápkы a jiní vodní ptáci pluje po mělké vodě mezi rákosím a sítinou, tam kdysi bývala požehnaná krajina s bohatými vesnicemi a úrodnými poli.

Na ta místa před věky zavitali bůh Zeus a průvodčí jeho Hermes v podobě lidské. Chodili po světě širokém, aby poznali, 10 jaci jsou lidé. Na cestě té zažili všeličho, našli lidi dobré i zlé, ale v oné krajině jen skoro všechny zlé a nehostinné. Na první dvěře zaklepali, prosíce za nocleh a večeři, ale zlá obyvatelé jich nepřijali. Ani kousku chleba jim nedali a ještě se na ně osopili a ze dveří je vystrčili. Šli do druhého stavení, a zase lakomý sedlák 15 na ně: „To tak, abychom tuláky živili!“ Šli do třetího a po celé vsi, ale všude je odbyli.

Až konec vesnice, kde úrodná pole již přestávala, na svahu pahorku uhlídali skrovou chaloupku nízkou a vetchou, pokrytu rákosím, Hermes praví: „Tam teprve nic nedostaneme; vždyť 20 z daleka je viděti nouzi.“ Ale Zeus odpověděl: „Přece toho zkusíme!“ A šli. V chaloupce bydlili staří dva manželé, zbožný kmet Filemon

a přívětivá stařenka Baucis; v chaloupce té žili již od svatby, a jakkoliv neměli dítěk ani bohatství, spokojeně dožíli se starých let. Malou měli zahrádku a kousek polička. Žili v bázni boží, měli se rádi a i se svým věkem a šedinami šťastní byli, že po 25 vice netoužili.

K témtu dobrým lidem když zavítali bohové, nebyli odenáni nevlídným slovem, ani psem vyštíváním. Jak přešli práh a sehnuvše se vstoupili do nízké chaty, hned vlídný kmet je přivítal a pobídl, aby si odpočinuli na stolicích. Stařenka honem 30 rozhrabala na ohniště popel a slabě founkajíc — bylať již stařičká a slabého dechu — jiskry ode včíra rozdýmala v oheň a přikládala chrasti, vyschlé na střeše nízké chaloupky. Zatím Filemon přinesl zelí ze zahrádky, stařenka obrala je a očistila a v malém kotlíku postavila na oheň. I kousek uzeniny, již si uschovali staří manželé 35 na dny sváteční, sňali vidlici se zakouřeného trámu a dali vařit. Při práci té přívětivě hovořili se svými hostmi, jichž neznali, a připravili jim i skrovnou lázeň, aby si nohy umyli s prachem.

Brzy zaklokotala voda, a manželé chystali na stůl; ale jedna noha u stolu byla kratší než druhé dvě, a proto podložili 40 střepinku, aby stůl srovnali. Ke stolu čistě vydrhnutému přistavili prostinká sedadla, na něž prostřeli jediné své pokryvky, a i ty byly již stářím vetché. Snesli pohostinní manželé, co měli: za-vařené ovoce, řetkvičku, sýr a vejce, vařená v horkém popele. A když se uvařilo uzené se zelím, upřímně pobízeli hosty do jídla. 45 Na konec ještě přinesli čerstvých ořechů, fíků, jablek a datlí i hroznův a nalévali vína. Vše bylo prostounké, ale přívětivost a úslužnost hospodářů dodávaly chuti.

Nalil stařeček již po druhé ze džbánu, v němž misil vodu a víno, nalil i po třetí — a hle! vína neubývalo. Tu poznali 50 manželé, že hostmi jejich nejsou lidé, a padše na kolena prosili, aby odpuštěno jim bylo skrovné pohoštění. Milostivě usmíval se Zeus, ale již spěchali stařečkové, aby obětovali svým hostům, co měli nejzásadnějšího, jedinou husičku. Však husa byla svížnější než staří hospodáři a dlouho jim sem tam utíkala, že se oba 55 upachtili. Na konec husa hlasitě kýchajíc zaběhla až do chýše, jakoby o zachránění volala k bohům.

Tu promluvil Zeus: „Jsme bohové. Chtěli jsme poznati po- hostinnost lidskou a nenalezli jsme jí v tomto kraji nikde mimo u vás. Potrestání budou nevlídní sousedlé vaši, a proto vyjdete 60 z domu a pojďte s námi!“

Bohové povstali a šli na návrší; udivení manželé belhalí se zvolna za nimi opírajíce se o holi. Když dostoupili vrcholu, ohlédlí se a uviděli, že z čista jasna celé úrodné údolí proměnilo se v jezero; pole, louky, zahrady i přibytky lidské, vše potopeno bylo ve vlnách, a jen chata jejich stála jediná.

Dobromyslným manželům zaběhly oči slzami; oplakávali svých známých a sousedův a ukazovali si, kde který dům stával. A již chaloupka jejich průměňovala se před očima jejich v krásný chrám, a došková střecha ozlatěla.

Tu promluvil bůh: „Tak potrestána jest zloba lidí; vy dva jediní shledání jste byli spravedlivými, a proto pověz, Filemone, i ty, stařenko, manžela svého hodná, jaké přání máte?“

Podíval se kmet na manželku, Baucis na Filemona a maličko se poradivše řekli: „Kéž jsme strážci vašeho nového chrámu, a poněvadž svorně jsme žili pospolu celý věk, prosíme, aby i jedna byla hodina naší smrti tak, abychom neplakali nad rovem ani já manželčiným, ani ona nad mým.“

„Přání vaše budete splněna!“ řekl bůh, a již v jasném oblaku vznesli se nebešfané na Olymp.

Dlouho ještě žili staří manželé. Jednou stáli vedle sebe před chrámem a vypravovali si jak obyčejně o životě svém a o osudu krajiny; tu oba počali se měnit ve stromy. „S bohem, choti!“ volali oba najednou, a již z Filemona byl dub, a Baucis prosměnila se v lípu.

Chrám zmizel s povrhu zemského, ale staré stromy ty tam věky prý stály a hlásaly potomstvu, že ztrestá bůh každý hřich a odměňuje duše dobré.

Fr. Ruth.

46. Dědeček a babička.

1. V šedém domku přebývají dědeček a babička, — ve dvou tělech nahrbených jedna dobrá dušička.
2. Ve dvou hlavách osněžených jedna tichá myšlenka, a do srdce jediného čtyři jasná okénka.
3. A nač oba po den celý vzpomínají jedině, krásný sen jim odestírá v temné spánku hodině:
4. Zdá se jim, že anděl bledý v jednom retu dotknutí obo uspal, k nebi vznesl na bělostné peruti,

5. a že k domku podivat se
chvátá celá vesnička,
jak tam v jedné rakvi dřímu
dědeček a babička;

6. že jim jedna hrana zvoní,
jedno miserere zní,
a kněz za oba že slouží
jedinou mši smuteční;

7. jeden hrob že oba sloučil,
jediný kříž nad nima,
pod křížem pak jediná jen
růžička se ujímá;

8. a tam na nebeské báni
obě dobré dušičky
světa pán že ubytoval
do jediné hvězdíčky.

Svatopluk Čech.

47. M i d a s.

Na svých cestách přišel veselý bůh Dionysos i do Malé Asie do krajiny, kde panoval král Midas. Sláva boha Dionysa rozšířila se po všem okoli, a všude vypravovali si o krásném mládenci božském, jenž jezdí na voze taženém lvy a tygry, o jeho průvodu a veselém životě.

Jednou usnul starý průvodce jeho Seilenos ve křoví a zůstal tam ve sladkých snech, a zatím všechn průvod dále odtáhl. Speciho starce náležli rolnici a přivedli ku králi Midovi. Král poznal, že jest to jeden z přátel dobrého krále, a vystrojil mu slavné hody. Vino bylo dobré, a Seilenos byl rád, že si tam ¹⁰ několik dní pohoví a nemusí jezdit na svém osliku po lesích a hájích. Proto neměl se dlouho k odchodu.

Král častoval ho den ze dne, dokud Seilena neomrzelo i dobré bydlo. Když tedy devět dni pobesedovali, žádal na králi, aby ho dal dovésti k Dionysovi. Ale Midas učinil mu ještě ¹⁵ hostinu na rozehodnou a pak jej sám vyprovodil a dovezl až do háje, odkud se rozléhala hlučná hudba a veselý zpěv.

Dionysos se zaradoval, že jeho přítel a druh byl tak uctěn, a proto řekl králi: „Žádej si nějaké milosti, ale vól moudře!“

Midas na chvíli se zamyslil, a že byl z lakových a jen po ²⁰ bohatství dychtil, pravil:

„Prosím tě, dobrý bože, aby se všechno stalo zlatem, čeho se dotknou.“

Bůh se usmál a odvětil: „Již jsi volil; ale nevím, moudře-li. Jdi, a jak jsi žádal, staň se!“

Král učinil pěknou poklonu a vesele se vrácel domů. „Ale což abych byl ošizen?“ myslil si cestou a ulomil větvíčku se stromu; ale hle, větvíčka zářila zlatem. Ani věřiti tomu nechtěl,

není-li to smyslů mámení. Shýbl se pro kámen, a i kámen ozlatěl.
„Sláva! Teď jsem šfasten!“ zvolal nemoudrý a pospíchal domů.
Klasy obilní u cesty, jak se jich dotkl, i jablka se stromu i brána,
na kterou sahl vcházeje do paláce, vše bylo zlatem.

„Není člověka nade mne,“ uvažoval a dal si připravit
dobrou večeři. S chutí zasedl k zlatým misám. Vezme do ruky
chléb, — a chléb jest tvrdým zlatem; vezme pohár, — a v poháru
místo vína zlato. „Tak by z toho nebylo nic,“ povídá; „proč
bych sám svou rukou jedl, dám se krmiti!“

Ale jak mu podali kousek masa do úst, zuby zaskřípalý
o tvrdé zlato.

Tu teprve poznal, že je zle. Radost v žalost se mu pro-
měnila. Tak se ulekl, že se mu nohy tráslý, jakoby mu žily
přefal. Vzpamatovav se vyskočil na vůz a tryskem jel k Dionysovi.
Tam padl na zemi a úpěnlivě prosil, aby ho bůh zbavil tak
hrozného neštěstí, že by mu u prostřed zlata bylo zhnouti hladem.

Bůh se slitoval a řekl: „Jdi a vykoupej se v řece Paktolu,
a budeš prost záhubné milosti, již jsi sobě sám vyžádal.“

Midas uposlechl ovšem, a od té doby řeka ta jest zlatonosná.

Fr. Ruth.

48. Radost a žalost.

1. Ach radost, ach radost,
hezká to květina;
jen škoda, přeškoda,
že kořinku nemá.
Přijde vítr, — rozfouká ji,
přijde voda, odhoupá ji:
ach škoda, přeškoda,
že kořinku nemá.

2. Ach žalost, ach žalost,
hořký to kořinek,
žádný z něho nepučí se
květ ani lupinek.
Kolik vzdechů srdeč kruší,
než mu hořkost povysuší:
kolik slzi uplyne,
nežli v nich se rozplyne.

Fr. L. Čelakovský.

49. Štěstík.

V Krkonoších je překrásná zahrada; v ní kvetou nejkrásnější
a nejvzácnější květiny celého světa. Ale každému člověku není
přáno zahrady té spatřiti; neboť vlastníkem jejím jest skalní duch
Krakonoš, a ten jen některým lidem dovolí vstoupiti do překrásné
zahrady své.

V té zahradě roste „štěstík,“ který toho, kdo jej v noci svatojanské utrhne, učiní šťastným po celý život. Ale musí to být sirotek, dítě nábožné a upřímné. Kdyby se někdo jiný do té zahrady odvážil, tomu Krakonoš bez milosrdenství zakroutí krk.

Tak vypravují si lidé v Krkonoších, a malý osiřelý hošák,¹⁰ jenž se svou sestřičkou u hodného sedláka zůstával, také o tom slýchal. I myslil si: „Až bude sv. Jana, půjdou do Krakonošovy zahrady; snad budu mít i štěstí. Pak se budu mít i moje sestřička dobře, i náš dobrý pěstoun bude spokojen.“

Když se přiblížil den sv. Jana, malý sirotek vzal si kus chleba do kapsy, aby neměl hladu, a vydal se na cestu, nikomu o svém úmyslu ani slovem se nezmínil.

Kráčel k horám, jež se v dálce černaly, a jimž lidé říkají Krkonoše.

I bylo mu jítí mimo hospodu, kde hospodský právě stál přede dveřmi a ptal se ho, kam tak pozdě jde.²⁰

„Na štěstík do Krakonošovy zahrady,“ odpověděl dobrosrdečný chlapec. Hospodský vrtěl hlavou, a hoch se bral k horám. Sotva však popošel několik set kroků, přiběhl za ním muž, jenž v hospodě seděl, když se hospodský vyptával, kam jde, a pak hostům o cestě jeho povídal.²⁵

Chlapec toho muže znal; byl to bohatý obchodník, který včera u jeho pěstouna nocoval a velmi marnotratně si vedl.

„Slyš, Josefe! počkej, půjdeme spolu, já si jdu také na štěstík do Krakonošovy zahrady,“ volal na chlapce obchodník.³⁰

Chlapec vyvalil nař oči a myslil si: „Ten jde hledat štěstí? Zdráv je jako buk, peněz má více než potřebuje, utráci více než třeba; čeho si ještě žádá?“ Ale neřekl ani slova, a šli spolu dále.

Slunce zatím zašlo za hory, pastýři hnali stáda domů, a v blízké vísce zvonili klekání. Josef sepjal ruce a modlil se „Anděl Páně,“ jak doma činival. Ale bohatý obchodník ani nesmekl, ani se nemodlil; měl plnou hlavu štěstíku, i viděl již veliké bohatství, k němuž mu čaravné to kvítko pomůže.³⁵

Za nedlouho došli Krakonošovy zahrady. Štěstík běhal se svým stříbrolesklým květem na všech stranách. Obchodník vrhl se dychtivě na vzácné kvíti, trhal je plnýma rukama a epal do kapes.

Najednou stál před ním stařec s dlouhým šedivým vousem a mocným hlasem zavolal nař: „Stůj!“

45 Obchodník se ulekl; chvěl se po celém těle, že ani slova promluviti nemohl. Chlapec zatím důvěrně ke starci se přiblížil a prosil, aby mu dovolil toliko dvě kvítka tam utrhnoti.

„Milé dítě, co s nimi cheeš dělati?“ otázal se hó stařec přívětivě, „proč toliko za dvě kvítka prosiš?“

50 Chlapec odpověděl: „Rád bych byl šfasten se svou sestřičkou, abychom nebyli na obtíž dobrému pěstounu svému a mohli odplatiti jemu, co nám dobrého učinil.“

„Jsi hodný hoch!“ řekl stařec, pohladil Josefa po tvářích a natrhal mu sám štěstíku velikou kytku, i naepal mu kvíti toho do všech kapes a napomenul ho, by dobré pozor dával a cestou žádného neztratil. Chlapec, jsa pln radosti, děkoval štědrému dárci.

Stařec obrátil se zatím k obchodníkovi a zahřměl naň: „Kdo jsi ty?“

„Jsem chudý člověk, jenž se nevinně dostal do bídy, a přišel 60 jsem si také pro štěstí,“ odpověděl ošemetník, zajíkaje se v řeči.

„Ničemniče, kliď mi se s očí, mám tě učiniti šfastným, abys mohl hráti a zaháleti? — Nikoliv; štěstí, které já rozdávám, patří jen chudým a sirotkám.“

„Ó pane!“ pravil obchodník, všeek se chvěje, „já jsem také 65 sirotek; otec mi umřel, když jsem byl ještě malým hochem, ani jsem ho nepoznal, a cizí lidé mě vychovali.“

Sotva to dořekl, uchopil ho stařec za krk a mrštil jím do propasti.

Chlapec klesl leknutím na zemi a vrouceně se modlil k Bohu. 70 Stařec pak přistoupil k němu, vzal jej za ruku a laskavě vyvedl jej na cestu.

Pěstounové Josefovi a jeho sestřička měli zatím doma mnoho starostí o chlapce. Ale tím větší byla pak jejich radost, když zdráv a vesel domů se vrátil a velikou kytku a plné kapsy 75 štěstíku přinesl. I rozdělil celý dar Krakonošův na tři stejně díly: jeden dal svým pěstounům, druhý svoji sestřičce a třetí nechal sobě. Potom šli všickni spat. Ale jak se podivili, když druhého dnealezli místo štěstíku samé ryzí zlato. Potom byli všickni bohatí a po celý život světě spokojeni a šťastní.

50. Štěstí.

I.

1. Štěstí jako záře
slunečka se vznítí;
chytěj, můžeš-li je
v letu uchopití.
Dřív než ruku vztálneš,
tma ti z ruky zeje,
prchlo; Bůh ví, kde se
v jiné lice směje.
2. Štěstí jako pěna
v barvách duhy hraje;
chytáš je, leč v dlani
v kalhou krůpěj taje.
Sever na ni dechně
a k plnému smutku
změni lehkou krůpěj
rázem v lednou sutku.
3. Štěstí růže v sadě,
jež se v listech skrývá.
Z okna se tvé oko
ještě na ni divá;
běžíš do zahrádky, —
však té samé doby
usmívavě jiný
klobouček ji zdobí.

Adolf Heyduk.

II.

1. Jsou různé lidí úsudky,
a hádka o to pravčák,
kde ono kouzlo ukryto,
jež zovou štěstím člověka.
2. A jeden dí, že v chaloupee,
a jiný zase v paláci
a za motýlem lesknavým
se jako děčko trmáci.
3. Nač hledat s takým úsilím,
co nelze najít ve světě? —
Jeť štěsti *v srdeci poupětem*,
jen ehtějte, — ono rozkvete.

Vojtěch Pakosta.

51. Plívník.*)

„U Myslibora jest plívník, milá kmotřičko,“ svěřila polohlasně Soběna své sousedce Nedělee, když z kostela jdoucí nový pěkný dřív Mysliborův míjely. „Onehdy teta Zorka na své oči viděla, kterak ohnivý drak letěv pověřím rychle jako blesk na jeho dvůr se snesl.“

*) *Plívník* nebo *plevník*, jinde plevel, slove ohnivý drak v povětrí letící, o němž pověra bájí, že komu v stavení vpadne, bohatství přinese. Pochází to slovec od jména *plívný*, jinak pliný nebo plenný, slovensky plönný, t. j. hojující, bohatý. Pravíme plivné neb pliné žito, t. j. hojně semenem.

„To je plívník,“ pravila Nedělka, znamenajíc se křížem na čele. „Snadno stavěti domy a zakládati zahrady; ale odpust Pán Bůh, nechtěla bych spáti pod tím krovem, nebo jisti jablek z toho sadu.“

„Jde tu o spasení,“ řekla opět kmotra Sobčena. „Všecko u něho jako z vody a po líhách. Jen se podívejte na jeho dobytek: koně, krávy, ovce, vše to bujně, tučné, a s obilím letos neví kam; stodola plničká i přístodolek, a ještě vysoký stoh! Povídají, že leží pořád v knihách a ví napřed, co se státi má. Milá kmotřičko, on vám řekne: „Bude déšť,“ a déšť jistý jako hodina, „bude jasno“, a jasno jak rybí oko.“

„To nejde dobrou cestou,“ doložila Nedělka, „jistě má plívníka.“

„Myslibor má plívníka!“ šlo jako po trubách celým sousedstvem. „Tam je pokladův; pro pána krále!“ — přidávali mnozí ne bez tajné závisti. Jini hrozili se tak blízkého s duchem nečistým sousedství, a kteří pověsti o plívníku prve nevěřili, nyní s podivením v pochybnosti se kolísali. Kdo prvních osm dní mimo dům Mysliborův šel, do půlkola na deset kroků obcházel, dívaje se plachým okem na zeleně barvená vrata, na čistá, veliká okna a na krytou taškami střechu; ale mráz obcházel toho, kdo se samým Mysliborem se potkával; toliko tomu se divili, že se tvář jeho nezměnila, i svou obyčejnou barvu, bodrost a přívětivou veselost na jevo dávala. Zdálo se jim, že by ten, kdo se zlými duchy obcuje, něco strašlivého, peklem páchnoucího už v samém obličeji mití měl.

„Čiliž dobrý to duch, ten plívník?“ tušil první soused Naděj, „že, neškodě nikomu, vývolence své poklady obsýpá?“ I osmělil se k samičkému domu a po krátkém rozmýšlení i v dům vešel. Líbil se sobě sám ve své srdnatosti; i pudila jej všetečnost, nelí samého ducha, aspoň poklady, o kterých slyšel, očima svýma spatřiti, ano jakási naděje bleskem mysl jeho proletěla, kdyby snad i on také —. Ale nic nikdež; co vídal jindy, viděl dnes! prostranný dvůr do čtyř tühlův, vůkol hospodářská stavení, chlévy, stodolu, kůlnu se senníkem a obydli důkladně stavěně, pohodlné a na sedláka i pěkné; všecko v pořádku. A domáci? Tiť, myslil on, davše výhost všem pracím, budou seděti založenýma rukama a miti jedinou starost — hlídati pokladův.

Ano pak všickni, jako jindy, hospodyně, čeládka, děti ve své obyčejné práci a činnosti. Nad čímž když kýváním hlavy podivení své němě vyjevoval, náhle, ujat jsa za ruku a jako ze spaní 45 probuzen, vidí před sebou státi — Myslibora. „Vítám vás, sousede Naději! Co tak ostýchavě jako cizi? Mezi sousedy důvěrně. Musíme spolu dobré i zlé nésti. Soused se sousedem, říkávají, plané hrušky jistí povinen. Soused za přitele stojí, ba lepší blízký soused, než daleký přítel. Co byste rádi?“ — 50

„Já“ — koktal pomatený Naděj, „ já jsem — já bych — nelhněvte se — já slyšel —“

„Něco o plivníku a pokladech, není-li pravda?“ nadvrhl Myslibor.

„Pravda,“ odpověděl Naděj.

Pozorný na všecko Myslibor už byl zvěděl, co se mluvilo ve vsi, a vzav o to radu s výborným duchovním správcem té osady, ku kterémuž, jakožto moudrý k moudrému, neobmezenou měl důvěrnost, radoval se, že se mu naskytla tak dobrá příležitost, ospravedlniti se u svých pověrečných sousedův a snad i některého 60 z nich poučiti.

„Milý sousede Naději,“ pravil přívětivě se usmívaje, „žádost vaše bude také žádostí některých jiných sousedův našich, pročež, aby se to rázem všecko odbylo, šrekňte se s těmi, kterým vhod a v chut, a navštivte mne zítra — jest Boží neděle — odpoledne 65 na sklenici čerstvého piva. Já se před svými sousedy a přáteli ničím tajiti necheji a svého plivníka rád všem ukáži. Zlé se neutaji, a s dobrým můžeme před Boha i před lidi.“

„S dobrým? — Tedy jsem uhol, a není se tu čeho báti!“ — Tak sobě opakoval Naděj, odcházeje a vrtě hlavou nad Mysliborem, 70 jehož hovornosti a upřímnosti vynadiviti se nemohl.

Druhého dne u Myslibora seděli za stolem sousedé Radislav, Podiva, Svatoch, Honěk a jiní, které přemluviti událo se Nadějovi, aby, padni co padni, na ten div se podívali. Každému čisti bylo něco jiného na čele. Jedni, pochybujíce o dobrotně ducha Nadějem 75 tvrzené a strach přemáhajíce, pohledu jeho očekávali; jiní s nedůvěrou hleděli na Myslibora, s pravdou-li se vytasí čili s klamem obejde; část, — a v té byl soused Naděj, — tajně sobě lichotila, že by snad podobné štěstí i na ně dojiti někdy mohlo. Darmo chválil Myslibor své pivo; nebylo žízně. Konečně, vida všechněch neukro- 80 cenou žádost a netrpělivost, počal mluyiti takto:

„Milí přátelé a sousedé! Není mne tajno, co se o mé domě v obci od některého času rozpráví, že prý — af dím bez okolků — duch jakýs, jehož plivníkem jmenuji, zde obývá. Že jsem padl
85 na lidské jazyky, nemnoho vážím. Říkávaji: Cheeš-li moudrým slouti, dej řečem mimo se plouti; aby pak všem ústa zavázal a zašil, musil by mnoho nití a plátna miti. Nezapíram toho, jest u mne, Bohu chvála, jakýsi dobrý duch; ale duch ten u každého rád bývá, kdo mu přístupu k sobě nebrání. On nehledí na osoby,
90 jako nespravedlivý soudce, netáhne se po bohatých, jako zisku hledatelé, ano rád čini z chudých bohaté; přináší potravu, šatstvo, pomáhá stavěti domy, vzdělávati role, štěpovati sady a čini z pustin ráje. Jest to *duch hospodářský*, milí přátelé, vám všem známý, ač ne ode všech rovnou poetu beroucí. Pravý jest on plivník,
95 bohatý a plivné obili s pomocí Boží plodici. Tomu duchu může se každý z vás zapsati bez ublížení svědomí, ano to i Bohu samému líbezno bude. Ale slyšte výminky a zákony, kteréž on tomu ukládá, u koho bydleti má.

První zákon jest *bázeň Boží*, z čehož vidite, že sám z Boha
100 jest a duch dobrý. Bázeň ta nesmí býti pouze bázeň, anobrž phá víra, naděje a láска ke Tvůrci nebes a země, odhodlanost na vše a spokojenost vším, co by koli člověka potkalo, buď to dobré nebo zlé, při všem stejná, veselá, Bohu oddaná mysl. Což i platno protiviti se Bohu; moře nevypiješ, Boha nepreválšíš. Děj se tedy vůle Boží. Varuj se hřichu, za hřichem pokuta v patách běží. Odtud prý až potud, džbán vodu nosí, až se rozbije. — Nezvedeli se něco v hospodářství, pomysli sobě, že nebývá vždy úroda, ale také někdy škoda, a jak praví přísloví: Ne vždycky rak, také někdy žába. Jest-li co tebe hněte, pomni na to, co tebe kdy
110 těšilo; kdo vypil víno, vypij také droždí, a kdo užívati chee sladkého, musí také okusiti kyselého. Měl-lis ztrátu, myslí: Co tam, to tam, o to hlavy nelam; Pán Bůh dal, Pán Bůh vzal, buď jméno jeho pochváleno. Neraduj se příliš ze štěsti a nezarmuej se z neštěsti. Moudrý blázen smával se jda do vrechu, plakával jda
115 s vrechu. Říkávaji: Štěsti, když chřestí, boj se neštěsti. Neštěsti ujde jako mrak, a bude i před tvými vraty slunce. Všeliké řemeslo svou poetu nese, a v každém stavu mnoho davu: má-li jen tvůj bez psoty býti? —

Druhý zákon jest *důvěrnost k vrechnosti duchovní i světské*.
120 Dávej, co jest císařovo, císaři, co Božího, Bohu. Čiň dobrě a právě,

neboj se císaře a krále. Nestýskej si na daně a povinnosti, bez nich obec veliká, v které živeš, státi nemůže. Ona tebe ochraňuje, abys bezpečně orati a klidit mohl; ty zachování a vedení její podporovati povinen jsi. Nerepej na poplatky, a pomysli sobě, že jsou to výminky, pod kterými tobě statek svěřen byl, a že 125 náležejí ke koupi. — Máme, milí přátelé, my jiné poplatky, které nám více ujmají než daně. Poplácíme zahálce, poplácíme hrám a rozkoším, robotujeme starým škodlivým zvykům, neumělostí a hluoustí.

A proto třetí, čeho žádá plivník, jest *umění hospodářské*.¹³⁰ Myslí ovšem mnohý, poněvadž hospodaří, že také hospodařiti umí. Ale není každý mistr, kdo se řemeslem obírá; ne každý oráč, kdo se pluhu drží. Nikdo se nedoučil. V každém řemesle a umění lidé postupují: má-li naše umění hospodářské jediné do skonání světa na jednom místě státi? Nestojí, milí přátelé! Tisícové vý-¹³⁵ borných hospodařů přemýšlejí o tom stále, kterak by to neb ono lépe činiti a vésti mohli; co den ději se nálezové ve všech třídách umění, kteréž promyslný hospodař ku svému užitku obraceti se snaží. Vydávají se knihy ku zlepšení hospodářství polního vedoucí. Nelze ovšem sedláku, aby každou četl; ale jiné jest čisti všecko,¹⁴⁰ jiné s potřebu. Kdo čte, dočte se. Dobrá kniha jest dobrá rada v potřebě, a kdo se drží mondré rady, nedojde brzo vady. O čem se nedočteš, ptej se u lidí; nebo přísloví jest: Kdo chce věděti a znáti, musí se na to ptati. Čemus pak se naučil, zkoušej sám. Cvičení a zkušení dává umění. Nerci, že jen bohatý zkoušeti¹⁴⁵ může; můžef i chudý, toliko ve své míře. Kdo má krátké nohy, drobné kroky dělej, a jakou duchnu má, tak lehni, tak se podní obrať a stěhni. Kdo na zkušení mnoho nakládá, ten na zlatou udici ryby chytá, hledá jehly a páli svíčku; kdož pak se zpravuje cizí skušeností, ten hraje na jisto, a koupaje se neutone, neboť¹⁵⁰ drží se břehu.

Také ukládá mňí duch hospodářský *pilnost*. Pilný hospodař hledí k času, a nejen co, ale kdy a jak konatí má. Říkáme, kdo má k čemu příhodný čas, nechť na jiný nečeká zas. Kovati železo, dokud horké, a když se lýka drou, jítí na ně i s dětmi. Střez se¹⁵⁵ zahálky: zahálka jest všeho hřichu počátek. Stojatá voda zesmradi se. Pročež Boha vzývej a ruky přikládej. Žádný bez práce nejí koláče, pečený holub nikomu do úst neletí. Kdo chee jádro jistí, musí prve skořepinu rozluštiti. Kdo neseje, ten nevěje. Přijde čas,

160 že se zeptá zima, co jsi dělal v létě. Praví moje stará knížka :
Kdo Martínka často světí, husy, kury mu zaletí ; dům, dvůr, louku
i dědinu — přivede vše na mizinu.

Bud' *opatrný*, opatrnosti nikdy nezbývá. Dobře z předu i ze
zadu oči míti. Kdo neprohlédá očima, prohlédne měšcem. Dobře
165 v čas jiskru uhasití, ale pozdě zavírat klec, když ptáci vyletěli,
a dělati závory, když koně vyvedli. Porad' se s rozumem, než co
učiniš ; po říčce zlá rada.

Nechaf děti tvé zvykají práci. Zvyk jest druhá přirozenost ;
čím hrneček za nova navře, tím, až se rozblíže, páchne.

170 Celádeč dohlídej. Říkávají : Jaký hospodář, taková čeládka ;
jaký pastýř, takové stádo ; jak veliké hodiny ukazují, tak malé se
po nich zpravují. Oko páně nejlépe koně vyobročí, a kde pán
sám do koutů nahlédá, tam hospodářství dobře stojí ; kdo však
čeče ve psí býti, spusť se na čeleď.

175 Nebudu marnotratný, ale šetrný. Kdo šetří, ten má. Říká se :
Neutrácej víc než získáš, sie se na hlavu potřískáš. Jedním zubem
chléb jísti, když jest potřeba.

Dluh se varuj. Dluh s tebou z misy jídá a bývá čím dál
tím mladší. Dluh, říká moje stará knížka, má nohy, vede tě do
180 Nuzovic a odtud na koráb, a koho koráb zachvátí, nebrzo se
z něho vráti.

Věci vypříjčených opatruj. Za ztracené cizí lýčko řemenem
zaplatiš.

185 *Nehraj!* První vyhrání z kapsy vyhání, a poslední prohrání
z kabátu.

Nebaž *po cizím*. Kdo po cizím baží, pozbude vlastního. Cokoli
bývá zle nashromážděno, toho neužije třetí koleno. Jak přijde,
tak odejde.

Nebudu *lakomý*, ale *dobročinný*. Lakomec žádnému dobře
190 nečiní, leč když umře, statek poberou jiní. Praví opět moje stará
knížka, že lakomec moudrosti a bázně Boží nemá, pravdy mu se
nedostává, upřímnost před lidmi zakopal a spravedlností oči vyloupal ;
víru do pytle zašil ; naději udusil a lásku v komíně usušil ;
kostel mu daleko, Pán Bůh přiliš vysoko ; modlitba ho mrzi,
195 chudými pohrzi. Říkávají : kdo se bojí nouze, nerad pro Bůh dává ;
a kdo rád ze svého udělí, toho Pán Bůh nadělí. Neodkládej dobrého
skutku. Za zdravého života dobře činiti, po smrti času nebude. Po-
máhej sousedům, pomohou tobě. Když ruka ruku myje, obě bily budou.

Měj dobrou vůli v domě i se všemi. Dobrá vůle koláče jídá, zlá hlavu tepe. Nechoď mimo dům svůj po zábavě. Kdo nemá 200 radosti doma, jinde jí darmo hledá, a blázen, kdo jinam pro to jde, čehož doma nazbyt má. Každý jest svého štěstí strůjce. Jak kdo čini, tak odplatu běže. Jak sobě ustele, praví přísloví, tak lehne.

Toto jsou tedy ty výminky a zákony, milí přátelé, které vyplníte-li ochotně, duch hospodářský, jehož třeba plívníkem 205 nazovte, u vás se uhostí a poklady, rozumějte požehnání Boží, zdařilost obili i dobytka, není-li toho, aspoň spokojenost a veselost mysli, chléb se solí s dobrou volí vám přinese hojně a bez nedostatku. Z těchto pokladův — jiných u mne, sprostého jako vy sedláka, nehledejte, — já Bohu neustále děkuji a vám jich z toho 210 srdce přeji a žádám. A nuže, sousedé! ještě sklenici na zdraví naše společné!

Posluchači jeho, kteří se byli při této řeči mnohokrát ve tváři změnili, nemohouce jinak, nežli zdvořilost a srdečnou přívětivost Mysliborova zdvořile přijati, vlidně děkovali, prosíce, aby 215 jim nic ve zlé pokládáno nebylo, a odešli v tichosti, ačkoli s stejnou myslí; někteří smáli se své vlastní lehkověrnosti, že k tak hloupým klevetám víru přiložili; jiní mrzeli se, že je Myslibor zahanbil, a jakož pravili, rozumy z nich vláčil; soused Naděj téměř litoval, že ta celá věc pouhou bájkou byla, a tudy jeho pěkná 220 naděje v nic se obrátila; nejmoudřejší z nich Radislav, rozcházejí se s nimi, usmívaje se pravil: „Myslibor ukázal nám svého plívníka; teď jest starati se, abychom i my jemu svého co nejdříve ukázati mohli.“

Jos. Jungmann.

52. Opatovský poklad.

Císař Karel svaté a blahé paměti, pojav s sebou třicet svých dvořanů, vyjel si do Králové Hradce. Tam přenocoval a ráno se dvěma věrnými panoši jel do kláštera Opatovského, poručiv jim, aby ho císařem nenazývali, aniž ho, že císař jest, vyzrazovali. I příjev do kláštera, pozdravil opata. Opat jej, nevěda sice, kdo by byl, vlidně přivítal a na oběd pozval, čině mu všelijakou čest. Po obědě císař požádal opata, by vezma nejstarší dva bratry, ukázal mu vnitřní okrasu kostela. Když pak do něho vešli, řekl Karel opatovi: „Kněže opate důstojný! jakož jsi žádostiv byl

10 věděti mé jméno, i oznamuji před těmito otcí mými milými a tvými bratřími, že jsem já Karel, císař a pán váš milostivý.“ Odpověděl opat: „Ó nejjasnější císaři a pane náš nejmilostivější! zdaliž já tvé osoby jasné neznám? Ale však jsem sobě nevěřil, protože jsem při tobě žádných obzvláštních služebníků neviděl.“
15 I otázal se ho císař řka: „Otče, tito-li jsou bratří nejstarší a tajných věcí v klášteře nejvíce povědomí?“ „Ti jsou,“ odpověděl opat. I řekl jim císař: „Mili otecové! já vám na Božím místě oznámím příčinu příjezdu svého do tohoto kláštera. Zpráva mne došla z domnění lidského, že byste při tomto klášteře měli veliký
20 poklad stříbra i zlata, čemuž jest-li tak, důvěruji se, že toho přede mnou, jakožto před pánum svým a obráncem nezatajíte, a já vám svou věrou císařskou a královskou připovídám, že vám nic z toho vzítí nechci, ani skrze sebe, ani skrize koho jiného, toliko ten tak veliký poklad chci viděti.“ I odpověděl opat: „Pane náš nejmilostivější! Tvá Milost račíž věděti, že jest bratří našich v tomto klášteře paděsát a pět, z nichž o tom pokladě žádný neví nic, jediné já a tito dva bratří o něm vědomost máme, a kdyby mne Pán Bůh neuchoval anebo kterého z bratří těchto, jinému se to místo oznámí, a proto větší počet o něm vědomosti nemá, než tři
25 osoby, totiž opat a nejstarší dva bratří: my pak jsme těžkými závazky zavázáni, že ho žádnému ani slovem, ani jakýmkoli znamením vyjeviti nesmíme.“ I řekl císař: „Připusťte mne čtvrtého k té výře, chci též závazek učiniti, jaký jste vy učinili, a toho pokladu nikdy žádnému nevyjevím; dosti budu mítí na tom, když jej uzřím!“ I ujavše jej za ruku, do jakéhosi velikého sklepu cihlami dlážděného jej uvedli, dvě veliké svíce voskové rozsvítily, a vyzdvíhše několik cihel, díru do hlubokého sklepu otevřeli, pak tou děrou lezli, a císař za nimi. I zavedli jej nějakou chodbou daleko, a otevřevše železné dvěře, ukázali mu sklep veliký, plný
30 kruhů stříbra litého; odtud vedli jej málo dále a ukázali mu sklípek a v něm kruhů zlata veliké množství. Na třetí místo jej přivedše, ukázali mu mnoho stříbrných a zlatých, perlami a drahým kamením ozdobených křížů, pacifikařů a jiných rozličných klenotů drahých jako bez počtu. I řekl opat císaři: „Pane náš nejmilostivější! tito pokladové tvoji a tvé komory jsou a tobě i tvým budoucím se chovaji, pročež vezmi sobě z nich, co se koliv tobě libí.“ Císař odpověděl: „Nedejž mi toho Pán Bůh, abych měl co vzítí z pokladů kostelních.“ I uslyšev to opat, vzal krásný prsten,

v němž byl veliký a nad viru lidskou drahý diamant, a jej císaři na památku s velikou uctivostí dal, jejž také on vděčně přijal. Potom jej zase do kostela šťastně vyvedli a s velikou uctivostí až ke bráně klášterské zprovodili. Císař nikomu té věci nezjevil, než před svou smrtí některým svým věrnějším radám o tom pokladě zprávu učinil a také jim prsten ukázal.

August Sedláček.

53. Ve starém hradě.

1. Kmotr Stára v přátel kruhu pozdvihl se za stolem.
„Ještě jednu, — půjde k duhu!“
zaznělo to kolkolem.
2. — Nelze, braši, — jindy zase budem pít až v bílý den,
musím domů! ... A již chase vytrh' se a vyšel ven.
3. Měsíc svítíl, hvězdy plály.
Všude ticho, ani hles.
Jenom v dálí podle skály
klapal mlýn a hučel jez.
4. Z řeky táhla bílá pára,
jemná jako bílý týl...
V levo do vsi; — v pravo Stára
do lesa již odbočil.
5. Ten se stníval. Stára směle lesem kráčel výš a v před;
nyní stanul, v strouchnivělé listí hráb' a rýč si zved'.
6. S rýčem v ruce, — dbaje málo šustu, svistu doubravou,
kráčel výš, až zas mu vzplálo šíré nebe nad hlavou.
7. U hradu byl. Řeka dole.
Pohléd' maně v její klín.
Měsíc svítil v stěny holé,
do pochmurných rozvalin.
8. Tady brána, tady morna,
zde kus kaple, rumy v ní,
v pozadí věž trčí vzdorná.
A vše dřímá a vše spí.
9. Co to bylo? Stára plachý upřel pohled v smutný hrad.
Rychle k práci! jaké strachy?
to jen kámen se zdi pad'!
10. Dost už nám těch klopot žítí,
chci si jednou výsknout: huj!
K čemu zde má poklad hniti
v hloupém rumu, — bude můj!
11. Prošel branou, — čítá nyní svoje kroky, kudy jde,
náhle stanul v pusté síni,
pozved' rýč a řek' si: Zde!
12. Sešlá siň to hradu byla,
nad ni klenby úzký kruh,
v ní rum, býli, dřeva shnilá,
shora lil se luny pruh.
13. První rána zazvěela,
dlouho duněl její ráz,
troska jak když chví se celá —
kmotru zády přeběhl' mráz.
14. Netopýr lit' kolem stěny,
blízko místa, tam kde stál,
od věže pták poděšený
divč vzkřík' a ulét' v dál.

15. Stára nezdvih' ani tváři,
kopá, kopá jámu svou...
V mlžném šláři měsic září,
rozlévá se ruinou...
16. Co to bylo? — Kroky. — Stára
zraky zdvihl. Strnul bled.
Rýč mu vypad'. Stín to? Pára?
Poulil se mu hrázou hled.
17. Postava tu obrovitá
stála před ním v měsici,
rezovatou helmou kryta
holá lebka bez líci.
18. Nohy, ruce jenom hnáty,
jak je natáhnula křeč,
přes vše kovu zašlé pláty,
podle boku těžký meč.
19. — Smělá chátro, k čemu ruše
v starých dědů vešel's byt,
bez úcty k nim, nízká duše,
k čemu vpadáš v jejich klid?
20. Co ti sláva, vnuku drzý,
co ti láска jejich jest?
Chtivý zlata, poznáš brzy
jejich stínů pádnou pěst! —
21. „Milostpane — smilování! —
Vaše Milost — vyjdú z bran ...?“
Ale tu již z nenadání
cítí Stára tisíc ran.
22. Se vsech stran to padá, třiská
v lebku ho to, páž i znak,
Stára cítí, smrt že blízka,
klesl na zem, zavřel zrak.
23. Ale nežli padl v mdloby,
zaslech' ještě, v hradu zdích
jak se rozleh' plný zloby
nezkrocený, divý smich...
24. Svitá! Bledne, bledne měsie,
Vitr šoumá, trávník zvlh',
od řeky vždy dál se věsie,
táhne řada rannich mlh.
25. Probuzený jitřním chladem
víčka zdvihá Stára zas.
Cítí bolest. Starým hradem
vlní se již zlatý jas.
26. Stára leží bez pomoci
v starých rumech, plný ran.
Klenby zbytek spadl v noci,
a on zpola zasypán...

Ant. Klášterský.

54. Tropická příroda.

V Malajském archipelu, ležícím uprostřed naší zeměkoule v pravém horkém pásmu, vidíme tropickou přírodu v celé její zvláštní kráse, bujnosti a rázovitosti. Úrodnost je taková, jako málokde v jiné zemi na světě — na Javě, Sumatře, Borneu jest 5 tři až šest metrů vysoká prsf (humus), již nelze vyčerpati věkovým sázením eukrové třtiny a kávy, ani tím, že zně z rýžových polí bývají dvakráte do roka. Ohromné je zde bohatství kovův a přirodnin, dosud nezpracovaných. Zde daří se nejvonnější koření a nejchutnější ovoce, zde jsou nejpestřejší mušle, nejjemnější perly, zde poletují nejkrásnější motýli, nejstkvělejší zlatohlávkové, elektrickým světlem zářící brouci, zde celými družinami se

shromažďuji rajští ptáci. Zde v lesním týkrytu žije argusový bažant, jehož předlouhá péra honosí se zcela zvláštním výkresem, zde je obrovský strom waringin (*ficus benjamina*), posvátný Javanům strom, jenž svými větvemi celou vesnici zastiňuje, zde jest nejzvláštnější 15 parasitní rostlina na světě — Rafflesia Arnoldi — její květ je velký jako kolo u vozu, do jejího kalichu vejde se sedm litrů vody, za to však nemá stonku ani větiček ani listí, — zde je obrovská rostlina, největší na světě, *Amorphopallus titanum*, jejíž bobulinaté plody mají půl druhu metru v průměru, — zde 20 jsou kávovníkové sady, háje půvabně se klonicích palem, lesy vysoko se pnoucích kafrových stromů, — zde jsou pralesy, v nichž na stromech bydlí orang utan (lesní muž) a nehybný lenochod, zde v dalekých pralesích putují stáda slonů, rejdí tygři a těkají 25 plaši nosorožci.

Zde v hloubi lesa, v těchto chýších, pod palmami postavených, z palem urobených, palmovými listy krytých, žijí lidé prostě a spokojeně. Bydlí tu jako uprostřed neobsáhlých sadů a rozkošných parků, uprostřed ustavičného jara a léta, i nepotřebují se starati o stravu, šat a vytápení svých prostinkých příbytků. 30 Vše jim dává příroda jako prvním lidem v ráji.

V dálí od nás rozkládá se v celé své bujnosti a velkoleposti prales, vysoký a neproniknutelný jako zeď, a vábí nás do svého kouzelného, snivého šera. Rozhližme se. Kam oko dozirá, všude zeleň jako brčál, vše je porostlé, vše jedna zahrada. I nejvyšší 35 hory jsou pokryty ne sněhem, ne ledem, nýbrž věčně zeleným houštím; v údolích, rovinách a na horách věčně se to zelená a roste, kvete a zraje. Opojen pozoruješ toto neznámé tobě rostlinstvo, které je tak zelené, že evropské květiny vedle něho vypadají jako polozvadlé. Zaráží tě to silné světlo, jemuž zvykat 40 musíš! Můžeš téměř postihnouti očima, jak světlo toto spoustami se rozlévá nad krajinou z rozkaleného „oka dne“, jak Malaje slunce říkaji. Toužebně hledíš na stráně horského pásmá a na šíré kraje, tonoucí v modru bezoblačné, chrpově modré oblohy. V dálí nad modrými vrchůmi zde onde strmí štíhlé palmy, zdá se 45 ti, že mohutnými svými korunami téměř v oblohu pronikaji. Vše na obzoru stápi se v přitemnělém lazurovém blankytu. V Čechách viděti je toto modro nad vzdálenými lesy, zde i nad zelenou krajinou temně modro se vznáší a dodává ji takového půvabu a divukrásného zbarvení, že toho ani tušení nemá obyvatel 50

pošmourných a mlhavě studených krajin. Celá oblaka libé vůně nesou se k tobě z blízkých keřův a aromatických stromův, a vůně tato, jako dozvuk přepodivné melodie, dlouho a dlouho tě provázi. Cítíš, že jsi tu pod jiným světlem slunečním, v jiné, šfastnější 55 přírodě! Je ti, jakobys putoval v kouzelné říši pohádek, a s myslí zbožně jaton hlediš na opravdový pozemský ráj! Jako vzduch překypuje světlem a teplem, tak příroda zde překypuje životní látkou, vidiš její nezkrotnou tvůrčí sílu, její tajemnou činnost, která všude víří a moeně se pramení.

60 Jsou místa v archipelu, jež směle můžeme nazvatí nejkrásnějšími na světě. V střední Sumatře uvidíš mnoho čarokrásných míst, nebeskou lahodou dýšicích, jichž kouzlo nevymizí ti z paměti, pokud budeš živ. Nikdy nezapomenu Aneské úžlabiny. Je to 15 km dlouhá, přehluboká rokle mezi horami Singalang a Ambafang, 65 skrze niž na přikré stráni vede vozová cesta nahoru do střední Sumatry. Rokle není rovná, nýbrž vine se klikatě uprostřed balvanů a hučících vln horských bystřin. Jedeš-li po této silnici, zdá se ti, jakoby vzhůru strmící stěny průsmyku v malé vzdálenosti před tebou se setkávaly, v jedno splývaly; ale při další 70 jízdě náhle cesta se zahýbá buď v pravo nebo v levo, a vyhlídka je vždy nová a velkolepá. Stráně rokliny jsou obrostlé bujným houštím a zde onde vysokými stromy. Hustá síť popínavých rostlin krášli obrovské stromy a tvoří barevnou záclonu na zeleném pozadí horského svahu. Čarokrásný to pohled! Vznešený to požitek, 75 uháněti v otevřeném voze ve stínu této ohromné rokle, která snad nemá sobě rovné svou malebností, divokou romantikou a nádhерou rostlinstva.

Uháníš v prudké jízdě a vidiš, jak šumící bystřina dole se valí, vztekle a zběsile pěnu kolem sebe metá a skrze skaliska a 80 ohromné balvany, řvouc a ječíc dále cestu si klesti; celé spousty pěny a drobných kapek vznášejí se do výše, a slunce si v nich hraje duhovými barvami. Nahoře je vedro a palčivé slunce, dole v úžlabině kyne ti chládeček milý a drobounká pára vodní. Člověk i živočich všeliký rád si tam hovi. Nad proudem pestří 85 motýlkové těkají, dovádějí a se honí, až pak sedají na skaliska v řečišti a pomalu máchají svými velkými křídly, tak krásnýma, jakýchs nikdy dosud neviděl. Jsou to stkvělé barvy zlatožluté, aksamitově červené, blankytne, zelené jako brčál, olmivé, s měňavým leskem. Uprostřed řečiště na mnohém balvanu pne se do

výše zvláštní strom, zahalený v drobnou mlhu jako v průhledný ⁹⁰ závoj; je to stromovité kapradí. Jeho jemně speřené listy a košaté rozložená koruna odlišuje se velmi pěkně od šťavnaté zeleni keřův a mohutných stromů v pozadí, jež jak obrové, věkům vzdorující, nad úžlabinou vyčnívají. Člověk tu ve zbožném strnutí, v posvátném vytržení staví své kroky, uchvácen jsa city, jež marně ⁹⁵ by hleděl určiti a vyjádřiti. Srdeč se ti šíří. Jakási tichá radost, jakási sladkobolná veselost je rozlita po vši přirodě, po všem tvorstvu — a radost i sladký bol rozlivá se též do tvého nitra. Cítíš pravdu slov básníkových:

100

Je ticho v duši — jak tam v širu,
klid uhostil se také v ni,
po vnitřních sporů trapném víru
tys blahého si dobyl míru,
a struny srdeč čistě zní.

K poledni, v dobu největšího parna, kdy rozžhavené slunce ¹⁰⁵ kolmo nad zemí stojí, příroda je ponořena v sladkou dřímotu; blažené unavení, blažená zemdlenosť objímá tvorstvo, tišina je nekonečná, neobsáhlá, nerušená ani letem ptáka, ani vanutím lehounekého větéru. Oko tvé vzhůru se nese k modré obloze, do té nedohledné lazurové výše, a tam dliš nejen okem, ale ¹¹⁰ i srdcem; cítíš, že vidí oko tvé něco, čeho nepostihneš a čeho lidským jazykem vyjádřiti nelze, cítíš duši veškerenstva, duši přírody, duši nesmrtelnou, věčnou.

Malajské ostrovy jako smaragdový pás vinou se okolo rovinu — di holandský básník. A skutečně, případný to obraz! ¹¹⁵ Když po několikanedléní mořské plavbě, unaven jsa ustavičným pohledem na nebe a vodu, přijíždiš do Sundské úžiny a poprvé patříš na rozkošné ostrovy s jejich bujnou zelenou vegetací, na palmové háje, vystupující z temnomodrých vln tropického moře, — tu unesen jsa neskonale krásným divadlem, věříš s básníkem, ¹²⁰ že vidiš stkvostné drahokamy s nebe spadlé. *Pavel Durdík.*

55. Krokodili.

Jsme na jihovýchodní Sumatře, na břehu řeky Musi. Protéká v šířce 500 metrů město Palembang a vlévá se jako ohromný veletok asi 96 km za městem do moře.

Na jejím stříbropěnném povrchu objevil se tmavý předmět,
5 asi jako taliř veliký, jenž velmi rychle plove proti dravému proudu.
„Co to?“ táží se zvědavě tuzemec.

„To plave krokodil“, odpovídá klidně.

Ohromný ještěr je pod samou hladinou vody, pouze nepatrná část hřbetu a hlavy vyčnívá z řeky; je to, jako když u nás řeka 10 unáší kus starého dřeva. Tělem svým nedělá krokodil ani nejmenších pohybů, kolem něho a za ním není pozorovati nijakého vlnění, — je výtečný plavec. A při tom jak tichounce a rychle plave proti proudu dále! Nyní dobře rozeznáváme jeho žluté oko. Než najednou v dálí střelhbitě vymrštil se z vody a náhle zmizel. 15 To zahlédl velikou rybu, vrhl se na ni a již je s ní pod vodou. Bůh ví kde. Ve vzduchu se jen zakmitl jeho předlouhý, s boku ploský, veslovitý ocas, jímž se vyšvihl z vody prudkostí hozeného kamene.

Podél východního pobřeží Sumatry vlévají se do moře převážně splavné řeky. Krokodilové jen se v nich hemží, těkajíce od ústí řek až tam, kde se řečiště zužuje mezi vysokými, skalnatými břehy. Sumatranský tento krokodil (*crocodylus biporcatus*) je rovněž tak potměšilý, silný a žravý lupič jako jeho krajan tygr a požírá také do roka několik set Sumatranů.

25 „A mnoho zdejších lidí požrali krokodilové?“ vyptávám se tuzemce.

„Mnoho,“ odpovídá mi tuzemec. „Lidé se koupají, krokodil nepozorovaně a tiše se plíží, najednou z vody se vymrští a již lapne tlamou člověka, pohrouzí se s ním do hlubiny, utopi jej, 30 mláti mrtvým člověkem o dno řeky, aby mu kosti roztržil, potom tělo zahrabe do písku nebo do říčního bahna a za několik dní je sní.“ — Všickni tuzemci vypravují, že čeká, až mrtvola hnije. Krokodil totiž nemůže žvýkat, jazyk jeho je přirostlý ke dnu tlamy, i trhá svými zuby člověka po kusech a po kusech jej polýká; proto má snadnější práci s hnijícím, nabobtělým tělem.

„A na zemi krokodil vás nepožírá?“

„Na zemi nás nepožírá; člověka požírá jen ve vodě. Kde se lidé koupají, tam dlouho na ně číhá jako kočka na myš.“

Obyčejnou krmí krokodila jsou veliké ryby. Vedle toho přepadává z úkrytu jinou, a to lepší, chutnější a teplejší kořist; bývají to jeleni, divoká prasata, opice, dobytek a vřbec zvířata, přicházející k řece napít se. S naplněným žaludkem leží potom

v chládku na břehu nepohnutě jako dlouhá černá kláda, jako mrtvá hmota. Tu lze se k němu přiblížiti na dostřel a rázem jej zastřeliti kulkou do hlavy namířenou, neboť na hlavě nemá pan-⁴⁵ ciřových šupin. Celé jeho ohromné tělo — vyjímajíc hlavu, prsa a břicho, které však jen zřídka jsou dostupny ráně — je zahalené v rohovité štíty; jimi kulka nepronikne. Ještěr si tu blaženě hoví, ale již při nejmenším šustotu, nebo je-li raněn, ať těžce nebo lehce, vzchopí se vždy s neobvyčejnou rychlostí a vrhá se o překot⁵⁰ do řeky, kdež zmizí v hlubině. Voda jest jeho pravým živlem, pod vodou může vydržeti celé čtvrt hodiny, neboť zavírá své nosové otvory a uši kožnatými klapkami, a do plic může vtěsnati do zásoby značnou část vzduchu. Ale daleko od řeky neodchází. Na zemi spíše mu člověk unikne než ve vodě, ačkoliv i po zemi⁵⁵ dost rychle utíká svýma krátkýma nohami, jako naše ještěrka, které je zeela podoben, až na ocas, jenž jest u krokodila s boku ploský.

Jako se stává, že lidé byli šťastně vysvobozeni z drápů tygrových, tak i lidé touží šťastnou náhodou — ovšem velmi⁶⁰ zřídka — bývají zachráněni z tlamy krokodilovy. V Palembangu byl Malajec s dřevěnou nohou. Před lety, když se v řece koupal, byl tažen krokodilem pod vodu, i dal se do křiku; přiběhli se sekerymi lidé na blízku praeující a vytrhli ho krokodilovi, jenž kus nohy zůstalo v jeho tlamě. Ve vojenské nemocnici amputovali⁶⁵ mu nohu pod kolennem, — a nyní chodi Malajec o dřevěné noze.

V řece Musi koupal se tuzemec. Krokodil ho přepadl a uchvátil ho tak, že z tlamy jeho visely na jedné straně nohy, na druhé hlava a ruce. Malajec pod vodou tiskl mu s největší silou prsty své do očí. Krokodil ho pustil — a Malajec vyplaval na⁷⁰ břeh s velkým namáháním. Jaké bylo jeho podivení, když spatřil, že vylezl na břeh asi 15 kg od toho místa, kde jej krokodil pod vodu stáhl. Zdálo se mu, že byl jen několik okamžíků mezi zuby krokodilovými, — a za tuto kratičkou dobu urazil takový kus cesty!⁷⁵

Mladší krokodilové podnikají někdy delší cesty po pevnině, zvláště v noci. V každém přímořském městě na Sumatře a na Javě stává se, že jednou za několik let objeví se tam v noci krokodil, procházející se ulicemi. Jednou prodral se nezvaný tento host časně ráno celým městem na louku, kdež se páslo několik⁸⁰ domácích bávolů; i hnul se na jednoho z nich s otevřenou tlamou,

a bůvol nastavil šikmo proti němu rohy. Rohy uvázly pevně v otevřené tlamě mezi horní a dolní čelisti, kteréž tvořily spolu pravý úhel. Krokodil nemohl tlamy zavřít, a bůvol nemohl ohromných rohů svých z tlamy vyvinouti. Krokodil jsa silnější po hyboval se k moři zpět a vlekl za sebou as padesát krokův ohromného bůvola, jenž posléze vysílen sklesl na kolena. Na podivný lomoz sběhl se lidé. Krokodil nemohl se hýbati, upevněn jsa 90 k rohům bůvovovým tak, že tuzemci snadno jej mohli pikami dobiti. Byl deset metrů dlouhý a tělo měl tlusté jako kůň.

Pavel Durdík.

56. Sirotek.

Osiřelo dítě
o půl druhém litě.

Když má chleba dáti,
tříkrát ho obráti.

Když pak rozum bralo,
na matku se ptalo.

Když vy jste dávala,
máslem jste mazala.

„Ach, táto, tatíčku!
Kam jste dal mamičku?“

Když hlavičku češe,
krey potůčkem teče.

„Tvá matka tvrdě spi,
žádný ji nezбудí.

Když vy jste česala,
vy jste objímala.

5 Na hřbitově leží
nedaleko dveří.“

Když nožičky myje,
o škopíček bije.

Jak dítě slyšelo,
na hřbitov běželo.

Když vy jste mývala,
celé jste zlibalá.

Špendlíčkem kopalo,
jehličkou hrabalo.

Když košilkou pere,
div mne neprokleje.

Když se dohrabalo,
smutně zaplakalo.

Když vy jste právala,
vy jste si zpívala.“

„Ach mámo, mamičko,
promluvte slovíčko!“

„Jdi domů, mé dítě,
zítra na ūsvitě
přijdu, vezmu si tě.“

10 „Jdi, dítě, jdi domů,
máš tam jinou mámu.“

Dítě přišlo domů,
položilo hlavu.

„Ta není tak mila,
jako vy jste byla.

„Ach, táto, tatíčku,
dejte poduštičku!“

15

20

„Co dítě, co činíš? Snad zemřít nemíniš?“	Vždyť nikdo tu není, — marné tvé vidění!“
„Ach, tátó, tatičku, už vidím matičku!“	„Ach, tátó, tatičku, chystejte rakvičku!“
25 Má mamička milá všecka pěkná bílá!“	Má dušička Bohu, mé tělo do hrobu;
„Co dítě, co děláš? vždyť mamičky nemáš!“	do hrobu, k mé matece, ať ji zplesá srdeč.“
Jeden den stonalo, druhý den skonalo, třetí polřeb mělo.	

Národní česká.

57. Starodávné báje o delfinech.

Na starých obrazech, zvláště takových, které představují výjevy mořské z řecké mytologie, vídáme vyobrazeny delfiny, mající podobu podivných ryb, tělo velmi šupinaté, hlavu velikou a krátkou s tlamou okrouhlou a pyskatou; hřbet jejich bývá široký, ocas úzký a zakončený ploutví podobnou, jako mívají ryby. Oko jejich bývá však velmi pěkné, majíc jevit rozum a větší schopnosti delfinů, nežli jsou schopnosti kterýchkoli jiných obyvatelů neobsáhlého moře. Podobný obraz vídáme také tu i tam na štítech kupeckých, a delfín je tu patrně vyznačen jakožto prostředník mezi člověkem a mořem.

Avšak tento obraz, který si utvořila o delfinech obrazivost lidská, velmi se liší od onoho, jež nám podává soudný přírodopis. Skutečný delfín nemá tlamy okrouhlé, než má hlavu prodlouženou a zašpičatělou, nemá šupin, ale kůži hladkou a lysou, nemá ploutví ocasních kolmých, než má ploutve vodorovné a nemá s rybou vůbec společného skoro nic kromě povrchní podoby a živlu, v němžto žije.

A jako si zvykli lidé chybňě vyobrazovat delfína, rovněž tak vymyslili si o něm všelijaké báje, které jsou mu sice ke cti, ale v mnohem s pravdou se nesrovnávají. Římský spisovatel Plinius starší nejvíce takových pověstí o delfinech ve svých spisech nám po sobě zůstavil. Jmenuje je nejrychlejšími všech zvířat a praví,

že plují tak rychle mořem, že se jím žádují pták rychlostí nevyrovnaná, ba že jsou rychlejší nežli šipka vymrštěná z pružného lučiště.
25 Velice prý jsou přichylni člověku a z pouhé přichylnosti k němu plovou za koráby a vedle nich, provozujíce vyskakováním z vody a jinými pohyby všelijakou kratochvíli plaveckým. Ano brž i jinak prý bývají lidem služní, chovají-li se k nim vlivně. Tak prý delfini na břehu narbonském rybářům byli pomocni loviti ryby, parnice
30 mořské, vhánějíce je do sítí, začež ovšem, když bylo po lově, bylo rybářům rozděliti se s nimi spravedlivě o kořist.

Hoch jakýsi vídal prý blízko břehu zálivu Neapolského delfína a házival mu do vody drobty chleba. Delfín ochotně přijímal tato sousta a přívykl hochovi, neopomíjeje nikdy dostaviti se ku břehu,
35 když se hoch tam objevil, ano pozýval hocha pohledem a posuňky, aby si sedl na jeho hřbet, čehož když se hoch posléze odvážil, ploval s ním pro kratochvíli delfín po hladině mořské. Když hoch později počal choditi do školy puteolské, nosíval jej z Bají do města, kde byla škola, a též nazpět ku břehu do jeho domova,
40 a takovou lnul prý oddaností k tomu hochovi, že, když hoch umřel, přece každodenně v určitou dobu se dostával na místo, kde hoch meškával, a nenacházeje ho tam, zármutkem se usoužil. Podle domněni starých Řekův a Římanů byli také delfini velkými milovníky zpěvu a hudby, což nejlépe dokázal onen delfín, kterýž výsvobodil
45 pěvec Ariona, jsa okouzlen libezným zpěvem jeho.

I mezi sebou žijí prý delfini přátelsky; mladí poslouchají starých, kteří je provázívají jakožto rádcové a dozorcové po všech cestách, a zhyne-li který, ostatní prý odnášejí mrtvolu jeho, aby se nestala kořistí dravých ryb.

Pavel Jelička.

58. Ceylon a jeho obyvatelé.

Od Hymalaje táhne se na jih mohutný pruh žulový, jenž se končí na pevnině mysem Comorinem, 1300 m vysokým, pokračuje však pod hladinou mořskou tvoře dále ještě ostrov Ceylon, na němž poslední jeho výběžek — Adams-Pik, přes 2300 m vysoký,
5 strmí jako obrovská strážnice nad širým oceanem. Prostora mezi oběma vrcholy, 296 km široká, byla kdysi stěnou žulovou; tu pak prorvaly vlny mořské, vytvořivše úžinu Palkovu, na severovýchodě 74 km, na jihozápadě 296 km širokou. Jen uprostřed prorvy

zůstal mohutný útes, na němž se usadil náplav a založily obrovské kolonie své korály, perlorodky a ústřice. Společným tímto úsilím ¹⁰ přírody povstala tam nová pevnina, již báje nazvala mostem Adamovým. Po tomto mostě přišel prý praotec lidstva, když z ráje byl vyhnán, na pustou pevninu, kamž zavedl zvěř a vítr mu zavál semena rostlin. — Mezi vysoké žulové skály ostrova a útes Adamův uložil proud mořský posléz tolik písku a pevné hmoty, že vytvořil ¹⁵ se tam prostranný pruh země, jenž zvětšen byl ještě náplavem, usadivším se na jihu skal žulových. Tak povstal ostrov Ceylon, jehož jádrem jest Nuvara Ellya (světlá místa), t. j. žulové skály, slunící se na věčném slunci tropickém.

Celá plocha ostrova jest o něco větší nežli Čechy, t. j. ²⁰ 638 μm . Ostrov, ležící mezi 6—10° sev. š., vystaven jest tropickému slunci, jehož paprsky po celý téměř rok dopadají na ostrov kolmo a vše by jistě spálily, kdyby od dubna do září nevály tam vlhké větry jihozápadní č. monsuny, přinášejici hojně deště, a kdyby moře parami svými stále neosvěžovalo vzduchu, zvláště ²⁵ v době od září do března, kdy vanou suché větry severovýchodní. Za těchto okolnosti pamuje na Ceyloně podnebí teplé a vláhé, a Evropané z okolních osad volí rádi ostrov za bydliště své v parné měsíce. —

V podnebí tom daří se veliké bohatství rostlinstva, jakého ³⁰ jinde hned nenalezne. Na pobřeží mořském a na březích řek bují ohromné bambusy a překrásné lesy palmové, zejména z palmy kokosové a datlové složené; v nižinách hojně úrody poskytuji pole rýžová, zavodňovaná četnými vodovody, jež přivádějí vodu z hor, na jejichž úpatích a stráních pěstuje se bavlník, kávovník, čajovník ³⁵ a rozmanité stromy pro koření, jejichž skvělé květy dodávají kraji konzumného vzhledu a naplníjí vzduch libезнou vůní. Výše na polohorí prostírají se překrásné lesy, poskytujici Angličanům výtečného staviva lodního, dřeva ebenového. Od moře až po nejvyšší téměř ostrova hemží se vše hojným a užitečným živočišstvem. Známý jsou ⁴⁰ zvláště perlorodky, jež podnes poskytují kořisti bohaté, a mohutné útesy korálové.

Vody i močály plny jsou škeblí, raků, ryb i jiných tvorů; nad nimi hemží se vodní a bahní ptactvo, jemuž kralují štíhlí ibisové, růžoví plameňáci, různé volavky a p. Lesy plny jsou ⁴⁵ papoušků, bažantů, holubů, pávův a kurů; hlavní dravci jsou sokoli

a orli. Ze ssaveň hojny jsou opice, dikobrazi, jeleni a losi, z dravců leopardi, šakali a medvědi. Jen nejmocnější dravci, tygr a lev, nepřekročili mostu Adamova.

50 Z užitečných zvířat domácích zaslhuje zmínky skot, řečený zebu, příbuzný evropského bývola, a králem ceylonského zvířectva jest bez odporu slon, jenž žije tam i divoký, i skrocen, konaje obyvatelům nejrozmanitější služby.

Zdá se tedy být ostrov ten v pravdě rájem zemským, i není divu, že kol něho splétá se velká řada mytickyh pověsti, a že k němu tálka člověka zvědavost i ziskuchitivost.

Velikosti svou Ceylon mnoho nepředčí vlasti naši, ale za to nemálo svou bohatostí přírodní, kdežto je mnohem řídčeji obydlen. Tak na př. květena ceylonská náleží k 156 řádům, z nichž za 60 stoupeno jest 1071 rodů s 3249 druhy a 408 odrůdami. (Květena česká se všemi odrůdami má asi 2000 druhů). O rozšíření jednotlivých druhů svědčí na př., že jediné palem kokosových má Ceylon se 40 milionův. Obyvatelů jest všech na Ceyloně jen $2\frac{1}{2}$ milionů.

65 Jadrem tohoto obyvatelstva jsou potomei Buddhistů, Singhalesové, kteří se na ostrov utekli za dob pronásledování v Hindostanu v VI. stol. před Kristem. Hlavním sídlem jejich předků byla severní část ostrova s městem Anu-radža-purou s nádhernými chrámy, paláci a pomníky. Nyní obývají jen prostřed ostrova v „Nuvaře Ellyi“, kdež domky jejich roztroušené jako chýše našich pohorských vesnic skrývají se v zahrádkách palmových, kolem nichž pěstují obyvatelé, ovšem vynakládajíce jen nepatrnu péči, chleboně, banány a pisangy, jejichž plody nazývají „rajskými fiky“.

Také pěstuji rýži, která v zavodněných místech nevyžaduje 75 mnoho práce. Tělo nepotřebuje v podnebí tomto mnoho potravy, a ještě méně oděvu; tak mohou Singhalesové ještě lépe než Italové a Španělové tráviti vezdejší svůj život v malé práci a v mnohem klidu.

Singhalesové jsou lidé štíhlí, hubených okončin s lebkou dosti 80 pravidelnou, s nosem úzkým a rovným, jehož chřípě jsou poněkud plochy. Dutiny oční jsou vysoko vyklenuty; oči leží hluboko pod hustým temným obrvím. Mluví dialektem řeči Pali, která odvozena jest zé starého sanskritu, jehož zbytky jsou prý zachovány v písničkách jejich.

85 Ostatní obyvatelstvo ceylonské skládá se z různých živlův.

Nejdříve vnikli tam nejbližší sousedé, t. j. Arabové, jejichž hlavní příboj spadá asi do 7. století. Nezdá se však, že byli by se tu domohli kdy trvalého panství; alespoň není tu nijakých památek starší jejich historie. Také jest jich v nynějším obyvatelstvu zastoupena část poměrně malá, t. j. asi 160.000.

90

Na počátku století XIII. vnikla mohamedánská knížata mongolská do Hindostana, později podrobila si i obyvatelstvo Dekhana, zejména též Malabary, vyznavače starého Brahmanismu, které Mongolové Tamilly nazývali. Tito ustoupili před dobyvateli též částečně na Ceylon, kdež zprvu na severu později i na jihu se rozšířili. Nyní mají 7 — 800.000 duši, jsouce tak nejčetnějším kmenem po vlastních Singhalesech. Řeč jejich jest jiným dialektem sanskritu. Jsou svalnatější a silnější nežli Hindové; pleť jejich je tmavší, hlava stlačenější.

Ostatním obyvatelstvem jsou potomci dobyvatelův a páni ostrova, totiž Portugaleců, Holanďanů, Angličanů.

Skoro současně s Malabary (r. 1498.) vnikli na Ceylon Portugezští, kteří zřídili tam několik opevněných míst a kořistili nemilosrdně z rozsáhlých lesů skořicových. Když posléze zničili obrovský chrám na mysu Devandarském, schránu reliquií Buddhových, vyzval hněv obyvatelstva proti nim Holanďany, kteří je v letech 1632—55. zatlačili a na ostrově lépe se upevnili, zvláště rozsáhlou těžbu perel zavedli; tou zaměstnávalo se až 150.000 lidí, že posléze skoro na dobro byly tamní jespy perlové zničeny a jen umělým chovem znova se ožívují.

110

Nešetrné kořistění Holanďanů mělo týž pro ně následek jako pro Portugalec.

Na konci století XVIII. povolání proti nim Angličané, jimž Holanďané ostrov v míru Amienském (r. 1802.) musili odstoupiti. Tito podmanili si skoro celý ostrov; r. 1815. byl s trůnu svržen poslední král Singhalesů Kandy. Angličané zdokonalili přístavy, vystavěly velkou železnici a zavedli rozsáhlé pěstování kávy a čaje.

V hlavním městě Kandech, kde ještě viděti zbytky starých chrámův a památek, soustředuje se život evropský ve skladech a bazarech pěstitelů plodin a kolem utěšených obydlí bohatých Evropanů, kteří tam tráví horké dny tropické. Blízko Kand založena jest překrásná zahrada botanická, v níž bohatá vegetace tropická tvoří velkolepý park.

Tak plní se ostrov v tuto dobu nejen Evropany, ale i Sing-
125 halesů statečnějšími Malabary, kteří stále větším počtem na ostrov
se stěhují, aby tam za dobrou mzdu, kterou Singhalesové pohrdají,
vzdělávali anglické plantáže kávové. Jsou-li Malabarové vítěznými
soky Singhalesů v práci, zatlačují tyto v obchodě chytří Arabové;
největší pak nebezpečí pro domorodce záleží v přílišné akklimatisaci
130 Evropanů, jejichž tělesné i duševní pružnosti žádný z těchto kmenů
nemůže trvale odporovati.

Zvláště o Singhalesech lze dnes už tvrditi, že tato větev
starobylých Hindův odsouzena jest vymřiti.

Vesmír 1886.

59. Tři dcery.

- 1 Měl tatiček, měl tři deer, všechny provdat se mu měly.
- 2 Nejstarší jak deeru vdával, tři sta tolarů s ní dával:
- 3 „Tu máš, moje deerko milá, bys mne v stáří obživila.“
- 4 „Však Vám toho nezabudu, na rukou Vás nosit budu.“
- 5 A jak druhou deeru vdával, dvě stě tolarů s ní dával:
- 6 „Až nebudu robit moci, přispějesh mi ku pomoci.“
- 7 „Však vám toho nezabudu, do smrti Vás chovat budu.“
- 8 Když tu nejmladší měl vdáti, neměl ji už čeho dáti:
- 9 „Zdaliž i ty, deerko milá, v stáří bys mne pohostila?“
- 10 „Tatičku, Vás nezabudu, vždycky Vaši deerou budu.“
- 11 Neminulo sedm roků, šel tatiček v slabém kroku.
- 12 A šel k milé první deeri, klobouk sňal u jejích dveří:
- 13 „Nemohu již pracovati, chceš-li, deero, stravy přáti?“
- 14 Ona do komárky vešla, starý provaz odtad nesla:
- 15 „Když dělati nemůžete, oběsit se někam jděte.“
- 16 Hálečku vzal a šel z dveří k prostřední své milé deeri:
- 17 „Budeš-li mne ty chovati, když už nemohu dělati?“
- 18 Ona do komárky vešla, starý sotorek mu nesla:
- 19 „Když Vám nelze pracovati, jděte chleba vyžebrati.“
- 20 Hálečkou vzal, pozaplakal: „Jakých jsem to časů dočkal!“

- 21 Hálečku vzal a šel z dveří,
samý strach, k té třetí dcerě:

22 „Deero, stár jsem, všeho třeba,
dáš-li pak mi kousek chleba?“

23 „Vítám Vás, milý tatíčku,
vítám, sivý holoubečku!“

24 A lmed do komůrky vešla.
bilý koláč otec nesla:

25 „Do smrti tu zůstávejte,
děti mé mi kolibejte!“

26 „Deerko, deerko moje milá,
jak jsi ty mne potěšila!“

27 Nejvic jsem tě trestal z mala,
věna jsi ty nedostala,
jediná's mne uvítala!“

28 „Dosti jste mi věna dali,
že jste z mlada trestávali,
v bázni Boží vychovávali.

Moravská

60. Na rozhraní dvou světů.

Mezi Evropou a Asii prostírá se horstvo, jež slove Ural.

Kdo před lety nastupoval cestu přes Ural, ten mnoho zkoušil v neohrabaném povoze. Jakmile se rozloučil s parolodi, rozloučil se zároveň se vším pohodlím a drkotal se po silnici dlouhé mnoho hodin cesty.

5

Silnice ta byla založena na rozkaz Kateřiny II., aby se po ní usnadnila doprava zboží mezi Evropou a Asii. Po obou stranách té silnice byly zároveň vysázeny břízy, které brzy vyrostly v mohutnou alej, zajisté nejdélší na celém světě. Mnohé z těch bříz vzaly časem za své. Některé zašly stářím, jiné byly poraženy, aby se neschůdná místa na silnici jimi vyrovnala. Celá ta silnice nebyla štěrkována kamením, nýbrž kmeny a větvemi.

10

Já děkoval Pánu Bohu, že jsem po té silnici nemusil jeti, a proto z vesela ujízděl jsem z gubernálního města Permi železnoú drahou v zaurálské kraje.

15

Uralská dráha veče hustými hvozdy, v nichž medvědi mají ještě svůj bezpečný úkryt. Také obrovský los jako předvěká obluda brodívá se v močálech lesnatého Uralu. Všim právem dalo si město Perm ve svůj erb medvěda.

Dlouho a dlouho jeli jsme hustými hvozdý uralskými, nežli se vlak zastavil v nějaké železniční stanici, založené u prostředíchličnatého lesa.

V sadech kolem stanic viděl jsem růstí břízy, jeřáby a osiky. Ovocné stromy se tam nepěstují, protože by v zimě pomrzly. Na

25 Uralu bývají mrazy mnohem krutější nežli u nás v Čechách. I letní večery bývají tam chladné, a proto choulil jsem se v teplý svět pléd.

Misty vyvolávali kondukteři: „Buffet!“ Při těch slovích vystupovali cestující z vozův a spěchali do hádražního hostince, 30 aby se tam posilnili nějakým zákuskem a nějakou sklenicí horkého čaje. Také já jsem zaháněl čajem zimomřivost a nezámhouřil jsem ani oka po celou noc. Nechtěl jsem zaspati dáléžitého okamžiku, až přijede vlak na místo označené nápisem *Evropa-Asie*; šťastně jsem se ho dočkal a tak uviděl jsem za 35 ranního šera hranice, kde dva staré světy se stýkají. Poslední stanice železniční na evropském Uralu dostala proto jméno „Evropská.“ Za ní následuje pak stanice „Asijská.“

Brzy potom vystoupil jsem na stanici jménem Kušva. Co mě tam vábilo, hned vám povím. Slyšeli jste pohádky o hoře, 40 která již z daleka přitahovala k sobě koráby železem pobité? Já se na ty pohádky z dětských let dobrě pamatuji. Ba mám ještě v dobré paměti, jak jsem poslouchával s utajeným dechem starého dědečka, když mi začal o magnetové hoře vypřavovat. A jak jsem se neměl diviti, když ta magnetová hora vytahovala 45 z lodi i hřebíky! Co jsem slýchal za dětských let, to jsem skutečně uviděl na Uralu. Jenom že magnetová hora, kterou jsem viděl na Uralu, nepřitahuje k sobě lodí, nýbrž přitahuje k sobě přirodozpytec až z dalekých krajův evropských. Také já jsem byl jí přitažen, přilákán, přiváben. Proto zastavil jsem se na osamělé 50 stanici kušvinské a odjízděl povozem do nedaleké Kušvy. V Kušvě najal jsem si v jednom domě pokojík, ve kterém jsem složil svoje zavazadla. Veřejného hostince v Kušvě není. Paní domácí, u niž jsem bydlel, přenechala mi pokojík k obývání za zlatý denně. Také mi přinesla samovar, abych si mohl uvařiti čaj. 55 Cukr, čaj, citron, suchary a všeliké jiné zákusky vezl jsem si sám ve svém ranečku. Když jsem se nasnídal, vydal jsem se pěšky na cestu k magnetové hoře, která slove Blahodaf. Viděl jsem ji hned z kušvinské osady, nad niž se vypíná asi 400 metrů do vysoka. Nejvýše na hoře bělá se štíhlá kaplička. Úboč hory 60 porostlé jest borem, smrčím a jedlemi.

Člověk ani netuší, že v té zelené hoře skrývá se nezměrný poklad magnetové rudy. Před sto a šedesáti lety alespoň nikdo o tom tušení neměl. Teprve roku 1730. jakýsi Štěpán Čumpín,

jeden z pohanských Vogulů, kteří tehdy byli v okoli usazeni, upozornil ruského horníka Jarceva na rudu ukrytou v celé ohromné hoře. Jarcev ukázal tu rudu svému nadřízenému, a ten poznal v ní bohatou rudu magnetovou. I začalo se tam rudy dobývati, a veliký užitek a blahobyt z toho plynul. Proto pojmenována byla ona magnetová hora Blahodať.

70

Lid vypravuje si o Blahodati, kterak Čumpin byl za to hrozně potrestán, že ukázal Rusům cestu k posvátné hoře magnetové. Pohanští Vogulové scházivali prý se na té hoře, aby tam svým bohům obětovali a k nim se modlili. Když jednou Čumpin opět se objevil mezi svými soukmenovci, byl jat, potom na vrch vyveden a za živa upálen na nejvyšším temeni magnetové hory.

Jdi, a vystup na Blahodať a uzříš tam památník z litiny postavený roku 1826. Nejvýše na památníku uvidíš železnou vázu a z ni vysehujucí plamen, který objasněn jest slovy: „Vogul Štěpán Čumpin byl zde upálen roku 1730.“

80

Když jsem vystoupil na Blahodať, užrel jsem překrásný široširý kraj horstva uralského jako vlny nekonečného oceanu. Vonný vzduch jehličnatých lesů, které tam pokrývají všecky stráně horské, činil mě nevyslověně blaženým. Zrakem dostihl jsem jiné hory, jež slove Kačkanar, oplývajici rovněž ohromným bohatstvím magnetových rud, tak jako magnetová hora Gellivara ve švédském Laponsku a jako Dannemora ve Švédsku středním.

85

V útrobách pohoří uralského nejsou uloženy pouze poklady rud železných, ale také poklady měděných rud, zvláště stkvostného malachitu vedle platiny, zlata a drahých kamenů.

Jos. Kořensky.

61. Nejstarší zeměvid.

Za nejstarších časů lidé zobrazovali si části země naši na kamenech, později na deskách dřevěných. Výkresy tyto neměly ani úplnosti ani zevrubnosti našich map; byly to obyčejně také nedokonalé cestovidy, na kterých vyryty byly pouze důležité dráhy obchodní. Teprve časem doplňovány jsou tyto obrazy vy-podobováním i jiných věcí zeměpisných, jako řek, moří a j.

Takové cestovidy kreslili prý nejprve Kolchové, obývajici v krajině na východním pobřeží moře Černého. Země Kolchická byla bohatá, a obyvatelé její, provozujice již za pradávna obchod do dalekých krajin, vyobrazovali si směry svých poutí po cizích zemích zprvu na kameni, potom na dřevě. Země Kolchická byla

95

10

pro svou bohatost a tržbu již nejstarším Řekům známa; tam se plavívali za přičinou obchodu již za dob před válkou trojskou Řekové z jižní Thessalie, z krajiny, v níž bylo tehda kvetoucí město Iolkos. Plavby těchto Řeků do Kolchidy za kupectvím zahaleny jsou v pěknou pověst o Argonautech.

Peršané měli později rovněž takové cestovidy, na nichž zvláště cesty královské, zevrubně na parasangy¹⁾ rozmněřené, byly vyobrazeny s udáním spolu všech nocleháren podle nich ležících.

Nejstarší však známý zeměvid byl učiněn rukou řeckou a pocházel z Mileta; odtud jej přinesl Aristagoras do Řecka. Milet, přední město Ionie v Malé Asii, slynilo kolem r. 500 př. Kr., ač bylo v područí perském, větší osvětou a tržbou než Athény. Aristagoras, vládna tam té doby jménem králů perských, přiměl

Peršany k válečné výpravě proti ostrovu Naxu, a obávaje se pak veliké pokuty, ana se výprava ta nezdářila, pobouřil Ionu a ostatní Řeky maloasijské proti Peršanům. Nedůvěřuje však ionským povstalcům tolik sily, že by samojediní přemohli Peršany, vydal se do Řecka, by tam hledal spojence. Přišel do Sparty odebral se za přičinou rozmluvy o ionském povstání ke králi Kleomenovi, a zamýšleje ho nakloniti k válečné výpravě až k samému sídlu králů perských, k Susám, přinesl k němu i řečený zeměvid, aby mu na něm ukázal všechny krajiny, ležící mezi Ionii a Susami, a vylíčil mu spolu i jejich bohatství. Obraz Aristagorův byla měděná deska, na níž byl vyryt celý tehda známý okršlek zemský i s moří i s řekami.

Aristagoras mluvil pak k králi, okazuje stále na svůj zeměvid, takto:

„S Ionou těmito sousedi tuto Lydové, kteří v úrodné zemi obývají a nejvíce stříbra mají. S Lydry pak sousedi tuto Frygové na východ, kteří ze všech mně známých lidí nejvíce dobytka a polních plodin mají. Vedle Frygů přebývají pak Kappadokové. S těmito hraničí Kilikové, kteří se k tomuto moři chýlí, v němž tento ostrov Kypros leží; tito odvádějí králi ročních daní pět set talentů. S těmito Kiliky sousedi tuto Armenští, kteří též mnoho dobytka mají, s Armenskými pak Matienští, kteří tuto zemi drží. S těmito sousedi tuhle země Kissická, v níž tady u řeky Choaspu²⁾ toto město Susy leží, kde veliký král³⁾ věk svůj tráví a své pokladnice má.“

Václav Royt.

¹⁾ Parasang = 30 honům (stadiím) = 6 km. ²⁾ Nyní Kercha. ³⁾ Král perský.

62. V Athenách.

Co svět světem bude, památka Athen, té veleslavné kolébky starořecké vzdělanosti, snad nikdy nepomine. Co kdy vznešeného a vzácného ruka lidská mohla vytvořiti, tím všim oplývaly starobylé Atheny, a krasoumná dila jejich obrátila k sobě mysl všeho vzdělaného člověčenstva.

Přeslavná ta doba dávnověkých Athen sice již minula, ale umělecké výtvory její, dochovávané s posvátnou úctou až na dnešní časy, ještě pořád věští vznešenosť ducha starořeckého. Z té příčiny jsou Atheny poutnickým cílem všech umění milovných vzdělaností, tak jako krásná Italie s věčným Římem.

Cestu do Athen nastupujeme od nás obyčejně přes Terst, odkudž vysílá rakouský Lloyd každého těhotné paroloď ubirající se Sinným mořem a souostrovím Ionským až do přístavu řečeného Piraeus. Přeplavní lístek v první třídě z Terstu do Piraea stojí se vším zaopatřením na lodi přes sto zlatých.

Z Piraea není do Athen již daleko. Povozem můžeme tam být za tři čtvrti hodiny, železnici ještě dříve.

Kdo se ubírá do Athen a do Řecka, učini moudře, zvolí-li k výletu svému měsíce jarní, neboť u prostřed dubna pučí oliva, a zelená se réva vinná. V máji žne se tam již ječmen, a pšenice a rostlinstvo jest v plném květu a nádhěře. Měsíc červenec jest nejparnější, a nesnesitelná vedra seslabují nadšení pro vznešené krásy starobylých památek athénských.

Nejpřednejší hotely vystavěny jsou na náměstí nového města, kde sbíhají se také nejživější ulice a třídy, označované zhusta jmény někdejších mocných bohů, bohyň a proslulých mudrců.

Chodníky jsou z bílého mramoru, na něž vrhá stín vzácné stromoví v zahrádkách pečlivě chované.

Domy athenské jsou obyčejně o jednom patře a provedené po způsobu starých řeckých staveb. I novověci Řekové chovají velikou úctu k stavitelským vzorům svých praotcův a rádi vyzdobují si obydli sochařskými výtvory. Okna athenských domů opatřena jsou žalusiemi bíle natřenými a otvírají se teprv až k večeru, když svěží vánec tak přijemně od moře zavane.

Za velikého parna letního kropívají se athenské ulice velmi zhusta, aby pobyt v nich byl snesitelnější.

Široké třídy vyzdobeny jsou alejemi košatých platánů, na jihu tak oblíbených, potom palmami a vonnými pepřovkami, přivezenými z pravlasti mexické a peruanské a bujicími tak zdatně 40 všudy na evropském jihu.

V athenských ulicích jest živo již od časného jitru. Tou dobu přicházejí venkovované do Athen a roznašeji svým odběratelům maso, drůbež, vodu, ovoce, cukrovinky, limonadu, olej, tabák a vše potřebné pro domácnost. Pro cizince jest pravou rozkoší 45 pozorovati venkovský ten lid, oděný v malebný albanský kroj. K tému roznašečům druži se hoši, kteří od Božího rána nabízejí na prodej časopisy a lákají mimojdoucí, upozorňujíce je na zajímavé některé zprávy v novinách právě obsažené. Za palčivého odpoledne život v ulicích athenských utuchuje. Tou dobu zotavují 50 se obyvatelé v kavárnách a hostincích, pijíce černou kávu s medem nebo chladivou limonadu. Hlučněji bývá západem slunce před velkými hotely, kde hosté zasedají ke stolkům pod širým nebem rozestaveným, hoví si ve stínu oranžovníků a oleandrů a náslouchají koncertu vojenské kapely.

55 Atheny jakožto nejlidnatější město řeckého království jsou zároveň sídlem královské rodiny.

Královský palác athenský vystavěn jest tak jednotvárně, že pozorovatel veliké té budovy, pořízené z drahocenných mramorů, odchází nespokojen a raději se zadívá do rozkošné zahrady, vy- 60 krášlené nejvzácnějším rostlinstvem všech pásů světa.

Paláci a jiných významných budov, v nichž umístěny jsou sbírky musejní, školy, akademie a jiné učené ústavy, mají Atheny hojnost.

Město samo rozloženo jest na rovině, nad niž se vypínají 65 na východě posvátná hora řečená Lykabettos, na jihovýchodě výběžky pohoří Hymettského a na jihu proslavená Akropole, kteráž ještě po uplynutí téměř půltřetího tisíciletí jest na světě zjevem jediným.

K vyšehradu tomu pohlížel starověký Athéjan s posvátnou 70 ūctou a dětinnou přítulnosti, než tam bylo sídlo panenské bohyně, dárkyně olivy, přestitelky moudrosti a ochránkyně země. Jemu byla Akropolis hradem bohyně městostrážné a sídlem božstev městě dobrotivě nakloněných, které on uctíval buď na hradě samém nebo na úbočí a úpatí horského svahu.

Dlouho do konce starověku Akropolis byla nedotknuta ve své velebnosti, nepřekonána krásami uměleckými. Avšak po době tisícileté slávy následovalo více než tisíc let děsného úpadku. Zneuctěn, poskvrněn, potupen byl posvátný hrad, a v ssutiny obracelo se dílo proslulých mistrů starořeckých.

Ale po těch krutých časích přišla doba, kdy i zbylým troskám a rozvalinám celý umělecký svět vzdal opět zaslouženou řetu. Básnici, učenci, sochaři, stavitele a všichni milovníci umění nastupují nyní pouť k athenské Akropoli a okřívají pohledem na ostatky tak slavných časů starořeckých.

Kdo by psáti chtěl dějiny proslulé Akropole, potřeboval by k vyličení přeslavné té přídy celého života, neboť ona přežila osudy jako žádný jiný dnešní stát evropský.

Jak surově si počinali na Akropoli Turci, bolestně každý čítá v dějinách. Starobylé chrámy přeměněny byly v prachárny, a sídla starých bohů a bohyň stala se kasárnami. A toto pustošení nesáhá do dávných časů barbarských, nýbrž nám blízkých. Vždyť cestovatelé z věku sedmnáctého mluví ještě o stkyčlých zříceninách athénského hradu.

Nejvíce snad utrpěly památky akropolské za vlády turecké, když Benáťcané, kteří Vyšehrad Turky osazený obléhali, pumy do opevněného tábora tureckého vrhali. Za osudné té střelby padla puma do chrámu v prachárnu proměněného a způsobila hrozný výbuch, při němž nádherná ta stavba obrátila se v hromadu kamení.

Také na počátku našeho století zpustošena byla Akropole bombardováním od Turků, kteří konečně roku 1830. panství svého nad Řeckem úplně pozbyli.

Ale i hltavosti sběratelů mnoho starořeckých památek athenské Akropole rozneseno bylo po museích, z nichž nejvíce v sobě chová zajisté britské museum v Londýně.

Co válkami, požáry a zlobou drahých časů bylo v rumy proměněno a zasypáno, to láska a nadšení pro výtvory starořeckého umění opět odkryly a na jasné světlo vynesly.

Mezi těmi, kteří tolík zásluh mají o vykopání starobylych památek řeckých, dlužno jmenovati na prvném místě doktora Schliemann, rodilého Meklenburčana. Žasneme nad jeho slavnými objevy, jež on svým prozíravým duchem jako prorok věstil a jimiž celý učený svět překvapil. Ale zároveň podivujeme se

jeho nezlomné píli a vytrvalosti, s jakou k netušené výši se
115 povznesl a proslulým učencem sebe učinil. Byl Schliemann za
mladosti své pouhým kupeckým učedníkem beze všech studií.
I stal se potom plavčíkem a později ubohým písářem v kupeckém
obchodě. Ale i v tomto postavení, kdy mival starost, jak by
hladový žaludek mohl nasytit, věnoval všecky své prázdné chvíle
120 tomu, aby se naučil jazyku francouzskému, anglickému, ruskému,
vlaskému a jiným. Přednosti takové dopomohly mu brzy k lepší
budoucnosti, neboť stal se potom zástupcem obchodního domu
v Petrohradě a později samostatným obchodníkem, až po mnohých
příhodách a nehodách veliké jmění vyzískal a k provedení
125 svých plánů mohl přikročit. Naučiv se ještě jazyku latinskému
a řeckému, vykonal mnohé cesty po Evropě, Asii, Africe a Americe
a jal se za kromobyčejného tisíci kopati na starobylé půdě řecké.
Při tom vydavně byl podporován duchaplnou svou chotí, rodilou
Atheňankou, kteráž v zástěře odnášela nejdražší skvosty, na-
130 lézané při rozkopávání starořeckých ssutin a rozvalin tak hojnou
měrou, že všecky učence úžasem naplňovaly.

Od té doby Schliemanu zvolil Athény za trvalé sídlo a pro-
žil tam v nádherném svém paláci večer vzácného svého života.

Jos. Kořenský.

63. Král Kodrus.

1. „Dost reků v Athénách, dost mužů v Attice,
 by obhájili vlast, kdy zkáza hrozi!
 Však získá vítězství nám silná pravice,
 jen jste-li štítem nám vy, věční boži!
2. Váš hněv kde vyřknul zmar, jsou meče třtinami,
 a vodou drahá krev, již národ roni!
 Váš neodvratný osud jen vládne bitvami,
 on králiům nese smrt, pád říším po ni.
3. Chei vzývat bohů hlas, jich sudbu prahnu znát,
 by pravda smělou hrud nám v ocel skula!
 Meč nyní v každou pěst, ať zmařen Dorů vpád!
 Však přineste mi v boj zvěst orakula.
4. Nechť zdar či zhoubu snad v náš dobrý dají boj.
 My bohům pokročme se mužně k dískům!
 I vyšlo poselství, an vedl věrný voj
 král Kodrus athenský vstříc útočníkům.

5. A zatím poslové když vrátili se zpět,
hrud' smělou svírala jim sudba těžká;
i vstoupil ku králi jich vůdce, vážný kmet,
by vzdal mu odpověď, již vyříkla kněžka.
6. „Ti budou vítězi, jen ti, jimž padne král!“
Ta sudba jako bouř se v zástup říti,
z úst v ústa přelétá i zvučí dál a dál.
Král Kodrus vešel v stan a sám chtěl býti.
7. Tam dlel až do noci a vážně přemítal,
a spánek v tábore když ohně zhasil,
šel prostý Athéňan a k Dorfum zavital,
byl jat jak vyzvědač a meč svůj tasil.
8. Zle nepřátelům všem se bránil a jim lál,
až od nich zabít jest. I vzešla zoře,
a zvěstno Athenským, že zmizel Kodrus král, —
a divně šepotá se po tábore,
9. až propuklo to v hlas: „Král Kodrus mrtvě jest!
On v obět za svou vlast dal žítí svoje!“
Hned hluček rekogný se zdvihl na tu zvěst
i spěl, kde dorické se šíří voje.
10. Ó, vraťte mrtvolu! Meč váš nám krále sklál!“
Zvěst ranou hromovou se Dorf tknula:
„Ti budou vítězi, jen ti, jimž padne král!“
Ó, znali osudný hlas orakula!
11. A krále mrtvého když slavně uctíval
ves tábor Athenských a žertvy plály,
voj Dorf bez boje se všli bohům vzdal
a tiše z Attiky se vrátil v dálí.
12. Trůn Athén osířel, neb každý nehodným
se viděl vlast, kde král tak dobrý sklesl!
Však toho krále rod Athénám svobodným
dal Solona — a Moudrost na trůn vznesl.

Eliška Krásnohorská.

64. Věštirna delfská.

Za šeré dávnověkosti rádi se lidé ve věcech důležitých utíkávali k bohům svým o radu a pomoc. Domnivali se, že bohové, pečliví jsouce osudů lidských, ochotně hlasem věštěv i rozličnými zjevy nebeskými dávají na jevo všli svou, ukazujíce smrtelníkům cestu, po niž by nejjistěji došli cíle vytčeného. Tato víra vedla

i Řeky i Řimany k tomu, že se nechápali žádného činu vážnějšího, dokud nezvěděli, jaká by v tom byla vůle boží, a dodávala jim při všelikých podnicích zmužilosti a sily. Známo, že Řekové prve, než vypluli z Aulidy ku Troji, dotazovali se věštce Kalchanta, 10 jenž přízní Appollonovou znal běh osudů budoucích, jaký konec válka vezme. S jakou radostí vitali v bojích s Trojany blesk Diňv za jasného nebe na zemi spadlý, pokládajíce jej za znamení sobě příznivé! Jak ochabovala jejich odvaha, jestliže se domnívali, že nejvyšší správce osudů lidských tíkazy neobyčejnými na jevo dává 15 svou nepřízeň. Dětinná tato dívčera v božstvo nevymizela u Hellenů ani za těch dob, kdy dostoupivše ponenáhlou vítěznými boji s cizinci vrcholu své slávy, jasnějšího nabývali názoru o božstvu a pochybovat počali o možnosti tak blízkých styků s bohy, jakých dopřáno bylo dle pověsti hrdinným jejich předkům. Tak se stalo, že i za 20 pozdějších dob věštcevé i věštirny byly u vážnosti nemalé, hlavně pak nejproslulejší z nich, věštirna delfská.

Apollon prý sám, bůh slunce, jež dle slov pěvce Homera, ozařujíc paprsky svými všecky okršlek zemský, vše vidi i slyší, založil věštirnu tuto v malebném okolí města Krisy i ustavil za 25 kněze chrámové Krefány. Místo, na němž vystavěti kázel umělcům Trofonovi a Agamedovi svatyni svou, i pověstmi k němu se vížecími i přirozenou svou povahou nabádalo příchozího ku zbožnosti a naplňovalo jej posvátnou hrázou.

Na jižním tpati Parnassu, na jehož temeni bůh Bakchus 30 slavival za dob nočních veselé reje s bujnou družinou Satyrů, jak soudili Hellenové ze záře ohňové ob čas na dvojím vrcholku jeho prý pobleskující, v sousedství sluje Korycké a pramene Kastalského, odvěkého to sídla Nymf, v krajině tedy takořka bohům zasvěcené, Apollon rozobil stánek svůj uprostřed vysokých a téměř 35 holých skal nad propastí, z níž ob čas omamující studené páry vystupovaly. Sám skolil prý na místě tom saň, zvanou Pythonem, jež okolní obyvatelstvo po dlouhé doby plnila hrůzou a strachem. Necitila-li se na místě tomto posvátném mysl každého Hellena 40 bohům svým bližší, nemohla-li tuto kojiti se naději, že vyslyšeny budou božstvem prosby její a stesky?

Starý chrám delfský zničen byl požárem r. 548. i nahrazen za nedlouho novým, vystavěným nákladem bohatého rodu Alkmæonoviců, tehdy z Athen vypověděných, od korinthského mistra Spinthona. Ve svatyni chrámové, v níž ztrácelo se v zemi zřídko

Kassotis, vypryskující nedaleko chrámu, stála právě nad propastí ⁴⁵ výše popsanou trojnož; na té postaveno bylo křeslo věštkyně, jejímiž ústy bůh vůli svou projevoval. Před trojnoží stáli dva orlové zlati po obou stranách kuželovitého bílého kamene, jenž střed země naznačoval; tam prý setkali se orlové, jež Zeus od západu i východu byl vyslal, označujícé takto místo toto za střed celého okrsku ⁵⁰ zemského. Věštkyně, Pythia řečená, za dob dřívějších bývala vždy mladistvá dívka; v pozdějším věku brávány k úřadu tomu ženy i padesátileté, ale vynikající životem bezúhonným a z rodiny počestné a zachovalé. Zprvu věstival bůh ústy vyvolené věštkyně pouze jednou za rok, v měsíci od Delfských bysios řečeném, za ⁵⁵ doby jarní rovnodennosti. Když se však zmohla chvalná pověst o věštirně delfské tou měrou, že nejen veškeré téměř obce hellenské ve věcech obecních, nýbrž i soukromnici rady boží se dovolávali, ba že i cizí národové a vládcové, jako Kroesus Lydský, Tarquinius Zpupný, poslední král římský, nedabajíc daleké a obtížné cesty, ⁶⁰ posílali ku proslulé svatyni posly s hojnými dary, aby se doprosili pomocí Apollonovy; věstilo se denně, ačli bůh nepříznivým znamením při obětech, před věštěním konaných, na jevo nedal, že nemini toho dne odpovídati na otázky sobě činěné. Když pak jedna Pythia nemohla zastati úřadu svého, ustanovovány byly dvě, ⁶⁵ tři, jež v konání svaté své povinnosti se střídaly.

Aby se vypátralo, je-li bůh ochoten věštiti prosebníkům, konali ti, kdož se boha dotazovali, vavřínem jsouci ověnčeni, krvavé oběti; obětovány byly hlavně kozy a býci, ovšem vždy zvířata zdravá a bezvadná, aby oběť byla bohu mila. Shledali-li kněží, zvířata ⁷⁰ před obětí prohlížející, na nich jakoukoli vadu, vykládáno to za neklamné znamení, že bůh nezamýšlí toho dne věštiti; odloženo dotazování se boha na den jiný. Byla-li znamení přízniva, Pythia připravivší se k vykonání úkolu svého rozličnými očistami, vstoupila do svatyně i zasedla na křeslo. Před tím pívala i z posvátného ⁷⁵ pramene, Kassotis řečeného, i brávala v ústa ratolest vavřínovou. Pythii provázival kněz, řečený prorok, jenž ji dával otázky od těch, kteří boha za radu žádali, ústně nebo písemně naznačené. Neměli věřici sami práva tázati se přímo věštkyně, nýbrž vstupujíce v pořádku, losem ustanoveném do chrámu, očekávali výroku božího ⁸⁰ v síni vedlejší, ku svatyni přiléhající.

Pythia omámena jsoue parami, z propasti pod trojnoži vystupujicimi, pronášela obyčejně slova nesouvislá, jichž smyslu teprve

prorok obřadu přítomný hleděl se dopátrati, i sestavoval pak z nich
ss odpověď, obyčejně v řeči vázané, již doručoval čekajícim věřícím.

Odpovědi ty byly buď zřetelný, zvláště když bůh přímo něco nařízoval nebo zakazoval, buď nejasny a temny; bylo ovšem Hellenům napínati často veškeren um svůj, aby pravého významu temných slov se domyslili. Zvláště tenkráte, kdy se tázali boha všetečně o věci, jež proniknouti mohli sami rozumem svým, aneb o pravdivosti jeho pochybujece ho zkoušeli, rád prý temnými odpověďmi svými mátl a sváděl na secesti. Nesmíme se domnívat, že snad kněží, skládajíce z nejasných výkřiků Pythiiných odpovědi své, dopouštěli se úmyslně podvođu a klamu; aspoň nedělo se tak za dob, 95 kdy nebyla ještě ofřesena u Hellénů víra v bohy, od předků zděděná.

I kněží zajisté jako lid věřili pevně, že v nesouvislých slovech věštkyně taji se hluboký smysl a pravda neklamná; možná ovšem, že leckdy vykládali si slova její podle vlastního přání svého. Než jsouce z pravidla mužové vzdělaní a potřeb obci řeckých dobré 100 znali, podlávali zajisté výklad věštby Apollonovy takový, jaký se jim zdál být obci nebo jednotliveci za radu žádajícímu nejprospěšnějšímu. Z té příčiny nelze upírat, že věštírna delfská působila mezi Hellenstvem, vespolek nesvorným a svářivým, blahodárně. Vždyť bůh delfský neposkytoval pouze rady ve věcech náboženských, 105 nenařizoval pouze, jaké bohy a jakým způsobem v jednotlivých obcích ctiti jest, jak usmířiti jest hněv rozlněvaného božstva a nabýti opět přízně pozbyté; i ve svárech občanských, ve válkách, jež jeden kmen hellenský s druhým často vedl, zhusta Hellenové docházeli do Delf, aby se na mínění Apollonovo vyptali. Kolik utíšil 110 tu svárů, zamezil krvavých bojův a třenic moudrou radou svou nebo rozhodným rozkazem bůh delfský! Víme z dějin, že i ústavu Solonovu i zařízení Kleisthenova v Athénách schválil výrokem svým, že Kyrenským, domácími sváry tisněným, poradil, jak by obec chřadnoucí povznesli na předešlý stupeň květu a slávy.

115 Tak docházely zákony v jednotlivých obcích lidmi dané takořka posvěcení božského, a tím dodáno jim u lidu vážnosti a úcty. Tím zamezil se i leckterý zákon nespravedlivý a krutý, ježto kněží delfští, osvícenosti ducha nad ostatní lid daleko vynikajice, vši snahu svou k tomu se nesli, aby surové některé zvyky, v lidu 120 od pradávna obvyklé, vykořeněny byly a místo nich ujal se všude způsob a mrav ušlechtilejší.

Blahodárné toto působení trvalo v sile neochablé až do válek perských. Za těchto válek, ve kterých se bránil hlouček hrđinných

Hellenů proti přesile vojù perských z Asie se valících, aby svobodnou dosud Helladu sklonili pode jho otrocké, ve kterých s nad-¹²⁵ šeností dříve nevidanou skupili se veškeří téměř kmenové pod týmž praporem k posvátnému boji za volnost a svobodu, Pythia, byvší tázána o radu, počinala si bojácně, radíc k poddajnosti neb útěku. Touto nerozhodností věštirny nemálo zvikkána byla odvěká důvěra ve věštby delfské. Hellenové počali spoléhati více na zdravý¹³⁰ soud vlastního rozumu, a tak klesala pomalu neobyčejuňá vážnost, jaké věštirna až do oněch dob byla požívala. Nieméně nepozbyla nikdy svého působení; teprve když vzmáhajícim se křesťanstvím podvráceana na dobro víra v božstva pohanská, i věštirna delfská pozbyla svého významu.

135

Nádherný chrám opuštěn, nesmírní pokladové jeho, kteří tam nakupeni byli od králův, obci i jednotlivci, chtející vděčnost svou projeviti bohu za dobré rady sobě udělené, rozchváceny jsou rukama lipičů. Posvátné místo, jehož nedovedly rozkotati zástupy perské, byvše před chrámem samým neviditelnou rukou boha¹⁴⁰ samého rozprášeny a zahnány, ponenáhlou pustlo i stalò se za krátko opuštěnou, nehostinnou, skalistou pustinou, kterou bylo před založením chrámu delfského. Skrovné jenom trosky hlásají dnešního dne někdejší slávu místa, na němž všickni Hellenové, v tolik kmenů nesvorných rozštěpeni, cítili se národem jedním, jejž v jeden¹⁴⁵ celek vázal netolikо jeden jazyk a původ, nýbrž i jedna víra, jeden bůh, k němuž v naléhavých potřebách všickni bez rozdílu s důvěrou se obraceli.

Josef Král.

65. Rozmanitost jazykův.

1. Synu, slyš, jak v letním pluku
bol i rozkoš zjevuje se!
Tolik hlasů, tolik zvuků,
až se srdeč slasti třese!
2. Jinak zní milostné zpěvy
okřídlence v stinném lese,
jinak svoje city jeví
pěvec, jenž se k světu nese.
3. Jinak volá svá mláďátka
zádumčivá holubice,
jinak vábí svá děťátka
zvěčná k sobě zezhlubice.
4. Jinak ve svém plesu pěje
zlatých klasů milovnice,
jiných zvuků proud se leje
z úst švitorné vlaštovice.
5. Jiným zpěvem projevuje
skřivan, čeho srdeč želá,
jiným hlasem prozpívuje
sladkozvuká filoméla.
6. Truchlivy byly by sady,
kdyby jedna píseň zněla,
a svět neměl by té vynady,—
kdyby jedna řeč být měla.

Boleslav Jablonský.

66. Nioba.

Kterak bozi zpupnost trestají, toho jasným dokladem byla Nioba. Bohaté kraje lydské, rozkládající se na úpatí hory Sipyly, byly jejím domovem; otcem jejím byl Tantalus, jemuž dopřáno bylo obcovati hostinám bohů na Olympu, chotěm Amfion, král 5 thebský, mistr ve hře na loutnu, z níž uměl vyluzovati zvuky tak kouzelné, že i nehybné kameny sladkostí jejich dojaty jsouce, pěvce následovaly a dle vůle jeho na sebe se kupily v pevnou zed' kolem hradu thebského. Sedm synův a sedm deer bohové 10 dopřáli Niobě vedle slavných předků, mocného chotě a nesmírného bohatství; — i byla by zajisté žila v nezkalené blaženosti, kdyby hrđost její, neobyčejným štěstím vzniklá, nebyla jí uvrhla v žalost a záhubu. Hrdá Nioba domnívajíc se, že bezměrné štěstí její nemůže zmařeno býti nižádnou ranou osudu, odvážila se i bohům rovnati, ba i nad ně se vypínati, žádajíc i sobě poety božské.

15 Po městě Thebském davy lidu hrnuly se slavným průvodem do chrámu Apollonova a Artemidina; se svatých oltářů zápach kadidla vznášel se k nebesům, provázeje modlitby k mocným bohům vysílané. V tom Nioba závistí jsoue jata, že se Latoně, matce dvou pouze dítěk, dostává poety tak stkyčlé, na ni pak, 20 otcem svým a chotěm s Diem spřízněnou a honosící se potomstvem daleko četnějším, se zapomíná, s hlavou hrdě vztyčenou přikvapí k zástupům prosebným a slovy hrdými a urážlivými rozhání lid a brání mu, aby Latoně neobětoval. Však bezměrnou tu zpupnost v záptěti stihl trest. Uražená bohyně přivolala své 25 děti, jež, vyslechše žalostná slova matčina, neváhaly pomstítí urážky matce učiněné.

Synové Niobini právě za městem cvičili se ve hrách jinošských. Nejstarší Ismenos projížděl se v závodišti na bujném oři, když, zasažen byv neviditelným šípem Apollonovým, s bolestným 30 výkřikem na zemi klesne. Druhý, Sipylus, uslyšev zarachocení toulce, strachem jsa jat marně pohání oře svého v běh; střela nedovratná přece jej zastihla a hrdlo mu protkla. Faidimus a Tantalus, zápolením právě těla svá cvičice, padli oba jednou ranou. Spěchali jím na pomoc bratři zbylí. Ale co od sebe hledí od 35 trhnouti mrtvá těla bratrův, ještě po smrti v objetí se držících, klesnou i oni, prohnáni jsouee šípem Apollonovým. Jediný již zbýval Ilioneus, nejmladší syn Niobin. Než i ten marně vzpínal

ruee své k nebi, bohů prose za slitování. Již byl vyslal i na něho šíp neodvolatelný Apollon; i ten klesl raněn jsa v srdeci.

Zpráva o této pohromě bleskem se rozletla po všem městě. Amfion, dojat jsa ztrátou synů milených, sám ze žalosti konec učinil svému životu. A ubohá Nioba! Jak lišila se od oné Nioby, jež před chvílí, hrdě městem si vykračuje, zpupnými slovy dotýkala se bohů samých! V zoufalé bolesti kvapí k mrtvolám synů, vrhá se brzy na tu, brzy na onu, vtiskuje polibky na zsinalé rty synů svých. Než ani tehdy, jakkoli bolem sklízenou, neopustil zezla bezměrný pych. Náhle vztýčí se a s rukama pozdviženýma volá k nebesům: „Pas se jen, krutá Latono, na mukách mých. Ač překonána jsem tebou, přece ještě větším počtem dítěk se honosím. I po takém neštěstí vítežím nad tebou.“

Sotva však dořekla slovo rouhavé, když dcery její, jež s matkou byly vyšly oplakávat bratří zesnulých, bez hlesu klesají neviditelnými ranami. Šest již děv kvetoucích podlehlo náhlé smrti. Zbývala jediná, nejmladší. Tu Nioba, jež pachovým neštěstím náhle jest pokořen, k sobě tuli a rouchem zakrývá, s očima uslzenýma a hlasem chvějícím prosic rozhněvané bohyně, aby aspoň této jediné útěchy v bezměrném bolu ji neodnímala. Než marny byly již prosby a nářky. I poslední dítko zahynulo.

Tu Nioba, hlubokým bolem jsouc překonána, usedla mlčky mezi mrtvolami dítěk svých a, jak pověst vypravuje, zkameněla. Vírem větru zanesena jest do vlasti své na horu Sipylus, kde sedí v tichém bolu jako socha kamenná: nemůže již lkáti a lomiti rukama, prolévá však aspoň slzy, jež se po ztrnulém obličeji bez přestání řinou.

Kamenný tento obraz Niobin ukazovali Řekové i později na jedné stráni hory Sipyly, dvě hodiny cesty od Magnesie. Tam dosud, jak novější cestovatelé dosvědčují, spatřiti jest vysoko na skále obraz ženy, sedící s rukama skřízenýma. Za doby letní kape přes hlavu postavy voda ze skulin skalních; divákovi asi 60 m níže stojícímu zdá se pak, jako by socha kamenná slzy prolévala.

Přistoupí-li však kdo až k obrazu samému, nezdá se býti ani zdělan rukou lidskou, nýbrž celá postava — asi třikrát větší člověka — rozplývá se v nejasné obrysy a pozbývá docela podoby lidské. Nelze pochybovat, že tento obraz, snad nějaké božstvo asijské představující, přispěl nemálo k tomu, že povstala báje o zkamenělé Niobě, zvláště když se nalézal v kraji, v němž dle pověsti hrála ona a neštastná matka se narodila a vychována byla.

Josef Král.

67. Smrt.

Byl tě jeden člověk,
bylo mu jakkolivěk.
Sel od role k roli
hledět na obili:
„Obilíčko moje,
jaké jsi ty pěkné!
Jsi pěkné zelené
od vrchu do země.
Kterak já tě sežnu,
do stodoly svezu!“

Potkala ho smrti
na velké silnici.
„Co děláš, můj choti?
Mám s tebou mluviti.“
„Jdu od role k roli
hledět na obili.
Moený, milý Bože,
jak ono pěkné je!“
„Zanechej obilé,
stroj se v roucho blíó;
mám s tebou mluviti,
musíš se mnou jít.“
„Nech mne, milá smrti,

já mám co činiti.
Dám ti peněz dosti,
co mřížeš uměsti.“

„A což mi to zlato,
to kladu za blato.“

„Mám já drobné děti,
chci je spořádati.“

„Tvoje drobné děti
bude Boh živiti.“

„Zanechej mne, smrti,
až pošlu pro kněze,
co jsem v mládí činil,
na oči mi leze.“

„Již tam kněze nechej,
jenom se mnou spěchej!“

„Běda mně hříšnému,
jsem dlužen každému,
a nejvíc jednomu,
Pánu Bohu svému!“

Střelila ho smrti
střelou přeukrutanou
a bodla ho v srdece
převelice těžce.

Moravská.

68. Orfeus v podsvětí.

Žil jednou v Thracii zpěvák výborný, ba říci: výborný jest ještě málo. Byl lepší všech pěvců, co jich bylo na světě, a jmenoval se Orfeus. Když zazpíval, nejen lidé byli dojati jeho čaravným hlasem, nýbrž i zvířata poslouchala, jako by byla okouzlena. Šelmy krveživné zkrotily jako beránci, stromy přestaly šuměti a přiblížovaly se k němu, aby ve stínu jejich odpočíval, ba i voda zapomněla téci. A tak šel o něm hlas daleko po světě.

Proto, když Jason chystal se na dalekou výpravu na lodi Argo, pozval i Orfea, aby se s ním vydal pro zlaté rouno. A s dobrou se poradil. Když usedli na loď, loď se ani nehmula, jako by byla ku břehu přibita. A nebýti zpěvu Orfeova, kdo ví, jak by se byli od břehu dostali. Ale jak Orfeus zapěl, celý břeh dle písni jeho se rozkolíbal, s břehem roztancovala se i loď, a tak se dostali do hloubky.

Jednou na té plavbě zaslechli časně z rána sladký zpěv; veslaři ustali v díle svém a poslouchali, odkud čaravné zvuky ty. Spatřili nedaleko překrásný ostrov, ozářený vycházejícím sluncem, a ostrov ten byl pln nejkrásnějšího kvítí. A na rajském tom břehu na zelené pažiti seděly tři spanilé dívky, které měly křídla ptačí a překrásně zpívaly. Byly to Sireny. Kdo z plavečů dal se uchvatit zpěvem — a zpěvu tomu neodolal nikdo — a zarejdoval k ostrovu, přišel do víru, v němž lodě se všim činěm utonula.

I plaveci na lodi Argo již se tedy chápali vesel, aby zajeli k ostrovu. Ale Orfeus poznav nebezpečí, dal se do zpěvu tak libezného, že Sireny samy ustaly ve svém zpěvu poslouchajice. A lodě zachráněná dále plula.

Šťastně se Orfeus vrátil z výpravy Argoplavečů a pojal za manželku krásnou Eurydiku. Žili spolu blaženě, ale štěstí jejich nemělo dlouho trvat. Vyšla si jednou Eurydika do zahrady, aby natrhala květin na věnec. Jako motýl litá od květu ke květu, tak i šťastná Eurydika pobíhala po zahradě trhajíc růže, fialy, narcisky a krásné zvonky. V tom bolestně vykřikla; věnec nedovitý vypadl jí z rukou, a Eurydika zsinálá klesla k zemi. Šláplat na zmiji jedovatou, která se v trávě skrývala, a od zmije uštknuta jsouc zemřela. Sběhli se lékaři, ale nebylo pomoci. Pláč veliký rozléhal se po domě, když dívky přinášely mrtvou paní. A nesmírný byl nářek Orfeův.

Třetího dne pochovali nešťastnou paní, a Orfeus o samotě na břehu mořském kvílel a naříkal; žalostný zpěv jeho slyšeti bylo od rána do večera, od večera do rána. Skály i stromy i lesní ptactvo a všecka zvěř, vše plakalo s nim.

A bolest jeho nepřestávala; i odhodlal se jít do podsvětí a pokusiti se, zdali by kniže podzemský nedal se obměkčiti a nevydal mu milené choti jeho. Putoval do Taenara na jižním konci Řecka, kde byl vchod do pusté a hrozné říše podzemní, kam nedonikne paprsek sluneční ani oko lidské. Tam jsou děsné řeky: Acheron, řeka vzdechů, Pyriflethon, proud ohnivé vody, Kokytos, řeka lkání a nářkův, a Styx, ledový tok, povstalý ze slz lidských.

Smiloval se nad ním Apollon, bůh a ochránce básníkův a pěvečův, a poslal mu Herma, aby jej doprovodil na cestě nebezpečné. Vešel tedy Orfeus s průvodcem svým do sílla věčné

strasti. U samého vchodu spatřil sídlo Žalosti, Starosti, Nemoci, 55 Strachu a Hladu a jiných zlých bytostí, odkudž vycházejí na svět, aby trápily lidstvo. Tam jest i stánek smrti, ale ji samé ne-spatřili; nebýváť doma, ale stále má mnohonou práci na zemi. Nečini rozdílu mezi králi a žebráky, mezi mladými a starými, nýbrž všechny odvádí, jak udeří hodinka jejich.

60 Před první řekou uviděli hejna lidí četná tak, jako když v jeseni sežloutlý list za listem padá s uschlých ratolestí. A všichni ti lidé hrnuli se valem k řece Acherontu, kde stařec šedovlasý, urputný a nevlídný Charon, převáží ty, kdo mu dají haléř. Ty pak, kteří nebyli pochováni a nedostali po smrti do úst peníze, 65 odhání nevle od svého člunu. Takové duše potulují se smutně na břehu, dokud se hrobu nedostane jejich kostem.

I na Orfea osopil se Charon, jemuž s brady visely vousy ježaté, a roucho jeho bylo nečisté a zedrané. „Čeho ty tu po-hledáváš? Ještě nepřišla hodina tvá!“ Však na Hermův rozkaz 70 přece vzal Orfea na loď. Ale loď se pod tíží jeho potopovala, neboť lehouncí a bez těla jsou ti, které převážívá obyčejně. A než vystoupili na druhý břeh, již jiní zase tlačili se na straně druhé, prosíce snažně o převoz.

Vystoupili na břeh, kde nalezli nesčetné davy těch, kteří 75 nebyli v živobytí ani dobrí ani zlí. A takových jest na světě nejvíce, a proto tak mnoho jich tam bloudí. Prázdní jsou sice těžkých trestů v Tartaru, ale nemají také přístupu do sídla blažeností. Ale i život jejich zdál se býti Orfeovi lepším než žiti na světě bez Eurydiky. Proto poznav mezi nimi knížete ze své 80 země, obklopeného i tam hejnem služebníků, pravil k němu: „Jak šfasten jsi, že i zde tvá moc trvá.“ Ale kníže díval se nevesele a odpověděl: „Nemluv mi o štěstí po smrti! Raději bych oráčem byl a sloužil na zemi člověku nejnižšímu, než abych byl králem v této smutné říši.“

85 Když popošli, přišli k místu, kde na trůnech seděli tři vážní kmeti. Na hlavách měli koruny, přes sebe černé pláště. I ptá se Orfeus svého průvodce: „Ti-li jsou vladaři v podsvětí?“ A Hermes poučil ho, že jsou to soudeové. Uprostřed sedí první z nich, Minos, jemu po pravici Aiakos a po levici Rhadamanthys. 90 K nim přichází každý zemřelý, a sotva soudee své spatří, hned volně a bez nucení, beze lží a klamu odhaluje jim svoje nitro

a zpovídá se ze svého celého života. Dle vin a zásloh určuje jim Minos buď tresty v Tartaru, buď posilá je do Elysia do věčné blaženoosti.

A vedle samé soudní stolice spatřil Cerbera, děsného netvora.⁹⁵ Hrozný ten tříhlavý pes uvítal je mocným štěkáním, z trojí tlamy jak vítá každého mrtvého. A ven odtamtud nepropouště nikoho. Ale Hermes uchlácholil psa a dále vedl Orfea.

Dojemným zpěvem Orfeovým pohnuta jest všecka smutná říše; duchové zemřelých odevšad se shlukují a rozpłyvají se¹⁰⁰ v slzách. Samy bohyně zlého svědomí a pomsty, lité Erinye, jimž z pasů visely zelené saně a kolem spánků vinuli se hadi místo vlasů, škaredé tváři své rozjasnily, slyšice sladký zpěv.

A již po pravici uviděl vchod do Elysia, rajských to zahrad, kde není větrů studených ani bouřky, ani mrazu ani vedra; libé¹⁰⁵ větrky vanou tam po celý čas. Tam stálé je blaho, ustavičné hody, veselí, zpěv a tanec. Mají tam i své slunce i svůj měsíc a libezné hvězdy. Kdo přichází do Elysia, napije se z řeky zapomenutí, Lethe, aby zapomněl na všecky starosti a trampoty života pozemského.¹¹⁰

A po levici uzřeli ohromnou prohlubeň, sídlo muk. Tartarus se jmenuje a jest pod zemi a mořem tak hluboko, jako nad zemi a nad mořem vypíná se obloha. Devět dní a nocí padala by kovadlina, aby spadla s nebe na zemi, a taktéž dlouho by padala se země do Tartaru. Prohlubeň ta jest obklíčena trojí ocelovou¹¹⁵ zdi, a brány její jsou nerozborné. A z hrozného místa toho bylo slyšetí stenání, řinčení pout a řetězů, zoufalý pláč a úpění.

I nahlédl tam Orfeus a viděl dívky, které nabíraly vodu a nosily stále a stále do sudu; ale sud ten byl děravý. I ptá se průvodce svého: „Kdo jsou ty dívky, jež konají tak marnou¹²⁰ práci?“ A Hermes vysvětlil mu, že jsou to dcery Danaovy. Byl pak Danaos král v Africe, ale utiskován jsa od svého bratra Aegyptia utekl se svými paděsáti deerami do Řecka. Tam za ním přišlo paděsát synů Aegyptových a žádali si deer jeho za manželky. Danaos dal se zastrašiti jejich hrozbami a na oko¹²⁵ svolil; ale aby se bratrovi pomstil, deerám rozkázal, aby v noci své manžely pobily. Všechny nezdárnice poslechly mimo jednu. A proto za trest všech devětačtyřicet dívek tam nosí a nabírá vodu do bezedného sudu, bez výsledku a bez konec.

180 Nedaleko dívek bez ustání otáčelo se ohnivé kolo, a k němu rukama a nohama připoután byl silný muž. I ptá se zase Orfeus: „Kdo jest ten ubohý?“ A Hermes řekl: „V pravdě zasloužil si trestu svého; jest to Ixion, kdysi mocný král, jenž mohl šťastným býti a jiné oblažovati. Ale ukrutník ten vraždil cizince i poddané, 185 ba i vlastní příbuzné své, mezi nimi svého tchána. Byl zlý a bezbožný a každý se ho bál.“

„A proč onen zsinalý muž tak se chouli pod skalou?“ ptal se dále Orfeus. A Hermes ochočně mu vykládal, že jest to Flegyas, jenž se dopustil svatokrádeže, oloupiv nejposvátnější chrám 190 v Delfech. Za trest určeno mu ono místo pod balvanem, pod nímž ve stálém strachu trne hrůzou, že skála naň každou chvíli se sřítí.

Spařil tam Orfeus i Sisyfa. Byl to šibal od kosti, kdysi lstitvý a podvodný vladař v městě Korinthu. Že chtěl jednou podvésti i boha, poslali pro něho Smrt. Když Smrt k němu vešla, potutelník stavěl se vlivným a volným a dobře ji vyčastoval. Však jak zasedla k jidlu, připoutal ji pevně ke stolu a k sedadlu a siř tu uzavřel. Tehdy vám bylo na světě divné hospodářství. Starci toužící po odpočinku neumírali, nemoení stonali a nemohli 195 se dočkat vysvobození ze svých bolestí, lidí přibývalo, a nikdo se světa klopotného neodcházel. Hades, kníže v podsvětí, divil se nemálo, proč tak dlouho nikdo z lidí k němu nepřichází, a poslal se podívat, kde vězí Smrt. Dověděv se o ní, jak jest upoutána a uvězněna, došel si sám na Sisyfa, Smrt vysvobodil 200 a lstitvého knížete si odvedl. Ale Sisyfos dříve přikázel své ženě, aby těla jeho nepochovávala a oběti pohřebních zaň nečinila. Potom v podsvětí žaloval na ženu a prosil, aby mu dovolili, že si na ni dojde a ji potrestá. Dal se Hades oklamati ošemetníkem a propustil ho na tři dny. Ale Sisyfos neměl se již k návratu, 205 až jej podruhé násilím do podsvětí odvlekli. Tam valí veliký balvan do kopce. Když s hrozným namáháním a potem dovalí balvan na témě vrchu a chce si odpočinouti, balvan mu vyklouzne a svali se s hromovým hlukem. Tak neštastníkovi nastává opět práce stará a věčně nová.

210 Nedaleko toho vršku spatřil Orfeus malé jezérko a v něm člověka. A Hermes mu vypravoval: „Jest to Tantalos. Byl miláčkem bohů, kteří mu požehnávali na všem statku vezdejším. Měl mnoho stád a krásné paláce a v nich veliké poklady. Sám otec

náš Zeus navštěvoval jej a často Ieccos mu vypravoval, co ostatní lidé nemají věděti. Ale nevděčník ten neuměl držeti za zuby, ¹⁷⁰ tajnosti ty prozrazoval, ba i nektaru a ambrosie nám ukradl, když ho Zeus jednou uctil na Olympu; chtěl lidem z božského jídla a nápoje rozdávat, aby se mohl pochlubit, kde byl na hodech. Za trest stojí po pásmu v čisté vodě a trápen jest věčnou žizni a hladem. Jak se chce napiti a sehne se k vodě, voda se ztrácí a ¹⁷⁵ místo ní jest jen černé bahno. Nad ním visí na větvích nejkrásnější ovoce, jablka i hrušky, fíky a olivy. Ale kdykoli po něčem sáhne, ovoce vzdaluje se do výšky. A tak v laskominách neukojených mře věčnou žizni a stálým hladem.“

Uviděl i velikána ležícího na zemi. Byl to Tityos, zlosyn ¹⁸⁰ bezbožný. Povalen k zemi a připoután jest, a dva supové užirají mu játra, opět a opět mu narůstajíci.

I Otos a Efialtes připoutáni jsou tam ke sloupu, a do uší jim bez konce houká sova. Dokud na světě byli, přibývalo jim těla po sáhu zděli a po lokti zšíří každým rokem. Devět let ¹⁸⁵ jim teprv bylo, a spoléhajíce na svou silu a velikost, chtěli se vedrati i na Olymp, a jednou spoutali i boha války Area a uvěznilí, až ho vysvobodil Hermes. A tak za zpupnost svou pykají v podsvětí.

Hlava se kolem točila Orfeovi, když se dival na ty pokuty. ¹⁹⁰ Proto se odvrátil, a Hermes dovezl jej k paláci boha podzemního. Sám zůstal venku a Orfeus vstoupil do paláce. Z černých démantů byl trůn, na němž seděl Hades, a vedle něho byla manželka jeho Persefona. Hades spatřiv jej, přikře se ho tázal: „Co tě sem vede? Vždyť jsem pro tebe ještě Smrti neposlal?“ ¹⁹⁵

I vzal Orfeus svou lyru a počal: „Nepřišel jsem, abych zvědavě prohlížel vaši říši, ani nechci se potýkat s tříhlavým strážcem brány podzemské. Přišel jsem pro drahou chot, již uštkla jedovatá zmije a tak vyrvala mi ji v květu života po krátkém manželství. Chtěl jsem trpěti jako muž a snášetí neštěstí své, ale nemohu. ²⁰⁰ Při hrůzách vaši říše zapřísahám vás a prosím, propusťte mi Eurydiku ještě na nějaký čas života. Vždyť všickni lidé vám jsme poddání a dříve neb později sem spějeme po krátkém životě. Vaše panování nad pokolením lidským jest nejdelenší. A nechcete-li mi ji propustit, i mne si tu ponechte!“ ²⁰⁵

Zpěv jeho byl tak dojemný, že se obměkčilo i kamenné srdece přísných vládců v podsvěti. Persefona se za Orfea přimluvila, a Hades dal předvolati Eurydiku. Odevzdávaje ji k životu novému Orfeovi, řekl mu: „Vyved' si choť svou na svět, a šťastně žijte! Ale dokud nevyjdeš na světlo vašeho slunce, neohlížej se ani s ní nemluv, nýbrž mlčky krácej svou cestou, kudy jsi přišel. Neměj strachu o ni a neboj se; bude tě tiše následovat, ač kroku jejího neuslyšíš. Neboť až na světě vašem dostane zase tělo své. Kdybys jen jednou se ohlédl, zmizí ti a bude ji vrátiti se již na vždy do říše naší.“

Srdce se v těle rozehrálo Orfeovi, a veseleji na zpáteční cestě si zpíval. Zpěvem svým ukonejšil i Cerbera, i Charon zase jej převezl, jakkoli se divil, že se někdo dostane z podsvěti.

Tak putují sráznou stezkou, vždy výše, on první a ona za ním, a ji po boku Hermes. Již se blíží dennímu světu, které jako hvězdička vniká do temna podzemní chodby; již kynuly jim ve své kráse zemské luhy, několik ještě kroků zbývalo. Tu starost pojala srdece Orfeovo, že snad choť umdlévá délkou cesty a že mu nestačí. Ohlédl se, ale nespatřil ji; jen tiché poslední „S bohem“ zaslechl jako šumění vánku v rákosí. S Eurydikou opustil jej i Hermes a zmizel.

Srdce div žalosti nepuklo ubohému Orfeovi, a v zármutku pustil se touž cestou do podsvěti. Přišel zase k převozníkovi, ale Charon začpal si uši a odháněl ho zhurta: „Proč jsi nebyl po slušen?“

Sedm dní a sedm nocí seděl tam na břehu smutné řeky a nejedl a nepil. Marně vynasnažoval se dostati do loďky Charonovy.

Smutna byla cesta jeho na svět, když konečně poznal, že jest vše marno. Ale nevrátil se do domu svého, kde by mu každé místečko připomínalo bolestnou ztrátu, nýbrž do pustých hor a lesů se zatoulal, vyhýbaje se lidem.

Tam přepadly ho divé lesní ženy a počaly ho kamenovati. Však kamení, ač prudec bylo házeno, jak zaslechlo jeho zpěv, padalo k zemi před ním, jako by prosilo za odpuštění. Ale když se divé ženy daly do křiku a prudčeji házely kamením, že pro hluk a lomoz nebylo slyšet jeho hlasu, kamení dopadalo na hlavu jeho. Ukamenovaly ho lesní ženy, roztrhaly tělo jeho a hlavu a lyru hodily do řeky. A hle! Hlava na vodě plula a dala se do zpěvu, ozvala se sladce i lyra, a řeka zanesla hlavu i lyru do

moře. Moře utichlo a naslouchalo žalostnému zpěvu, a smutné „Má Eurydiko!“ šeptaly vlnky a donesly pozůstatky pěvce až na ostrov Lesbos.

Smrti Orfeovy plakaly hory i lesy, ze skal vytryskly potůčky slz, stromy smutkem pozbily listí, a vily lesní v černém obléku přišly a pochovaly, co nalezly z těla Orfeova. A na ostrově tom rodili se potom mnozí básnici a pěvci, a i slavici tam pějí libezněji než kde jinde.

Fr. Ruth.

69. Arion.

Ostrov Lesbos slynnul již v VII. století př. Kr. velikou zámožností a vzdělaností svého obyvatelstva. Tam žili v městě Mytileně slavný básník Alkaios, jeden ze sedmi mudrců, Pittakos, a největší básnička řecká Sappho; tamtéž v městě Methymně narodil se Arion, pěvec známý daleko široko. K sladkému zpěvu hrál na kitharu tak krásně, že jej všude s radostí vitali a všude se těšili, kdy k nim zase zavítá. A nebylo divu. Když krásný zpěv svůj provázel libeznou hudebou, nebylo nikoho, aby nezapomněl svých strastí a bolestí a všechno, co ho kdy trápilo.

Šťastny byly každému takové chvíle, a proto Ariona všude zvali i mocní vladaři a králové, a odnikud nechtěli ho ani pustiti. Ale Arion přece nejraději pobýval u svého dobrého přítele Periandra, knížete v městě Korinthu. Tam trávil nejvíce dny života svého a kdykoli chtěl si odpočinouti po svých cestách, tam vždy měl přívětný a klidný titulek.

Však hudebnici jsou od jakživa nepokojná krev; na jednom místě nemožno jim dlouho pobýватi. Rádi se dají slyšeti a rádi poslouchají svou chválu.

A tak i Arion předstoupil zase jednou ku příteli svému, louče se s ním na nějakou dobu. Nadarmo ho kníže napomínal, aby si k staru odpočinul a nevydával se na nebezpečné cesty. Arion doma již neměl stání, zvláště když uslyšel, že v městě slavném Syrakusách na ostrově Sicilii bude veliká schůzka umělcův. Jak by mezi nimi on chyběl? A tak vyšel šťastně z Korintha a šťastně doplul Sicilie.

Tam nikdo z pěvců přítomných se mu nevyrovnal v zápasu hudebním, a mnoho bylo skvostných odměn, jichž Arion nashromázdil si v té bohaté zemi.

Ale po čase zaše zachtělo se mu podivati se domů do Řecka,
50 a naleznutu lodi, která právě plula do Korintha, vseďl na ni, za-
plativ slušné peníze od převozu.

Snad se bál větrův a vln, ale bezpečnější nad lidi bylo mu
tehdy i nejisté moře. Plavci dovedeli se, jak bohatý jest muž,
jenž se s nimi plaví, jak mnoho má skvostův a zlata, a proto
55 z lakoty se umluvili, že jej zabijí aneb do moře vrhnou, aby se
zmocenili jeho pokladův.

Jak vypluli na širé moře, obstoupili slavného pěvec, aby jej
zabili. Když se na něho již řítili, zvolal: „Pro bůh, co činite?
Vezměte si vše, co mám, jen života mi ponechte!“ Ale oni z bázně,
40 že by je potom obžaloval, nedali mu milosti, i když velikou pří-
sahu učinil, že nebude vyhledávati msty. Vida, že jest vše marno
a že neobměkčí srdeči lakotou zatvrzelých, vyžádal si, aby tedy
aspoň směl si naposledy zapívati. Vysmáli se jeho bláhové žádosti,
ale přece mu to dovolili.

45 Arion oblekl se ve své nejkrásnější roucho, ozdobil věncem
vavřinovým, jehož si dobyl při posledním závodě, a postaviv se
na přídě lodní spustil píseň, píseň nejdojemnější ze všech, které
kdy zpíval. Snad doufal, že vzbudi jejich milosrđnost, — marná
50 to byla naděje. Nedali mu ani dohráti, reptajice a hlučice a již
sápali se na něho. V zoufalství Arion vrhl se do moře, chtěje
raději zahynouti v moři než jejich meči.

Útrpnější ze zločinných plavců si oddechli, že se Arion sám
se světa zprovidol; a vesele veslovali a s větrem o závod hnali
lod. Ani se neohlédli po místě, kde pěvec skočil do vody.

55 Však jaký to div? Arion skočiv do moře nepotoplil se, nýbrž
narazil na cosi pevného. Neboť libezným zpěvem jeho přilákáni
byli delfini (ryby známé též pode jménem pliskavice), a jeden
z nich na svůj hřbet vzal užaslého pěvec a nesl jej, až s ním
připlul k pevné zemi a tam jej vysadil na břeh. Byla to nej-
jižnější část Řecka, nedaleko předhoří Tænara, známého tim, že
60 tam byl vchod do podsvěti. Arion ani bohám za to dosti vy-
děkovatí nemohl, že tak šťastně vyvázl. S veselou proputoval jižní
Řecko a došel šťastně ke svému příteli Periandrovi.

Jako jindy kniže přivítal jej vlivně, a uslyšev příhodu jeho,
65 tim více si ho vážil vida, že Ariona sami bozi ochraňují. Dal hněd
pátrati po lodi, jež se vrátila ze Syrakus; náhodou byla ještě

v přístavě. Neboť playci, rozdělivše se o poklady Arionovy, žili vesele a neměli se k tomu, aby se vydali tak brzy na jinou plavbu.

Kníže dal si všechny předvolati a tázal se jich: „Dovidám ⁷⁰ se, že jste připluli ze Sicilie; neslyšeli jste tam o Arionovi?“

„Ó ano, slyšeli,“ zvolal jeden z nejdrzejších; celé město o něm mluvilo; takového pěvce prý tam ještě neslyšeli.“

„A nechtěl se snad s vámi domů vrátiti?“ tázal se dále kníže.

„Jak by mu to přišlo na mysl? Zvali ho tam dřím od domu ⁷⁵ všickni boháči a velmoži, a každý měl za čest, u koho se na čas uhostil. Ten bude miti peněz a drahých věcí, až se vráti!“

V tom odhrnula se záslona, za niž byl Arion skryt. To bylo leknutí nešlechetných vraňáků! Stáli jako zkamenělí a krve by se byl na nich nedořezal, jak zesinali. Pak vrhli se na zemi a prosili ⁸⁰ za slitování. Ale kníže řekl: „Neměli jste slitování s mým přitelem, ani vy nedojdete milosrdenství!“ A hned vydal je na zasloužený trest po právu a spravedlnosti.

Na památku svého podivného zachránění Arion na místě, kde se na pevninu šťastně dostal, dal postavit pěkný památník, před-⁸⁵ stavující pěvce, sedícího na delfinu. A útrpný delfin, vysvoboditel Arionův, vzat jest od bohů na nebe, a po něm nazváno souhvězdí u mléčné dráhy.

Fr. Ruth.

70. Píseň.

Kdo zazpívá si vesele
a koho život těší,
ten zdrav nám budiž, přátele,
neb on se neprohřeší.
On písni sobě uleví,
i když ho něco tíží,
a Pánu Bohu nekřivdí
a lidem neubliží.

Jos. V. Sládek.

71. Hrobařici.

Jak je to podivno na tom Božím světě! Každá věc sebe ne-
patrnější, každé sebe menší zvířátko má své místo a svůj úkol,
který je často důležitější, nežli se člověku na první pohled zdá.
To platí zvláště o hmyze. My arcí, vedeni jsouce záměry sobe-
ckými, ve všem hledáme užitku, povrhujice tim, co nevyhovuje ⁵.

přímo potřebám našim. Proto také skoro všecka čeleď hmyzu na sebe vždy uvalovala zášti, ačkoliv upřiti nelze, že je k zachování rovnováhy v přírodě veledůležitým činitelem.

Lidé mají své hrobaře a zvířata také; vždyť i zvířata umírají, a kdyby se o pohrobení jich nikdo nestaral, byla by z toho zlá pohroma pro nás, pro ně, nobrž pro všechn živoucí svět. U větších zvířat vzali ten úkol na sebe hyény a supové, u menších chrobáci mršnici, larvy much a zvláště brouci hrobaři.

V horkých krajinách, na afrických pouštích a na planinách amerických, prohánějí se v neobmezené svobodě hojná stáda slonů, sajek, opic, tapíru, bizonů a jiných a jiných zvířat. Pustiny tyto byly a jsou z větší části až podnes člověku nepřístupny, a proto ta zvířata od věků sama sobě zůstavena jsou. Zhyne-li slon anebo tapír v hlubinách lesních, anebo na planině pusté, nikdo se o to nestará, by jej odklidil. Druhové slonovi zastavi se u mrtvého bratra, pobízejí jej k další pouti, očenichají jej svými choboty, lichotí mu; ale vidouce, že přičinění jejich jest marno, brzo opouštějí zdechlé tělo a berou se dále. Horké podnebí urychluje hniličku, a prchající plyny za krátka by vzduch krajiny nakazily, kdyby nebyla příroda sama učinila veledůležité opatření. Dvě zvířata jsou to zvláště, jedno čtvernožec a druhé pták, jichž úkol nyní nastává. Čtvernožec jest větší nežli pes, barvy je šedé, ježaté srsti a ohnutého hřbetu, mrzutého vzhledu a zakaleného zraku. Nazýváme jej hyénou. Když se vše tvorstvo od hnijícího těla odvraci, ošklivíc si je, hyéna naopak ráda se dostavuje; neboť ji nastávají tučné hody. Z daleka citice svou kořist, zvířata ta sbíhají se se všech končin afrických k povržené mrše, aby ji za chvíliku pohltila. Silný chrup jejich rozdrcuje sebe silnější kosti, a ze zvířete zdechlého nezbývá než holý hnát a dntá leb, zavlečená daleko s místa hladovými šelmami.

Druhý hrobař pustin, zvlášť amerických, je sup, pták zvici našeho krocana. Holá hlava i krk ušpiněný a krví pokálený čini pohled na dravce toho nepřijemným, ošklivým. V nesmírných výšinách krouží supové stále nad krajinou, přehlížejíce bystrým zrakem své hájemství. Spatří-li sup se svého povětrného stanoviška zvíře vetché, slabé nebo poraněné, pronásleduje je potud, až chrobovou přemoženo jsouc upadne. Ihned vrhají se na ně supové se všech stran a dělí se o kořist, sami spolu krutě zápasíce.

U nás je jinak: o větší zvířata starají se lidé a jejich žaludky, menší pokládají za své vlastnictví brouci hrobařci.

45

Sotva vezme za své titlá myška, nebo krtek zavality, nebo žabka křehotinka, dostaví se jako na zavolanou malý hrobař. Tento nádenniček je 13 až 17·5 mm dlouhý, a černý jeho háv jest obřadu, jejž vykonává, docela přiměřen. Dva žluté pruhy běžící přes krovky prozrazují jej z daleka oku pozornému; teninké chloupky, lesknoucí se jako hedbáví, pokrývají tělo jeho; dlouhá tykadla pohybují se sem a tam, aby čichu jeho neušel ani nejjemnější zápach vřtané mrchy. Ostatně je hrobařík parádník dosti veliký; neboť zavání pižmem již na několik krokův.

Hle, již jej ucítíl, hnědošedého rýska, který dokonal včera nešťastnou náhodou život svůj. Hrobaříkovo srdece poskočí radosti, a by ho nikdo nepředešel, sedne u mrtvoly, složí opatrně pokrývky svých tenkých křidel, pošine několikrát střídavě hlavu i zadek, jako by si napravoval rozviklané týdy, a již se hrne do práce. Jakožto rozumný pracovník obejde si nejprve předmět svého namáhání, prohlédne si okoli a zkouší příznivosti místa, sem i tam pohrabávaje. Půda je tvrdá, rýsek leží takořka na kameni. Zlá to nehoda. Co činiti? Hrobařík neví si rady ni pomoci. Ale když je nouze největší, bývá pomoc nejbližší. „Zum, zum,“ zavznařilo v tom okamžení na blízku, a jiní dva hrobařci, také mrtvolu vyčenichavše, objevili se. „Jdeme ti na pomoc, braťáčku!“ volají k samotnému hrobaříku: „jdeme ti na pomoc,“ a jako by nic, přidruží se k němu. Vespolek ohledávají nyní půdu. Je tvrdá a na rýče malých nádenníků příliš pevná. Hrobařci se stoupí se v krátkou poradu. Třeba mrchu na jiné, příznivější místo dopravit. Ano, tak jest, s chutí tedy do práce!

Hrobařci lezou nyní druh za druhem tak pod mrtvolu rýskou, že mizejí pozorovateli s oči. Rýsek počíná se pohybovat, jako by oživilo. Živější nastává pod ním hemžení, více a více pozdvihuje se tělo jeho, až se posléze počne s mista pohybovat. Zvolna i smutně, jako při slavném pohřbu, pohybují se průvod s tvrdé půdou na měkčí pole. Hrobařci odnesli si mrtvolu na svých bedrách. Pomalounku to šlo, celé tři hodiny trval pohřební průvod; ale malí nosiči dostali se přece na ustavené místo. Potom složili břímč s beder svých. Nastává nová práce. Jeden z nich zaryl se hluboko do země, aby vyšetřil její kyprost; když ostatním oznámil, že je kyprá dosti, jmou se všichni kopati hrobu. Vlezou

totiž opět se všech stran pod mrtvolu, vyzdvíhnou ji silnými zády do výše a odhrabují nohama čerstvou hlinu, za sebe ji metajíce.
85 Tak to jde dál a dále. Vytrvalost hrobaříků jest úžasna; jako by z ocele byly, pracují silné nožky; o odpočinku neb unavení ani řeči. Až ku podivu obezrele je práce řízena. Napřed klesá zadek rýskův, potom hlava a zase zadní část, až na konec zapadne celé tělo. Hrobařici ve své činnosti neustávají; brzo nebude o mrtvole 90 na povrchu zemském ani známky. Dál a dále kopají hrobařici dnem i nocí, až je mrtvola čtvrt, často půl lokte pod zemi. Potom je práce skončena, hrob dosti hluboký. Hrobařici objeví se nyní zase na povrchu zemském, ale jenom na krátko, aby se takořka se světem na vždy rozloučili, posledníkráte jím se potěšice.

95 Brzo potom ponoří se zase do země k zahrabané mrtvole, aby vykonali poslední úkol svého života. Pět až sedm dní trvá toto podzemní živobytí, po kteroužto dobu brouci sluneční záře nespatří. Posléze opustí přece své tmavé obydlí; ale vylezou jen proto, aby mohli volně zemříti. Kam se poděla svižnost a síla 100 jejich! Těžce pohybují se nožky jejich, a mdloba porazila křídla tak, že se již povznéstí nemohou ku vzletu. Tělo jejich, dříve zdravé a čisté, stalo se nyní rejdištěm jiných zvířat. Četné červenožluté roztoče hemží se po umírajících hrobařících, kladouce vajíčka svá do záhybů těl jejich, aby červíčkové, až se vyuvinou 105 z vajíček těch, nalezli v těle mrtvých hrobaříků bezpečnou skrýši a potravu. Tak smrtí jednoho tvora vzniká život druhého. Hrobařici zahynuli, ale v těle jejich koluje veselý život, jako v těle pohrozeného rýska; neboť i hrobařici postarali se náležitě o své potomstvo. Hluboko v zemi nanesli do těla rýskova bílých vajíček, 110 z nichžto se vyvíjejí po několika dnech bílí červičci velmi žraví. Bez odkladu dávají se do mrchy, na které se zrodili, a ztrávivše ji zavíjejí se v šedé kožichy, kuklami zvané. Za tři neděle rozpuknou se kukly, a vyběhnou z nich mladí svižní hrobařici, kteří, proderouce se na venek, ihned si počinají, jako by se byli dávno 115 již proháněli po tom Božím světě. Zkusivše pružnosti svých křídel, protahují se, přihlazují zadní krövky a „zum, zum“ odletí, aby znovu konali úkol, který jim vykázala příroda.

72. Motýli.

1. Sny jara, pestří motýli,
od květu v květ se kmítají,
a pestré duhy splitají
po lučinách a obili.
2. Jsou vůně květin opili,
z nich jako jiskry litají.
Sny jara, pestří motýli,
od květu v květ se kmítají.
3. A když už jeseň rozptýlí
své žluté listi po kraji,
kalichy růží potaji
jsou všech jich vonné mohyly.
Sny jara, pestří motýli,
od květu v květ se kmítají.

Jaroslav Vrchlický.

73. Mouchy.

Najde-li hospodyně letní dobou v mase, zvláště ve zvěřině, drobná zvířátka beznohá, řekne: „Už se tam nafilho červů!“ Podobně slýcháme vůbec o červivém ovoci, červivém sýru, o červech v zdechlinách, a přece všechna ta zvířata červi nejsou. Z pravých červů, kterých jest u nás vůbec poskrovnu, lidé znají jen hlístu neboli žižalu, pijavku a hlisty, objevující se v útrobách člověcích. Vše ostatní jsou dilem larvy drobných motýlů a brouků, většinou pak menší larvy.

Mouchy vyvinuté jsou hmyz obecně známý; náš venkovan nazývá vše mouchou, co má křídla blánitá. V přírodopise však nazývá se řád much jinak též řádem dvoukřídlých; dvě blánitá křídla jsou tedy jejich znakem.

Kdož by neznal mouchy domácí? Obtěžovatelka tato provázi člověka všude, dotěrávostí svou zlobivá ve světnici, ve stáji, na dvoře i v chládku pod košatou lipou. Zvláště hojně zdržuje se v kuchyních a venkovských světnicích, kdež lidé i v létě topivají; tam jich bývá vskutku jako much. Mnohý zajisté všiml si velikých složených očí, na nichž bystrý zrak pozorovatelů rozeznati může ohromný počet malinkých deštiček, samých drobných oček. Zahnutým sosákem dotýká se moucha věci rozpustných, jako na př. eukru, a rozpustivši část slinami, teprve potravu ssaje. Každý zajisté také viděl, kterak si moucha čistí nožky, křídla i hlavu, ne snad aby se umyla, nýbrž aby pohodlně slízala, co se jí usadilo na těle. Nohy mají na sobě lepkavé šupinky, jimiž se moucha udržeti může i na stropě našich světnic. Za prvním párem křídel vidíme

drobné šupinky a pod těmi malé paličky, jvniž moucha bzučí, vyrážejíc vzduch z velké průdušnice zvláštním hřebenovitým krajem opatřené. Moucha domácí protivna je znečišťováním a svojí doteravostí. Avšak i nebezpečnou státi se může. Shledalo se, že mouchy domácí létajice z nemocnic roznášeji zárodky rozličných nemocí nakažlivých, zejména neštovic.

Zhubta slýcháme, že se lidé těžce roznemohli, nýbrž i zemřeli, byvše mouchami štipnuti. Vysvětuje se to tím, že moucha, která štipla člověka, dříve seděla na nějaké zdechlině a vssala do sebe jed mrťvolový. Moucha domácí ovšem neštipe; za to koňská moucha, jí velmi podobná, která zvláště na venku ze stájí v měsících srpnu a září do obydli zalétá.

Vábec libuji si mouchy v rozličných hnijících a smrdutých látkách; v lese najdeme smrduté houby, hadí smrže plné much. Jsou to hlavně mouchy masařky a moucha bzučivá, známá také z našich světnic, kde se očte někdy v létě, potom pěkná, ale jinak také nečistá moucha zlatá. Většina těchto much snáší živé již larvy do hmot hnijících, a to tak drobounké, že jich s počátku nevidíme. Moucha pustí larvy třeba dírkovaným plechem do zavřené špižirny, cití-li v ní maso nebo sýr. Protože larvy velmi rychle rostou a svými výkaly hnití urychlují, bývá jich najednou plno, a mnozí lidé domnívají se posud, že se vylíhlý samy od sebe horkem. Mouchy podobné snášeji larvy za horka i do otevřených ran, na př. vojákům, bez pomoci na bojišti ležícím. Stalo se, že spícímu člověku natrousila masařka larev do koutků očních, do nosu i do uší, a že tím vznikly nebezpečné rány. Není tedy radno za velikého parna spát s tváří nepokrytou pod širým nebem.

A což teprve zakoušeji lidé v horkých krajinách od moskytův a jiných komárů! Vždyť i u nás mnohý dosti zakusil, když se zdržel podvečer u nějakého rybníka nebo potoka, kde se komáří se svých kuklí, mumiím podobných, na vodě splývajících valem líhnou. A jakých útrap zakoušeji domácí zvířata naše na pastvě a zapřažená ve vozech! Oči jejich bývají plny tiplic, které sice nebodají, za to však způsobují strašné svrbění.

Dobytka pronásleduje též o vad bzikavka, moucha na první pohled podobná trubci včelímu, která citlivě bodá tak, že dobytek, boje se mouchy takové, jaknáhle ji uslyší, hned na útek se dává, neboli střečkuje, bziká.

Střečkové pak jsou ještě mnohem horší. Střeček ovčí ⁶⁵ snáší vajíčka pasoucím se ovcím do nosu; slyšice jej ovce sestrkuji hlavy, aby jim k nosu nemohly. Larvy zalézají ovcí v nose až do dutin čelních, způsobují tak pomíjející vrtohlavost, opouštějí ovcí nosem asi po 9 měsících a v zemi se zakuklují.

Střeček koňský dává vajíčka svá koním na prsa a do ⁷⁰ záhybů předních noh, kde se vyvinou brzy larvy a koní způsobují svrbení. Liže-li kůň místo svrbivé, larvy zachycené se jazyka zvláštními háčky, v žaludku koně na kolik měsíců se zavěšují a tím jemu v trávení překážejí a hubnutí působí.

Střeček hovězí působí hovězimu dobytku, také jelenům ⁷⁵ na hřbetě boule, jejichžto hnusem larvy se žíví. Káže zvířat takových bývá na hřbetě děravá nebo chatrná.

A což teprve dělá muška golubačská, v Uhrách se objevující! Jí padají každoročně tisíce dobytčet za oběť. Naleze dobytčeti do nosu, do huby, odtud až do plic a bývá příčinou ⁸⁰ rychlého udušení. V Africe jistá moucha, řečená „ts tse“, je příčinou, že v mnohých rozsáhlých krajinách koní chovati nelze. A jiná dobrodějka podobná trousí larvy do larev včelich, kteréž hynou, když se mají ve včely proměnit. Jiné zase znepokojují ptáky, koně, netopýry, žijíce na nich cizopasné. 85

Bohumil Biba.

74. Vlk, liška a osel.

Vlk, liška a osel zpovídali se jeden druhému svých hřichův, aby již potom dobrý a pobožný život vedli. Nejprve vlk zpovídal se lišce a vyznal před ní, že jest velikou ukrutnost nad jinými zvířaty provozoval a mnohé z nich hltavě roztrhal a sežral. Od pověděla liška: „Velici jsou a těžci hřichové tvoji, ale však mohou ⁵ odpuštění být, jestliže jich srdečně a opravdově lituješ a pykáš.“ Zase liška vyznávala se vlku mnohých vražd a loupeží, kterých se jak živa dopustila mezi husami a slepicemi, na kteréžto všecky dal ji vlk milostivé rozhřešení. Když se pak osel ze svých nepravosti zpovídáti měl, dlouho se o ničem upamatovat nemohl, až naposledy vzpomenul sobě, že některého času v zimě, nesaběremeno za svým pánum a vida, že mu sláma ze škorní vyhlédá, z hladu jedno neho dvě stébla vytáhl a snědl, a proto ještě od ¹⁰

sedláka kyjem uprán byl. Tu vlk rozhněval se na osla a pověděl:
15 „Velikého jsi se hřichu dopustil, nebo ten nebohý sedlák bez pochyby nohy sobě oznobil a za to hrdlo dal. A protož jiným pokáním takové nepravosti odbýti mocí nebudeš, než abys sám také umřel a duši svou z pekla a věčného zatracení vysvobodil.“ Po té obořivše se naň, vlk i liška, roztrhali ho na kusy a snědli.

20 Tak se častokráté přihází, že mnohý trestán bývá od toho, jenž spravedlivější a většího trestání zasloužil. Zase jinému všecko projde, kterýž snad pro své nešlechetnosti hoden byl ne jedně, ale několikeré smrti.

Daniel Adam z Veleslavína.

75. Rada zvířat.

Zlé, co všady rozprostírá strach a hrůzu,
zlé, co nebe vynalezlo v zlosti,
aby z nepravosti
zemskou potrestalo luzu:

5 mor,
(takf mu jméno), mocen všecken tvor
vypleniti do paty,
válčit počal kdysi s zvířaty.
Všechných, pravda, neumoril, ale
sesabil je všecky neslychale.

10 Není vidati, by které veselé
hledalo si jídla, pití,
každé smutné, zmrvělé
čeká konce hynoucího živobytí.

15 Vlk se nepřikrádá na jehňata,
ani liška na kuřata;
z hájů mizí vrkot hrdliček,
řije jelenští a písň pěniček.
Zatím lev, jak šultán v Cařihradu,
20 z poddaných povolav valnou radu:
„O vy, moji,“ vece, „druzi přemili!
kde je živost naše, kde je veselí?
Zlé obeeňe číjem; tuším, že tak tězce
nás pro hřichy naše přísné nebe tresec.

25 Kdo z nás nejvinnější, nechť se obětí
hněvu bohů mocných posvěti.
Možná dost (kdož bude od toho?),
spasení že všech se stane zhoubou jednoho;
dějiny nás učí, v takovéto míře
30 za nevinné že šlo jedno nejvinnější zvíře.

Nelahoďme sobě; věrně, podle vědomí
uvažujme způsob svého svědomí.

Co se týče mne, i vyznávám, že dosti
natropil jsem zlého v prehlivosti.

Častěji jsem vpadl mezi hovada:
jakýž byl to jehňat, ovec dav!

Pošlo koz i krav
hromada. —

Nejednoho udávil jsem vola.

Což mi medle zavedly? Nic zhola.

Ba i časem byl v mých rukou bez ducha
pastucha.

Jest-li třeba, oddám tedy sebe;
oddám ře sám se za vás, jak chce míti nebe.
Soudím však, by zretelně, jak já jsem učinil,
každičký z vás stejným způsobem se obvinil;
neboť slušno, aby zhynul nejvinnější.“ —

„Králi nejjasnější!“
vyskočila liška: „Skrupul ten tvé milosti
z veliké jde,“ praví, „srdece tvého útlosti.
Jakýž hřich to, uvažte jen, prosím, žvíra,
jisti ničemná a hloupá jehňata?

Ano, čest se, pane, největší jim stává,
když se které tobě za pokrm dostává.

Co se týče pastuch, ó ten každý hoden,
z kdež dření by byl a ostrým trním boden.

Jsouf to tyrané, co nad zvěří se duji,
bláznivou si nad ní vládu osobuji.“

Tak se liška prohlásí, a pochlebníci milí
k ztvrdzení té řeči velmi byli čili.

Nechtělo se potom přetřásati jiných
mocných hlav, ač nejvicejji vinných.

O zločinstvích tygra, vlka, medvěda
každý pokorně se stavěl jako nevěda.

Slovem, panstvo vše, ač v hříších zrezavělo,
za miň vinné, skoro za svaté se mělo.

Na konec se osel zpovídá:

„Připomínám sobě,“ povídá,

„že jsem jedenkrát tou právě chvíli,
když už slunce k západu se chýlí,

po posvátném Benediktinskú šel palouce.

Místo, hlad a chut a lístky páchnouce,
neb i, tuším, jakýs čert mne pokusil,

že jsem hrstku trávy uškub zakusil;

bylať pěkná, zelenoučká, svěží tráva.

Zle jsem učinil, to jisto; neb jsem neměl práva.“

„Lotr! zločinec!“ vše křikne hlasitě.
Vlk řeč na tré rozděli a očítě
dokazuje sboru všemu,
na smrt že jest jíti oslu bezbožnému.
Veškeren mu národ zločečí,
smrt jen jeho všech prý zhoubu uléčí.
Trávu jisti! jakážž to vina!
Pouta na zlosyna!
Na osla pak vyjdě nález smrti:
Za živa jej roztrhati v čtvrti.

Ant. Jar. Puchmajer.

76. Poběhlý osel.

Osel, nemoha snéstí kyje příkrého pána svého, utekl ze služby. Jda pak cestou potká se s opilým mužem, an se potáci semotam a všechnen jest ubit a pokálen.

„Ty ubohý člověče,“ vece, „jistě také máš tvrdého pána,
5 a což při tom nejhoršího, nemůžeš mu utéci.“

Největší hubenství a nejhorší poroba člověkova jsou zaryté náruživosti a obvyklé nemrávky jeho.

Vinc. Zahradník.

77. Osel a tele.

„Ó já osel!“ tele dí,
když se jednou medvědí
kůže před zámkem uleklo
a horem pádem uteklo.

Brzo potom oslátko,
malé filosufátko,
v tuhém myšlenek jsouc hlomozu
drclo hlavou do vozu.

Tím když z myšlení se vyrazilo,
10 samo k sobě promluvilo:
„Jakéž jsem já tele bylo!“

Tak i lidé sebe šidi,
ve svých vadách jiné vidí.

Z polského *Fr. L. Čelakovský.*

78. K l a s y.

Za dávných časů, když byli lidé ještě dobrí a pobožní, klasy šly od samé země až do konečku; stéblo nebylo hladké jako nyní. Ale lidé byli pořád bezbožnější, nevážili si darů Božích, z mouky pšeničné narobili velikých kuli a zahrávali si jimi. Dlouho díval se tomu Pán Ježíš a lidem shovival, ale posléze přece je potrestal. ⁵ I rozkázal andělu svému, aby šel a plameny nebeskými zapálil klasy, aby lidé neměli živobytí nejhlavňejšího. Když však panna Maria zpozorovala, co anděl učiníti hodlá, sestoupila rychle se zlatého trůnu svého, uchopila ještě v čas bělostnou rukou svou hořící klas za vršek a prosila Boha syna svého za slitování. Pán ¹⁰ Ježíš byl polknut a zarazil plamen, tak že nejvyšší zrní nedotknuto zůstalo. A tak se stalo, že nyní klas není delší než dlaň.

Jos. Svátek.

79. Sedlák Dolina.

Sedlák Dolina z Lešan byl z okolí nejzámožnější, v celém kraji nejznámější.

Nebylo trhu, aby na něm Dolina lidem se nevštípil v pamět, v městech ho znali dobře, a když někam přišel, vědělo se, že se zase bude povídati něco o Dolinovi. Jméni vyrovnal se třeba hraběti; ale také se přičinil, aby se o něm mluvilo hned po hraběti. Zachvácen byl nepravou pýchou, nemaje do sebe nic ušlechtilého.

Mnohý rolník o sobě myslí: „Muj stav je tak důležitý a tak etihodný jako kterýkoli jiný v společnosti lidské; přičiním se, abych sobě i stavu svému zjednal uznání a vážnost; přičiním se o to jednáním rozumným, počestným, šlechetným.“ Takové pýchy bychom přáli každému rolníku, aino i každému člověku kteréhokoli stavu vůbec. Ale sedlák Dolina tak nesmýšlel. Však slyšme, co se o něm povídalo. ¹⁵

Sezval si na posvícení dráteniky z celého kraje a častoval je. Ale když je vyčastoval až do opilosti, tropil si z nich posměch. To nebyla věc pěkná, ale povídala se o něm.

Jindy jel do města o trhu, dal v prvním hostinci prostříti stůl pro padesát osob a pozval na hostinu známé sousedy. Když ²⁰ byla tabule prostřena, jídla nanesena, a hosté se dostavili:

Dolina rozhoupal stůl a tím všecko, talíře i s jídly a sklenice s nápoji, zvrátil na zem a z toho měl radost. Potom sehnal žebráky a všeliké děti, aby si to po zemi posbírali. Když se při 25 tom o sousto rvali, smál se divoce. To byla věc ohavná, ale o něm se to povídalo.

Přišel jednou do Prahy a potkal vojenskou hudbu.

„Můžete-li mi zahrát?“ ptal se.

„Můžeme,“ řekl kapelník, „za sto zlatých.“ To řekl žertem, 30 neboť myslil: „Který blázen by dal sto zlatých?“

A tím bláznem byl Dolina; vyňal stovku, dal ji kapelníkovi, a kapela hrála. Když dohrála, Dolina vyňal druhou stovku, aby zahráli ještě. Nu a tak vojenská kapela hrála Dolinovi v Praze na Staroměstském náměstí za dvě stovky dvě písničky. O tom 35 se vypravuje podnes.

Nejošklivější však bylo, jak Dolina v pýše své choval se k lidem chudobným anebo k těm, kteří jakýmkoli způsobem jemu byli podřízeni.

Jakmile potkal chalupníka nebo sedláka, který se mu 40 jménem nevyrovnal, už mu něco vyvedl. Podruhovi pak udělal vždy něco hrubšího nežli chalupníkovi. Jednomu podrazil nohu, druhého shodil do příkopu. Nesl-li podruh v pytli obili neb mouku, rozřízl mu jej a potom se radoval z jeho nářku. Říkal arcí: „Přijď si ke mně a naměř si žita, co chceš.“ To bylo jako za 45 to, že mu ubohý podruh dovolil udělat ze sebe terč. Ale když si přišel ubožák pro žito, Dolina byl ještě více Dolinou. Naměřil mu žita, že ho nemohl unést, a unesl-li, polámal se aneb jinak si ublížil. Někdy až i lékaře potřeboval takový nuzák, a Dolina ho platil. Octla-li se rodina toho, jemuž ublížil, u veliké bidě, 50 i výživu jim dával; ale to vše jen za to, že dal mu ze sebe udělat terč. Nebýtí toho, přestal činiti dobrdiní.

By si byl podruh někde jinde při práci polámal všecky údy, a rodina jeho neměla sousta chleba: ať k Dolinovi přilezla a na kolénou za to sousto prosila, nic nedostala. „Kde si to 55 udělal, tam ať mu dají,“ říkal Dolina, a tím slovem už bylo srdeč jeho zaměno na několik zámků. —

Kdo máš jmění nebo sílu ať již tělesnou nebo duševní, uvažuj, bylo-li by to moudré a dobré, státi se následovníkem

Dolinovým. Čím mohl Dolina prospěti své obci a neprospěl; co dobrého mohl vykonati ve prospěch svého národu a nevykonal, a co z toho všeho měl sám? Zjednal-li si vážnost, po které bažil? Nikoli; spoluobčané jím pohrdali, chudý lid ho nenáviděl, a páni jeho slabostem se posmívali.

Vítězslav Hálek.

80. Neočekávaný lékař.

Jel císař Josef II. na procházku. Chlapec as osmiletý, přiběhnuy k jeho kočáru, volal plačivým hlasem: „Ach, milostpane, dejte mi zlatý, jediný zlatý, pro Boha vás prosím!“ To řekl s tak hlubokým vzdycháním, že mochnáček jemuž také do oka padlo, že chlapec není tak otrhaný a špinavý, jak pouliční žebravé děti bývají, zastaviti poručil a přivítavě řekl: „Nač potřebuješ hned celý zlatý?“ — „Ach, milostpane,“ odpoví chlapec, „musím mít zlatý. Naše matka jest na smrt nemocna; poslala mne pro doktora, byl jsem už u dvou, ale každý žádá zlatý, sice že nepříjde. Ó, dejte mi zlatý, jakživ žebrati již nebudu!“

Josef, vyptav se ho na matčin byt, dal mu tři dvacetníky. Chlapec, od radosti ani mnoho neděkovav, pádil dále během běhoucím, a císař, aby se o pravdě přesvědčil, jel k označenému bytu, lépe do vrchního kabátu se obaliv, aby nebyl poznán. Přiveden byv k nemocné, byl od ní pokládán za lékaře. I ptal se, jakou nemoc má, a z řeči její zvěděl, že dříve byla zámožná, nyní pak zchudla a že jest matkou nedorostlých dvou dítěk. Tázal se, kde hoch má papír a péra; napsav několik řádků, poručil ten recept nésti do lékárny, výslovňě zde pojmenované.

Sotva potom odešel, vstoupil do světnice chlapec, veda skutečného lékaře. S podivením matka na oba se dívala, a povíděvší, že na stole už receipt leží, kázala, by si jej přečetli. Lékař, pohleděv na písma, s úžasem zvolal: „To byl lékař, který umí lépe předpisovati nežli já. Císař pán to byl, a zanechal vám poukázku na padesát dukátů, jež máte vyzdvihnouti u komorního pokladníka.“ Nemocná se ulekla, a bylo jí z počátku hůře, protože jí lékař nenadálou pomoc tuze zprudka byl oznamil; však se brzo přec ukázalo, že císař předepsal nejpřísnější a nejtěžší lék,

81. Nezištnost.

Kdysi ve Vídni vysel oheň. I přichvátal císař Josef na požářiště a odvažoval se přiliš blízko k hořícímu stavění. Nějaký řemeslník, vida císaře v nebezpečenství, prosil ho, by poodstoupil. Že však císař prodléval, uchopil jej, vyzdvihl silou do výšky a 5 odnesl na bezpečné místo. Hned potom stavění se sesulo, a hořící břevna svalila se zrovna na místo, kde dříve císař byl stál.

Josef podával ochránci svému měsec zlata; ale statečný řemeslník daru nepřijal, říka: „Co jsem učinil, učinil jsem z lásky a lásku nedám si zaplatiti. Smím-li však prositi za milost, račíž 10 Vaše císařské Veličenstvo dar mně určený uděliti mému sousedu, který je takový chudák, že se nemůže ani mistrem státí ani potřebného náčiní sobě zjednat.“

Císař milerád vyhověl této šlechetné prosbě; svému pak zachraniteli ke cti dal raziti památný peníz.

82. Dobročinnost.

Zima r. 1830. byla velmi tuhá, na zemi leželo sněhu neobyčejně mnoho. V únoru nastala náhle silná obleva; sníh prudce roztávaje, rozvodňoval potoky a řeky. Největší povodeň stihla Moravské Pole. Voda tu vystoupila tak prudce, že širé krajiny 5 proměnila v jezera. I niže položená předměstí vídeňská byla zatopena. Obyvatelstvo této části města octlo se nenadále u velikém nebezpečenství života. Do zavodněných ulic vrážely ledové kry, překázející lodkám, po nichž přivážela se potrava i potřebná voda k pití i na vaření. Tím nastal veliký hlad. Lid hlasitě volal 10 o pomoc, děti kvílely, a rodiče, nemohouce jim pomoci, hořec plakali. Byla to doba hrůzy. Tu se do rozkacených vln mezi ledové kry odvážil s lodkou následník trůnu, arcikníže Ferdinand, o jehož dobrém srdeci mnoho se vypravuje. Na všechny strany roznášel pomoc a podporu a příkladem svým povzbuzoval i jiných, 15 aby vln se nelekajice nešťastným na pomoc pospíchali. Když pak voda opadla, opět na místo spousty se dostaviv, hojnou pomocí přispíval všem, jimž povodeň byla uškodila.

83. Lumci.

V každé obci spořádané ustanovení jsou zvláštní zřízení, jejichž úkolem jest, pečovati o veřejný pořádek, čistotu a bezpečnost. Tak i v přírodě, obci to ze všech nejrozsáhlejší a nejspořádanější, pozorovati lze dokonale zřízenou policii, kteráž na každém místě a v každou dobu o to neúnavnou má péči, aby se přilišně nezmáhalo nebezpeční škůdcové. Není ani v přírodě nouze o všeliké tuláky, kteří s životem svým mnohých starostí si nečiní, a jímž se hodí vše, co jiný s největší třeba pilí a prací k potřebě své byl připravil.

Vizme jen na příklad, s jakými nesnázemi bojovati jest hospodáři, nežli sklidí ovoce mnohonásobné práce své, o jehož zdaru přičíňoval se v potu tvář! Sotva svěří zlatá zrnka obilná matičce zemi, sotva upraví záhony na zeli a vysadí nadějně stromky, již tu na tisice rozmanitých zvířat škodlivých ničí jeho práci.

A proti škůdcům takovým člověk namnoze bývá malomocen; tu nestačí ostražitost, síla a důmysl jeho, nedovedeť bojovati s nepřitelem tak četným a úskočným. Tu potřebí ochrany jiné, a té poskytuje člověku příroda sama, stavíc mu na pomoc vlastní svou policii, vlastní své voje obranné.

A neposledním členem v řadě těchto vojáv jsou lumci, úhlavní nepřátelé všeho škodlivého hmyzu. Sbor lumků jest velmi rozsáhlý a dělí se na veliké množství menších a větších druhů.

Dostane-li se nám někdy příležitosti, prohlédnouti si pěkně spořádanou sbírku lumků, tu se zálibou pozoruje oko štíhlá, pestrobarevná jejich těla, tenká, ozdobně zavinutá tykadla a čtyři silná, průhledná křídla, jež napjata jsou pevnými žilkami. Po křídlech těch ihned poznáme, že sluší lumky počítati do rádu hmyzu blanokřídlého, tedy do příbuzenstva mravenců, vos a včel.

Barva lumků obyčejně jest černá, rozličné části těla však hojně bývají zdobeny pruhy a kroužky bílými, žlutými a červenými, tak že lumci živosti barev předčí nad ostatní hmyz příbuzný. Zadní část těla jest buď válcovitá nebo se stran silně smáčknutá, i končí se u samiček tenkým, ostrým kladélkem, někdy kratičkým a úplně ukrytým, jindy však tak dlouhým, že se vyrovnaná délkom tělu ostatnímu neb je i přesahuje. Kladélko to vbodávaji samičky lumků do larev škodlivého hmyzu, zvláště do housenek, a vpouštějí do nich po jednom nebo několika vajíčkách. Tim právě stavají

se neobýčejně užitečni. Larvy lumků, jež z vajíček těchto brzy se vylihnou, vypadají jako červi a žijí cizopasně v těle hostitelů svých, vyžírajice tuk jejich, až je umoří. Kdykoli nějaký hmyz přílišně se rozmnoží, rozmnosi se obyčejně také ty druhy lumků, kteří hmyz onen pronásledují, a brzy učiní konec zhoubnému řádění jeho; i jsou proto lumci největšími dobrodincemi hospodářů, zahradníků i lesníků.

Ladislav Duda.

84. Ž i ž a l y.

Již se snad nepřibijí na vrata netopýr, kde lidé čtou a myslí, neb vědí, že každý hubitel hmyzu jest spojencem hospodářovým. A co netopýr vykonává lovem hmyzu ve vzduchu, za šera a temna nočního, to konají neunavně malí ssavei hmyzožraví pod zemí 5 i pod vodou. A přece krtek, rýsek, ježek unikají sic obyčejně nočním svým životem pozorování, ale nikoli neoprávněnému a nedůvodněnému pronásledování nezkušených lidí.

A ropuchy, jaký to odporný zjev! Ale zahradníci angličtí ode davná nasazují je do zahrad zelinářských, aby jim pomáhaly 10 čistiti zeleninu od plžův a ponrav.

Jak smutný to úkaz, že potřeba teprve spolků na ochranu ptactva a proti týrání zvířat; věc, která by měla být vlastně každému vrozena. Mohli bychom říci o zvířatech, že nejšťastnější jsou ta, o něž se člověk nestará.

Co jest platno, bráti v ochranu to neb ono zvíře, nebo vyracetí pomluvy na ně uvalené, když se potírá a hubí dále vše, 15 čeho se neušetří k účelům labužnickým neb podobným?

Ale úkolem historika jest, hájiti nevinnosti, potíratí předsudky a stavěti v pravé světlo tvory zneuznané.

A nebude na škodu, poukázati opět jednou na tvory nepatrné, opovržené, za největší škůdce rostlinstva vykřičené, jimž se dostalo stkvělého obhájení vynikajícími přírodozpytci.

Jsou to žižaly, jichž spolupracovnictví ve tvoření prsti teprve nyní došlo ocenění.

Pluh je z nejstarších a nejcennějších vynálezů člověkových; avšak dávno před tím, nežli byl pluh, zorávána byla půda pravidelně žižalami a bude se tak dítí i dále. Jest pochybně, jsou-li ještě jiná zvířata, jež by měla v dějinách země takové účastenství,

jako tito jen nepatrně vyzbrojení tvorové. Lze je leda přirovnati ke tvorům ještě jednodušším, totiž ke korálům, kteří vyvinuli činnost do očí bijici, vybudovavše nesčíslné útesy a ostrovy ve velkých oceánech, ale činnost tuto pozorovati lze jenom v tropickém pásmě.

Dovidáme se ve spisech o žižalách podivuhodných věci. Jakkoli nemají zraku, ani sluchu, leda temno a jasno cítí a okolní svět tedy jen nepatrně poznávají, jeví při svých pracích překvapujici obratnost. Přibytky jejich jsou dlouhé trouby, 100—200 cm svisle do země běžici a tam vodorovně se zatačejici. Na konci sedí červ hlavou vzhůru; trouba jest malými kaménky vykládána, buď aby se nesesypala, či snad pro ozdobu?

Potravou žižaly, které zvláště za vlhkých nocí na povrchu vyhledává, jsou opadalé listy, stébla, drobné větičky; tyto včeře vleče do své trouby a ráno spatřuje se otvor pokryt drobnými úlomky rostlin. Přihlédneme-li bliže, vidíme, že žižala uložila listy stočené stopkou vzhůru. Část v troubě vězící zůstává při tom vlhká a měkká, tak že červ, nemající zubů, pohodlně jich požívatí může.

Listy ztrávené, které byly dříve na nejtenší nitky roztrhány, jsou proniknutý výměšky střeva a ledvin a hlinou promichány. Země tato tvoří pak tmavě zbarvenou, černou prst, která skoro celý povrch zemský jako plášt vrstvou označený pokryvá. Mikroskopické ohledání výměšků žižal okázalo, že tyto výměšky podobají se t. zv. dvouleté prsti zahradníků, kterou se květináče naplňují. Jak výborně přípravují tedy žižaly půdu vzhřustu rostlin!

Rostliny používají též trubek žižal k zapuštění kořenů, a skutečně by měkké, slabé kořínky rostlin jinak ani do hloubky se nedostaly, kdyby nebyla předem žižalami provrtána. Nikdy nebylo pozorováno, že by kořínky v trubkách těch, pěkně vyvinuté, byly žižalami ničeny.

Bude tedy třeba odvolati všechny dřívější obžaloby, jakoby žižaly ničily kořínky a překážely vzhřustu rostlin; naopak, zvláště v netrodné půdě písčné ony jsou vzdělavateli půdy nejtěžšími.

Dle výpočtu nalezá se průměrně na hektaru půdy 133.000 červů, vážicích 400 kg. Váha výměšků za 24 hodin byla 0·5 gr, za čtvrt roku 6000 kg.

Jest tedy žižala pracovník ve vzdělávání půdy neocenitelný. Nebo jakkoli zdá se nepatrnu práce jednotlivcova, výkony
70 všech spojují se k těinkům úžasným.

Ale temný rýpal krtek při tomto poznání pozbyl vážnosti. Po staleti byl v opovržení a pronásledován; pak se poznalo, že nežcere kořenští, nýbrž ponravy a žížaly a vydáno heslo, že jest zločinem na obeeném dobru páchaným, krtka chytati a usmrcovatí.
75 Ale nyni opět poznáno, že se žíví hlavně žížalami, z nich že si dělá zásoby na zimu v klubkách jako pěst velikých, a v žaludku jeho skoro vždy jen žížaly se nalezají. Jest tedy krtek úhlavním jejich nepřitelem a nezasluhuje, aby byl trpěn na lukách, zahradách a v polích.

Bohumil Bauše.

85. Herodot.

Paměti o dávných příbězích dochovávány jsou prvoň u všech národů pokolením pozdějším od básníků v písničkách, které však, nesouce se více k tomu, aby posluchače rozehřály radostí a roznítily v nich nadšení, nezvěstovaly hodnověrně, co se sběhlo v do-
5 bách minulých. Hodnověrné zprávy o pamětihoných národech a osobách, jakož i o pamětných příbězích Herodot nejprve jal se sbírat a je zapisovat a nazván jest proto otcem dějepisovny.

Herodot narodil se r. 484. před Kr. v řeckém městě Halikarnassu v Malé Asii. Aby poznal země a národy a poučil se o jejich
10 minulosti, dal se na daleké cesty a prošel tehdejší svět od Sicilie až do Medie a od hranic nubijských až k severním břehům černomořským.

Na cestách svých v Asii bral se do největšího té doby města Babylona, jehož objem na dvacet mil zeměpisných udává, pak do
15 Sus, sídla králů perských a do medského města Ekbatan, ano zašel i k soukmenovcům svým do Arderikky, kde byl král Darius na statcích svých usidlit zajaté Eretriany po bitvě marathonské, a až do Ampy nedaleko zálivu Perského, kam byli již dříve Miletané po vyvrácení města svého od Peršanů odvedeni do zajetí. Z asij-
20 ských měst viděl také Tyrus ve Foenicii a popsal tamější nádherný chrám, Herakleovi (Melkartovi) posvěcený.

Na jiné cestě Herodot zabral se do Egypta, později i do Kyreny. Památnou zemi Egyptskou procestoval od ústí Nilu až po Elefantinu a, nabýv poučení z hovorů tamějších kněží, vyličil

dějiny země té a popsal obyčeje a velikolepé stavby její. Veliké 25 udívení vzbudily v něm pro svou ohromnost zvláště labyrint a jezero Moirisovo. „Tato stavba,“ tak vypravuje o labyrintě, „kterou jsem sám viděl, zcela převyšuje všeliké líčení; nebo kdyby někdo všechny hradby a budovy Řeků spočítal, shledalo by se, že dohromady méně práce a nákladu stály, než labyrint sám o sobě, 30 ač i chrám v Efesu i na ostrově Samu památný jsou. Labyrint, jenž i pyramidy předstihuje, má dvanáctero krytých dvorů, jichž brány proti sobě stojí, a to šest k severu, šest k jihu obrácených a souvisících; jedna zed' je vně otáčí. Komnaty jsou tam dvojí: jedny podzemní, druhé přízemní, nad oněmi stojící; obojich jest po 1500, 35 všech dohromady 3000. Přízemní komnaty jsme sami viděli a prošli, i mluvíme o nich z očité zkušenosti; podzemní jsem poznal jen z hovoru; nechtěli mi jich nikterak dozorci ukázati pravice, že tam jsou hrobky králů, kteří tento labyrint založili, a posvátných krokodilů. V horních komnatách, díle to takořka nadlidském, vzbudily 40 ve mně podivení nesmírné průchody, z komnaty do komnaty vedoucí, a pěrozmanité křivolaké chodby, táhnoucí se tak všemi dvory, že jsem ze dvora přicházel do komnat a z komnat do kobek, z kobek do jiných komnat a z komnat opět do jiných dvorů. Strop je všude z kamenů, rovněž jako stěny; tyto pak jsou plny vrytých obrazů. 45 Každý dvůr z bílého, co nejlépe spojeného kamene a sloupením obklíčen; u samého pak úhlu, kde labyrint přestává, stojí čtyřiceti-sáhová pyramida s velikými vrytými obrazy zvířat; dovnitř pyramidy jest pod zemí chodba učiněna.“ Tak popsal Herodot největší budovu své doby. 50

Na jedné z posledních svých dalekých poutí Herodot doplavil se břehů černomořských a poznav ústí dunajské sbiral pak v městech tehda obchodem kvetoucích, jako v Olbii, Kolchidě a j. zprávy o Skythii, jak za té doby severně od moře Černého ležící, nyní ruské krajiny se nazývaly. Ač do Skythie samé nepřišel, nabyl 55 přece z hovoru tamějších pomořanů mnoho zpráv o řekách černomořských a o národech přebývajících v onom rozlehlém prostranství. Herodot se tam dověděl také o dvou národech, Budinech a Neurech, kteří náležejíce k veliké čeleďi slovanské mezi vrchoviskem Dněstrem a horním Dněprem obývali. 60

Vykonav Herodot takové daleké cesty, že jej i prvním velikým cestovatelem zváti sluší, vrátil se do svého rodiště Hali-karnassa. Tam však nebylo na dlouze pobytu jeho: sváry občanské

zapudily jej odtud; i odebrav se do Řecka, jež dříve již jakož
65 i Macedonii a Thracii procestoval, předčital prý tam mnohé věci,
které byl vyzkoumal, veřejně v Thebách, Korinthu a v Olympii
ve dni velikých slavností tam konaných. Největšího uznání a cti
došel v Athenách, slavném toho času městě, jehož osudy tehda
uměn a věd milovný Perikles řídil. Když i tam Herodot některé
70 části svého dila veřejně přečetl, dáno mu vedle snesení lidu deset
talentů v odměnu.

Z Athen zašel do jižní Italie, aby tam v Thuriičích, v městě
od Atheneanů na místě vyvráceného města Sybaris založeném,
s novými tam přibylými osadníky přebýval. Procestovav ještě
75 jižní Italii a Siciliu, na větší cestu se již odtud nevydal. Do Říma
nepřišel. V Thuriičích dokončil své památné dílo, v němž, co byl
na svých cestách o rozmanitých národech vyzkoumal, a pak první
veliký zápas mezi Asií a Evropou, perské války, vyličil, „aby,“
jak sám dří, „co se na světě přihodilo, časem nevešlo v zapomenutí
80 a veliké i podivuhodné činy slávy nepozbyly.“ Umřel v Thuriičích,
kdež na trhu, na němž byl pohřben, postaven pomník s nápisem,
hlásajícím památku otce historie.

Václav Royt.

86. Vyučování řeckých hochův.

Až do sedmého roku ponecháni byli hoši zároveň s děvčaty
domácímu vychování za dohledu matek, chův a otců. Potom —
u bohatých rodičů mnohdy i dříve — odevzdání byli veřejnému
učení školnímu, které trvalo obyčejně až do roku 16., ač ovšem
5 i tu rozhodovaly majetkové poměry rodičů.

Bázeň, ne sice otrocká, nýbrž úcta k zákonné autoritě byla
po řeckém rozumu základním pilířem všeho řádu společenského.
V té bázni, v úctě a poslušnosti k platným obyčejům a zákonům
byl také budoucí občan vychováván. I nebylo ničeho opomíjeno,
10 čím by ostých, prohřešiti se proti obvyklým řádům, byl utužen.
Z toho důvodu neměl chlapec nikdy a nikdy býti bez dohlídky;
v Athenách pak dán byl chlapec již před sedmým rokem tak
zvaný paidagog.

Byl to otrok, jenž provázel svého svěřence do školy i ze
15 školy a na ostatních vycházkách jeho, uče ho zároveň doma
i mimo dům slušným způsobem. I hleděl k tomu, aby po ulici

kráčel skromným krokem a se sklopeným zrakem, aby u stolu zachovával obvyklou slušnost, aby svrchní roucho náležitě nosil a vůbec všude a ve všem způsobně si vedl.

Pod dozorem paidagoga, jenž nosil též knihu a jiné potřeby školní svým chovancům, chlapci zůstali až do sedmnáctého roku; i jest přirozeno, že zhusta vešli oba ve svazek přátelský.

Staří Řekové zdraví, obratnost, pružnost a souměrnost tělesnou vážili zrovna tak, jako soudnost, myšlenkovou bystrost a zábělost ve vědách i uměních. Proto bral se duševní a tělesný vývoj mládeže v před pokud možná stejnémerně, i vzdělávání obou částí lidské bytosti doplňovalo a prostupovalo se navzájem. Z takého výchování vycházeli muži, u nichž výkony těla i ducha pojily se v nejkrásnější soulad, muži, kteří pohrdali smrtí ve válce a v míru prázdně důstojně užívali.

Řekové označovali oba dva hlavní směry vzdělávací zvláště nimi jmény. Vše, co se neslo k vypěstění těla, zahrnuto bylo v pojmenování „gymnastika;“ co pak ducha tříbilo a šlechtilo — duševní vzdělání — náleželo pod pojem „musika.“ Obsahovalo tedy musické vzdělání v širším slova smyslu jednak učení gramatické, t. j. vyučování ve čtení a psaní, jednak hudební vzdělání v užším slova smyslu. Jen ten, kdo musicky a gymnasticky byl vzdělán, pokládal se za člověka řádně vychovaného a dokonalého občana.

Učení tělocvičného dostávalo se chlapcům ve školách gymnastických, „palaistra“ nazvaných. Palaistry ty jest rozeznávat od gymnasií, kde se cvičili mladíci a muži.

Za palaistru stačilo v nejstarších dobách volné místo pod širým nebem s urovnánou, ne příliš tvrdou půdou; časem však stavěly se zvláštní budovy k tělocvičným účelům.

Učitel — paidotribes — v gymnastických školách zaměstnaný měl úkol velmi důležitý. Náleželo mu nejen řídit tělesná cvičení chlapců, nýbrž i vštěpovati jim pravidla způsobného a skromného chování, navykati je ušlechtilému chodu, lepému držení těla, ladným pohybům a jemným mravům vůbec.

Veškeré cvičení gymnastické v palaistře směřovalo ku vše strannému a souměrnému vývoji těla a jeho schopnosti. Jednostrannost byla vyloučena; proto necvičena jenom ta neb ona obratnost, a nehleděno toliko k zmohutnění hrubé sily, jako činili ti, kteří z povolání stávali se zápasníky (athlety).

Vedle skoku (zejména do dálky), přispívajícího k lehkosti, pružnosti a úměrné polyblivosti, pokládán byl běh za lehké evičení a horlivě pěstován; rámě chlapců sileno hrou v míč, házením disku a kopí, lehké to a tupé holi. Nejdůležitějším však a nejvíce pro-
60 váděným evičením bylo křížkování či zápolení, které zdálo se nejlepší školou k utužení těla a k vytvoření rozhodné, pevné a statečné myslí.

Tak tužila se mládež ve vzdlušných a slunných prostorách palaistry a ukazovala s hrドostí každoročně o slavnosti Hermově
65 shromážděnému občanstvu své pokroky v ušlechtilém tělocviku; mimo to měla přiležitost, o rozličných místních i obecných hrách a slavnostech vyniknouti a cen, vítězům ustanovených, dosici.

K prvním evičením v palaistře družilo se prvopočátečné vyučování ve čtení a psaní; počítání zůstaveno bylo v době starší
70 nejvíce domáci práci, při čemž znamenitou pomůckou byly prsty a početní deska. Znalost čtení a psaní byla již záhy téměř obecně rozšířena.

Prvni evičení v psaní dalo se na voskovaných tabulkách, na nichž i dospělí psali tucty a všecké poznámky. V tabulky ty,
75 natřené silně voskem, písmo bylo vrýváno ostrým hrotom pisadla z kovu nebo slonoviny; bylo-li třeba opravy, obráceno pisadlo a písmo sploštěným koncem jeho uhlazováno. Učitel předpisoval písmena, a žák psal je po něm; neobratným pomáhal, veda ruku jejich. Žáckové pokročilejší psali pérem ze třtinu sříznutým a inkoustem, obyčejně na zadní straně popsaného již papíru, anof se ho šetřilo pro drahotu. Poněvadž nebylo příručních knih, diktoval učitel žákům a diktáty prohlížel i opravoval.

Toto celkem jednoduché vyučování prvopočáteční nabývalo vyššího významu a takořka posvěcení tím, že příslušné učivo vybíráno bylo z předních básnických národních, již pokládáni byli za nejlepší vzdělavatele rozumu a šlechtitele srdce. Zejména byl to etihodný Homeros, jenž po rozumu řeckém obsahoval vše, čeho člověku potřebí jest k řádnému životu. Avšak vedle něho čítána byla také didaktická díla Hesiodova, mravní průpovědi Theognidovy
90 a plody jiných pěvců, jež mocně dojimaly mladistvých, nezkušených duší. Jádrné a obsažné verše básnické těch byly žákům diktovány aneb častým předříkáváním a opakováním ve škole v pamět jejich vštěpovány, aby provázely je na pouti pozemské a ke všemu, co dobré a krásné jest, povzbuzovaly. Hleděti si

pilně sesílení paměti bylo i z toho důvodu nezbytno, že nebylo tak snadno každému, pořídit si příslušné exempláře.

Když chlapec nějaký rok zabýval se prvopočátečním učením, začal se učití hudbě. Řekům nebyla hudba pouhým prostředkem k lehké zábavě a ukrácení chvíle, nýbrž pokládána byla za vysoce důležitou k ušlechtění ducha, k povznesení jeho z kalu nízkých vásní a k nadšení pro vše, co krásného, šlechetného a vznešeného.

K účelu tomu hodily se nejlépe strunné nástroje, které také ve spojení se zpěvem v Athenách hlavně byly v oblibě. Nejdůležitější z nich byla lyra a kytara. Kytara skládala se z duté ozvučnice a dvou ramen; ramena spojena byla nahore příčkou, na niž se struny přivazovaly. Jí podobala se lyra, jenže byla méně ozdobná a měla ramena lehčí a menší půdu ozvučnou.

Též na flétnu pískali chlapci za starších dob, ač význam její u Ionů a Atheňanů nebyl tak veliký jako v Boiotii, kde byla oblíbeným nástrojem národním a odkud nejslavnější virtuosové na ni pocházeli. Antická flétna neměla foukací otvor s boku jako naše, nýbrž opatřena byla násadkou, jejíž větší část v ústa se brala, takže spíše podobala se našemu klarinetu.

Karel Cumpfe.

87. Sokrates.

Řekové měli mnoho mužů, kteří svůj život věnovali zpytování důležitých pravd. Ti se nazývali mudrci čili ctitelé moudrosti (filosofové). Nejznamennitější z nich byl Sokrates.

Sokrates narodil se r. 469. před Kristem v Athenách, kdež otec jeho byl řezbářem. V mládí zanášel se uměním svého otce, a vycvičiv se též v boji, vyznamenal se několikráté udatností ve válkách za vlast. Leč ani umění ani válčením nebyla touha jeho ukojena. Vznešený duch jeho dychtiv byl osvítiti se moudrostí. Avšak veliký byl spor za jeho doby o to, v čem by záležela moudrost. Někteří za moudrost pokládali mnohonásobné vědění, jež chlubně stavěli před obecenstvem na odiv; jiní vymýšleli nové názory o podstatě a původu světa; ještě jiní planým mudrováním vystupovali proti starým, dobrým mravům, schvalujuice chytráctví, sobeckost a vyhledávání toho, co lahodí tělu.

Zcela jiným směrem v badání svém bral se Sokrates. Zabýval se sice též otázkou, jak dojiti blaženosti; ale hnusná mu

byla blaženost jednotlivců, založená na utrpení jiných, hnusná i taková, při niž po krátkých rozkoších tělo chátrá a hyne, duch pak omrzlostí a trpkostí se naplňuje. Měl spíše na mysli blaženost
20 obeenou, která zdraví a sílu těla tuží, včk prodlužuje, mysl ve stálé svěžestí a bystrosti udržuje a ducha lidského zdokonaluje. Prostředkem k dosažení této blaženosti bylo mu pravidlo: „Člověče, poznávej sám sebe“, t. j. pozoruj a zkoumej své náklonnosti, zvyky, vášně v přičinách jejich i následcích, a to vše k tomu konci, abys tim
25 spíše přemáhal a krotil vše, co ti překáží, že nedocházíš pravého blaha.

Ustanoviv se na zásadách, Sokrates veřejně je probíral a příklady vysvětloval: co z nich plyne, ukazoval a jasnými důvody pravdu jejich dotvrzoval. K poučování lidu volil si buď
30 místa veřejná, jako náměstí, cesty, ulice, buď přibytky soukromé.

Dlouhými a nesrozumitelnými přednáškami posluchačů neunavoval. Učení své počínal prostou rozmluvou a to tak, že se otázal některého posluchače na vše známou a na pohled nepatrnou. Z odpovědi vzal příčinu k otázce nové, a než se posluchači nadali, již před nimi byla pravda jasná, před tím netušená.
35

Tento zvláštní způsob poučování, spojený s neobyčejnou bystrostí ducha a lahodou slova, jakož i to, že Sokrates sám vždy a všude žil tak, jak učil, vše to zjednalo mu mnoho posluchačů, etitelův a učeníkův.

40 Jak mládež o něm smýšlela a k němu lnula, o tom máme mnoho dokladů. Jeden z učeníkův jeho, Euklides jménem, nesměje pod těžkou pokutou prodlévat v Athenách, docházel kněmu v přestrojení každé noci z bydliště svého několik hodin cestý vzdáleného.

Aeschines přál si býti učeníkem Sokratovým, ale ostýchal
45 se mu to oznamití, jsa velice mlád a chud. Sokrates zpozorovav to, otázal se ho: „Proč se bojíš ke mně přistoupiti?“ — I řekl skromný mládeneček: „Nemám, co bych ti dal od učení.“ — „Aj,“ di Sokrates, „co myslíš, že tvé srdee jest bez ceny? Měj jen v sebe důvěru!“ A jinoch oddal se celou duši Sokratovi.

50 Alcibiades o mocnosti slov mistra svého takto se vyjádřil: „Vždy rád jsem slýchal výborné řečníky, neboť krása řeči vždy mne těšila a dojimala. Ale nižádného smrtelníka řeč nepronikla mne tak jako slova Sokratova. Kdykoli jsem ho poslouchal, byl jsem jak okouzlen. Duše má, cític rány slov jeho, trápila se, že mi
55 se dosud nepodařilo, potlačiti v sobě smýšlení hrubé a otrocké.“

Xenofon, ač bystrým rozumem a uhlazeností způsobu vynikal, necitil v sobě touhy po hlubší moudrosti. Jednou setkal se s ním Sokrates v úzké chodbě. Drže před ním hál svou na přič, zastavil jej a otázal se ho jako maně: „Kam chodí lidé, aby si koupili mouky?“ — „Na trh,“ byla odpověď. — „A kde kupují olej?“ 60 — „Také na trhu.“ — „Ale kam chodí ten, kdo chce nabýti moudrosti?“ — Xenofon pocítil celou sílu otázky té, kterou Sokrates jemně dal mu na srozuměnou, že Xenofon dosud se nepostaral, aby nabyl moudrosti, ač důležitější jest nad nejnutnější potřeby života. Sokrates vida rozpačitost jinochovu, doložil: „Pojď 65 se mnou, povím ti to!“ — Xenofon neotálel; a sotva okusil, čemu Sokrates vyučuje, přilnul k němu láskou takovou, že nic nebylo s to, aby jej od mistra odloučilo.

Sokrates vedl život netíhoný a přísný. Otužoval se prací, namáháním, bděním. Pokrm jeho byl zcela prostičký, žízeň hasil 70 vodou. Ale na tom nepřestávaje, ukazoval, jak i při takovém prostém živobytí třeba jest, žádosti v uzdu pojímati. Když za parného dne žizní a namáháním jsa unaven, s učeniky dostal se ke studnici, touhu po nápoji zdržoval tím, že několikráté okov s vodou ze studně vytáhl a zase vodu vylil, ani rtů neomočív. 75

Jednou stěžoval si bohatý ale neobětovný občan, jak draze žije se v Athenách; i vypočítával Sokratovi, co stojí purpur, co víno a vzácné pokrmy. Sokrates ničeho proti tomu nenamítl, ale s Athenejánem oním dále jda, náhle pravil: „Což abychom se zastavili v tomto krámě a optali se na cenu mouky a oliv?“ 80 A hle, byla to cena skrovná! Podobně ukázal ve skladě jiném, že obyčejné látky na oděv levně tam lze dostati. I doložil k tomu: „Přesvědčil jsi se nyní, že nepotřebuješ stýskati si na drahou, a že ti možno v Athenách lacino žiti i také pro blaho obecné něco obětovati.“ 85

Antisthenes, žák Sokratův, dával na jevo, že statků vezdejších ještě méně si váží, než sám mistr jeho. Domníval se, že upoutá na sebe obecnou pozornost, ano že Sokrata zastíní, bude-li choditi v pláště roztrhaném. Ale Sokrates spatřiv jej tak, pravil mu: „Příteli, děrami tvého pláště vyzírá ctižádost.“ 90

Choulostiveň, bojicich se každého napěti sil, ale nemajících s jinými útrpnosti, žilo v Athenách mnoho. Jeden takový vykonav dalekou cestu, stěžoval si, jak jej ztrmácela. „Stačil-li ti otrok tvůj?“ tázal se Sokrates. — „Ovšem.“ — „Nesl-li něco?“ —

„Veliký uzel.“ — „Tedy jest asi nesmírně unaven!“ — „Nikoli, byl zcela zdráv, a já jsem jej hned po té cestě poslal zase do města.“ — „Vida,“ doložil Sokrates, „jakými přednostmi obdaření jsou otroci před pány svými! Po žádném namáhání nebývají unaveni, kdežto se pánům jejich již ani na procházku sily 100 nedostává.“

Až téměř do sedmdesátého roku svého Sokrates působil blahodárně mezi spoluobčany. Mnohé bludné a škodné mínění bylo jím vyvráceno, mnohá neřest z obecného života odstraněna, mnohé dobré símě v srdce mládeže vštípeno.

105 Tepaje každou mrzkost a podlost přímo a zjevně, af již pocházela odkudkoli, Sokrates popudil na sebe několik mocných Athéňanů. Ti dlouho potají proti němu brojivše, vystoupili posléze s obžalobou veřejnou. I podařilo se jim pomocí některých lidí úplatných zkřiviti některé výroky Sokratovy v ten smysl, jako 110 by zapíral bohy a kazil mládež. — Sokrates předvolán jsa na soudu, hájil se mírně a důstojně. Odvolával se prostě na celý svůj život, v němž nic nemohlo být shledáno, co by výpověď svědkův podporovalo, i na veřejné rozpravy své, které vždy jen povzbu佐ovaly ke ctnosti a mravnosti. Soudeové však očekávali, že 115 jich Sokrates prositi bude, aby hanbu smrti na něj neuvalovali. To když se nestalo, odsouzen jest Sokrates většinou tří hlasů na smrt otrávením.

Ježto právě nastávala náboženská slavnost, rozsudek ten hned nemohl být vykonán. Sokrates tedy odveden zase do vězení. 120 I bylo též učeníkům jeho dovoleno, aby ho navštěvovali. Jeden z nich uplatil žalářného i stráž a chtěl učiteli svému pomoci na svobodu; ale Sokrates odmítl pomoc tuto a pravil: „Zákonů vždy sluší poslouchati.“ Když pak druhý přítel jeho naříkaje pronesl slova: „Nevinen jsi, a přece umříti máš!“ odvětil mu: „Bylo-li 125 by ti milejší, abych zemřel, vinou se obtíživ?“ V poslední den života jeho přišla k Sokratovi manželka jeho, nejmladší dítko na rukou nesouc. Plakala usedavě. Sokrates těšil ji mírně, a když odvedena byla, nedal na sobě znáti vnitřního pohnutí, nýbrž pokračoval s učeniky svými v počaté rozmluvě o nesmrtevnosti 130 duše.

Když slunce klonilo se k západu, přinesl sluha číši s jedem připraveným z bolehlavu. Sokrates projeviv, že nepřátelům odpuští, bez odporu vypil jed a pokojně mluvil se slzicími učeniky,

sám vznešenými slovy útěchu jim dávaje. Citě mdlobu smrti, ulehhl, zahalil se v plášt a pravil: „Pozdravím se; obětujte za ¹³⁵ mne obět předepsanou.“ (Uzdravením minil život duševní po smrti.)

Smrt jeho způsobila žalost téměř všeobecnou.

Věky věkům vypravují o ctnostech Sokratových a dávati je budou vždy za příklad pokolením budoucím. ¹⁴⁰

88. Má otčina.

1. Neptej se mne, proč tak vřele k otčině své drahé znám se, a na službu její cele v každou dobu oddávám se.
2. Otčina má rájem je mi, radosti a blaha židlem, Bohem danou jest mi zemí, našich světcův, otcův sídlem.
3. Tady bujněj' zrají klasy, krásněj' růže zakvitají, a slavici svými hlasy líbezněj' klokokotají.
4. Tady stála má kolébka, tu mi otec moudrý kynul, pěstila mne ruka hebká, a já k matince se vinul.
5. Tady, zřím-li širo výkol, vše mi tajnou káče řeči: Bůh že tu mi vytknul úkol na tloze na člověčí.
6. Proto po svůj život vřele k otčině své drahé znám se, proto na službu ji cele z vřele Boží oddávám se.

V. Štulec.

89. Hry olympijské.

V severozápadním cípu peloponneském od moře až k horám vysociny Arkadské rozkládá se krajina pahorkovitá z šíří od západu k východu 74 km a z délky od severu k jihu asi 110 km, jež se nazývala *Elis* čili dle výslovnosti tuzemců Vális, skládajíc se vlastně ze tří částí, jež byly: severní největší *Elis*, střední nejmenší *Pisatis* na pravém břehu řeky Alfeia, a jižní od Alfeia až k Messenii *Trifylia*. ⁵

Podél řeky Alfeia, největší všech řek peloponneských, rozkládala se rovina Olympijská. K východu ohraničuje tuto nevelikou rovinu osamělý pahorek řečený Kronion, za ním pak vyšší ¹⁰

hory Olympos, a za těmi v dálce posněžená trčí temena a strmé skaliny velikánův arkadských; k jihu rozprostírají se hornaté lesiny někdejší Trifylie.

Vrchol Kronion rozkládá se širokými boky po celé délce posvátné Olympie. Svislé stráně jeho pokrývají za našich dob dilem role, kde se pěstuje obili (ječmen), dilem vinnice, dilem trávníky a houštiny rozmanitých keřů, jinde platany a sosny.

V zátiší onoho vrchu a dilem na patě jeho vzniklo v dobách nepamětných, o nichžto jen rozmanité báje elejských kněží se zmiňují, toto posvátné místo slavných poutí obyvatelstva okolního, s chrámem a oltářem obětním, vedle něho od Heraklea na poctu Diovu vzdělaným. Kmenové řečti již za nejstarších dob, o nichž zprávy máme, bohy své ctivali netoliko modlitbami, zpěvy a obětmi, nýbrž i tanci a zápasy, ježto názory jejich o bozích byly takové, že si je představovali podobnými sobě, podoby lidské i povahy, leč mnohonásobně i tělem i duchem dokonalejšími a nesmrtelnými. Mimo to pokládali Řekové vyvýjení a šlechtění těla za povinnost nezbytnou. A proto místa zápasná zhusta bývala vedle svatyní bohův, jsouce jím posvěcena.

Tak i v Olympii s bohoslužbou sloučeny byly hry, jichž se zprvu účastnivalo obyvatelstvo Elidy, pak obec peloponneských a po roku 660. př. Kr. již všech obcí řeckých, potom záhy také všech osad čelnějších, kde které byly v Malé Asii, na Sicilii, v jižní Italii, z Kyreny v Africe a s pobřeží moře Černého.

Původní jednoduché hry ustavičně stávaly se rozmanitějšími a slavnějšími. Rozkošný háj olympijský obehnán čtvercem zdí, naplněným svatyněmi bohův a herouův, pomníky vítězů v zápasech a přehojnými dary, jež tam o závod posílali obce i jednotlivci.

Mimo účel náboženský tato slavnost stala se i mocným pojídlem roztroušených bez počtu téměř po kantonech řeckých obcí samostatných, rozličnými ustavami řízených, mezi sebou řevnivých a se svářicích, budic cit stejnорodé, veliké, spřízněné národnosti a zachovávajíc jej po věky v plné živosti.

Co se týče vniterního vývoje slavnosti, podotkneme toto. Ifitus prý a s ním i Lykurg dávné hry olympijské obnovili r. 776., a jmenovitě Ifitus původcem pokládán byl onoho řádu, vedle něhož slavnost olympijská každého pátého roku konati se měla, a to za prvního úplísku po letním slunovratu (po našem čase od 20. do 25. června). Také ustanovení „božího míru“ podání řecké

jemu přičítá, čehož důkazem Řekům byl i diskos, pocházející právě od Ifita, na němž vryt byl nápis, kterak Eleané boží mír před slavností vyhlašují. Jakmile hlasatelé, z Elidy vyslani do obce řeckých, slavnost ohlašovali a na ni zvali, přestávaly všechny spory a zastavilo se nepřátelství, tak že každý, kdo zápasů chtěl účasten být, aneb jim se dívat, volnost měl po všech krajích řeckých bezpečně cestovati. Ale netolikо hry a nevšední podívaná vábily tam odevšad mnohé hosti, nýbrž také příčiny obchodní, neboť bylo tam hojnou měrou i kupováno i prodáváno. Těž smlouvy mezi obcemi sjednané tam se vyhlašovaly a ve sloupy ruly, a pak i plody duševní od básníků, dějepisců a řečníků se předčítaly, výtvory umělců na odiv se stavěly.

Doba této slavnosti, jež původně také den trvala, časem se rozšířila, ježto také počet her a obřadů se rozminozoval, až na pět, a snad i na šest a sedm dní.

Až do 14. olympiady (724. př. Kr.) byl jen běh ve stadii, východně se prostírajícím, potom dvojběh, zápasíštěm totiž k cili a zpět; po čtyřech letech (720.) běh dlouhý, kdež zápasníku třeba bylo stadium oběhnouti, dle rozličných zpráv bez ustání sem a tam šestkrát, desetkrát, ano i právě dvanáctkrát. Takový zápas nejdělsí mohl ovšem snadno zničiti život ctižádostivého vítěze, jakož se také připomíná, že Sparťan Ladas, skončiv vítězně během dlouhý, mrtev na zemi sklesl. V olympiadě 37. (r. 632.) dovolen byl i běh chlapců, ovšem obmezený, a zápolení. Později, v 65. olympiadě (r. 520.), zaveden byl běh ve zbroji, totiž se štítem, přílbou a holeněmi, potom jen se štítem, a to nejprve jen jednoduchý, pak i dvojitý.

Nejoblíbenější druh zápasů bylo zápolení, jež také nejvíce cviku vyžadovalo. Bylo pak velmi soustavně přestováno s mnohými pravidly o obratech, hmatech a léčkách dovolených i nedovolených. Zavedeno bylo v Olympii r. 708. Touž dobou pak zaveden byl i paterý zápas, jenž záležel v běhu, zápolení, házení diskem, oštěpem a skoku. Běh neměl v paterém boji takového rozměru, jako když se prováděl o sobě. Házení diskem připomíná se již od Homera, kde je diskos kotouč z litého železa. Metání oštěpem přestovalo se v gymnasiích jako cvik vojenský, při zápasech pak metalo se oštěpem buď k cili, nebo na předhazovanou.

Zápas všesilý, záležející v boji přestním a v zápolení sloučeném s ním v jedno, zaveden byl v Olympii po r. 648. (Ol. 33).

Neméně oblibeny byly *dostihy vozné, čtverospřežné*, zavedené
90 r. 680. (Ol. 25.) Původu jsou ovšem staršího, připomínají se už
v Iliadě mezi hrami pohřebními na poctu Patroklovu. Kdo chtěli
dostihové účastní býti, přijízděli na měsíc napřed do Olympie, kdež
jak otěžníci, tak i koně od hellanodikf (soudce) se zkoušeli.
Pro nákladnost mohli totiž nejbohatší statkáři koně k dostihům
95 chovati, a výraz „dům čtverospřež chovající“ byl přislovny o nej-
zámožnějších. Nieméně v Olympii bývalo spřežení hojný počet,
ježto nebylo také třeba, aby se majetník osobně jízdy účastnil,
ač odměna vždy jemu připadla. Že pak i vítězství čtverospřeži
obdržené velmi čestno bylo, svědčí Herodot říka, že Demaratos
100 samojediný ze všech králů spartských takovým vítězstvím ku slávě
vlasti přispěl. Po r. 408. (Ol. 93.) dopouštěl se zápas *dvojspřeži*,
mimo to přijato dvojspřeži mezků, které však po šedesáti leté téměř
době bylo zrušeno.

Předstih na koních dospělých zaveden byl r. 664. (Ol. 33.)
105 a později též na hřibatech.

Zápasy *olympijské* nebyly však Řekům jediné. Byly ještě
pythijské, isthmijské a nemejské.

Pythijské konaly se ku poctě boha Apollona na rovině
Krisajské u Delf každé pětiletí, takže spadaly v 3. rok každé
110 olympiady, a záležely od r. 586. př. Kr. mimo zápasy hudební
i ze všech olympijských. Hudební ovšem, jsouce původní, zůstá-
valy nejdůležitějšími. Vítězové vyznamenáváni bývali věncem
vavřínovým.

Zápasy *isthmijské* konaly se ku ctí *Poseidonově* každého
115 druhého roku ve smrčině Poseidonově u Korintha. Vše se podobalo
při nich pythijským. Historické zřízení jejich spadá v r. 616.
př. Kr. Vítězům podáván věnec miříkový, za dob římských pak
z ratolestí smrčin Poseidónova háje uvíjený.

Zápasy *nemejské* slavily se každého roku ku poctě Diově
120 v údoli nedaleko Nemeje v Argolidě. Počátek jejich spadá
v rok 572. př. Kr. Vše hellenskými staly se teprve 496. a ob-
sahovaly všechny druhy zápasů jak olympijské. Odmléno byl
věnec miříkový.

Olympijské slavnosti zůstávaly ovšem nejslavnější a trvaly
125 až do r. 395. po Kr. Pokolení za pokolením rozmněžovalo poklady

chrámové i hájové po celou dobu i rozkvětu, i za politického živoření pod panstvím římským; neboť cisařové římští, na př. Hadrián a Marcus Aurelius, a mnozí příznivci Olympii krášili, ač slavení bohův a reku řeckých ustoupilo valně bohoslužbě cisařské, poskvrňující minulost Hellady. Za panství byzantského z háje ¹⁸⁰ olympijského stala se opevněná osada, k čemuž užito všechno, čeho možno bylo. To všechno časem a zemětřesením kleslo v opuštěné ssutiny, jež potom obě řeky Alfeios i Kladeos nánosy svými pokrývaly.

Frant. Velišský.

90. Vlastní práce.

1. Nejlépe chutnává jádro,
jež jsme sami vyluštili;
nejvice těšívá zlato
jež jsme sami vydobyli.
2. Nejvice těšívá perla,
již jsme sami vylovili; —
a tak nejvice těší pravda,
již jsme sami objevili.

Boleslav Jablonský.

91. Česká příslovi o domově a o vlasti.

Všude dobré, doma nejlépe. — Lepší doma kraje chleba, než v cizině kráva eelá. — Oteovské země odumří, ale neodcházej. — Kde se kdo zrodí, tam se i hodí. — Kde jest peníz bit, tam nejvice platí. — V cizím kraji i sokola za vránu mají. — Živ buď vlasti, přátelům, vzdají čest tvým popelům. — Kdo ⁵ se za vlastní řeč stydí, hoden potupy všech lidí.

92. Damoklův meč.

Dionysius, král syrakuzský, když jednoho času s Damoklem, pochlebníkem svým, o rozličných věcech rozmlouval a tento jej jako slavného, mocného, bohatého a šťastného pána vysoce vychvaloval a velebil a vždy řeči svou k tomu vedl, jako by předním a nad něho nikdá žádného šťastnějšího a slavnějšího nebylo, ⁵ řekl k němu Dionysius: Cheeš-liž tedy, ó Damokle, pojď vadž sě!

tobě ten život tak velice líbí, sám také pochutnatí sobě v něm a štěstí mého okusit? Když toho Damokles požádal, rozkázal mu ihned král zlatý stál pěknými velmi a nákladně vytkanými ko-
10 berci vystrojiti, zlatými a stříbrnými kofliky ozdobiti, krásným a výborným mládencům před stolem státi a sloužiti mu po všeli, nákladné a stkvostné krmě na stál nositi, vonnými věcmi kaditi a jiné vice. I domníval se Damokles v té stkvostnosti a slávě už opravdu šťastným a blahoslaveným býti; jedl, pil, což mu se
15 vidělo, byl vesel a v té nádhernosti velmi se sobě líbil. Ale v tom, jakž náhodou nahoru k stropu pohleděl, uzřel, an nahý, břitký meč právě nad hlavou jeho koncem dolů visí, na tenké hedvábné nitce, aneb, jakž někteří píší, na koňské vlasině za jilec uvázaný. I ulekl se náramně, a zapomenuv na všecku předešlou slávu a
20 rozkoš, kterouž z toho měl, prosil krále, aby mu od stolu vstati a pryč odjiti dopustil, že už té slávy a štěstí královského dosti má a o ně více nestojí. Král pak odpověděl mu v ten rozum, že z toho snadno i on i jeden každý poznati může, jakou radost králové a správcové mají a jak veseli býti mohou, poněvadž jsou
25 výdycky v ustavičném strachu a na každou chvíli nebezpečenství hrdla obávat se musejí.

Daniel Adam z Veleslavína.

93. Kousek českého ráje.

Šírou, požehnanou rovinou proplétá se mohutné Labe k révoplodnému Mělníku. Přináší lузné pohádky z říše Krakonošovy, vzpomínky na ladná česká města, jichž obraz v hladině jeho se obráží, obrázky z českých rájů, jež po obou březích jeho vyzkouzleny jsou. Jaký to kus české země, českého života, české historie, o nichž vlny řeky té šepotají pověsti rozdivné! Libaly pobřeží Králové Dvora, pozdravily starou věnnou Jaroměř a pevný Josefov, kde v náručí své pojaly družku s temenem krkonošských, Metuji. U starosslavného Hradce Králové slyšely zkazky o královské vдовě Rejčce a uchvátily k další pouti novou družku Orlici, se kterou plynuly utěšeným krajem k Pardubicům, posvěceným památkou apoštolského velepastýře Arnošta, odtud spěchaly k vlastenecké Přelouči, minuly malebný Týnec, pozdravily průmyslový Kolín a starobylý jeho chrám. U staré Libice poslouchaly zvěsti o sv.
10 Vojtěchu, jehož kolébka stála tam, kde čistounká Cidlina v proud
15

Labský se vlévá; s novou družicí tou vlny veletoku českého dál se braly cestou vroubenou košatými stromy ke kolébce velikého krále Jiříka, k Poděbradům, jejichž zámek daleko do širého kraje se bělá, a k Nymburku, jehož šedý chrám o bývalé slávě města toho dumá. Ještě jedna družka milá přidala se ke proudu Labskému, křišťálová Jizera, a sotva vlny její rozhovořily se o tom, co v krajích českých viděly a slyšely, zaslechly na posvátném břehu Staré Boleslavě a lepého Brandýsa nové zvěsti o sv. Václavu a obrazu Matky Boží, k němuž lid český již po devět věků putuje. S družkami plyne mohutné Labe podél Kostelce, a jako by se ani dočekati nemohlo své toužebné Vltavy, dává se na rovině mělnické v náhlý skok.

Než postůj, ty milé naše Labe, chytni ještě jeden obrázek, jenž se v hladině tvé odráží!

Na rameni řeky, jež od hladinu proudu na krátko odbočuje, z přítmí hustého stromoví vypíná se příkré skalisko, korunované starou vážnou baštou. Pod ní bělá se úhledný zámeček, jednou stranou hledě k řece a na druhé obepjat jsa utěšenými sady, před ním rozkládá se rozsáhlý dvůr s hospodářskými staveními. Odtud rozkládá se po levém břehu řeky řada skromných českých chaloupek, z nichž jen několik úhlednějších statků vyniká. Čelem měří všecky k severu, pod zápražími jejich šumí řeka, v níž hejna hus a kachen sobě libuji, vodní ptáci vylétají z vrbin a olšin, a v korunách mohutných lip a habrů na břehu ozývají se zástupové opeřených pěvců. Skromné to chatky vesnické, — a přece by mnohý palác v městě mohl jim záviděti té čisté hladiny bystřé řeky, v níž se shližejí, té bujně zeleni, do níž hledí, toho osvěžujícího vzduchu, jenž tu vane, a těch melodických zpěvů, jež od jara do zimy v korunách stromů se tu rozléhají. Na konci skromné vísny, tam, kde se Labe mírným obloukem k severozápadu obrací, rozkládá se mezi košatými lipami hřbitov, prostřed něho stojí kosteliček, před branou hřbitovní nízká kamenná zvonice a za ní ještě několik chaloupek. Tof kolébka jednoho z nejslavnějších panských rodů českých a hrob největšího dějepisce našeho, otce národa, Palackého — Lobkovice.

V chaloupce narodil se Palacký, jako Jungmann a jiní patriarchové nového našeho života národního, z chaloupek vyvedl s nimi opovrženou popelku, řeč a národnost naši českou. Tam pod touto starou hlídkou zámeckou přemýšlel a pracoval nad hladinou Labe,

55 a když dopracoval, položil ustalou hlavu svou mezi českými chaloupkami, na vesnickém hřbitově lobkovském k včenému odpočinku.

Tam za Neratovici, nedaleko nádraží turnovsko-kralupské dráhy, kyne nám z borového háje kostelíček a svou červenou střechou a věžkou daleko do kraje pohlíží. Jest nám, jako by něco vyprávěti chtěl — a vypravuje pověst starodávnou ze života sv. Vojtěcha. Kdysi se ubíral apoštolskou cestou odtamtud ze Zálabí, dal se na blízkém Štěpánském přivoze u vsi Libiše převézti přes Labe a odpočinul po namáhavém putování na balvaně v háji. Tu však přihnali se za ním zlí převoznici a vesly svými ukrutně jej tloukli. Odtud světec ten zobrazován bývá s veslem. V kostelíčku u Neratovic posud stojí zčernalý ten balvan, na němž sv. Vojtěch odpočíval, a na oltářku spatřuje se sv. biskup ten uprostřed mezi ostatními sv. patrony národa českého. Každým jarem bývá v neděli 65 po svátku sv. Vojtěcha v háji kolem kostelika toho velice živo. Tisicové přicházejí tam z širé roviny Polabské slavit pout sv. Vojtěškou. Lesik hemží se poutníky a ozývá zbožnými písněmi jejich. Pod košatou lipou před chrámečkem stavívá se kazatelnička, s niž zaznívá slovo Boží ku poctě sv. Vojtěcha a ostatních patronů 75 českých, potom konává se ve svatyni slavná mše sv. V týž den slavitvá se též sv. Jirská pout na temeni staroslavného Řípu, jejž odtud jasně viděti. Stojí tam románský, nyní obnovený kostelik sv. Jiří, vystavěný na památku slavného vítězství českého Soběslava I. nad německým Lotharem u Chlumce r. 1126. Čechové zvítězili tehdy 80 pod praporem sv. Vojtěcha, jejž vzavše z kostela vrbčanského v Kouřimsku upevnili na kopí sv. Václava. Dalekohledem snadno lze od Neratovic rozeznati, kterak téměř Řípu oživeno jest davy lidu; — snad tam ti poutníci sv. Jirší na vzájem divají se sem, na poutníky sv. Vojtěšské.

85 Uprostřed mezi kostelem sv. Jiří na Řípě a chrámkem sv. Vojtěcha na Labi, tam, kde Labe s Vltavou se snoubí, věvodí na vysokém ostrohu Mělník, kolébka sv. Ludmily; smělá jeho věž zámecká jako by kynula poutníkům tam i zde a vzkazovala pozdrav a požehnání od matky národa českého, sv. Ludmily. Však ani 90 sv. Václav není odtud daleko; tam na obzoru východním kyne nám Stará Boleslav; obraz matky Boží na vysokém štítě poutnického chrámu leskne se zlatem, a před ním strmí věž kollegiátního kostela, kde sv. Václav mučednickou krev prolit a na čas pochřben byl.

Kousek českého ráje! Tamo Říp se svými dumami o praotci Čechu
a s pomníkem statečnosti našich předků ve věku XII., zde révo-^{95.}
nosný Mělník, osloněný památkou sv. Ludmily a otce vlasti Karla IV.,
tam v pravo nejstarší poutní místo v Čechách, zkropené krví sv.
Václava, zde chrámeček s balvanem sv. Vojtěcha, a za lesíkem
vyčnívá šedá bašta zámku lobkovského. Širokým pruhem vine se
tudy veletok český, Labe. V dálce povznášeji modravá temena ¹⁰⁰
svá vážní velikání Českého středohoří, Koštál, Klepy, Sedlo a nej-
víše z nich poetická Milešovka; zdá se, že zvědavě polížejí sem,
aby se napatřily toho obrazu rajského. A ten skřivánek, jenž se
z háje u kaple sv. Vojtěcha povznesl a nad hlavami poutníků
perutmi v jarním vzduchu třepetá, vzdává Bohu díky za ten obraz, ¹⁰⁵
jejž s hůry vidi, za ten kousek českého ráje.

František Ekert.

94. Vojínovo loučení.

1. Červánek se ukazuje,
brzy rána udeří.
Vzhůru, vzhůru, má matičko,
chystejte mi snídaničko,
vlast mi chystá večeři!
2. Děkuji vám, můj taťčku,
za oteovské starosti;
jestli v bitvě nezahynu,
dočkáte se na svém synu
v krátkém čase radosti.
3. Děkuji vám, má matičko,
za materšské vedení;
jestli se již nenavrátiu
a vám lásky neodplatím,
Pán Bůh vám ji odmění.
4. Již se slunce ukazuje,
brzy rána udeří.
Rychle, rychle, má matičko,
dejte mi své snídaničko,
král můj dá mi večeři.

Boleslav Jablonský.

95. První poslové jara.

Už příroda rukou tvůrčí
kouzlí mladé jaro v svět,
nádherou tajemných skrejší
luhy šatí, strony vejší,
kypří les a zdobí květ.

Modré nebe poutá k zemi
a polibek rtíků jich
sama cítí v řader hloubi,
i to lesní ptactvo smoubí
teplým pásmem oči svých.

A. Heyduk.

Jest počátek měsice března. Neobyčejně tuhé mravy posledních dnův únorových jako by samy byly zlomily sílu loučící se zimy. Teplejší vínek zhoubně působí na příkrov sněhový, pod nímž země tak klidně dřímalá, a uvolňuje ledové pouto řek i potokův. Sychravý vítr prohání se sice ještě časem vrcholky omšených dubův a smutný vyvozuje šepot v zaschlé koruně jejich, ale přece již neodstraší nejodvážnějších poutníků jarních, aby přichodem svým bližícího se jaro nám nezvěstovali. Kraj zaznívá již líbezným zpěvem skřivana, a kolem rozpruděného potoka rej svůj 10 zahájil již konipas, tu ve vodě se brodě, tam s kamene na kámen lehce se přenášeje a švitořivě na vyniklému pařezu píšeň svoji sobě prozpívuje. Zlatohlavý strnad na dobro již opustil nedalekou vesnici a prohlíží sobě opatrně každé křovisko na kraji lesním, neposkytlo-li by mu vhodného útulku a teplé kolébky drobnému 15 potomstvu. Tam opět s nejvyššího vrcholku zaznívá již plný hlahol ďurozdův a odrážeje se několikerou ozvěnou, oživuje celé okolí. Často ovšem pykatí musí odvážní tito zvěstovatelé jara za smělost svoji, ale nikdy ještě nebyli tím polepšeni! Přes sychravé větry a plískanice jarní, puzení jsouce mocí neodolatelnou, opouští 20 většina jich teplejší krajiny, aby vyhlédli sobě útulek pro teplá svá hnizdečka, radují se a pějí, dobře tušice, že příjemnější dnové co nevidět již musí se dostaviti.

A jako na četné pěvec luhův i lesů, podobně působí předtucha bližícího se jara i na nejútlejší zárodek rostlinný, který před 25 nepohodou nehostinné zimy pod chránícím příkrovem skrýval se v líně zemském. Několik teplých paprsků jarního slunce dostačuje, aby probudily jej k novému životu. Jest to útlá sie, ale otužilá

bylinky, která první zahajuje rej. Jako čarovným proutkem vykouzlena byvší, obsazuje krok za krokem půdu sněhového roucha sotva zproštěnou, a než poslední zbytek sněhu zmizí z blízkého ⁸⁰ úvozu, stkví se celý háj i luh tisíci bělostných, skloněných kališků *sněženky* čili *podsněžníku* (*Galanthus nivalis*).

Útlé dva lístečky podpirají nevysoký stvol, který v mládí svém zakončen jest zelenavou, hrdě vztyčenou hlavinkou. Sychravý vítr severní, před nímž vše, co živo, chouli se a krčí, uhání sice ⁸⁵ přes temena jejich a pronikaje útlé údy jejich, doveď i na čas zastaviti je u vývoji, avšak zničiti jich nedovede. A když posléze hustými mraky prodere se teplý paprsek sluneční, trhá se poslední závoj, kterýž útlému kvítečku byl ochranou. Z jemného, blánovitého touče vystupuje na štíhlé stopečce něžný, zvonkovitý ⁴⁰ kvítek; avšak ne jeden, tisíce jich najednou odhalují své sněžné hlavinky i vystavují je tak i teplým polibkům jarního slunce i chladnému dechu ostrého větru severního. Tu v hustém křovi vyřístá jich malá společnost, onde na kraji lesa a na blízké louce rozkvétají počtem nesčetným. Tam, kde nízký mech jest lůžkem ⁴⁵ jejich, stojí na stopečkách krátkých; avšak hrdě do výše vypínají stonky své, kde by hustší podrost odumřelé trávy neb opadále listí bylo jim překážkou.

Prohlédneme-li si pozorně něžný kvítek sněženky, shledáme především na spodním, vejčitém semenníku šest bělostných lupínek ⁵⁰ okvětních. Tři lupinky vniterní jsou menší, na vrcholu vykrojeny a na okraji vnější strany zeleně lemovány. Vniterní strana jejich jest zeleně pruhována a vylučuje z útlých ryh sladké šťávy medové, které vábí k návštěvě rozmanitý hmyz, zejména včelky. Na semenníku spočívá šest volných, stejně dlouhých tyčinek, jichž ⁵⁵ prašníky na konci štěrbinami pyl svůj vypouštějí. Čnělka jest jediná, vláknitá.

Žel, že útlý kvítek sněženky netěší se na dlouho slávě a kráse své. Sněhobilá hlavinka sklání se a vadne záhy účinkem teplejších paprsků slunečních, a pouze zelenavý plod dále se ⁶⁰ vyvíjí blahodárným jich působením, aby odchoval zárodky budoucího pokolení.

Sněženka miluje vlhké háje a luhy, libuje sobě i v nižinách krajů hornatějších. Okoli pražské pohřešuje útlé, sněhobilé poselkyně této; a jsou to zejména krajiny polabské, které pražský trh květinářský zásobují sněženkami.

Obrazotvornost lidská spatřuje v něžném kvítečku tomto symbol nevinnosti a pokory.

V listnatých lesích střední Evropy roste sněžence velmi pří-
70 buzná *bledule jarní* (*Leucoium vernum*), která o něco později rozkvétá a hlavně tím se od sněženky liší, že útlé okvěti její skladá se ze šesti listeků úplně stejných, žlutavobílých a na konec nazelenalých.

F. V. Rosicky.

96. Řím, hlavní město říše.

Zavítal-li cizinec v první polovici 2. století po Kr. do sídla římských císařů, jež se prostíralo z největší části po údolích a návrších na levém břehu Tibery 25 km od moře, uchvacen byl mocným dojmem. Velikolepé budovy veřejné, nádherné paláce 5 soukromé a na pohled nekonečná rozlehlosť města, majícího prý za Vespasiana (r. 72.) asi 6 hodin v objemu, převyšily zajisté všecky jeho představy, které si o něm z doslechu činil. Tak jmenejme na př. popis ze čtvrtého století po Kr. 1790 palácův a 10 46.602 nájemných obydlí, jichž bez pochyby několik připadalo na jeden dóm.

Stanul-li přichází uprostřed velikého náměstí, byl na rozpacích, kam dříve zraky obrátiti. Na západě chrámy Svornosti, Vespašianův a Saturnův, na jihu obrovská bazilika Julia Caesara bezpochyby o dvou poschodích s dvojitým sloupením a chrám 15 Kastorův, na východě svatyně zbožněného Julia — Divi Julii — s řečništěm ozdobeným lodními zobci z bitvy u Actia, k severu basilika Aemiliova se sloupy z fryžského mramoru a radnice Juliova — curia Julia — uzavíraly místo, kde se odehrálo tolik dějů světových. Nad náměstím strnělo staroslověné Capitolium; 20 nejvyšší téměř jeho zdobil chrám „předobrého, přemočeného“ Jova, po opětných požárech od Domitiana r. 82. z nova zasvěcený, se sloupy z pentelského mramoru; tamtéž zdyhal se chrám Jova Hlavnatele z mramorových kvadrův a jiné svatyně. Svatiny protějšího Palatina, kolébky toho hlavního města, věnčily chrámy Jova 25 Statora, Veliké Mateře a Augustův; na výšině pak zbudoval Augustus císařské své sídlo na těch místech, kde rozkládaly se v době republikanské domy velmožův a státníků, jako L. Crassa, Hortensia, Cicerona a jiných. Vedle císařského paláce, Augustovými

nástupei nejednou rozšířeného neb upraveného, zářil proslavený Apollinův chrám, zbudovaný zcela z kvadrů bílého karrarského mramoru a obklopený sloupením ze žlutého numidského mramoru s přemnohými sochami.

Severně od velikého náměstí kupily se velikolepé výtvory císařů. Nejprve náměstí Juliovo v podobě obdélníka a s chrámem Venery, pramateře Juliovu rodů, uprostřed; před chrámem stála kovová socha pověstného válečného oře Caesarova. Náměstí to, k němuž staveniště koupil Caesar za 100 mil. sesterciů (as 10 mil. zl.). nebylo tržištěm, nýbrž sloužilo k zotavení a procházkám. Dále náměstí Augustovo s chrámem Marta Mstitele; v sloupeních kolem postaveny byly od Augusta sochy římských vůdců v triumfálním obleku. Náměstí Nervovo s chrámem Minerviným spojovalo Augustovo s chrámem Míru, v němž chovány byly zlaté poklady z chrámu jeruzalemského. Nade všecky však vynikalo náměstí Trajanovo s basilikou, knihovnou a sloupetem Trajanovým, ohromivší velikolepou a nádhernou výstavností svou císaře Constantia, když užel r. 357. poprvé Řím.

Všecky tyto veřejné budovy byly co do rozsáhlosti téměř ještě překonány stavbami na Martově poli, jehož jedna část po nechána byla gymnastickému cvičení, druhá pak pokryta monumentalními pomníky římského stavitelství. Tři divadla — Pompejovo, Balbovo, Marcellovo — cirkus Flaminiov, sloupořadí Octavie s knihovnou, sloupořadí Filippovo, Saepta Juliova s bohatě zásobenými krámy, thermy Agrippovy, Pantheon, thermy Neronovy a mnoho jiných staveb hlásalo tu pyšně, že dlíme v hlavním městě světové říše. Tak hří Strabon pln obdivu pole Martovo: „Podivuhodna jest rozsáhlost této roviny, jež poskytuje dostatečného místa závodům vozním i ostatním závodům jezdeckým, nevadí množstvu těch, kteří tuží se hrou v mří, obruci nebo v palaestře. Kolem pak postavená umělecká díla, trávník celý rok se zelenající a věnec návrší, která se až k řece táhnou, poskytují pohledu, od něhož těžko jest se odloučit. Blízko pak toho pole jest ještě jiné, a kol do kola množství sloupořadí, háje, tři divadla, amfiteater a nádherné chrámy vedle sebe, tak že ostatní město mohlo by se zdátí přívěskem.“

Než i v jiných částech města dosti bylo monumentalních staveb, třeba nebyly tak blízko sebe nahromaděny jako na místech svrchu uvedených.

Za stavivo na budovy veřejné brán hojně vzácný mramor, a o uměleckém jich vyzdobení pracovalo o závod dláto sochařovo 70 se štětcem malířovým. Stěny, klenutí, stropy a podlahy stkvěly se pestrým leskem mramoru a živými barvami obrazů; sochy buď jednotlivě nebo v skupinách zdobili střechy, štíty, výklenky, mezisloupi a schodiště chrámů, věncily mosty, oblouky i brány a plnily sloupořadí, divadla, basiliky a thermy.

Za veřejnými budovami nezdávaly stavby soukromé. Paláce 75 boháčů, zejména na Caeliu v blízkosti sídla císařova nebo u prostřed rozkošných zahrad na Pinciu a Quirinalu, zřejmě vydávaly svědeckví o nádhernosti a bohatství svých vlastníků. Majice u prostřed obyčejně, někdy i na křídlech jen jediné patro, zabíraly 80 značnou plochu, poněvadž byly v nich prostranné zahrady a parky, lázně, sloupořadí, jezdciště a vodomety. Právě stkyčla se bělavým travertinem, vysoká a prostranná atria spočívala na sloupech z pestrobarevného mramoru, stěny vykládány byly deskami z téhož kamene, jenž v nejrozmanitějších druzích z řeckých, asijských 85 a afrických krajů do Říma byl dovážen, stropy zářily zlatem, a mosaikové podlahy pestřily se umělými figurami. Pokoje uzavíraly koberce a zdobil umělecky zroběný nábytek z drahého materiálu. U prostřed nádvorných sloupořadí zelenaly se keře a skupiny stromů, šuměly vodotrysky, a v mezisloupích stály vzácné sochy ; 90 též skla a zlatého i stříbrného plechu k výzdobě užíváno.

Avšak boháči chtěli i po smrti odpočívat ve stkvostních příbytecích a nepadnouti v zapomenutí; proto zdvihaly se nádherné hrobní stavby buď na letních sídlech nebo před branami při silnicích — zvláště Appiově — hlásajice svými nápisy mimo- 95 jdoucím jména a slavné činy zesnulých.

Ráz římských ulic lišil se ve mnohem vzhledě od ulic moderních měst. Stálým střídáním návrší a údolí nemohly povstatи široké třídy, a to tím méně, že údolí zabrána byla náměstími a veřejnými budovami. Byly tedy římské ulice až na skrovné výjimky 100 úzké, křivolaké a nerovné.

V živějších ulicích tálily se podél domů arkády, v nichž usadil se obchod a průmysl; jinde přistavěny byly krámy, boudy, dílny a krčmy; nahoře pak vyčnívaly balkony a arkýře do ulice, z níž často schody vedly do jednotlivých poschodi činžovních 105 domů, podobajici se žebříkům, jen že přičle zastupovala prkénka. Vším tím zužovaly se ulice římské bez toho nevalně široké.

Zajímavou a leponi okrasou římských ulic byly četné studně s bohatými plastickými výzdobami, postavené zvláště na křižovatkách. Starý Řím opatřen byl vůbec výbornou vodou v také hojnosti, jako málo které město v naší době. Již r. 312. př. Kr.¹¹⁰ zřízen první vodovod — aqua Appia. Voda vedena byla z dálných pohoří buď podzemními troubami a stokami anebo přes vysoké oblouky do města, vlévala se do uměle vyzdobených nádržek, vytryskovala z vysokých vodometů a šuměla v pěkných studních — ve čtvrtém století bylo prý rozličných studní a nádržek po celém městě¹¹⁵ 1352 — osvěžujíc vzduch ve vyprahlých ulicích a činíc pobyt ve veřejných sadech a zahradách milým. Již za Augusta chrlilo 7 velikých vodovodů — ve čtvrtém století 19 — ohromné spousty čerstvé vody, zásobujice hojně soukromé domy a veřejné lázně, jichž počet udává popis ze čtvrtého století na 856¹²⁰ mimo 11 therem. Avšak s jinou ještě zdobou setkal se udivený zrak poutníků v Římě. Ulice a veřejná prostranství, zejména náměstí, Capitolium a loubí na Martově poli, oživovaly zpězové a mramorové sochy císařů, vojevůdců, bohů, heroův a mužů zasloužilých; mimo to měnily od Augusta počinaje tvářnost města¹²⁵ aegyptské obelisky, sfingy, kolosy a čestnic sloupy. Popis ze čtvrtého století jmenuje 22 velikých koňů, 80 zlatých, 74 soch ze slonoviny bohy zobrazujících a 36 mramorových oblouků. Ještě v šestém století po Kr. mohl Cassiodorus tvrditi, že v římských zdech zdá se ještě druhý národ soch bydliti.

Karel Cumpfe.

130

97. Život na ulicích starého Říma.

Řím probouzel se velmi záhy, a v ulicích jeho proudil celý den ohlušující hluk a lomoz. Hned za časného rána rozléhalo se slabikování dětí ze škol, mnohdy dokonce na ulici zřízených, a duněla těžká kladiva pracovníků. Podnikatel stavby žene se s meczky a nosiči, hřidel tálme kámen a břevno, těžké vozy se stavivem haraší po tvrdé půdě, a venkován pobádá liknavého mezka, obtěženého na obou bocích koší s plodinami, k rychlejšímu kroku. Ten vráží loktem, onen tvrdou tyčí; bláto stříká nad kolena, a chodci šlapce se se všech stran na paty a prsty. Kolem vyvolavačů, oznamujících ztrátu nějaké včeli, útek otroka, laciné byty a krámy, kupí se množství zvědayců. Ve vřavu tu mísi se žebrové hlasy

6

10

ztruskotalých, hlasité vyvolávání podomních obchodníků i rozaňačeň potravin a pokřikování otroků, razících cestu nosítkám urozeného velmože nebo vznešené paní.

15 Na náměstích valily se davy lidstva jako vlny rozbouřeného moře. Jedni spěchali k soudnímu řízení, druzí do krámů naplněných nejstkvostnějším zbožím aneb ke stolům penězoměnců; jiní procházeli se ve chladivých sloupořadích, podivujice se výtvorům malířů a sochařů aneb sdělujíce se o nejnovější zprávy a klepy městské. Na poli Martově hrálo mladé mužstvo v míč, běhalo neb jezdilo o závod; jiní chladili se ve svěžích vlnách Tíbera aneb krotili bujně oře, provázeni jsoucí pokřiky a pochvalou divactva. Zejména bylo hlučno a živo po celý den na dobytčím trhu, v nějž vblízku průmyslové ulice z velikého náměstí jakož i stezky a silnice 20 s několika stran. Mnoho vozů a dobytka kupilo se tu ve vše denní hodiny, a v domech náměstí obklíčujících zřízeny byly četné krámy, dílny, hospody, kuchyně, sklady atd. O polednách nastalo 25 poněkud utíšení, ježto bylo zvykem popřát si, zejména v létě, odpočinku.

Karel Cumpse.

98. Pověst o Curtiovi.

Roku 362. před Kristem zemětřesení zachvátilo Řím. Mnoho budov se pobořilo, a protržením kry by zemské zpříšobena jest na foru římském rozsedlina, která podobou propasti otvírala se do hlubiny nesmírné. Z jicnu propasti pak neustále vystupovaly vý- 5 pary dusivé, šířící vůkol zhoubný mor.

Polekaní Římané všemožně snažili se zasypati osudnou roz- sedlinu; ale všecko úsili jejich ukazovalo se býti marným. Proto jali se modlitbami a hojnými obětmi usmířovati bohy rozhněvané, ale nadarmo.

10 Posléze kněží, z vnitřnosti zvírat obětních uznamenavše vůli bohů, věstili lidu již malomyšlenému, že jen tenkráte smířen bude nebes hněv a nešfastná propast se zavře, když přinese Řím za oběť podsvětí, co nejvzácnějšího má na světě. Stane-li se tak, kyne prý Římu budoucí sláva a moc veliká, jinak však že město 15 neujede záhuby a zkázy úplné.

I shledali občané římskí kde jaký klenot a drahý stkyost, přichvátali na forum a ochotně házeli vše do bezedné pukliny. Propast však zála pořád a výpary otravující chrnila jako dotud.

Lid zubožený, žeje obětí marných, spíhal kněžim, že jej oklamali a beznadějnost nabývala vrchu mezi Římany. Již se ²⁰ chystali mnozí odejít z města pomstou bohů zachváceného, když tu na foru se objevil a k propasti přistoupil statný jinoch stavu rytířského, jménem Marcus Curtius. Ten promluvil k Římanům takto: „Neodhazujte nadarmo, přátelé milí, zlata, stříbra a drahého kameni: neboť nedobře vykládáte si radu božskou. Stkvosty ²⁵ lesklé nejsou vlasti naši klenotem nejvzácnějším. Vzácnějším ještě a dražším stkvostem Řím může se honositi: vroucí, obětivou láskou k vlasti, za kterou rádi smrt podstupujeme všickni. A takového klenotu bohové žádají na smířenou. Nuže, já tedy sám ochotně mladý život svůj položím na oltář milé domoviny, aby ³⁰ se zmáhal a kvetl Řím do věků.“

Potom Curtius kněžim posvětit se dal na smrt, aby božstva podsvětím vládnoucí oběť jeho přijala milostivě, a vystrojen jsa vši zbroji a zdobou vsedl na bujněho oře, jejž ku propasti hnal. Když zděšený lekaje se srázu vzpínal se a vzpozel, ale hrdinský ³⁵ jezdec přece ostruhy mu zarazil v boky a vernal jej v rozsedlinu. Máchaje mečem Curtius se loučil s Římem a se světem, pak on i oř zmizeli v bezedné hlubině, která se ihned zavřela před zraky trnoucího lidu.

Jan Havelka.

99. Curtius.

1. Zhasiná slunce, nebe se kali,
uvadá žárem palouk i strom;
všechno se vůkol ve smutek hali;
pod zemi temný rachotí hrom:
létavé ptactvo upadá s výše,
úzkosti mře, co na zemi dýše.
2. Quirina město slavné se děsi,
a bohů sídlo pojímá strach;
země se třese, peklo se běsi,
z bezedna hledá nových si drah:
sloupy se kol a chrámové boři,
záhuba svaté, nesvaté noři.
3. V jekotu, prasku, v dýmu a kouři
uprostřed Říma trhá se zem,
šklebí se propast, a ton se bouři
nahoru zkáza u vzteku zlém.
Za plamem plamen k nebesům šlechá,
ohňovým vedrem moři a žehá.

4. Morovou parou propast ta zeje,
daleko metá skály a pýř,
veškerou město pohltit spěje,
rozvívá jícen šíře a šíř.
Čeho se koli vztek jeho chopí,
v záhubu klesá, v bezdnu se topí.
5. Římský lid spěchá smířiti bohy,
do chrámu běží úzkostí hnán.
Quirinu v obět nese dar mnohý;
neboť on města stavitel, pán,
a ke všem dobrým bohům se schází,
by Řím i tenkrát zbavili zkázy.
6. Sibylly samé, věštkyně slavné,
kněží se římští otazují,
v třídenní prosbě dlí neunavné
a tento odvět ohlašují:
„Jen Říma poklad nejvýbornější
hrozný hněv bohů poukonejší.“
7. Konsul hned znaky ve propast vrhá,
ženy se vzdávají klenotů svých,
kořisti vojn se stěny trhá,
neželi věnců vavřínových,
a čeho každý nejvíce si váží,
ochotně v jícen ohnivý sráží.
8. Než propast parou morovou zeje,
daleko metá skály a pýř,
veškerou město pohltit spěje,
rozvívá jícen šíře a šíř.
Čeho se koli vztek jeho chopí,
v záhubu klesá, v bezdnu se topí.
9. A všude strach a bázeň se hostí:
„Bohové sami nepřejí nám!
Či kdó nás Styga černého sprostí,
kdy bohů hlas už zvěstuje klam?!
Po přízni dobrých bohův, ach, veta,
a naše země hněvem jich kleta.“ —
10. Už myslí všech se zoufalost jímá,
v divokém hluku z města se trou.
Reptání proti Quirinu hřímá,
že chce už obec vyhubit svou.
Aj hle, tu jezdce viděti v skoře;
k propasti směle pobádá oře.

11. Curtia vizte přeudatného! —
Kam jej to nese smělý ten eval?
Ó reku, važ si života svého,
nedoješ zdaru, nezískáš chval;
neb proti bohů všemocné paži
smrteňník darmo vzpírat se snaží!
12. Však vítěz stane u plamů divých
a k lidu vážně promlouvá tak:
„Nemůže smířit hněv bohů živých
nižádné mocí velebný znak,
ani to zlato, ni šperky stkvostné,
nestačí stlumit plameny zlostné!“
13. „Quirin jen s láskou na toho hledí,
který tak miluje otčinu svou,
že z lásky svaté krev za ni cedi
a za své bratry na smrt jde zlou.
Věřte, že ten i v nehodě zdejší
jest Ríma poklad nejvýbornější.“
14. Zvolav tak směle Orku se oddá,
jak by se v slávě k vítězství hnál,
zpurného oře k propasti bodá,
vrhá se v dýmě, plameně val:
za ním se pýř a kamení hrne,
i žasne lid a podivem trne.
15. A hle, ta propast kterak se celi!
Zavřena tůně moru a par.
Říman se plesn oddati směli,
děkuje bohům za zhoubu zmar;
ale památka hrdiny etného
nevysla nikdy z paměti jeho.

Simeon K. Macháček.

100. Pěstování rýže v Žaponsku.

Koncem dubna hospodář vyhlédne si neveliký kus svého pole, aby je zvlášní motýkou zkopal a pro rýžovou setbu připravil. Hnojiva se nešetří. Když je poličko využenou vrstvou ornice na všech stranách ovroubeno, zavodní se. Voda stojí na poli asi 6 cm vysoko. Teď ujímá se zasevač své práce a rozsévá nejlepší 5 simě do bažiny. Rýžová zrnka, která se před zaséváním několik

dní ve vodě máčela, rychle padají na bahnité dno a za 4—5 dní kličí.

Voda, jež tak dobře chrání osení od ptactva, brzy se vy-
paří nebo vsákne do půdy, a třeba ji novým přítokem nahrazovat. To děje se obyčejně na noc, aby se osení chránilo od chladu. Za dne ponechává se pole, vody zbavené, působení zářevu slunečního.

Za 30—45 dní vyroste rýže tak hustě a vysoko, že se již může presazovat. Pole byla již pro sazeničky dávno připravována, zavodněna a ornice jejich jako hustá kaše nohamu hnětena. Do té práce dává se celá rodina hospodářova, a do bažiny vcházejí muži, ženy i děti, brouzdajíce se v bahně na boso skoro až po kolena. Nemluvně připevňuje si laskavá máti buď na záda, nebo ukládá je na chvili do koše jako do hnizda. Šlapáním, rozrýváním neb i ploužením bažiny snaží se všichni připravit mladým rostlinkám půdu, jak těsto vylučenou. Jen zde onde lze spatřiti, že žaponský zdělavatel rýžoviště zapřahuje si do pluhu vola, aby si práci usnadnil. Jini zatím snášejí na pole hnůj, aby mohl býti zároveň s bahnem ve stejnou smíšeninu rozdělán.

Voda, k zavodňování rýžoviště potřebná, rozvádí se po polích buď z potoků, řek a průplavů čerpacími koly, k tomu účelu již za dávných dob v Žaponsku zařizovanými, nebo poušti se na pole z mohutných vodojemů, do nichž voda sbíhá se za hojných dešťů nebo za doby, kdy řeky oplývají bohatstvím vody.

Přebytečná voda stéká průlomem hrázi jednoho rýžoviště do druhého, z toho pak do ostatních, niž a níže položených a obrovské schodiště a terasy vytvořujících. Ve zminěných 30—45 dnech, od zasetí počítajíc, uchystány jsou mladé rostlinky k vysázení. Sazeničky ty mají ve výši asi 20 cm. Po vytrhání z podajného bahniska svazují se do malých otýpek, že je lze rukou ještě obejmouti.

S několika takovými otýpkami pod pažemi hospodář vcházi na pole, v močál proměněné, a vysazuje sazeničky v trsech, každý trs o 4—6 sazenicích. Vzdálenost mezi trsy jest asi 25 cm.

Hejna bělostných volavek a jeřábů, v nichž Žaponci spatřují symbol svého štěsti, jsou zdělavateli rýžoviště věrnými průvodčími a milými druhy, jako našim oráčkům špačkové, vrány a třasořitky.

Tím ovšem není všecka práce na rýžovišti ukončena. Plní a zavodňování nebere konec,

Rýže buji od svého zasetí již asi pět měsíců. V měsíci září ⁴⁵ spatříme pak ji teprve v květu a o měsíc později, tak asi koncem října nebo listopadu, můžeme viděti rýžové žně.

Krátka srp, jímž Žaponec rýži požne, zakončí namáhavou práci polní, plnou odměny a radování. Snopečky vysušují se buď na tyčích bambusových, nebo vyvěšují se na blízké stromoví. ⁵⁰

Kam jen okem dohlédneme, všudy spočíváme zrakem na polích, s nichž hospodáři odnášeji třodu na vlastních bedrách. Jen zřídka kdy spatříme koníka nebo vola, jehož užívá se jako soumara. Polní práce žaponského hospodáře vyžaduje mnoho tělesného namáhání a provádí se tak, jako bývalo za dávných ⁵⁵ časů. Hospodářských strojů, zdokonalených novými vynálezy, Žaponci posud nepoznali. že by se třoda mohla svážeti s polí na voze, na to žaponský rolník ani nepomyslí. Žaponec chápe se raději bambusové tyče, kladě ji přes ramena a odnáší na obou jejich konečích všecka břemena. ⁶⁰

Jos. Kořenský.

101. Meč a pluh.

1. Starý rytíř, blízek smrti,
syny k sobě zavolal,
by požehnal hlavy jejich,
rodné statky své jim dal.
2. „Drahé děti, brzy k sobě
povolá mne mocný Bůh.
Hle, tam vizte dědictví své:
ostrý meč a klidný pluh!“
3. „Tobě, synu starší, statný,
meč ten budíž údělem;
vládní hradem, chrabrosti pak
zůstaň věrným přítelem.“
4. „A ty, synu mladší, tichý,
vezmi v podíl tento pluh;
tam v údolí, v polích, chýšich
žehnej tobě dobrý Bůh!“
5. Starý otec zemřel klidně,
a již vložen v země klín,
k dědictví se svému vrátil
s celým srdcem každý syn.
6. Na hradě tam starší vládne,
již zní kolem chvalná řeč,
nad něho že reka není,
ni nad jeho ostrý meč.
7. V pokoji zas a v tichosti
v krásném, vonném údolí
bratr mladší s vesničany
v tiché práci zápolí.
8. Čí však práce z obou bratří
přetrvala dlouhý věk?
kterou bratr pluhem konal,
či vítězem zůstal, rek? — —

9. Viz ty šedé zříceniny,
tam dřív moený sídlo pán,
meč tam kdesi v sklepě leží
tupý a rzi rozevrán.
10. Avšak hleď tam do ūdoli,
jak se v slunka září stky,
jak se v šíř a délku vlní
zlatých klasů bohatství.
11. Tiché, zbožné, svaté práci
žehnal hojně dobrý Bůh; —
posud tam se v pilné ruce
leskne starý, klidný pluh.

Ant. Kosina.

102. Kopřivy.

Když Pán Ježíš chodil se sv. Petrem světem, otázal se člověka, který ležel na drnu pod košatou lípou u cesty, кудy se jde do města. U lípy dělila se cesta; Pán Ježíš a sv. Petr nevěděli, mají-li se dát na pravo či na levo.

- 5 Ale člověk, který na drnu ležel, byl takový lenoch, že lenosti ani promluvit ani hnouti se nechtěl. Vyslechniv otázku nevstal, aby slušně odpověděl a ukázal zdvořile rukou, kudy poutníkům jít jest k městu, ale zdvihl nedbale nohu, ukázal jí na pravo a zabručel: „Tudy tam!“
- 10 Pán Ježíš se lenochovi usmál a pohlédl na sv. Petra, jako by chtěl zvěděti, co smýšlí o tom člověku. Sv. Petr byl všecek rozzloben, tváře jeho byly zarudlé, očima jiskřil i zdvihl pohružlivě pravou ruku.
- Pán Ježíš věděl, že se sv. Petr hněvá, i promluvil k němu: „Petře, proč se zlobíš?“
- 15 Petr odpověděl: „Mistře, kdo by se nezlobil, vída mladého člověka za živa hniti leností! Prosím Tebe, mistře, uzdrav toho lenocha, aby neshmil doceela.“
- Pán Ježíš sv. Petru dobře porozuměl. Usmál se a pravil:
- „Kdekoliv tento lenoch lehně na zemí, necht pod ním vyrostou ihned kopřivy a žahavky.“

Jakmile Pán Ježíš slova ta dořekl, lenoch vykřikl a vyskočil i pospíchal uděšen odtud. Teprve, když se vzdálil od lípy, podíval se na tělo, co jej tak páli. Viděl, že má na rukou i nohou plno červených puchýřů.

- 20 Od té doby nemohl nikde na zemi ulehknouti.
- Tak byly prý stvořeny kopřivy a žahavky, aby se jimi vyléčila zlá a hříšná lenost člověka, i aby jiní lidé pamatovali, že Pán Ježíš nenávidí lenosti, která jest polštářem d'áblovým čili pramenem zla, a že lenoch lenosti se tresce a své tělo hubí.

Jan Hrdý.

103. Junius Brutus soudí syny své.

Roku 509. před narozením Páně vypuzena jest z Říma královská rodina Tarquinioveč, poněvadž poslední král z rodiny té, Tarquinius Superbus, a ne méně jeho synové lid na sebe byli popudili nezákonnémi útiský a ukrutnosti nesnesitelnou.

Při této přiležitosti Junius Brutus a Tarquinius Collatinus ⁵ zvláště se vyznamenali jakožto horliví obhájcové zákonů a volnosti římské. Proto národ oba muže proslavené zvolil prvními konsuly, kterížto odtud, jsouee vždy na rok voleni, v čele byli státu v republiku přetvořeného.

Ale Tarquinius Superbus nijak nemohl oželeti ztraceného ¹⁰ trůnu a všelikými cestami domáhal se návratu do Říma. Nejdříve skrže posly, kteří na oko se senátem jednali o vydání rodinných statků tarquiniovských, způsobil spiknutí mezi mladými patricii, kterým se stýskalo po nádheře a radovánkách královského dvoru. Účelem spiknutí bylo, násilně podvrátiti republiku sotva založenou ¹⁵ a nazpět uvést Tarquinia Superba do města.

Než tíkldy jsou vyzrazeny a spiklenci zjimáni, mezi nimž byli též dva synové Brutovi, Titus a Tiberius. Ještě téhož dne, kdy zrádné pikle byly odhaleny, svolán jest římský lid na sněm a provinilci předvedeni před soudnou stolicí konsulů, jímž v prvních ²⁰ dobách republiky příslušela téměř všecka moc soudcovská.

Mrvé ticho nastalo ve shromáždění jindy tak hlúčném; nebo lid všechn hluboce dojat byl zármutkem, vida mezi mladými strýci zradily pokrevní příbuzné toho muže, jenž nejvíce zásluh si byl získal o volnost lidu dříve ujařmeného. A podobně obžalovaní ²⁵ spiklenci netroufali si pronéstí slova na obranu, a klopice oči uslzené, mlčeli; vždyť přiliš zjevné bylo jejich provinění.

I povstal konsul Brutus, a obrátv se ke spoutaným synům svým, pravil: „Tite a Tiberie, rekte, čím se očistiti můžete ze zločinu, jímž tuto před soudem jste obžalováni?“ ³⁰

Oba synové, ani slova neodvětvše, mlčeli.

A opět otec tázal se synů, čím se jim lze ospravedlniti; než Titus a Tiberius mlčeli opět.

Když pak i po třetí na vyzvání otcovo Titus a Tiberius odpovídali tolíko slzami, umlknuł Brutus na chvíli. Lid vůkol trnul ³⁵ pohnutím.

Posléze vstal Brutus a pevným hlasem velel: „Vám, liktorové, odevzdávám zločince tyto. Vykonejte na nich, eož jest podle zákona!“

40 Tu mezi lidem shromážděným ozval se šumot odporu, a slyšány jsou přídušené prosby za slitovaní. Ale Brutus potvrdil rozsudek svůj slovy: „Spravedlnost staniž se, i kdyby zhynouti měl všecek svět!“

Liktorové pozdvihli sekery, a klidným zrakem díval se Brutus, 45 kterak za všeobecného nářku na zemi klesly krvavé hlavy synů jeho Tita a Tiberia. Byla to největší oběť, již kdy Říman který přinesl zákonu a své vlasti.

Učiniv zadost povinnosti soudcovské, Brutus odevzdal další řízení druhu svému v úřadě konsulském, Tarquiniu Collatinovi, 50 a uchýlil se do příbytku svého. Tam, zmožen jsa bolem nevýslovným, na podlahu zavrávoral, a hořké slzy prolévaje oplakával nešťastných synů svých — otec osamělý.

Takové soudce měl národ římský!

Jan Havelka.

104. Jaro se bliží.

I.

1. Včérku libý dech
poupata na stomech
vylíbal, probudil
chudobky v úkrytu;
jásavé, zářivé
slunečko s blankytu
zase již vesele shliží, —
jaro se bliží!

2. Skřívánek nad polem
v modravý horstva lem
vyletěl, zapívával
a v horskou dědinu
přináší z daleka
radostnou novinu:
„Nebesa k zemi se niží,“ —
jaro se bliží!

3. V teplounký, zářný den
na nivy, louky ven,
jak v úle davy včel,
rojí se dětičky,
a s nimi čílý kmet —
šedičký, běličký,
v života ráj se pohříží; —
jaro se bliží!

Vojtěch Pakosta.

II.

1. Jde jaro a v mysli probírá,
jakých má barev a zvuků:
co vidět, to v květ se rozvírá,
vše hovoří v skřívaném tluku.
2. Jde jaro a v mysli zpomíná,
jakých má přátel a děti:
kde pole, tam nová rodina,
a mládátek na každé sněti.
3. Jde jaro a v mysli zpomíná,
jakých má domovř, bytř:
co srdeč, tam domov počiná
a pne se až do nebes krytu.

Vítězslav Hálek.

105. Menenius Agrippa.

Pozdvihla se v Římě obec proti páni radním, protože se obec domnívala, kterak je páni a bohatí příliš ztěžují a sužují. A protož nemohouce toho déle snášeti, vytáhli ven z města u velikém množství a položili se na jednom vrchu, kterýž Svatou horou nazvali, vzali své zbroje s sebou i jiné potřeby, nejinak než jako by chtěli polem ležeti a s nepřáteli se potýkat. I byl k nim od pánu k jednání míru a pokoje vyslán nějaký Menenius Agrippa. Ten zase obecný lid velmi krátkou, ale rozumnou řečí spokojil a k tomu, že se k obydlím svým do města navrátili, přivedl. Některého času prý údové lidského těla v nevoli byli a nesrovnávali se za jedno, ale hněvajice se na žaludek, že by on sám uprostřed těla nic nedělal, než jejich prací, péčí a posluhováním živ jsa rozkoše své plodil, spikli se a snesli na tom a tak mezi sebou zavřeli, aby mu odtud dále ničeho k živnosti jeho nedodávali a jemu ku pohodlí v ničem nepracovali. A proto poručili rukám, aby pokrmu k ústám nedonášely, ústám, aby dodaného nepřijímal, zubům, aby přijatého nežvýkaly. Ale v tom hněvu, chtějice zkrotiti žaludek, sami spolu jini údové a tak i všecko tělo churavěti a hubeněti počalo. I poznavše z toho, že by tou měrou všichni zahynouti musili, a že i žaludek velice posluhuje lidskému tělu a neméně krmí a žív jiné tedy než sebe, když na všecky strany dodává požitečného pokrmu a dobré krve, již se člověk síli a živ jest, smířili se s ním a dodávali mu zase potřeb k živnosti, a od té chvíle jsou zase v přátelství a svornosti, tak že, otážeš-li se nyní ucha, co dělá oko, odpoví: „Mně vidí,“ a oko dí o uchu: „Mně slyší,“ a ta obě o rukou odpovědi: „Nám pracují,“ jako i ruce o uších a očech:

„Nám slyší a vidí,“ a o nohou: „Nám chodí,“ a všickni spolu údové o žaludku: „Nám jí a pije, nám živ jest a nám pokrmu zažívá.“ Slovem, všichni údové ve zdravém těle svorni jsou, radují se spolu a v čas neduhu trpí spolu. Ze kteréhožto předloženého podobenství lid obecný porozuměv, že jest nedobře učinil, snesl se přátelsky s pány o všecko a domů se vrátil.

Daniel Adam z Veleslavína.

106. M á j.

1.	Sliéný máj
v luh i háj
život leje;
vše se hýbá, vše se směje,
všude rozkoš, všude ráj!	3.	Včelev roj
letě v boj
plesně bzučí,
tu brav skáče, tam skot bučí,
pastýř zkouší zvučný stroj.
2.	Doliny,
roviny
kryje kvítí;
na ně zlaté slunce svítí
s jasnomodré výšiny.	4.	Kamkoli
po poli
oko točím,
veselost a plesy zočím,
život vidím na roli.
5.	Ptáčkové
hlásky své
vydávají;
potáčkové klokotají
s nimi písňe májové.		

Boleslav Jablonský.

107. Sady.

Vyjdeme-li si na procházku do polí, vidíme mnoho rozmanitých věcí, na něž oko naše hledí se zalíbením. Tu vedle cesty stojí košatý strom, v jehož stinu příjemný chládek pozývá na posezenou; tam vine se lučinami stříbrný potůček a napájí svou vlahou pestré kvítky, které vyrůstají po jeho břehu. Klidně plyne vlnka za vlnkou; avšak tu konec lučiny, a skála vypíná se, jakoby chtěla brániti potůčku, aby netekl dále; ale potůček nedá se odstrašiti, odvážlivě vrhá se se skály, voda jeho rozstříkuje se na tisice krůpějí, a milý potůček tak zahyne. Jděme polem a obejděme skálu.
Ejhle, tu sváj k svému! Všecky ty kapky spojily se v jednom jezérku ovroubeném křovinami, a hned za nimi již počíná se tmavý

les. Jak je tu živo u vody na lučinách a v křovinách, jak mrtvo v hlubokém lese!

To všecko a ještě mnohem více můžeme spatřiti na své procházce, ale tu jesti nám častokrát daleko se vzdáliti od domova 15 a cestovati mnoho dní; neboť nejsou všude ty krásné věci tak pospolu, a mnichy má na blízku svého domova samá pole a nespatřuje daleko široko ni stromečku.

Člověk má však zalíbení v Boží přírodě a proto zakládá jak moha sady a zahrady; kdo jest bohat, čini to sám, v městech čini 20 to obec, aby se lidé měli kde procházeti v zeleni na čerstvém vzduchu.

Zahrady jsou rozdílné, malé i velké. V jedněch sazí se zelenina pro kuchyni, a ty se jmenují *zelnice*; v jiných stojí řadami štěpné stromy, které rodí ovoce, a jen zde onde jest viděti nějakou květinu, a takové sady neb zahrady služí *štěpnice*; v jiných zase pěstují se květiny pro ozdobu, a těm říkáme *květnice*. Kde se chovají stromy pro užitek a zároveň rozličné květiny, to jsou *zahrady* v pravém slova smyslu; a jsou-li v nich rostliny jen pro rozmanitost a pro použení v bylinářství, nazývají se *zahradami botanickými*. 30

Rozsáhlé sady zřízené pro pouhou kratoehvili mají název *parků* anebo služí *sady* vůbec.

V takových sadech bývají cesty pískem vysypány, aleje, stromy a keře v rozmanitém skupení, zelené pažity a záhonky květin, často též uměle nastavené skály, vyzděné jeskyně a rozkošné 35 besídky. Potok šumivá dolinou, čině zde onde vodopády a rybníky, a jinde zase vystříkuje vzhůru moený proud krásným vodotryskem.

Bývají takové rozkošné sady u zámků, venkovských sídel šlechty a bohatých lidí, kteří však jiným obyvatelstvem přístupu nezabráňují, vystříhají-li se všeliké škody v sadech. 40

Nahledueme na chvíliku v takový park. V pravo stojí silný strom mezi nižším křovím, a že jest už na podzim, je listí nazloutlé; v levo vyniká ze křovin zelená střecha úhledné besídky. Cesta, po které přichází hoch s kropáčem v ruce, vede k rybníku. Z těch dvou mužů, kteří v popředí pracují, jest jeden zahradník 45 a druhý pomahač; tento vyházel jámu, do nížto zasazuje zahradník strom, a čeká, o rýč jsa podepřen, aby mohl dobré země na kořeny naházeti a jámu zase zasypati, až strom bude zasazen; zatím přijde chlapec s vodou, aby se mohl nově zasazený strom dostatečně zaliti. Ujme-li se, výpuči z něho listů. Je to jenom, jak 50

se říká, strom Iesu, nikoli ovoceň; ovoceň stromy přesazují se později, když už skoro všecko listí se stromův a keřův opadalo.

Na zemi jest ještě viděti hrábě, kterými se cesty upravují a záhon zarovnává, a bývají u zahradníků železné.

Pavel Jehlička.

108. Šarady.

1.

Kolem slunce *jedna, dvě* se točí,
třetí, vzbuzenou se člověk rozdivočí,
celek kvítek, zábava tvých očí.

2.

První, jiné jméno maje,
dříve v širém poli zraje;
potom prošed mnohé ruce
často v lidském mozku hraje.
Z druhé mistrovými prsty
mnohé vyšly stvůry čisté;
kam jen sáhneš na se koli,
druhé dotkneš se zajisté.
K snadnějšímu uhodnutí
hadaci tu budíž díno,
že se *celkem* honosívá
hruška, cukr, med a víno.

3.

Kvítek jsem á z jara oko tvé bavím;
utni popředu *dvě* písmena,
již jsou rybou proti proudu se staví.
Zas dvě utni; tu leejaký necena,
chudas mnohý si mě osvojuje
a na délku ještě natahuje.

Fr. Lad. Čelakovský.

109. O palmách.

Palmы jsou pravou ozdobou a na mnoze i nejdůležitějšími rostlinami krajin tropických. Ve veliké čeleďi jejich zahrnutý jsou rostliny často stromovité, jinde opět zeela zvláštním zevnějškem se honosici. Největší část palem stromovitých dorůstá výše 9—25 m, majíc roky čili kmen v průměru 30—60 cm silný; avšak palmy 5 datlové bývají zvýši až 47 m, a jihoamerická voskoveň (*ceroxylon*) až 56 m. Od těchto majestátních zjevů je velká řada přechodná až ku tvarům, jichž kmen je skoro podzemní, nebo sotva zvýši 10 1—2 m, jak u žumary (*chamærops*). Podobou svou spíše trávy připomíná rotan (*calamus*), jehož 90—150 m dlouhé a sotva 25 mm silné, rákosu podobné a větevnaté kmeny kolem jiných stromů se oplétají. Listy palem jsou dlouhé, vějířovité nebo zpeřené, obyčejně velmi veliké, mohutným řapíkem opatřené a objímají kmen kol do kola, tvořice na něm ozdobně rozloženou korunu.

Mnohem skromnější jsou jejich květy, a to buď jednodomé, 15 jak u sagovníku (*sagus*) nebo palmy kokosové (*cocos*), nebo dvoudomé, jak u palmy datlové (*phœnix*), lontaru (*borassus*) a j., nebo posléz obojaké, jak u sarybu (*corypha*), probitce (*iubæa*) a jiných.

Plody jsou bobulovité nebo ořechovité; tyto obsahují často 20 před uzráním jádro mlékovité, jež později tvrdne a olejovatí.

Nyní známo jest celkem asi 1000 druhů palem, které kromě 40 druhů vesměs rostou v pásmu tropickém. V Evropě roste divoce jen žumara (*chamærops humilis*); ale daří se tu dosti dobře i palmě datlové (*phœnix dactylifera* L.), již r. 756. po Kr. poprvé 25 vsadil u Cordovy kalif Abd-ur-rahman I., a která ještě v jižním Španělsku při 39°44' sev. šířky ovoce rodí (je tam 35.000 stromův ovoce rodících). Saraceni přinesli ji do Sicilie a Calabrie. V Italií je největší háj palmy datlové u Bordighery mezi Janovem a Nizzou, odkudž dovážejí se palmy datlové o velikonocích do Říma. — 30 Palma datlová jest rázovou palmou netropických krajin afrických a asijských. Afrika i Austrálie jsou palmami chudy; největší počet druhů vykazuje Amerika.

Palmy rostou zřídka hojnějším počtem pospolu, obyčejně 35 jen jednotlivě, nebo vévodí v malých skupeninách nízké vegetaci rovin, břehů říčných a pobřeží, nebo ztrácejí se v lesích ve směsi jiných stromův. Nejvíce jich roste v rovině při průměrné roční

teplotě 22 — 24° R. Však na Andech daří se některé druhy, zejména ceroxylon, ve výši 1900—2000 m nad hladinou mořskou, 40 kde roční průměrná teplota není vyšší + 11° R., a kde teplomér v noci i na + 5 neb 6° R. klesá.

Jako rostliny užitečné palmy zaujímají v krajích tropických místo první, poskytujíce obyvatelstvu chleba, vína, oleje, dříví a j.

Stromovité druhy obsahují často živou škrobovinu, zvanou 45 sago; mladé vějíře a pupeny jsou chutnou zeleninou čili palmovým zelím. Jádra zprvu tekutá dávají chutné mléko (kokosové), a když později ztvrdnou, připravuje se z nich palmové máslo neboli olej. U mnohých vytéká z kmene cukernatá šťáva, z níž se vyrábí palmový cukr, nebo dobývá kvašením víno.

50 Z vláken řapíkových pletou se rozmanité tkaniny; dříví slouží za stavivo, čepeli listovými pokrývají se střechy; skořápek ovoce užívá se za nádoby aneb na výrobky soustružnické.

Však nejen obyvatelé tropiců těší se darům, jichž čeleď palem hojnou měrou poskytuje, nýbrž přiváží se obchodem i k nám 55 ovoce i dříví palmové a jiné užitečné výtěžky takové.

Tak datle, jež samy o sobě, čerstvé i sušené, nebo s ječnou moukou ohněnou jako „chléb pouště“ jsou nejdůležitější potravou člověku a velbloudů v subtropické Africe a Asii, využázejí se do ostatních zemí v ohromném množství.

60 Plody kokosové, jež jsou v původní vlasti důležitou potravou, mají pro trh evropský význam jen svým tukem a svou vlákninou, ze které se vyrábějí trvallivé tkaniny, zejména drahé koberec. Ořechů kokosových přiváží se veliká síla do Evropy. Jen z Pa-peete, hlavního města na Tahiti, vývezlo se jich r. 1879. za 65 168.000 zl., z ostrovů Vítějských r. 1879. za 1.466.000 zl. Ceylon posílá ročně do Evropy 4 miliony, Nikobary 2·5 milionů a brasilijská provincie Bahia 2 miliony kokosových ořechův.

Plody olejnice (*elaeis guineensis* L.), která se pěstuje v Nové Guinei, Brasilii a v severní části Jižní Ameriky, jsou nyní důležitý 70 pro výrobu palmového tuku, jenž poslední dobou jako olej jídelní veliké obliby dochází.

Neméně důležitým předmětem obchodu je sago, škrob, jenž se dobývá ze dřeně kmenové všelijakých palem, rostoucích hlavně v Indii, na ostrovech Sundských a Filipských.

110. Topole.

1. Jak rád mám topole! Cos výš a výš je láká
nad hroudu, v které tkví, nad země rmut a prach
blíž k slunci, ků hyždám, v říš vichřice i ptáka,
do bílých oblaků, v červánků žhouci nach.
2. Mám rád je u cesty, jež běží rovna stolu,
co padá přes ni stín těch dlouhých alejí,
jak stříbrem polival by kdos je shora dolů,
když větry letí kol a list jim rozehvěji.
3. Však ještě raději, když naší visky střeží,
jak obr nepohnut by nad ní hlídkou stál,
nad nízkou chatrčí i nad kostelní věží,
a přímý, vysoký se díval v modrou dál.
4. Je léto a je žár, tam dole všecko zprahlé,
jak v kapkách žhavý kov by padal od nebes,
pak z dálky zahřímá a tmí a tmí se náhle...
Pod štíhlým topolem se bělá klidná ves.
5. Snad ví, že hlídá jí, ta malá každá chýže,
že ti, kdo pod ním tu, jsou dobře ukryti,
a než by pustil děs a zlobu nebes níže,
že raděj padne sám a blesky zachytí!

Ant. Klášterský.

111. L. Quinctius Cincinnatus.

V horním úvodi řeky Anienai za oré doby, když Římané zakládali panství své v Latii, obýval bojovný národ Aequů, jenž po delší dobu byl velmi nebezpečným nepřítelem vzmáhající se moci římské.

Léta 458. před Kr. Aequové zvolili sobě Graccha Cloelia ⁵ vůdcem a neopověděvše ani války Římanům, vtrhli v území jejich a poplenivše je položili se táborem na hoře Algidu, asi 22 km od Říma vzdálené. Římané vypravili do táboru jejich poselstvo, žádat náhrady za učiněné škody; ale vůdce Aequů dal jim v odpověď, aby vzkaz senátu římského vyřídili onomu dubu, — stál ⁶¹ totiž podle stanu jeho vysoký dub, — on sám že má nyní jiné starosti. Po návratu poslů do Říma senát ihned dal jednomu z konsulů, L. Minuciovi, rozkaz, aby se vypravil s vojskem na zpupného nepřitele. Konsul však, potkat se polem s nepřítelem

15 a přemožen byv od něho, ustoupil do táboru, kterého pak Aequové
jali se kolkolem ohrazovati násphem, aby nepřítel nemohl vy-
váznouti z rukou jejich. Než ještě nássep kolem táboru byl do-
konán, podařilo se pěti jezdecům uprchnouti do Říma, kdež zpravili
senát o nechodě, jež zastihla konsula a vojsko jeho. Jako jindy
20 za dob nebezpečných, tak i tehdy jmenoval konsul, té doby
Nautius, jednoho věhlasem vynikajicího muže diktátorem. Tenkráte
to byl L. Quinctius Cincinnatus, jenž došel této nejvyšší hodnosti
v Římě.

Cincinnatus, ač rodu patricijského, byl tehda tak zchudlý,
25 že neměl než tolíko chaloupku a čtyři jitry role za Tiberou. Tam,
an právě pracoval na poli, zastalo jej poselství k němu vypravené,
jež zvěstujíc mu, že přichází z rozkazu senátu římského, doložilo
spolu, aby vyslechl v rouše důstojném nařízení senátu. Poslové
teprve, když Cincinnatus se byl oděl v togu, pozdravili jej diktá-
torem a dobrořečice jemu provodili jej k lodi, jež byla již při-
chystána, by jej převezla na druhý břeh. Tam jej uvítali tři
synové jeho a ostatní příbuzní, pak přátelé, jakož i mnoho patri-
cijů, rovněž i liktorové očekávavše ho kráceli před ním, an se
bral do přibytku svého.

35 Nový diktator, svolav druhého dne branný lid na pole Martovo,
vypravil se večer s mocí válečnou z Říma a o půlnoci
stanul již u Algida. Když byl pak kolem ležení nepřátelského
rozestavil své vojsko, učinilo toto veliký pokřík, jenž rozléhaje se
až do táboru konsula od Aequu sevřeného, byl ntu znamením, že
40 pomoc z Říma jest mu na blízce. Konsul udeřil ještě za temna
nočního na nepřítele, an zatím Cincinnatus dal na rychlo udělati
nássep kolem nepřítele, kterýmž on, když se sklonilo na den, byl
již všecek otočen. Tak Aequové, jsouce tištěni obapol od Řimanů,
musili se jim vzdáti a na rozkaz diktatorův, aby patrno bylo, že
45 byli na dobro pokořeni, podejíti pode jho, učiněné ze dvou kopí
do země vražených, ná kteréž bylo nahore třetí napříč položeno.
Spoutané náčelníky Aequu Cincinnatus odvedl do Říma, kdež
vitězný diktator za zásluhy vlasti prokázanéoslaven jest triumfem.
Hodnost diktatorskou, na šest měsíců sobě propůjčenou, Cincin-
50 natus složil již šestnáctý den a odebral se zase do své chudičké
chýše za Tiberou. Ještě v pozdních dobách pozemek, který za
dávna L. Quinctius Cincinnatus vlastníma rukama vzdělával, na-
zýval se lučinami Quinctiovými (prata Quinctia).

112. Polní kvíti.

1. Buď pozdraveno na stokrát,
ty plné kouzla, plné vnad
ó kvíti našich luhů,
ať obilím se proplétáš,
ať lučině neb mezi tkáš
jich stobarevnou stuhu.
2. Krev země, žhoucí vlčí mák
jak plameny mi šlehá v zrak,
pln perel na úsvitě;
kus nebe, chrpa zářivá
se čtveračivě usmívá,
než zazvoní srp v žitě.
3. Na stonku stříbra prach a pel
sní vážně tichý jitrocel,
čekanka touhou střně,
a svlačec zdvihá v jitru svít
nad klasů šumný aksamit
svou číšku plnou vlně.
4. Na kraji pole sráznou mez
žebříček prostý s douškou slez,
dál směs jetele smavá,
jim s včelou motýl v přeletu
za pelu dárek v odvetu
svou dvornou službu vzdává.

Jaroslav Vrchlický.

113. Etruskové.

V době nepamětné Etruskové čili Tuskové zasídlili velmi rozlehlé území staré Italie; po krajinách prostirajících se od horstva alpského až do údolí dolní Tibery, ano i po Kampanii rozprostranili sídla svá; Mantova, jakož i Kapua byla původně města jejich. Tištěni jsouce pak od národů bojovných, jako Kelts, Ligurův a Samnitů, pozbyli krajin severních i jižních, i zbyla jim na konec jen země, po nich Etruskem řečená, která, rozkládajíc se na západ od Apennina až k moři, byla na severu omezena řekou Makrou a na jihu Tiberou. Skrovné zprávy o životě tohoto národa, jakož i zbytky práce jeho, po něm pozůstalé, náležejí do 10 oné doby, když už v zmenšené své vlasti obýval,

Etruskové lišili se mluvou a osvětou svou od ostatních Italův a stali se v dějinách národem památným zvláště tím, že ve staré Italii předčili v umění nad Římany, a že tak, než se Římané ještě seznámili s Řeky, byli učiteli jejich.

Jako Římanům tak i Etruskům panovali zprvu králové, ale později šlechta, jež byla u nich spolu i kněžstvem, vládla sama v zemi; většina lidu však, prázdná jsouc svobody, žila ve služebnosti její.

Průmysl a obchod, jež bývají všude původem a počátkem městského života, působily i tam záhy v rozkvět městských obcí, z nichž se dvanáct nejpřednějších pro zachování národní jednoty a sily sdružilo ve spolek, jehož hlavou bylo bohatstvím a uměním slynucí město Volsinii.

Etruskové prosluli zvláště uměním stavitelským a rozmanitou svou řemeslností; zbytky kyklopských zdi a velikolepých chrámů, jakož i jiné předměty umělosti jejich, zvláště velmi lícené nádoby, jejichž tvárnost až podnes naše umění napodobí, dochovaly se až do této chvíle. Mimo pozůstatky velikých budov a pomníků nalézají se i stopy jiných staveb jejich, jako velikých hrází, pak silnice a průlivů.

Věci, jež se zhusta nalézají ve hrobkách etruských, jako zhraně broncové, štíty, přilby, kopí, kovová zrcadla, ozdobiny s prací ryjeckou a rozličné nádoby, svědčí zřetelně o vysokém stupni, jakého Etruskové v slévařství a ve zpracovávání kovů byli dostoupili. Jakou měrou práce umělecké sobě oblibili, dokazuje nejlépe zpráva, jež vypravuje, že Římané v jediném městě Volsiniích nakořistili do dvou tisíc soch.

Římané naučili se od Etrusků nejen pravidlům stavitelským a rozmanitému průmyslu uměleckému, nýbrž přejali od nich i mnohé obyčeje a řady. Hlučné vítězné průvody čili triumfy, veřejné hry a zápasy šermířů jsou původem etruského a zdomácněly později v Římě. Také řád kněžský haruspíků, kteří z ohledání vnitřnosti obětovaných zvířat hádali, dostal se z Etrurie do Říma, ano má se za to, že i odznaky vyšších hodností, jako jsou *sella curulis*, *toga praetexta* a *picta* přijali Římané od Etrusků.

Etruskové pozbyli své samostatnosti, podrobivše se Římanům, již v třetím století př. Kr., ale jazyk svůj dochovali až do doby pozdní; ještě několik století později ozýval se hlahol jejich v Etrurii.

114. Zacelené rány.

1. „Řekněte mi, babičko má, co že rány svírá,
po čem člověk, těžce raněn, přece neumírá?“ —
„Rány hojí otevřené na tom lidském těle
jenom čarodějná jarní šláva z jitrocele.“
2. „Řekněte mi, babičko má, co se dobře dává,
je-li ochořelá hlava bolesti až žhavá?“ —
„Na tak těžký úpal hlavy pomoc jiná není
nežli mladé listí z lesní jahodeni.“
3. Dítě z chaty vyskočilo do sousedních polí: —
„Daruj šlávy, jitroceli, na vše, co kde bolí!“
S pole spěchá ku lesinč přes trní a hloží: —
„Dej mi to své mladé listí, jahodino Boží!“
Co kde ehtělo, rychle mělo, ke kostelu běží,
na kříž tam před oltářem Kristus rozpjat leží.
4. „Potírám Tvá svatá prsa, myju bok Tvůj svatý,
tělíčko zas uzdraví se, Ježíšku můj zlatý.
Kladu čerstvé listí lesní na hlavu a lice,
nebude Ti hlavičky Tvé bodat úpal více!“
5. Nad kostelem velké zvony do okolí zvoní,
lid se sbíhá, v prsa bije, zázraku se kloní:
jak to dětská duše snila,
vůle Boží vyplnila.
6. Podnes mají v horské vísce obraz Trpitele:
nemá rány ve svém boku, nemá trnu v čele, —
bilá lilje v ranní záři po celičkém těle.

Jan Neruda.

115. Z Neapole na Vesuv.

Kdo prodlévá již jednou na vlaském jihu v Neapolí, jehož malebnost stala se příslovím, ten neopomíne podniknouti také cestu na Vesuv.

V Neapolí vstoupíme do vozů, najatého u podnikatelstva, pojedeme předměstskými ulicemi, v jejichž zahrádkách zelenají se moruše, oranže, citroniky, myrty, vavřiny, fiky, a zastavíme se na úpatí sopky v osadě, jež slove Resina. Tam nám budou nabízeti k další cestě osla, mezka nebo koně. Chceme-li, můžeme tam vsednouti na dobromyšlého ušáka, jenž nás bezpečně ponese

10 po příkré cestě na Vesuv, nebo můžeme jít pěšky, nebo při-
přáhneme ještě nějakého koně do povozu, abychom snáze mohli
ku předu.

Cesta je s počátku ještě dosti pěkná, neboť vede mezi
vinnicemi a olivovými nebo fikovými sady, ale za hodinu přestává
15 již všecka zeleň a všecko stromoví, a kolem rozkládati se bude
jenom zkamenělá láva hluboce rozbrázděná, rozpukalá a v divoké
shluky nakupená. Některé její shluky podobají se lidským po-
stavám, jiné vybájeným obludám a nestvůram, jinde vinou se nám
20 před očima lávové proudy jako obrovští plazové, celí stuhli
a v pevný kámen proměnění. Lávové ty proudy mají barvu brzy
tmavou, brzy světlejší, jednou černou, po druhé popelavou, po třetí
červenavou nebo zazloutlou, jako by od síry pocházela. Daleko-
široko neviděti nic než moře, kamení a lávu.

Takovým lávovým mořem pojedeme přes hodinu. Potom
25 učiníme nejlépe, když další cestu v lávě a popele nastoupíme
pěšky. Budeme mítí tím lepší příležitost, prohlížeti si sopečnou
půdu pod nohami a sbírat sopečné škváry a strusky na památku
se své cesty na Vesuv.

Před námi v polovině vrchu objeví se potom hospůdky,
30 v nichž můžeme se posilnit domácím vínem na další cestu.

Vino, které se v tom vlaském kraji pije, má zvláštní jméno.
Říkaji mu Lacrimae Christi, to jest na česko: Slzy Kristovy.

O vzniku toho vína vypravuji si v Italií tuto pověst: Když
d'ábel vypověděl Pánu Bohu poslušnost, svržen byl s nebe. Ale
35 d'ábel zachytily se mocně svýma rukama rajské půdy a strhl s sebou
zároveň nejkrásnější její část, to jest okoli neapolské, a vládl
v ní jako kníže Lucifer. Té čarokrásné krajiny velice sželelo se
Kristu Pánu, když tam jednou na své učitelské pouti přišel a plakal
o ztracený ten kus ráje tak hořce, že proří mnoho slz vyronil.
40 Ale z každé slzy vyrostl prý keřík révový, a víno roste tam od
těch dávných časů až posud, a nikde se mu nedáří, nežli na
svahu a na úpatí Vesuvu. Od té doby nazývá se posilující nápoj
z něho dobývaný Lacrimae Christi.

Hospoda, v níž se výletníci obyčejně zastavují, jest zároveň
45 nádražní stanici, odkud lze se dále do výše dostat lanovou
drahou, zřízenou tam od roku 1880. Železná ta dráha vede až
k úpatí samého jíchu, jehož dostihneme asi po dvanáctiminutové

jízdě. Tam ujme se nás průvodčí a povede nás lávou, popelem a struskami až na kráj kráteru, ležícího asi 1200 metrů nad mořem. 50

Každým krokem k sopečnému jíemu boří se poutník do sypkého popelu a marně opírá se o svou hůl. Mnohý zabořuje se do pohyblivé té půdy rukama i nohama a v potu tváři stoupá krok za krokem.

Alé sotva že dostoupíme nejvyššího místa, zapomínáme 55 všech trampot a vši únavy. Radost i strach pocitujeme zároveň.

Sirný zápací stěžuje nám dech, a vzpomínka na hrozné výbuchy a žhavé proudy lávové, které byly příčinou již tolikerého neštěstí, nahánějí nám strachu. Strach ten se zvyšuje, čím více sirnaté páry nutí nás ke kašli, čím horčejší půda jeví se pod 60 námi a čím více duni to v sopečném jíemu. Člověk má věru proč obávat se, aby se s ním země nepropadla a ho nepohltila ve svých žhavých útrobách.

Radost poutníkova záleží v čarokrásném pohledu s Vesvou na tichyvatnou zátoku mořskou, na kouzelné ostrůvky z ní se vy- 65 nořující a na osady živé i neživé a dávno již v lávě pochované.

Jos. Kořenský.

116. V r c h o v é.

Kdys pravil Rigi: „Kdo z vás, bratři, ze všech,
můž slávou mně se rovnati?
Co rok vidite, aby zapomněli
žalosti, které dole přetrpěli,
tisice na můj vrchol stoupati.
A rozvinu-li nejkrásnějších
před nimi hojnost obrazů,
tož v pohledu se rozkochají
podivem rajských úkazů.“

Tu Rudohora štýrská provolala :
„Ještina je tvá sebechvála!
Již tisíceletí uplynulo,
jak nitro mé se lidstvu odemknulo:
z mých pokladů se utvořuje,
co v domácnosti, na bojišti
a v umění a na tržišti
v rozličných tvarech přáním vyhovuje;
z mých látek kolej dálne země pojí,
mě lázně tělo z malátně hojí,

20 a nikdy neubývá zásoby,
vždy množí se plodnost mé útroby —
hyť krása byla sebe větší,
ji užitečnost daleko předčí.“

25 Pak Vesuv mluviti se jal:
„Co užitečnost, krása! Moc světem vládne:
ten první, komu ji osud dal.
A hnu-li jen obrovskými údy,
tetelení nastane všudy,
a všechno se sroutí a hrůzou padne.“
30 I počal supati a řváti,
a jasné slunce zakrývati,
a skrze prostor zatemnělý
svých blesků metat žhavé střely,
a ze své tlamy strašlivé
ehrliti kovy ohnívité,
35 že moře zděšením se vypínalo,
a městy a kráji to kolem zatřásalo.

40 Tu pravrh Himalaja řek':
„Jen zvolna, zvolna! K čemu ten jek?
mně přece nenaženeš strachu,
mnou přece nezaklátiš, brachu!
a daleko nadě tvé temnosti
mě týmě strni k modré výsosti,
neb králem jsem nad vánici všemi rodem.
45 U paty mé za nejdávnějších věků
ráj zkvetl s celým výborem svých vděků,
i s člověkem, tím divomocným plodem.
Nad vaši slávu má se stkyti;
kdo z vás se takou honosit smí?“

50 Ted' slova se chopil Ararat:
„Čest budí dána, komu má se dát;
leč cení a veleb, jak libo sebe,
mě místo přec je vedle tebe.
Neb když z svých mezi moře vystoupilo,
55 a všechnu zemi zaplavilo,
já výspou spásy vzhřítr čněl.
Kdybych já nebyl archy zadržel,
po lidském pokolení veta bylo;
mou pomocí se znova urodilo.“

60 Tu Parnas ozval se:
„Než recte, co na lidském žiti,

jestliže člověk snažením
něžným a vznešeným se neroznit?

Toť z vrcholu mého se vyprýštilo
a vůkol po svět se rozšířilo.

Já v člověku bohy usadil,
mu slaštmi nadzemskými život osladil,
ho poučuje se krásce kořisti.

Kdo z vás tou zásluhou se může chlubiti?“

„Aj,“ Kapitolin v odvet dal,
„čin nejslavnější
s vršiny mé se vykonal!

pastýřů jen hrstka,
již na obranu se mečem opasují —
a ejhle! národy podmaňují,
a říší dobývají,

a krvnami
a trány si hrají,
a nesmírné kořisti kyčt a tresf
v gigantských palácích ukládají,
a jáson jich, jímž vzduch se duje,
víteze nad světem oznamuje,
a hlásá jemu na věky věkův,
co rozum dovede a síla pravých rekftv.“

A byl by se pyšnil ještě dále snaď,
kdyby mu Sinai nebyl do řeči vpadl.
Ten čněl, zastřen jsa v oblakův tmavotu,
a hřímal při slnicím blesků leskotu:

„Jak vysoko jste vynikli v minulosti,
jak vysoko vynikáte v přítomnosti,
poslyste: Jednomu Bohu se tvorstvo klání,
a ten dal na mně svá přísná přikázání!
Tak řek', a vrchové všichni mlčeli,
jakoby hrifou byli zněměli.

Jen jeden vrch, ne vrch však, jenom vršek,
jen pahorek z hliny a kamení,
jenž maličko jen vystupoval,
jsa pokorného vzeczrení,
jen ten se odvážil ted' promluvití,
když všude byla tichost nastala,
ten pravil: „Jednomu Bohu se tvorstvo klání,
leč láska jesti jeho přikázání
a svrchovaná láska na mně skonala.“

Tak řek', a slovu vítězství dáno,
a tudiž Rigi a Rudohora,
a mohutný Vesuv s útrobon žhoucí,
a Himalaja postavy stkvoucí,
a také Ararat,
pocitem největší úcty jat,
a Parnas a Kapitolín,
a všichni ostatní tisíce,
skalnými údy až k slunci strmice,
ti všichni se před vrškem klaněli,
až v prachu se před ním prostřeli,
i také Sinai velebný
neváhal vršek ctiti,
se hluboce mu pokloniti,
a jako vlnobití
široko daleko znělo to:
„Ó Golgoto! Ó Golgoto!“

105

116

115

120

Josef Wenzig.

117. Pochovaná města.

O Vesuvu myslilo se za dávných časů, že už vyhasl na vždy, a lidé usazovali se pod ním a na jeho malebných straních bezstarostně.

Tehdy žili tam Římané, zvláště pak zámožní občané z blízkých měst, a trávili ve svých letohrádcích radostný život v samých rozkoších. A věru nemohli si vyhledati lepší krajiny ke svému pobytu, neboť půda byla tam všudy třodná, a celý kraj zelenal se sady a háji piniovými, cypřišovými, lesy jilmovými, platánovými jinde bujely duby a topole, fiky a olivy, granátová jablka a melouny neb i vznešené palmy. Na polich rodilo se obilí a klidilo se tříkráte do roka, a na všech stranách bylo viděti blahobyt a spokojenost.

U prostřed bohatého toho kraje vypínal se k nebesům mohutný Vesuv a zelenal se od paty až do hlavy. Kolem Vesuvu rozkládala se města, městečka, dědiny a samoty. Jména těch osad zachovala se až po dnešní časy. Stávaly tam Pompeje, Herkulaneum, Stabiae a jiné osady.

Jak žili obyvatelé pompejští v tehdejších dobách, o tom vypravují se podrobné zprávy. Domy starých Pompejí byly zařízeny co nejpohodlněji, jen aby se tam římskému panstvu hodně

libilo. Světnice byly vzdušné a měly okenice, které se za palčivého dne zavíraly a za chladivého večera otvíraly.

O vodu nebylo tam nouze. Koupele a lázně zařizovali si Pompejané velmi rádi a vyzdobovali stěny a stropy pěknými malbami. Podlahy vykládali zhusta drobnými kamínky, nebo je pokrývali deskami mramorovými. V Pompejích byly také lázně veřejné. Ke službám hostí byli v nich služební otroci, kteří jejich těla pěkně očišťovali a po koupeli rozmanitými olejíčky a vonnými mastmi potírali. Užívalo se nejčastěji libého oleje růžového, liliového, majoránového, myrtového, cypřišového nebo jiného.

Hostinečků a vináren bylo v Pompejích hojnost, a nápisů na nich zvaly hosti k návštěvě.

Pompeje měly též prostranné náměstí (lat. forum). Tam stály nejpěknější budovy, jako chrámy s četnými sloupy, potom krásné sochy bohův a bohyň, jakož i památníky proslulých vlastencův a vladařův.

O veřejné zábavy starali se umělci a hrdinové v amfiteatru a cirku, zápasice dílem mezi sebou, dílem i s divokou zvěří na jevišti. Na zábavy ty dostavoval se všecken lid z města i okolí, a ovzduší vonělo samými vodičkami, jimiž se hosté rádi napouštěli.

Řemeslníkům a jiným živnostníkům dařilo se v Pompejích dobře. V krámech prodávaly se všecky potřeby života, a u lahvářů se mohlo koupiti vše, co hrdlo ráčilo. Také holičové mivali v Pompejích plné ruce práce, zvláště před slavnostmi a veřejnými zábavami. K holiči spěchával každý Pompejan, aby si dal vlasys a vousy pěkně upraviti a vonnými oleji a mastmi natřiti. Bylit Pompejané velcí parádnici.

Uprostřed těch radostí a rozkoší přišel den 24. srpna roku 79. po Kristu Pánu. Byl to den hrázy a záhuby. Lid v cirku shromážděný bavil se právě krvavým divadlem. Kněz ještě nedokonal oběti své na poděkování dobrativým bohům, když tu najednou zatemnil se jasný den a země se třásla a hýbala. Vesuv, ten klidný a libezný Vesuv počal náhle chrliti ze sebe oheň, lávu, popel a kamení, a hrozil celému okolí záhubou a smrti. Mžikem proměňoval se pozemský ráj v děsnou pustinu a hrob, v němž pochovány jsou blízká města, dědiny a samoty.

O strašlivém tom výbuchu zachovali nám očití svědkové podrobné zprávy. Vypravují, že može toho dne se bouřilo, že dno jeho ze zdvihalo, že horký popel rozletoval se po kraji,

60 z Vesuvu pak vyrážely ohnivé sloupy s kamením. Země se třásala, domy se bořily, proudy lávové valily se přívalem s temene hory do údolí, sирné páry, dým a kouř omamovaly lidé i zvěř, a všecka příroda vypadala tak, jako by měl nastati konec světa. Lidé na smyslech pomateni utíkali s pevninou na moře, s moře na pevninu a hledali útočiště brzy na polích, brzy ve svých domech. Děti volaly po rodičech, rodiče po dětech, muž po choti, manželka po muži, bratr oplakával sestru, sestra ztraceného bratra, ale nikde spásy, nikde bezpečnosti. Ze všech koutů zela smrt.

Co lidé pod Vesuvem v těch dnech hrůzy a záhuby vytrpěli, 70 nelze slovy ani vypovědět. Kdo se neutekl daleko od Vesuvu, ten našel pod horou svou smrt. Mnozí utekli se do sklepů a podzemních skrýší svých domův. Ale ubozi ti nešťastníci utekli se do vlastního hrobu: byli brzy po tom lávou zaliti, popelem přikryti a v sopečné půdě pochováni.

75 Když minuli dny hrůzy a nebezpečenství, mnozí z uprchlíků vraceeli se do své otčiny a nenalezli ji už na povrchu zemském. Mnohý zachránil jen svůj život a nějaký stkvost, ostatní jeho majetek ležel zasypán a pochován v hloubce několika metrů pod zemí.

80 Vykopávání v těch místech podnikaná byla příliš namáhavá, a tak upouštělo se od dobývání více a více, až se posléze na pochovaná města úplně zapomnělo.

Zatím vyrůstala na povrchu pochovaných měst a dědin tráva jako na půdě hřbitovní, vypučely keříčky a stromy fikové 85 a vavřínové, a opět přicházeli lidé, aby tam zakládali sídla. V brzku vyrostly tam háje olivové, v brzku kolébalo se tam obili na stráničkách a svazech, a noví lidé veselili se opět, jako kdysi jejich předkové, pochováni pod jejich nohama. Žádný z nich však netušil, že stojí na půdě hřbitovní, žádný z nich netušil, že 90 po dlouhých staletích očekává starobylé Pompeje slavné z mrtvých vstání.

Uplynulo více než 16 set let, co byly Pompeje a ostatní osady pod Vesuvem pohřbeny, a nikdo již si nevzpomněl, co se v těch místech roku 79. po Kristu dělo. Teprve, když roku 1719. 95 kopali v Resině studnieci a dokopali se hluboko v zemi starobylého divadla, lidé upamatovali se na pohřbená města a kopali dále. Tak byl učiněn počátek k objevení města Herkulancea.

O něco později počaly se objevovatí Pompeje. Práce té podjímali se nejprve Francouzi a po nich vláda italská, využívajíc mnoho peněz na vykopávání zasypaných míst a na ¹⁰⁰ zachování starožitných památek, jež se tam tak hojně nacházely. Usilovnou péčí podařilo se objeviti zvláště velikou část Pompejí a učiniti je přístupný zrakům divákůvým.

Nyní odkryty jsou již mnohé ulice, chrámy, náměstí, divadla, přečetné sloupy a sochy, všeliká náčiní hliněná, bronzová, podlahy, ¹⁰⁵ nástenné malby, šperky a jiné věci. Také vykopalo se tam mnoho kostér lidských i zvířecích. V jednom sklepě pohřbeno bylo 18 žen a dívek, jinde našlo se v popelu 15 jiných lidí, koza a pes.

Když šaty a těla lidská časem ztrouchnivěla, vznikly v závrdlém popelu a lávě dutiny, v nichž kostry nejdéle se zachovaly. ¹¹⁰ Dutiny takové mají věrnou podobu těch věci, které v nich byly zality. I připadlo se na myšlenku, odstraniti malým otvorem do dutiny udělaným všecky kosti a vylítí celou dutinu řídkým těstem sádrovým. Sádra vyplnila všecky kouty a celou dutinu, ztvrdla a vzala na se celou podobu věci kdysi tam zasypaných. Když ¹¹⁵ pak se vrchní vrstva závrdlého popelu odstranila, ukázala se věrná podoba nebožtíků v tom položení, jak skonali. I můžeme viděti nyní nešťastné Pompejany, jak umírali.

Takových sádrových odlitek ukazuje se několik v pompejském museu. Vstupme do něho. Vizme na příklad odlitek statného ¹²⁰ muže! Leží na znak. Nohy má roztaženy a ruce svírá křečovitě. Patrno, že se smrtí dlouho zápasil, nežli se zadusil na dobro. Vizme odlitek jiný. Byla to kdysi spanilá dívka. Krása její posud značí se v sádrovém obličeji. Bylo ji asi sedmnáct let. Leží na znak. Ruce má pod hlavou jako by spala. Zajisté, že skonala klidně. ¹²⁵

Kolik lidských životů těch dob na zmar přišlo, nesnadno pověděti. Nepochybňě bylo jich několik tisíc.

Do Pompejí putuje rok co rok mnoho lidí, aby viděli každým krokem obyčeje, mravy a umění doby již tak dávno minulé. Tam každý koutek, každá zeď a každý sloup šeptá nám osud lidí, kteří ¹³⁰ kráčívali před osmnácti sty lety po témž dláždění jako my, kteří jejich osud oplakáváme. Pompeje jsou ohromnou knihou, v níž lze čísti dějiny dávného lidstva, dějiny veselého života a přežalostné smrti.

Roku 1879. sešlo se v Pompejích na tisíce lidí ze všech konců světa, aby přítomni byli pamáce, již slaveno bylo slavné ¹³⁵ vzkříšení dávných Pompejanů po osmnácti steh letech:

118. Kterými vlastnostmi založili si Římané vládu světovou.

Není příkladu v dějinách lidstva, aby z počátků tak ne-patrných byla vzrostla moc, obsahující veškeren takořka známý svět, jako vidíme u Římanů. Malé původně město nad Tiberou podmaňuje si ponemáhu celé Latium, zabírá střední a dolní Italii, 5 sálne smělou rukou po sousední bohaté Sicilii, tam se utká s nejmocnější námořskou říší Karthaginskou v tuhém zápase a neustane, až tohoto soupeře úplně poválí a zničí, čímž nabude panství nad západním Středomořím; odtud pak pokročí na východ, zdrtí rázem říší Macedonskou a Syrskou: panství římské rozprostře se od 10 oceanu Atlantského až po hory Kavkazské a nížinu Mesopotamskou.

Jakými prostředky dosáhli Římané tohoto velkolepého úspěchu? Snad měli vždy nějakého mocného spojence, snad lstí a úskokem obloudili svého protivníka, či byli nepřátelé jejich bez všeliké moci a statečnosti? Nikoli, skoro vždy bez cizí pomoci 15 tálali do pole, v otevřeném boji vyhledávali svých nepřátel, kteří často nejenom rovnali se Římanům statečnosti, nýbrž i nad ně vynikali silou početní. Ale co Římany povznášelo nade všechny vrstevníky a jim konečně světovou nadvládu zjednalo, byly jejich stkvělé vlastnosti, které si po staletí dovedli zachovati: statečnost 20 a láска k vlasti, svornost všeho obyvatelstva, bezúhonnost a prosta mravní, zbožnost a úcta ku stáří i k posvátným svazkům rodinným.

Nesčetné jsou příklady římské statečnosti a lásky k vlasti. Mocný král etruský Porsena umínil si Řím podrobiti a silným 25 vojskem dobýv vrechu Janikula, chystal se přejít na levý břeh Tibery. Římské mužstvo po první poráze pozbylo rozvaly, a Porsena jižjiž chystal se přejít na most: v tom postavil se jediný muž *Horatius Cocles*, veškerému vojsku etruskému na odpor a zdržel nepřitele dotud, pokud jeho druhové mostu nepobořili. Pak 30 vrhl se do vln říčních a neporušen ke svým přeploval. Jiný příklad neohrozenosti podal *Mucius Scaevola*. Když Porsena brzo potom Řím oblehl, Mucius vloudil se do tábora etruského, chtěje krále se světa sprovoditi. Ale na místě krále probodl písáře, v bohaté roucho oděněho. Předvedli jej před krále, který mu rozkázal, aby 35 se ze všeho vyznal, hroze mu sic mukami. Mucius však neohrozeně položil ruku do ohně blízkého kruhu a dal si ji úplně upáliti, říka:

„Viz, jak malou jest bolest tělesná oněm, kteří mají slávu před očima.“ — U Římanů zajisté jednotlivec nic si nevážil života, šlo-li o blaho obce. *P. Decius Mus*, vůdce vojska proti Samnitům, pozoruje, že šiky jeho kolísají, dal se od kněze bohům zasvětíti ⁴⁰ a vrhnuv se v nejhustší davy nepřátel, dobyl svým vítězství již ztraceného a zaplatil je ochotně svým životem. A jakým vzorem sebezapření jest nám šlechetný mladík *M. Curtius*!

Proslulou byla svornost veškerého národa římského. S počátku bylo dosti sporů v obci římské; občanstvo se dělilo na ⁴⁵ plnoprávné patricije a bezprávné plebeje, kteří po dlouhá léta byli odstrkováni ode všech hodností. A přece, kdykoli hrozil obci ne- přítel vnější, nebylo jediného Římana, ať patricius, ať plebej, který by se horlivě nebyl chopil zbraně k odvrácení nebezpečí.

Veliká statečnost římského vojska vysvětuje se vzácnou ⁵⁰ bezúhonností a prostým způsobem života. Všichni občané od prostého vojáka až do prvního konsula a diktátora žili střídmc, bez nádhery a přepychu. Kdysi přišlo k *M. Curiovi Dentatovi*, slavnému vítězi nad Samnity, poselstvo nepřátelské, a zastihlo jej, an si vařil řepu k večeři. I nabízeli mu poslové veliké poklady, po- ⁵⁵ přeje-li jim příznivých výminek míru. Hrdě odvětil vůdce římský: „Raději chci řepu jísti a panovati nad národy, kteří zlato mají, nežli zlato od nich přijimati.“ Podobným způsobem přesvědčil se Pyrrhus, král epírský, o poctivosti konsula *C. Fabricia*, který odmítl všeliké dary, od krále mu nabízené. Když pak osobní lékař ⁶⁰ Pyrrhův nabízel se Fabricioví, že krále za dobrou odměnu otráví, konsul ihned celou věc králi oznámil, jenž udiven zvolal: „V skutku, dříve slunce svou dráhu opusti, než *Fabricius* cestu ctnosti!“ A ještě po staletích prostota mravů zdobila muže vysoce postavené. *M. Porcius Cato* a *P. Corn. Scipio* prosluli svým skrovným a ⁶⁵ střídmc způsobem života.

Jako kdysi u Sparfanů, byla i v Římě zachovávána přísně tuta ke stáří. Nejstarší občané zasedali ve státní radě (senatus) a tam rokovali o nejdůležitějších věcech státních. Usnesení senátu bylo posvátné a konsulové i lid ochotně se mu podrobovali. ⁷⁰ Epírský král Pyrrhus, chtěje dosici výhodného míru s Římany, vypravil do Říma obratného posla Cineu, který dovedl si skutečně získati některé občany pro výhodnější výminky míru. Uslyšev o tom staričký a slepý již senátor *Appius Claudius*, dal se na nosítkách dopraviti do radnice a zvolal: „Posud litoval jsem ztráty ⁷⁵

zraku svého, ale nyní želím toho, že nejsem také hlnchý, abych nemusil těchto potupných řečí poslouchati.“ Dojati jsouce výrokem stareovým, senátori ostatní hned vypověděli Cineu z města a vzkázali Pyrrhovi, že s ním nemíni vyjednávati, pokud bude státi so na půdě italské.

K tomu se družila posvátnost všelikých svazků rodinných. Za velikých sporů mezi patricii a plebeji nastala v Římě veliká drahota, a senát se radil, jak by claudině pomohl k lacinému obili. Tu vystoupil hrdý patricius *C. Marcius Coriolanus* a navrhl, aby 85 se plebejům jen tenkrát povolilo lacinější obili, vzdají-li se úřadu tribunského, který se horlivě práv lidu zastával. Tím rozjítřen byl lid tak proti Coriolanovi, že ho vypověděl z města. Uražený velmož uchýlil se k nepřátelům Říma, sousedním Volskům, a sebrav vojsko mezi nimi, táhl na Řím, jež se všech stran krutě skličil. 90 Senát nevěda si jiné rady, vypravil k němu poselstvo s prosbou, aby od obléhání upustil. Pět senatorů, nejlepších přátel Coriolanových, k němu se odebralo, ale všechny jejich prosby byly marny. Příšli také neJVáženější zástupci kněžstva, ale byli rovněž oslyšeni. Posléze vypravily se římské paní do tábora nepřátelského, v čele jich matka Coriolanova *Veturia* a manželka jeho *Volumnia*. A hle! čeho nezmohly prosby veškerého občanstva, toho dosáhla přimluva matčina; slzami jejími jsa dojat, zvolal: „Matko, Řím jsi zachránila, ale syna jsi ztratila!“

Ještě mnoho a mnoho jiných příkladův ušlechtilých vlastnosti 100 bylo by lze uvésti, jež zdobili Římany po dlouhé věky. A pokud vlastnosti ty neporušeny se chovaly, pokud vlast svou milovali a statečně za ni v boj kráceli, pokud nevyhledávali rozkoši a přepychu, přestávajíce na výtěžku půdy praeč vzdělávané, pokud všichni občané ve svornosti žili: potud říše jejich zůstávala ne-105 přemoženou. Ale jakmile statečnost a láska k vlasti ustupovaly vlažnosti a pohodlí, jakmile símč nesvornosti rozštěpilo občanstvo na několik nepřátelských taborů; jakmile Říman zanechal poctivé práce rolnické, hromadil zlato a utiskuje poddané národy oddal se přepychu a rozkošnictví: tu již v podstatě podloměna byla síla 110 národa, na místě statečného občanstva vysiláni do boje placení žoldnéři, vzpoury vnitřní a občanské války se množily, a říše stala se posléze obětí cizích uchvatitelův.

119. Holubice a straka.

Vedle hostinského práva
straka navštívila páva
s holubicí společnicí.

„Jak se líbil milostpaní
krásný páv dnes u snidaní?“
straka slovo začala,
když se domní kasala.

„Div jsem nezhynula zlostí
nad tou sprostou nádherností.
Ani viděti ho nemohu!
K tomu, — pohlédla mu na nohu?
To bys popukala smíchy; —
přece tolik pýchy!
O hlasu — to hanba mluviti!“

„Nevím, pozoru jsem nedala,“
holubice jemně zvolala:
„bylo mi se velmi diviti
hlavy vznešenosti,
barev velebnosti!“

Tak to vskutku bývá:
zlostný na zlosti,
ctnostný na ctnosti
u jiných se divá.

Josef Chmela.

120. Letní jitro.

V noci byla strašlivá bouře. Blesk šlehal, hrom hučel, vítr
skučel a vyl, děšť se lil, a lidé, nemohouce strachem spát, roz-
žihali svěcené svíce a modlili se. Dlouho přes pál noci lítal nad
krajem posel Boží a hrozil hněvivým hlasem: proto lidé dlouho
neusnuli a ráno zaspali.

Jen kostelník nezaspal.

Ze starého zvyku pročítal o čtvrté hodině, požehnáv se
obul rychle boty, hodil na sebe starý plášt, vzal klič od výše a
šel zvonit klekání.

Otevřel dvéře a stanul všeck užaslý. Ovanul jej nevýslovně
milý chlad. Večer před bouří a po celou noc v příbytcích bylo
teskno a dusno; teď dýchala štěpnice u kostelníkova dvora jarou

zdravotou. S každého lupíku kapala vláha a vanula vánč. Po dvoře bylo plno malých dešťových kalužinek, k nimž se hrnula 15 drábež, aby pila. Nebe bylo ještě šedomodré, a dennice zářila diamantem.

Kostelník nadýchal se té Boží pohody a šel zvohia ke kostelu. Odemknul věž a vystupoval pomalu po dřevěných schodech až vzhůru ke zvonům. Otevřel dřevěné okenice, jež byl tuše 20 bouři večer pozavýral, a hleděl dolů na ten Boží svět. Jak byl krásný ten svět!

Nebe nad východem hořelo červánkem, ze všech lučin a hájův až k dalekému obzoru vystupovaly páry jak Abelův obětný 25 dým. Skřivánci jásali a zpívali ve vzduchu radostně. Najednou přeletěl světem blesk, a topole na hřbitově dole počaly šepotati, jitřenka zbledla, a za lesem vystupovalo veliké, veliké slunce, jako by byl Pán Bál sám otevřel oko. Starý kostelník smeknul, 30 sepjal ruce a naklonil šedivou hlavu. Modlil se tiše. Rudým červánkem napojené paprsky sluneční zlatily mu stříbrný vlas.

35 Pomodliv se, chytil za provaz a zvonil klekání. Zvon zněl hlasně do všech končin.

Ve vsi dole otvíraly se dvěře a okna. Lidé vycházeli na dvory, ohlížejíce se vesele, drábež třepetala radostně křídloma, kohouti kokrhali, a pastýř zatroubil na troubu. Z komínů se valil 40 kouř, a za chvíliku bylo všude živo a veselo. Kostelník hleděl ještě chvíli dolů na vesničku politou slunečním zlatem, hleděl na ty malé domky a dvorky, na ty malinké lidičky hemžící se jako mravenci a zašeptal: „To je radosti a starosti a — jak je to vše nepatrno s té věže!“

Václav Kosmák.

121. Svatá hora Athonská.

V jižní Macedonii mezi zálivy Solunským a Orfanským vybíhá do moře Egejského poloostrov, na němž před půl třetím tisícem let Řekové založili množství městských osad a nazvali jej Chalkidike. Z tohoto poloostrova vybíhají k jihu tři ostrožny, 5 menší to poloostrovy na způsob prstů. Nejvýchodnější z nich slul za starověkou Akte. Jest všeck hornatý; nejvyšší vrch,

skoro 2000 metrů vysoký, vypíná se v jižním konci ostrožny a slul starým Řekům Athos; pozdější spisovatelé řečtí píši Athon, kterážto forma ujala se také u Jihoslovanů. Jméno hory Athonské přikládá se nyní celému poloostrovu, jehož staré jméno Akte zaniklo. Slované nazývají ten poloostrov také Svatou horou, a tolikéž znamená nové řecké jméno Hagion Oros (vyslovují Ajon Oros). Původ tohoto nového jména jest na jevě; jestif poloostrov Svatohorský všecek věnován bohoslužbě a konání evandělických rad; majetníci a obyvatelé jeho jsou mniši a poustevníci.

Poloostrov Athonský jest asi 44 km dlouhý a průměrně 8 km široký. Celý poloostrov vyplněn jest pohořím, které se tálne středem jeho po délce, vypouštějic na východ i na západ ze sebe malé rozsochy, mezi nimiž rozkládají se krátká příčná údoli, obyčejně pouhé rokle. Pohoří přestává toliko v severním konci, kde Athon souvisí s Chalkidikou; tam jest také nejužší, máje zšíří toliko půl hodiny cesty. Podnebí jest velmi příjemné i zdravé, zima mírná, léto bez velkých paren, jaro pak nade vše utěšené. Rostlinstvo jest velmi bujně, kde má dostatek vláhy; ale místy jest nedostatek vody, že lidé pro svou potřebu musejí chytati vodu dešťovou, anebo svádějí vodu z potoků, zimního času za deště naplněných, do velikých cisteren.

Rozkošný pohled jest na zdejší údoli, zvláště když se na jaře přidějí v šat jasně zelený, a libezný tlukot slavičí rozléhá se ve dne v noci. Lesy a chrastiny pokrývají stráně a vrchy; toliko hora Athonská v jižním konci poloostrova jest holá a pustá. Lesy jsou nejvíce lupenaté: dubové, kaštanové, jasanové; jsou tu však také stromy jehličnaté, zvláště ve vyšších polohách. Keř bobkový, oliva a jiné stromy a keře drží list po celý rok. V nejbližším okoli klášterů pěstuje se s oblibou cypřiš; na deskách z jeho vonného dřeva malíři malují obrazy svatých. Oliva slove zde po slovanskú maslice, ovoce její maslinky; najde se u každého kláštera a u každé poustevny, podobně jako réva vinná a strom fikový. Ale pomeranče a citrony jsou zde již ovocem vzácnějším; pěstují se v zahradách a musejí od zimních větrů býti chráněny. Ostatní ovocenictví se zanedbává, ač by se mu mohlo dařití výborně. Za to zeleniny pěstuje se mnoho, poněvadž jest mnichům a poustevníkům hlavním pokrmem.

45 Však celý poloostrov jest tak hornatý, že poměrně jen malá část půdy v něm hodí se za zahrady, vinice nebo pole; orba nemůže se zde provozovati na veliko; kui průmyslu je zde také málo přirozených podmínek, proto také poloostrov Athonský hustě zalidněn nikdy nebyl, aniž byti může. Tento kousek země 50 jest jako stvořen pro život samotářský. Kdo jest mírumilovný, střídmý, pracovitý a skromný, může zde žít v pokoji a blahu.

Sava Chilandarec.

122. Pravidla opatrnosti v českých příslivých.

Opatrnosti nikdy nezbývá. — S každým pěkně, s nemnohými dívčerně. — V každé věci hled' konce. — Běd' se každý chraň, nežli přijdou naň. — Pole má oči, les uši: chovej se všude jak sluší. — Vyjde dilo na bilo. — Viz za se, před sebou uzříš. — 5 Zajic v lese, a on rožeň strouž. — Nespoúštěj se silnice pro nejistou pěšinku. — Lépe pozdě nežli nikdy. — Dilo kvapné není platné. — Horké železo nejlépe se kuje. — Kdo má k čemu příhodný čas, nechť na jiný nečeká zas. — Ztracený čas nikdy se nevráti. — Často pod večer pláče, kdo se smál z rána. — 10 Ne vše zlato, co se blyšti. — Co koho nepálí, toho nehas.

123. Kavkaz.

Kavkaz v užším smyslu, t. j. ohromná spousta hor, nakupená mezi Černým a Chvalinským mořem, představuje obraz úžasné nepravidelnosti a rozervanosti; jsou to divně zmودrehané, věru gordické uzly hor vedle táhlých, ploských hřbetů, rozrytých po stranách nesčíslnými brázdami slují a úzlabí; vyhaslé sopky zdvihají tu svá různotvará, věčným sněhem a ledem se blysčící temena do výšek v Evropě nevidaných, a jinde táhnou se malebná nízká pohoří v hustém roumě zelených okrouhlých vrcholků listnatého stromoví. Všechno v neladu, nepořádku. Nikde snad ne- 5 podstoupila kůra zemská tak divokého, zouflalého boje s ohnivými mocnostmi podzemními a nevyšla z něho tak pohmožděna, zjizvena a rozsápána. Jest to hotový chaos. Jest to — abyeh užil obrazu jistého ruského geologa — celý ocean zkamenělý uprostřed nej-prudší bouře, kamenný oceán bouřlivý, klokotající, vznášející se 10 tu do oblak, tam klesající do propasti.

Jedna kavkazská báje vysvětluje tu rozervanost hor takto:
„Za časů, když byly tyto hory ještě stejně pěkné a kulaté, přebýval v jedné z nich nábožný poustevník, kterého d'ábel dnem i nocí pokoušel. Poustevníkovi došla konečně trpělivost. Přichystal si rozžhavené kleště, a když se šklebivá tvář d'áblová opět v otvoru jeskyně okázala, chytily ho jimi za nos. D'ábel řval a zmítal sebou bolestí, a při tom vyšlehal ohon jeho nesčíslné ty tůžlabiny, propasti a sluje, které se šklebí podnes v horách Kavkazských od moře Černého ku Chvalinskému.“

A stejně rozmanité, rozervané jako tvářnost půdy, jest i její obyvatelstvo. Představujeť nad míru pestrou mosaiku různých plemen a kmenů, jazyků a nářečí, ježíž tajemné kameny ještě dlohu rozebíratí bude ruka jazykozpytcova. Právem nazvali Arabové Kavkaz „pohořím jazyků.“

Ale z této babylonské směsice vyniklo jméno Čerkesů tak hlučně a slavně, že drahný čas všechna ostatní přehlušovalo a v Evropě všemu obyvatelstvu hor kavkazských se přikládalo. V pravdě slula tak pouze skupenina kmenů obývajících v části horstva západního mezi řekou Kubani, Abchazii a Černým mořem. Bydleli tam podél břehu mořského, zejména severně od Novorosijska: Bžeduchové a Natuchajci, jižně od Novorosijska řadou: Šapšuchové, Abadzechové, Ubychové a Džigenetové. Tito a jiní drobní kmenové označovali sami sebe za členy jednoho národa společným jménem „Adige,“ mluvili rozdílnými nářečími a podřečími jednoho jazyka a shodovali se v národní povaze, obyčejích a mravech.

V náboženských představách horalův obráží se obyčejně velebně opravdový, ale zároveň divoký a pošmourný ráz horské krajiny: pobožnost zvrhuje se v pověřivost a fanatismus. Také v osudech Čerkesů hrálo obojí důležitou roli.

Cisařové byzantští rozšířili mezi nimi záhy učení křesťanské ale křesťanským nátěrem prosvítalo ještě dlohu pohanské jádro. Trojice, kteráž vstoupila na místo velikého boha Tcha, nevytiskla nikde z pověřivé mysli jejich nesčíslných džinů (duchů), jimž obžívovali propasti a vrcholky hor, a jejichž strašného krále Džinchana usadili na ledovém temeni Elbrusa, věru velebném to trůně, vedle něhož byl Olymp řeckých bohů dětskou stoličkou.

S koráby podnikavých Janovanů, kteří černomořský svět obchod mnohými osadami a tvrzemi na krymském a kavkazském

55 břehu upevňovali, pronikly tam i jednotlivé paprsky církve západní. Dosud staví krok cestovatele po západním Kavkaze uprostřed divoké lesní houšti břečtanem zarostlé rozvaliny chrámu neb náhrobku s nápisy řeckými neb latinskými -- památka doby křesťanské. Od Janovanu pak pocházejí bezpochyby také starožitné 60 štíty s nápisy v latině a jiných jazycích evropských, jako: „Genua,“ „Victor,“ „Souvenir“ a j., kteréž se ve mnohých rodinách čerkešských až do vystěhování za dědičné klenoty chovaly. Někteří spisovatelé domnívají se, že byla zbraň tato do Kavkazu zanesena prchajícími troskami vojsk křižáckých.

65 Teprve v 17. a 18. století křesťanství zde ustupovalo islamu, jejž chanové krymští a po nich sultáni cařihradští horlivě mezi horaly šířili. Čerkesové přijímali ochotně nauku Mohamedovu, jež hrdé, sveřepé jejich povaze více lahodila, než míruplné učení Kristovo, a když se konečně v druhé polovici 18. století mezi 70 nimi vynořila postava obestřená vším leskem islamu, šejch Eliáš Manzur, politik, hrdina i prorok v jedné osobě, s koranem v levici a s krvavým mečem v pravici, padli před ním poslední zbytkové křesťanství na Kavkaze. Horalé stali se všeci fanatickými mohamedány.

75 Co do zřízení politického, dělili se Čerkesové ve „volné,“ kteří nikdy žádného pána nad sebou neuznávali, a k nimž náležela převálná většina národa, zejména kmenové Natuchajet, Špasuchův, Abadzechův a Ubychův, počtem více než 400.000 duší, a v „mírné“ čili „knížecí,“ kteří stáli v poddanství, ač dosti volném, pod 80 knížaty od Ruska uznanými. Shora jmenovaní kmenové volných Čerkesů tvořili jaksi čtverlistek samorostlých aristokratických republik, svázaných lehkým federačním poutem.

Svatopluk Čech.

124. N o c.

1. Tmou se země ovinula,
v noc se změnil jasný den;
světla v chýších vyhasnula,
ticho v nich a sladký sen.
2. Jediný jen dům je zříti,
z jehož oken plane zář;
tisíc světel v něm se třpytí;
kdo to bdí, čí je to tvář?
3. Na nebesích bdi to Věčný,
hotov jsa nám na pomoc;
vzdavše jemu dík srdečný,
spěte klidně! Dobrou noc!

Rudolf hrabě Chotek.

125. T u n d r a.

Na tisice a tisice verst od Bílého moře na východ do Urálu a odtud dále až za řeky Leny tálne se nepřehledná, nekonečná, jednotvárná ruská tundra. Hrbolatá, holá nižina, močál, bažina, řeka a zas močál střídají se bez konce, a tímornou jejich jednotvárnost ruší leda průběh ročních dob se změnami teploty a světla. Šedá mráčna vlekou se lině div ne po samé mrazivé poušti, kterou největší část roku kryje bílý háv utuhlého sněhu: mrtvola v rubáši. Nikde známky života. Ticho, mrtvé ticho. Toliko zimní bouře, jež zaburácí časem obrovskou silou po sněžných hladinách, je svědkem, že se kraj onen nenachází na některé, dávno již odumřelé planetě, nýbrž na živoucí zemi. Purga — polární ona bouře — leti se závratnou prudkostí od severovýchodu pod těžkými oblaky, prohýbajícími se k samé zemi, nanáší a rozmetává hory sypkého sněhu po holých, zledovatělých pláních, zasýpá zbloudilého poutníka, jež náhoda nebo povinnost zavedla v tuť poušť, zanáší osamělou kdesi u řeky jizbu ruského rybáka i kuželovitou jurtu, v níž divoch seveřan přespává polární zimu. Řve a svijí se bouře, škubí sebou, jako lité zvíře, celé dny hýří zbleským rejem, až vysilena a znavena poklesá s posledním trhnutím větru, a nad tundrou se rozloží opětné ticho, hrobové ticho, a mrtvá poušť leží zase bez dechu a bez pohnutí pod šedivým oceanem olověných, lině se placících mráčen.

Odvlekly se mraky, a kosý paprsek zimního slunce ozářil sněhovou pláň. Nastal jasný, zimní den. Sluneční svít láme se v myriádách sněhových krystalů; každý krystal šírá blesky, a celá pláň od jednoho konce horizontu do druhého mění se v myriády pronikavých, jako z křemene vykresaných jisker, jež se zabodávají v oko poutníkovo a dráždí nervy jeho do šílenosti. Marně zakrývá víčka; podrážděný nerv rýsuje mu olmivá kola, bleskové čerty, a otevře-li oko, znovu celé moře do běla rozpáleného kovu plane vůkol něho a řeže unavený zrak. Vlčka puchnou, oko přechází a slabne tak, že člověk po západu slunce ztrácí na dobu úplně zrak; i chce-li nabýti původní bystrosti, jest mu ztrávití několik dní v úplně temné komnatě. Pronikavým jasem zimních slunečních dnů trpí i domorodeci severu, strádajíce v ty doby různými očními nemocemi.

Osm měsíců trvá zima na tundře. Teprve počátkem května objevují se první poslové jara — tam ostatně velice krátkého. Dne

přibývá vůčihledě, a již koncem května krouží se slunce bez pře-
40 tržení nad obzorem. Nastává polární léto, polární sedminedělní den. Dechem teplých jižních větrů mizí sněhová kůra, a nad hladkými zrcadly průzračných jezer rojí se nesčetná hejna ptactva. Jako na pozvání sletují se se všech stran kachny, husy, gagáry, a štěbotem i kříkem jejich zvučí prostor po celé tundře. Vlažný vzduch je prů-
45 zračný jako křištál; obloha, která se za zimy rozestýlala po samé zemi, zdvihá se v nedohlednou výši; na obzoru se rýsuje modravé obrysů vzdálených vrcholů; stojaté vody, ležící v rámci pestro- barevných, různými mechy porostlých břehů, zdají se hlubšími a jasnějšími, a podél řek leskne se po nepřehledném prostranstvu
50 hladina jarních vod, vystouplých z řečiště a zatápějících širé roviny, kdežto v dálí viděti jasné zelené skvrny na blyšticí se modravé půdě — toť trsy právě vzešlé trávy na bezedné bažině. Tmavější onde pruh, prostupující křivolkými črtami tundru, jest sušší luh, porostlý nízkým listnatým křovím a rozmanitými drobnými bylinami.
55 A nadě vším tím zdvihají se celá mračna doterných, krvežíznivých komárův, a nebýti chladných nocí a stinných roklin, v nichž ne- taje sníh ani za léta a proto se v nich zvěř mříže ukrytí: zhynuli by sobi, i všechna druhá zvěř na tundře od úžasných oněch ne- přátel všeho, v čem se krouží teplá krev.

60 Počátkem července dostoupí slunce nejvyššího bodu na nebi, a tundra se přiděje nejpestřejším, svátečním hávem, ano vykazuje místy i malinký, zrovna mikroskopický lesík. Nizounký modrín, smrčka i kleč rozestýlají své tmavozelené, křivolké větve po zemi; mezi ně vtroušila se třaslavá, plazivá bříza. V nížinách podél vod živoří jírový keř, a vzácným hostem na tundře krčí se tu a tam jalovec. Teplý paprsek sluneční vyloudí v ty doby i pestrý květ mnohé rostlinky, nalezší tutočiště v sousedstvu bažinatých trav; obecnými jsou tu: růžově kvetoucí zeměžluč, žlutý podběl, něžnými zelenobilými zvonky kvetoucí zaječí salát, planý heřmánek, šlavel,
70 černobýl a žebříček. Jinými členy květnaté společnosti na tundře bývají zelené hlávky plané cibule, příhnědlé klásky pýru a planého žita a některé druhy hrachu.

Na konci léta dozrávají i rozmanité jahody; mezi nimi růží se i drobné hrozny brusniček a zejména morošky, ony maliny severu, které se tu rodí tak hojně, že jsou netolikou mlskou, nýbrž i potravou obyvatelstva.

Nejdůležitějším a nejrozšířenějším členem „květeny“ ruské tundry jest však sobí lišeňník, neboli islandský mech, jehož měkké, zčeřené luppeny barvy bledožluté, černé, modravé, hnědé, fialové a bílé mění tundru v kyprý, vlnatý koberec nejpestřejších barev.⁸⁰ Pláň porostlá lišeňníkem — toť pažit seveřanů, toť jejich luh i niva. Po ní toulají se a celý den kýchají a štěbetají nesčetné husy, kachny, labutě, sněhulky a křepelky a zdvihají se celými oblaky, přiskáče-li náhle sob na jejich pastvinu.

V zimě mrtvá poušt — v létě stává se tundra životelkou⁸⁵ milionův a milionů rozmanitých zvířat. Medvědi se brodí od břehu řek na planiny, poseté zrajícími jahodami; sobi vyhledávají mechových pažitů, střehoucí se za každým krokem vlka, jenž jim bývá stále v zápěti; lišky ryšavé i stříbrné, hranostaji a severní zajíci probíhají tundrou všemi směry, opatřujíce obyvatele⁹⁰ severních pobřeží teplou svojí kožešinou a poskytuje jediné výhody člověku, odvážujíce mu se k všem nim boje s hroznou arktickou přírodou.

Léto na tundře — toť nepřetržitá sváteční doba, ovšem ne doba odpočinku, ale doba práce, kvapné práce, spěšného tvoření,⁹⁵ jež musí opatřiti výživu člověku i zvířeti na dlouhou zimu. Vše, čím krásným se tundra může vykázati, vše to se skupilo za léta v jeden velkolepý celek, plný harmonie. Ke všeobecnému souladu přispívá i slunce svojí hřivnou, jež zvláště večer rozlévá po nepřehledných stepech kouzelný svít. Ruský cestovatel Lat-¹⁰⁰ kin, jenž proputoval v letech čtyřicátých nejvzdálenější severovýchodní konětiny tundry, nemá slov, aby popsal báječné světelné výjevy, provázející na tundře západ slunce. Sklony hor tonuly v záplavě duhových barev; v dálí se táhly vlnité obrysy po-sněžených vrcholův; onde se zdálo, že celé skály jsou pokryty¹⁰⁵ jasně růžovým, blankytiným a tmavofialovým smalem. Hroty některých skal plamuly ohnivými věnci a svítily jemnou září ještě nějaký čas, když slunce bylo již zapadlo za bezlesý obzor tundry. A pod nohami v řídké trávě kývaly se chvílemi při zavanutí jižního větru bledé zvonky, pryskyřníky a nezabudky, mrkajice¹¹⁰ pestrými očky v zarudlý polosvit letní severní noči.

Jaromír Hrubý.

126. Samojedi.

Rostlinstvo i živočišstvo dalo tundře po nerozdílném druhu: toto s o b a, ono l i š e j n í k s o b í. Však i člověčenstvo vyslalo tundře druhu neodlučného, Samojeda.

Samojedi, zovouci sebe sami Chasovo, kočovali od nepamětných dob v severozápadním koutě Asie u břehů ledového oceánu. Následkem národostních převratů v původní jejich vlasti vyhrnuli se na západ přes Urál, pokořili a vyhubili usedlý tam národ Pečoru a opanovali takým způsobem severovýchod evropský od Bílého moře do Urálu, kdež kočují podnes. Nevysoká, zavalitá postava s krátkýma nohami, vysedlé čelisti, široký, ploský nos, úzké, šikmo proříznuté oči, černé, tvrdé a řídké vlasy — vše to jasně dokazuje mongolský původ Samojeda, jemuž ostatně, jako všem mongolským vetřelcům, nesouzen věčný pobyt v Evropě. Panování Samojedů na pobřeží ledového oceánu a v poříčí severních evropských řek pominulo již za doby slávy Velikého Novgoroda; ještě z těch dob trvají ruské osady na řekách Pečoře a Mezeni. Však i o tundru, v níž byl Samojed do nedávna pánum neobmezeným, počínají se s ním nyní dělit Rusové, a hlavně jižní jeho sousedé plemene čudského, Zyrjané.

Samojedi zabývají se lovem ryb na řekách i moři, kdež loví i tuleně, mrže a bílé medvědy, na tundře pak střílejí a chytají rozmanitou zvěř, vynikající vzácnou kožešinou. Potravou jsou Samojedům ryby — v létě syrové, v zimě sušené — a zvláště sobi.

Samojedi bydlí v březových kuželovitých jurtách, zvaných na jejich jazyce mjakán. Mjakany pokrývají dvojnásobnou sobí kožešinou, vnitřek vystýlají plachtovinou nebo zase kožešinami. Prostřed jerty postaveno ohniště, z něhož dým se vije uvnitř jerty, dokud se nevytratí různými štěrbinami. Vstoupí-li nezvyklý člověk v obydlí Samojedovo, nesnese čpavého dýmu, jenž mu páli oči a zaráží dech. Za to poskytuje jurga bezpečného titočistě od mrazu. Uprostřed zimy, když okolo jerty svítí mráz, anebo se rozvztekli polární bouře, jež nanáší celé hory sněhu, a ledový vítr vžírá se v kůži, jako by ji bodal ocelovými jehlami: uvnitř jerty hoví si rodina Samojedova na sobích kožích a rozplývá se teplem. Jerty bývají tak prostranný, že se směstná v jedné deset až dvacet osob, nečítajíc i několik nerozlučných druhů Samojedových, mochnatých psů, kteří se neodrodili ještě daleko od praotce svého lišáka. Jsouť barvy ryšavé a tlamy špičaté jako lišky.

Rozebratí a znova vystrojiti jurtu, jest dílo několika hodin. Když sobi v okoli jerty spasou všechn mech, jehož vyhledávají i pod sněhem, rodina Samojedova stěhuje se o kus cesty dále a zakládá tu na pět, šest dní nový krb. Za léto projde Samojed s jurtou na sta verst po tundře.

Jako jest hlavním stavebním materiélem, jest sobi kůže Samojedovi též hlavní látkou oděvní. Z hebkých kožešin mladých sobů šíjí se malice, pytle to s otvorem pro hlavu a s rukávy; malice nosí se jako košile na těle, srsti do vnitř. Vrchním oděvem jest sovička, úplně podobný malici, s tím toliko rozdílem, že je sešíť z kůže hrubší a srsti ven. Lupty z mladých kožešin jsou za punčochy; přes ně obouvají se pimy, sešíté ze sobích nožin. Konečně čepice a rukavice z téhož materiálu doplňují oblek Samojedův. Ženský oblek liší se od mužského tím toliko, že jest „ozdoben“ pestřími, hlavně žlutými a červenými fústřízky vlněné látky, které našívají na malici, niti nahrazujíce sobími šlachami.

Oblek takový, ač nepříliš úhledný, hoví úplně klimatickým po-měřítkem ruského severu, a proto i ruští třednici, třeba-li jim cestovati v zimě po tundře, oblékají se v tytéž malice, sovičky a pimy jako Samojedi; neboť v nich možno vzdorovati nejkrutějším mrazům.

Jednotvárná, nehybná, nekonečná tundra vtiskla pečeť svoji i na povahu Samojeda. Je liný, zádumčivý, nemluvný.

„Co děláte v zimě?“ ptal se Latkin Samojeda.

„Spime.“

„Což pak celou zimu spíte?“

„Spáti je zdrávo. Vidiš, medvěd spí celou zimu, i Chasovo spí. Doba už taková.“

Samojed není ani zvědav. Vstoupil host v jeho jurtu, obhlédne ho tupě od hlavy po paty, posedne dále u ohniště, odsedaje hosti, ale slova nepromluví.

Upíratí jim však šmahem duševních vloh nelze. Všichni jsou výbornými námořníky; plavci po severním oceanu přijímají je ochotně do služby. Mnohý z námořníků Samojedů, jenž se sešel s druhými národnostmi, vládne hbitě čtyřmi, i pěti jazyky.

Samojedi mají svou národní poesii; však i ta jest patrným odrazem tundry. Smělého vzletu obrazivosti nesnadno ovšem hledati u národa, jehož veškeren život záleží v boji se surovou přírodou. Olověné, nízko zaklenuté nebe netrpí volného vzmachu fantasií, a mrtvá tišina nepřehledné stepi neladí duše k harmonickým melodiím.

127. V háji.

1. Již háje lem
zelených větví tichým ševelem
nás družně k odpočinku zve
v hebounké třásně své.
2. Jak milo zde v té stinné skrýši,
kde za krajkami svěžích trav
irty něžných květů vonně dýší,
kde nad peřestých zvonků dav
měsíček terč sváj bílý výši,
kde jahoda pod listky zelené
ukrývá líčko ruměné
a nad travou
orliček houpá hlavou modravou!
3. Před námi v usmívavém dole
nad nízké chýše vesničky,
jak pastýř v oveček svých kole,
ční šedý kostel staříčky.
A za ním na obzor
modravě vdechnut ladný obrys hor,
kam bezděky se dáváš v let
toužebnou duši
v ten širý svět, v ten Boží svět,
kde krásy tolik srdečí mladé tuši.

Svatopluk Čech.

128. Arabie a poloostrov Pyrenejský.

Jak Evropa, tak i Asie má na jihu tři veliké poloostrovy, jež po dvou sobě na vzájem se podobají tak, že poloostrov Pyrenejský mnohými znaky podoben jest Arabii, Apenninský Přední, a Balkánský Zadní Indii. Všimněme si místněji podobnosti Pyrenejského poloostrova k Arabskému.

Oba řečené poloostrovy od ostatních liší se patrně již polohou svou v zemědilech, z jejichž trupu jako členové vybíhají na jih: nejen že poloostrov Pyrenejský je ze tří jihoevropských nejzápadnější jako Arabie ze tří jihoasijských, oba poloostrovy přiléhají také nejtěsněji k Africe, od níž Arabie průplavem Suezským jest odkrojena; ježto poloostrov Pyrenejský od ní jest oddělen průlivem Gibraltarským; mimo to podobá se průlivu to-muto při Arabii průliv Bab el Mandebský.

Jakož Afrika má vodorovnou členitost chudou, břehy na mnoze přímé, zálivův a poloostrovů málo: tak i oba poloostrovy sousedních dvou zemědilův, Africe nejbližší, pohrešují na rozdíl od ostatních dvou jihoevropských a jihoasijských bohaté vodorovné členitosti; ani poloostrov Pyrenejský, ani Arabie nemají značnějších v moře vybíhajících členův; zálivů mají velmi po skrovnu, dobrých přístavů málo. Východní břeh arabský je však členitější západního; totéž říci lze o východním břehu španělském, srovnáme-li jej se západním pobřežím poloostrova Iberského. Ostrovů je při obou poloostrovech (zvl. pak při Arabii) jako při Africe málo, největší při východním břehu.

Ve shodě s chudou členitostí vodorovnou jest na obou poloostrovech jednotvárná kolmá členitost neboli rozloha půdy: tu i tam převládá tvar planiny, a také tím podobají se oba poloostrovy Africe, v níž má tolikéž převahu tvar vysočiny, a to planiny.

Podobná členitost kolmá, k nížto se druží podobné na mnoze poměry geologické a podnebí rázu kontinentálního, mají za účinck podobnost i v poměrech jiných. Poloostrov Pyrenejský nemá sice pouště jako Arabie; ale rozsáhlé, letní dobou vyhořelé stepi planin kastilských jsou jakous obdobou pusté Arabie. Za to však úrodné pobřežní nížiny španělské, honosíce se již některými plody tropickými (jako je baylona a j.) připomínají rostlinstvo severní Afriky a Šfastné Arabie.

Pomíjejíce jiných podobností, kteréž bylo by možno vyhledati mezi Arabií a poloostrovem Pyrenejským, nemůžeme na konci pomlčeti o jejich příbuznosti historické, která se jeví tím, že poloostrov Pyrenejský stal se druhou vlastí Arabů, když se tento národ prodlením jednoho století po vystoupení proroka svého Mohameda vítěznou zbraní z původní vlasti své byl rozšířil netoliko po přední Asii, nýbrž i přes Afriku severní až přes sloupy Herakleovy na půdu evropskou; zde pak dostoupila vzdělanost jeho, oplozena jsouc kulturou egyptskou, perskou a řeckou, tak vysokého stupně, že se stali hispanští Arabové ve mnohých věcech učiteli Evropy křesťanské.

129. Oblaka.

1. To slunečko zlatovlasé
po obloze mráčky pase.
2. Mráčky barvy všelikeré:
bílé, šedé, zlatoperé.
3. Velikosti rozmanité,
v kroku loundavé a hbité.
4. Krotké hněd a vrtošivé,
plaché zas a dovádivé.
5. V pěkné kolo seřaděné
po modrém je nebi žene.
6. Popásá je po nebesích,
jako pastýř ovce v lesích.
7. Mysl jeho trpělivá
nemalý kříž s nimi mívá.
8. Vždyť to mráčků pestré stádo
by jen skotačilo rádo.
9. Klidně ani na chvílečku
nevýdrží při slunečku.
10. Pořád rozléhat se musí,
jako hejno divých husí.
11. Až se všecky rozutekou,
jako rybky jasnou řekou.
12. O závod se s větry honí,
až se slunce zakaboní.
13. I svolává starostlivě
mráčky po nebeské nivě.
14. V pěkné stádo seřaděné
tiše k západu je žene.
15. Všechnm zlati bílé šije
a červánky napájí je.

Josef Kalus.

130. Rozličné houby.

Jaký to pohled po dešti a teplé noci za jasného jitra ve stinném lese na různotvárné pokolení hub, třípytem krápějí vodních se lesknoucíci! Tu roste jich skupina jako rozestřené slunečníky, na spodní straně zdobené paprskovitými luppenky. Zde jest jedna se třeněm naduřelým, tu jiná má třeň s boku smáčknutý, a u jiných ani ho nenalezne. Tu viděti na nich prstence, tam závoje a rozličné střapečky, a spodní stranu jako by jehlou propichal. Zde stojí nálevka, tam plochý terč, tu pohárek, zde koule, tamto knoflik a věžovitý útvar, tu zase nějaká trubička a křovitě rozvětvené nebo šlemovité tvary. A jak rozmanita jest i barvitost jejich! Od bledé bělosti k jasnemu blankytu, tmavému azuru a violetu, od nejjemnější barvy růžové k ohnivé červeni a nachu přechody; hnědost, žlutost, zeleň — vše ve všech odstínech. Mnohé jsou na zpodu zbarveny, na vrchu bez barvy, jiné zase naopak,

mnohé skvrnity, jiné kruhovitě po stupních jak obarveny. Brzo 15 jsou jemny a vodnaty, brzo suchy a křehky, nebo roní v řezu mlékovitou šťávu.

Ale všechny ty rozmanité tvary jsou pouze částí ohromné říše hub. Učíme do ní malou vycházku, prohlédněme si zběžně alespoň vynikající zjevy její. 20

Houbы jsou rostliny tajnosnubné. Nemají chlorofyllu čili zeleně listové, a nemohouce tudyž assimilovati čili připravovati sobě ku své výživě ze hmot neústrojných hmoty ústrojné, musejí žít přízivně. Žije buď na odumřelých hmotách rostlinných nebo zvířecích, vjmajice v tělo své jejich organické sloučeniny, a ty 25 slovou *saprofytské*, anebo napadají přímo živoucí bytostí, na nich cizopasí, jsou přičinou jejich nemoci a smrti, a ty zoveme *parasitkými*; konečně mohou některé jak na živoucím tak i na mrtvém těle se vyvijeti.

Houbы jsou všeobecně rozšířeny a podoby přerozmanité. 30 Zbarvené skvrny, práškovité nálety, rosolovité shluky, kožovité hmoty, pletiva i tělesa nejpodivnějšího tvaru rozličně barvená, jímž na mnoze sluší přiznatí krásu i lepotu.

Vývoj sváj počinají tím, že jejich výtrus za příznivých podmínek vyklíčí v jeden nebo více vakuů, jež se rychle prodlužují a mnohonásobně rozvětvují. Tím povstane pavučinaté pletivo, podhoubí (mycelium) zvané, jež nabývá velikosti buď nepatrné, nebo neobyčejně mohutné, brzy hyne, aneb je velmi trvalé, buď bílé nebo přihmědlé a nezřídka v tlusté svazky a kožovité plochy nebo masité tvary spletene. 40

Hojným nalezištěm těchto obecně známých hub jest humosní lesní půda, zvlášť ťidoli krajin hornatých. Tam bují pod mechovým kobercem a suchým listím skryté podhoubí, a na něm zasedají pak nepatrné s počátku hlízky bílé jako sníh, které s neobyčejnou rychlosťí vyrůstajice, vyzdvihují se na povrch jakožto zrající houbы. 45 Tím se stává, že houbы rychle, jak se říká, přes noc vyrůstají a nezřídka také tak rychle hýnou.

Mezi houbami jsou také velikáni. Známe z Ukrajiny hřiby s kloboukem metru širokým, smrže tři decimetry vysoké a pýchavky metr v průřezu mající. 50

Veliká část hub hodi se jísti; některé druhy jsou pokrmem výtečnými, jejž množí masu na roveň staví. Některé, jako žampiony (uhelky), pěstují se u nás v pařeništích. Paříž jich vypěstuje

ročně s 5600 q. Nejpřednější místo mezi houbami jedlými
55 zaujímá lanýž. U nás vyskytuje se u Karlových Varů a na
Křivoklátsku, jinde nejvíce ve Vlaších, Francouzích a jižním Švý-
carsku, a to ve stinných lupenatých lesích ve vápnité půdě pod
zemí s půl decimetru hluboko. Zralý má zvláštní vůni a na pod-
zim hledá a vyhrahuje se pomocí psů, zvláště k tomu vycvičených,
60 ve hlizách jako pěst velikých.

Bohužel jsou také některé houby jedovaté. Jesti to obecně
známá *šarlatorá muchomůrka*, obsahující jed amanitin, *muchomůrka bílá* čili *certoplach* a *muchomůrka hnědá* s bílými brada-
vicemi; všecky vyznačují se plachetkou, prsténecem a bílými
65 lupénky na spodu klobouku, ale nemají mléčné šťavy.

Velmi jedovatá jest také *holubinka*, nemající závoje ani
prstence, a *hráb krvavý* čili *satanáš*, jenž na řezu modrá.

Mléko roní, však závoje a prsténce nemají a jedovaty jsou
jmenovitě *ryzec šedý* čili *palčivý* s mlékem žlutým, *ryzec žlutý*
70 s mlékem bílým a *ryzec hnědý* s mlékem fialovým.

Podezřelý jest *koloděj* a *chřapáč*.

Jedovaté houby mají maso kypřejší než houby jedlé.

Dobrým lékem od jedu houbového jest třislovina z odvaru
duběnek, kůry chinové, dubové neb sosnové.

75 Veliké škody způsobují mnohé, obyčejně malinké houby, jež
přímo na živoucích bytostech rostlinných i živočišných se při-
žívají, člověka nevyjímaje.

Žijí na všech téměř rostlinách, jmenovitě kulturních, a to na
veškerých jejich údech, ale nejvíce na listech a ose. Ty, které
80 se nám jeví jako skvrny, zbarvené naduřeliny různé velikosti,
zoveme *rez*.

Sem náleží na př. *rez travní*, kterýž se na rozličných travách,
jmenovitě obilních, ve způsobě černavých skvrn, nádorů neb
obalů objevuje.

85 *Sněti* vyskytuji se na květech rozličných trav. *Snět suchá*
vyplňuje klásky žita, ječmene, ovsu práškovitými výtrusy. Jiná
snět proměňuje klas kukuřice v hlizovitý tvar, rozpadávající se
v hnědý prášek. *Snět mazlavá* vyplňuje semenníky klasu pšenič-
ného černohnědou, mazlavou a nelibě páchnoucí hmotou.

90 Rozmanité *plísně* jeví se nám jakožto husté hmoty, bílá nebo
tmavá, žlutá, zelená, modrá nebo červená plst rozšířená na hmo-
tách organických. Nalézáme je všude v našich obydlicích na stěnách

a čalounech, na starém oděvě, vlhké kůži a obuví, na pokrmech, na ztrouchnivělém dřevě a setlelé listí, slovem všude, kde ústrojna hmotá vchází v rozklad. Pod mikroskopem nás překvapuje. Plíseň se shnilého ořechu podobá se zapíchaným jehličím, s nahnilého masa kloboukovitým houbám, s listův a zemčat malým palmám; z divně spletených vláken vystupují tu malé pničky podivně rozvětvené.

Plíseň hnědá objevuje se na ovoci, chlebě, na starých ořeších¹⁰⁰ i jablkách a vniká podhoubím svým skrze skořápku i do vajec slepičích. Na jiných potravinách, jmenovitě zavařeném ovoci, žije *plíseň sivá*. Nejobyčejnější *plíseň růžencová*, roste na všech ústrojních hmotách, i na tekutinách, kde posléze vzrůstá v hustou plst. Na podzim hojným množstvím na zašlých lodyhách, hlavně¹⁰⁵ máku, laštovičníku, slezu vegetuje *vítornatka*; v zimě na hnijících bramborech v teplých sklepích objevuje se *plíseň červená*, a v týž čas spatřujeme ve způsobě malých hromádek na zpráchnivělém dřevě *plíseň silnatku*.

Na muchách, pavoucích a jiném hmyzu, ve vodě utopeném,¹¹⁰ na hlemýždích, žabách a mláďatech ve vodě hnijících a vůbec na zvířecích i rostlinných látkách do vody spadlých žije *plíseň vodní*.

Známou hubitelkou zemčat jest *plíseň bramborová*.

Padlí působí na rozličných rostlinách, jmenovitě na okoličnatých, plísňovité povlaky.¹¹⁵

Houba vinná způsobuje nemoc vinných hroznů, zpozorovanou nejprve v Anglii a od té doby rozšířenou téměř po veškeré Evropě, i za oceanem.

Že jsou plísně stálými, nezvanými hostmi našimi, jichž se nesnadno zbaviti, a že se v okamžiku objevují tam, kde před tím nebylo o nich památky, záleží v úžasném jich rozmnožování. Jediný výtrus za příznivých podmínek dá milionům původ, a tyto nepatrnným vánkem daleko se rozsvájí a zplozují nové miliardy sobě rovných.

Báječná schopnost rozmnožovací objasní se nám studováním¹²⁵ hub *kvasinek*, — jež jsou pouhé bunice s buňkovitou blanou, množící se dělením a pučením —, když poznáme, že životní činnosti způsobují kvašení — přeměnu cukru v líh a kysličník uhličitý, hlavní to plody kvašení. Bez drobných buniček těch, které se ve štávě vinné a cukernatých polevech rozmnožují, bylo¹³⁰ by mnoho nápojův a výroba líhu a kvasnic věcí neznámou.

Vysoký topol nebo mohutný dub, jenž stoletím vzdoroval, zlomen náhle slabým větrem. Jeho nitro je prázdro, dřevo bílou houbovitou hmotou skvrnité a místy práškovité. Malá jízva dala 185 původ k nákaze. Zaletěla tam spora a vyklíčila, vzniklé podhoubi vrtalo dál a dále mezi korou a dřevem, pak ve dřevě samém, až hrdého velikána na zemi skácelo.

Mezi zvířaty jest jmenovati zvláště hmyz, jehož nemoci přičinou jsou houby. Naše mouchy domácí padají jmenovitě na podzim za oběť houbě zvané *plíseň mušti*. Mouchy lpi na oknech a stěnách sosákem příssáty. Tělo jejich je silně naduto, mezi kroužky břišními bílými pásky ovinuto a práškovitým krajem až dvacet pět milimetru širokým jako omženo; na nohách, křidlech a zadku jevi se zvláštní skrouceniny. Nemoc tato najednou 140 epidemicky se objeví. Mouchy, druhdy tak čilé, zlenivější; v krvi jejich objevují se drobné bunice, jež se množí a vzrůstají v počet nesčetný, čímž mouchy naduřejí; přestanou se pohybovat a zmírají.

U brouků, jmenovitě u majky, u housenek a motýlů jsou podobné epidemie známý. Ve Francouzích a Vlaších v polovici 150 našeho století nemoc housenek hedbávníka způsobila veliké škody; housenky za několik dní ztuhnou, vyschnou a obestronou se bílým povlakem. Přičinou nemoci jest houba, jež v tuku housenek vyvijí své podhoubi a ztráví pak i vnitřností; po smrti housenek prorazí se koží a rozrozuje se v nesčitelný počet výtrusů, které jiné housenky napadají.

Člověk bývá napadán rozličnými kožními nemocemi, jichž přičinou jsou houby.

Přistoupíme nyní k čeledi hub, jež zaslouhuje největší naši pozorností. Jsou to *bakterie*, nejmenší a nejjednodušší všech bytostí.

Necháme-li státi polevu rostlinného nebo zvířecího, pozorujeme již za den, jak se kalí, neprůhledným stává, jak vyvijí páchnoucí plyny; — děje se v něm rozklad. V dalším postupu rozkladu vylučují se klky a hromadí pak na povrchu v hlenovitou kožku, jež konečně na dno padne. Postup ten jest hnileba. Pod drobno-160 hledem vidíme neobyčejně drobné, ojedinělé nebo spojené tečky, krátké nebo delší tyčinky v čilém pohybu a šroubovitá vlákna, úžasnou rychlosťí jako blesk vodou se kmitající. Všecka ta nepatrná těliska jsou bakterie, a tím poznali jsme i hlavní jejich tvary: kulaté nebo vejčité hmotky, přímá nebo vlnitá vlákna 170 a šroubkы. Podhoubi nemají. Mnohé bakterie jsou nepohyblivý,

jiné dlouhý čas čile se pohybují; ale když jim potrava dochází, přestanou se pohybovat, vylučují hlen nebo mění se v trvalé výtrusy. Odpářením vody vznášejí se do vzduchu. Množí se příčinám dělením, a to tak, že se buď od sebe oddělují aneb zůstávají spojeny ve skupeninách, jež se snadno zase ve své jedince roz-¹⁷⁵ padávají. Každý rod způsobuje jiný způsob rozkladu nebo fermentace. Možná se na jistotu přesvědčíti, že bakterie jsou skutečnou přičinou rozkladu, neb on nenastane, když jim zamezíme přístup a přítomné vařením usmrťme, což se musí dít s největší opatrností, neboť bakterie jsou všude; my sami nosíme¹⁸⁰ jich miliony a neubránili bychom se jejich záhubné moci, kdyby zdravé tělo nemělo schopnosti, vzdorovati jim do jisté míry.

Bakterie, o nichž právě mluvím, žijí na mrtvých tělech, ale napadají i bytostí živé. Onyf jsou přičinou všech strašlivých morů, jimiž valná část lidstva čas od času hyne. Netprosně rádivá ještě¹⁸⁵ za naši doby cholera, černá smrt a jiné podobné nemoci, a jistotě jest, že více lidstva sklátily v tmavý hrob než nejlitější boje. Však teprve v naší době podařilo se provést důkazy, že bakterie jsou pravou přičinou nakažlivých nemocí. Při tyfu za nejprudší horečky nalézají se v krvi miliony šroubovitých vlakének, při¹⁹⁰ mázdřive a nemozech pošlých z ran vniká množství kuliček do pletiva, a také sněť slezinnou způsobují drobné kuličky bakterii.

Tak poznali jsme nepatrné houby za velkolepý hybný živel v přírodě. Jsouce jednak nejnebezpečnějšími parasyty, jsou jinak zdravotní policií ústrojněho světa. Kdyby nebylo hub, prýky¹⁹⁵ rostlin a zvířat vraceley by se jen pozvolným okysličováním přirodě, a dle okolnosti, jak na egyptských mumiiach vidíme, stáletí by na to nevystačila. Nepatrné houby způsobují rychlou výměnu látek, mění odumřelou bytost v částky jednodušší, potřebné pro bytost jinou, připravují prostor novému světu, — zkrátka, slova²⁰⁰ biblická: „V zemi se obrátiš, ze které vzat jsi,“ činí skutkem.

Václav Kořánek.

P o z n á m k y.

Č. 1. Třímati, držeti. — Všaký, všeliký, každý.

Č. 3. Chartum n. Khartum hl. město tureckého (vých.) Sudanu, se sídlem vladače egyptského a asi 40.000 obyvatelů.

Č. 6. Dvanácte Měsíců, která pohádka naše zobrazuje podobným způsobem měsíce?

Č. 7. Gize, vesnice při levém břehu nilském; nedaleko odtud na jih jsou zříceniny staré Memfisy. — „*Přespolní*,“ proč v uvozovkách? — Věž svatoštěpánská je zvyšší 144 m; monastry strassburšský 142 m; dóm kolínský 160 m; tento byl teprv r. 1880 pečí císaře německého dostavěn. — Bachšíš, zpropitné. — Beduini v. č. 12. — Plachty latinské mají podobu trojúhelníka, končí se v dlouhý cíp. — Mausoleum, prvně náhrobek, jejž karskému králi Mausolovi manželka jeho zbudovala v Halikarnassu; odtud nádherný náhrobek vůbec. — Muhamed Ali, místokrál egyptský 1805 — 1849. — Sfinga (sfinx), socha egyptská, lví tělo s hlavou člověčí.

Č. 9. Rhampsinit, mythický král egyptský.

Č. 10. Umění výtvarná jsou: stavitelství (architektura), sochařství a malířství. Kromě toho jsou umění zvuková: básniectví (poesie) a hudba.

Č. 11. Hošák umělec, o němž se v této básni vypravuje, je slavný náš sochař Václav Levý. Umř. r. 1870.

Č. 12. Beduini (z arab. *bedávi*, přebývající na poušti) jsou kočovní Arabové v Arabii a v sev. Africe na rozdíl od Fellahů (sedláků) a Hadarů (městáků). Hlavně pak jsou Beduini prahydilité Arabie. Oni zachovali obyčeje své pastyrské, bojovné, loupežné, jakéž při nich již dle bible známo až po dnešní den. Jsou plemene semitského a pokládají se za potomky Ismaila, syna Abrahama. — Kaleidoskop (krasohled), skládá se ze dvou zreadel k sobě skloněných, v trubici upověných. Jeden konec trubice jest pokryt dnem, v jehož prostředku provrtána jest dírka, do níž se okem zhrá. Na druhém konci zreadel a při nich upověn jest skleněný kotouč dobrě průhledný, za ním kotouč ze skla na drsně broušeného. Mezi ohýma kotouči jsou drobné věci průsvitavé, na př. sklíčka barevná rozličných podob. Oku hleděcímu do trubice proti světu vyskytuje se pak hvězdovité tvary, měnlivé se tolikrát, kolikrát drobné věci slabým hnútlem do jiného pořádku se ukládají. — Burnus sluje plášt Arabův afrických (Kabylů), obyčejně z bílé látky vlněné zhotovený a končitou kápf opatřený, kteráž se v deštivé počasí na hlavu stáhne. Po dobytí Alžíru rozšířili jej Francouzi též po Evropě. — Ambulantní (z lat. ambulare, procházet se), pohybující se s místa na místo. — Mekka, město

a přední přístav v Arabii (v Jemenu), provozuje čílý obchod s kávou, která se tam dopravuje karavanami z vnitřní Ararie a jménem města jest pojmenována. — *Aromatický* (z ř. aróma, kořenf), silně a libě pachnoucí. — *Nigrité*, obyvatelé Sudanu, jenž slujo též Nigritia od řeky Nigru. — *Bornu n.* Burnu, říše vnitroafrická v Sudanu nad jezerem Čadským. — *Letora* (lat. temperamentum), ustálená povaha mysli. Letora rozeznává se čtvera: 1. cholericák (čílá, dráždivá, rázná); 2. flegmatická (netečná, nehybná (lonivá)); 3. sanguinická (veselá, jará, lehkomyslná); 4. melancholická (hloubavá, zasmušilá, těžkomyslná). — *Typ* (z ř. typos), vl. otisk v měkké hmotě, pak vůbec vzor, základní ráz čehokoliv, druh. — *Džerby*, ostrov v moři Středozemském, k Tunisu náležející. — *Konserva* (z lat. conservare, zachovati), hmota zvířecí (maso) nebo rostlinná, chráněná od hniličky hlavně odstraněním vzdachu. — *Arkády* (z lat. arcus, oblouk), řada oblouků na sloupcích spočívajících, podloubí sloupové. — *Maurský (arabský) sloh* ve stavitelství, oblibený u národů náboženství mohamedanského, vyvinul se ze starokřesťanského slohu. Jeho zvláštnosti záležejí v rozmanitých tvarech oblouků a v tenkých sloupech se širokými hlavicemi. Nejslavnějším vzorem arabského slohu jest Alhambra. — *Produkovati* se (z lat.), veřejně nějakou zručnost, nějaké umění na odiv provozovati. — *Manipulace* (z lat.) vl. přiměřené užívání rukou, pak obratné zacházení s něčím. — *Derviš* (persky = chudý) znamená v zemích mohamedanských podobně jako arabské slovo *fakir* jistou třídu nábožných lidí, kteří se ve mnohém podobají křesťanským mnichům.

Č. 14. *Manévr* (franc. manoeuvre), cvičení vojenské v čas míru, které se provozuje ve větších rozměrech, napodobujíc bitvu. — *Ve dne v noci* — ve dne i v noci — rozdíl? v. Skladbu str. 139, IX. — *Kordofan*, krajina Sudanu jižně od Sahary. — *Laguna* (it.), naplaveniny přímořské. Bonátky vystavěny jsou celé na lagunách. — *Trilek* (it. trillo), rychlé, soumrně opakování dvou tónův o sekundu vzdálených. Nižší nota jest hlavní, na níž trilek se tvoří, vyšší nota jest pomocná čili tak zvaná předrážka. Trilkovati = trilkem zpívati nebo hrát. — *Karavana* nazývá se m. Východě společnost pocestních a kupců s velbloudy, kteří stejnou cestu konají a z jistých míst v určitou dobu odcházejí, kterýžto způsob putování v tamních krajinách, kde není silnice a obávat se jest loupežnických nájezdů, jest velmi potřebný.

Č. 18. *Pněti* nepřechodné sloveso ku přechodnému (kausativnému) pnouti = rozepjet býti, viseti; srovn.: vřtí — vařiti, téci — točiti, řinouti — roniti, hynouti — hubiti, mříti — mořiti a p.

Č. 19. *Hymna* vzněšená píseň nábožná. — *Hosiana* n. hosana, slovo hebrejské, jož značí *Záchravěj, spasit*. Provolávalo se při slavných přiležitostech jako u nás *Sláva, vivat!* — *Žalmy*, nábožné zpěvy starého zákona složené Davidem králem. — *Azur* n. lazur (slovo perské), pěkná modrá barva, blankyt. — K veršům „*Jak mila Bohu práce, k níž člověk stvořen jest*“ srovn. čís. 3.

Č. 20. *Ve smyslu užším*. Některá slova mají dvojí význam: širší a užší, na př. *Rakousy* v širším smyslu znamená celou říši, v užším (Horní a Dolní) korunní zemi. — *Sanskrtský jazyk* jest jazyk starých Indů, nyní již vymřelý, který zo všech jazykův indoevropských zachoval nejpůvodnější tvary a proto pro srovnávací jazykozpyt velmi důležit jest. — *Paša* n. baša

(pers. „podnoží královo“), titul orientálnský, který se dává v Turecku všem vysokým úředníkům, zvláště pak vladařům provincií zvaných pašaliky. Rozeznává se tře stupňů: paša o třech, o dvou, o jednom ohonu, dle toho kolik koňských ohonů na tyči nastrčených se před kterým u veřejnosti nosírá. Nejvyšší stupeň má paša o třech ohonech, jemuž se dává zároveň titul vezíra. — **Synové Ismaelovi** v. č. 12. — **Patriarchální život**, pod vládou patriarchy neboli starešiny (nejstarší hlavy celého kmene). — „*Tempora mutantur*“ = časy se mění. — **Bánan**, též rajský fík, chutné ovoce rostliny řečené Musa, kteráž se daří ve všech zemích teplého pásmu. — **Fellah** v. č. 12. — **Katastrofa** (řec.), pohroma, veliké, nenadálé neštěstí. — **Orkán**, buran, prudký vichr. — **Cisterna**, nádržka vykopaná v zemi na zachycování vody dešťové z nedostatku pramenů a vody říčné.

Č. 24. *Jak pírko lehký ve křídelku tvém* = lehký jak pírko ve tvém křídelku, tvého křídelka. — **Nehledaný**, prostý, přirozený, neumělkovaný.

Č. 25. **Strašák**, zvláštní hra v karty.

Č. 26. **Střez** (stříci se), opatrnost. — **Archiv** (slovo řec.), listovna, znamená místo, kde se ukládají a chovají listiny i jiné spisy, ježto se vztahuje buď na jistou rodinu, na jistý duchovní nebo světský spolek, ústav nebo řád, na obec, kraj nebo i na celou zem. Správce listovny slove archivář. — **Orátor** (lat.) řečník. — **Prokurátor** (lat.), advokát, obhájce. — **Masti zlaté**, úplatky.

Č. 29. **Litba**, tekutá obět. — **Tiara**, perská čepice, také papežská koruna.

Č. 30. **Umrlí roucho**, jak se nazývá jedním slovem?

Č. 31. **Roku táhne na večer**, jako so říká: Už mu táhne (jde) na padousátý (rok). — **Lazaret**, dům kdysi nedaleko Jeruzaléma, posvěconý sv. Lazaru, kdež léčili nemocné, odtud nemocnice vůbec, zvláště vojenské v čas války, — „*My si podřímneme*,“ praví příroda chystající se k zimnímu spánku.

Č. 32. **Zasedatí** znamená tvoření se plodu ze zárodku: Obilí zasedá = jde do zrna. Třešně už zasedají = tvoří se z květu, už je plod znáti.

Č. 34. **Operace** (lat.) (chirurgická), léčení těla nemočného řezem, bodem a p. — **Technický** (slovo řec.), umělecký, řemeslný, průmyslový. — V lednici chová se led pro vlastní potřebu, v ledárně se prodává. — **Konservování** (lat.), zachovávání. — **Prakticky** (řec.), náležitě, přiměřeně. — 40° C. t. j. čtyři stupně teploměru Celsiusa. Celsius rozdělil teploměr na 100 stejných dílů n. stupňů, Réaumur na 80. — **Bassin** (franc. basén), vodojem. — **Museum** (slovo řecké) znamenalo původně „chrám Muším zasvěcený,“ později pak vůbec místo věnované umění a vědě. Nyní rozumí se tím slovem sbírka vznímených předmětů z oboru umění a přírody, jež jsou sestaveny a uspořádány ve zvláštní budově. — **Geologie** (řec.), zemězpyt, jest nauka o povaze, vlastnostech a původu naší země, nlehlož k mísím ústrojným. — **Perioda** (řec.), doba. — **Vegetace** (lat.), vzrůst rostlin.

Č. 37. **Mohyla** jsou starožitné náhrobky slavných hrdin ze země a písku nasypané někdy do značné výše; zde = hrob.

Č. 38. **Podmaršálek**, důstojník vyšší třídy. Třídy vojenských důstojníků jsou: 1. *poddůstojníci*: a) svobodník (Gefreiter), b) dosátník n. kaprál (Korporal), c) závodní (Führer), d) šikovatel (Feldwebel); 2. důstojníci (Offiziere): a) zástupec důstojníků (Offiziers - Stellvertreter), b) poručík (Lieutenant), c) nadporučík (Oberlieutenant), d) setník (Hauptmann); 3. stábní důstojníci: a) major, b) podplukovník (Oberstlieutenant), c) plukovník (Oberster). Nad-

stabními důstojníky pak jsou 4. generalové rozličných stupňů a jmen:
a) generalmajor, b) podmaršál (Feldmarschall-Lieutenant), c) polní zbrojmistr
(Feldzeugmeister), d) polní maršál (Feldmarschall).

Č. 40. „Tatínek se dosti *natrápili*.“ Lid moravský užívá množného čísla nejen o druhé osobě, které vyká: „Kdo jste byli, tatínku?“ nýbrž i o třetí osobě, o kterou s úctou mluví. — **Zavdy**, často.

Č. 41. **Kmásati** (slov.), rváti, škubati, trhati. — **Bodrost**, čilost, veselost.

Č. 42. **Mimosa**, citlivka, rostlina, jejíž útlé listy jako uvadlé se schylují, když se o lísteček něčím zavadí. — **Karavanové cesty** v. čís. 12. — **Šeich** n. šeik (arab. starší), náčelník arabského kmene.

Č. 43. **Nabuchodonosor** n. Nebukadnezar II., nejznamenitější panovník babylonský (605—562), vyvrátil říši Judskou r. 586 (zajetí babylonské). — **Baltazar** hebr. Belšazar, (z assyr. Bel-šar-usur = Bel krále chrař), poslední babylonský král, syn a spoluvládce Nabonnedův. Byl poražen králem perským Cyrem a říše jeho připojena k perské r. 538. — **Čtena**, písmeno, litera.

Č. 44. **Žhavým železem**, jaký instrumental?

Č. 46. **Hrana**, vyzvánění mrtvému v církvi katolické. — **Miserere** (lat. smiluj se), začáteční slovo žalmu 50., který se při službách církevních často říkává a zpívává.

Č. 47. **Midas**, báječný král Frygie. — **Dionysos**, Bacchos, bůh vína. — **Sellenos**, pěstoun a stálý průvodčí Dionysův, vynálezce hry na flétnu.

Č. 50. **Sutka**, ledová kroupa.

Č. 51. **Padni co padni**, srovn.: Buď jak buď, staň se z toho co staň, vezmi kde vezmi, dělej co dělej. — **Boha nepřeválš**, válkou, bojem nepřemůžeš. — **Stěhní se**, stáhní, skrč se. — **Koráb** (kára) vypráchnivělý strom, kostra koňská a p. Dostati se na koráb, octnouti se na korábě = přijíti na mizinu.

Č. 52. **Opatovice**, slavný kdysi klášter benediktinský, nyní ves v okrese pardubickém. — Od místního jména Opatovice zmí jméno přídavné správně *opatovský* (ne: opatovický), tak: Budějovice — budějovský, Pardubice — pardubský, Jaroslavice — jaroslavský, Ždánice — ždánský, Želetice — želetský atd. Podobně tvoří se přídavná jména od místních jmen na *in*, *any*, *ov*: Kojetín — kojetinský, Hodonín — hodoňský, Prosetín — prosetský, Rokycany — rokycký, Rouhovany — rouchovský, Archlebov — archlebský, Bohdalov — bohdalský. — **Opat**, představený kláštera. — **Pacifkál** (lat.), náčiní kostelní na způsob kříže nebo monstrance s ostatky svatých aneb i s kříže Páně, libavává se v pátek po mäsi svaté.

Č. 53. **Týl**, tenká, měkká tkanina. — **Morna**, hladomorna, prohlubeň na způsob studně ve starých hradech, do níž odsouzence spouštěli a hladem mořili. — **Luna**, básnické slovo = měsíc. — **Šlář** (z něm.), závoj. — **Ruina** (lat.), zřícenina. — **Pláty**, železné pásky.

Č. 54. **Archipel**, ř. archipelagos, souostroví. — **Parasitní rostlina**, cizopasná, jako na př. jmeli. — **Lazurný** v. č. 19. — **Aromatický** v. č. 12. — **Romantika** rostlinstva, divoká bujněst rostlinstva neobyčejných, velkolepých tvarů.

Č. 55. **Amputovati** (lat.), uřezati nějaký chorý úd se živého těla.

Č. 57. **Mythologie** (řec.), bájesloví, znamená pohanské mythy neboli bájo o bozích v soustavu uvedené. — **Plinius starší**, římský spisovatel přírodnědecký. Sepsal přírodopis (*Historia naturalis*) v 37 knihách. Zahynul při výbuchu Vesuva, jímž za své vzala města Pompeji a Herkulánum r. 79. po Kr. Sestřenec jeho, Plinius mladší, proslul též v literatuře římské. Od něho máme 10 knih listův. — **Narbo** (nyní Narbonne), město obchodní v římské Gallii. — **Puteoli** (nyní Pozzuoli), město v zálivu Bajském nedaleko Neapole.

Č. 58. **Brahmanismus a buddhismus** náboženské sekty starých Indův. — **Dialekt** (řec.), nářečí, odrůda společného jazyka národního. — **Sanskrit**, v. č. 20. — **Dekhan**, poloostrov přední Indie; východní pobřeží jeho jmenuje se Koromandelské, západní Malabarské. — **Jespa**, nánoš vodní. — **Bazar**, v. č. 12. — **Botanická zahrada**, zahrada, v níž se pěstují rostliny ze všech pásem a podnebí za účely vědeckými. — **Plantáže** (franc. *plantage*), sad rostlin cizozemských a mimoevropských. V Indii Východní i Západní nazývají se tak statky bohatých osadníků, na kterých se pěstuje káva, cukr, baylina atd. — **Akklimatizace** (z latiny), navykání cizímu podnebí, toplejšímu nebo studenějšímu.

Č. 59. **Nezabudu** (zabýti), nezapomenu. — **Sotor**, sotorek, podlouhlý košík z rákosu pletený.

Č. 60. **Los**, největší ssavec z čeledi jelenů, žije v nejjazších krajinách severní Evropy a Ameriky, jmenovitě na Litvě, ve Švédsku a v Rusku. — **Pléd** (angl.), vlnák, vlněný šátek, do něhož se cestující v děšť nebo v zimu halí. — **Buffet** (franc., vysl. byfet), místo, kde se na veřejných místech prodávají studená jídla, nápoje a p. — **Váza** (z lat. *vas*, nádoba), nádoba lepé podoby, která se zdola na horu v baňku rozšiřuje, pak v hrádku úží. — **Malachit**, kámen barvy jasně zelené. — **Platina**, vzácný kov, jako stříbro a zlato. — **Drahé kameny** vynikají tvrdostí a barvitým leskem; nejvzácnější jsou: diamant (bílý), rubín (červený), smaragd (zelený), safir (modrý).

Č. 62. **Rakouský Lloyd**, paroplavební společnost v Terstu, jejímž účelem jest provozovati pravidelnou parní plavbu po moři Adriaškém, Středozemním a Černém. — **Platan**, vodoklen, strom, jehož šedivá kůra každoročně po kusech se olupuje. — **Museum** v. č. 84.

Č. 64. **Sluje**, souznačné slovo (synonymum) jest *feskyně*. Slova souznačná (synonyma) jsou taková slova, jimiž se vyjadřují věci stejné nebo podobné. Stejně věci označují: 1. různá slova v nářečích, na př. bochník — pecen, žito — réž (mor.), hlavatice — přísada (mor.), prkno — deska (mor.), ošatka — košatka — okřín — slaměnka. 2. slova básnická vedle obecných, na př.: výspa — ostrov, jeseň — podzim, vesna — jaro, luna — měsíc. Příklady jiných synonym v. ve Skladbě na str. 187.

Č. 65. **Letný pluk**, ptáci. — **Filioméla** (řec.) tolík co slavík.

Č. 67. **Bylo mu jakkolvěk** = jakýkoliv jméno, na jméně nezáleží; podobný osud každého člověka potkatí může. Jak je ti? znamená na Moravě tolík co č, jak ti říkají, jak se jmenuješ? — **Smrti, obilé**, starší tvary = smrt, obilí.

Č. 71. **Sajky** neboli antilopy, velmi četný rod dutorohých přežívavců. Jsou těla štíhlého, sličného, podoby jelení, kozí neb i býčí. — **Tapir**, ssavec

v řádu mnohokopytnatých. Celkem podobná se vepři, a těhly jeho masitý rypák mu dodává podoby slonovy. Na předních nohou má po čtyřech, na zadních po třech kopytech. — **Bizon**, býk americký: je zvíří našeho býka, rohy má krátké, ohlupy na přední části těla dlouhé, tlusté, vlnovité, na zadku krátké, přiléhavé; na zádech má malý hrub. Žije divoký ve velikých stádech, v nichž bývá jich někdy až 20.000. — **Roztoče**, druhovní červíci, jaci se na př. v sýře zavrhují.

Č. 74. **Škorně**, staročeský název bot (skora = kára = kůže).

Č. 75. **Skrupul**, z lat. scrupulus = nepokoj, vrtoch, brykule.

Č. 84. **Žížaly**, na Moravě i ve vých. Čechách červům témito říkají *hlísty*. Děstovka je zbytčný překlad něm. Regenwurm. — **Mikroskopické** (řec.) **ohledání**, mikroskopem n. drobnohledem, jímž se drobné a prostým okem neviditelné věci značně zvětšují.

Č. 86. **Autorita** (lat. auctoritas), vážnost, váha, uznávaná svrchovanost. — **Paidagog** (řec.), vůdce chlapcův, pěstoun, dozorce. — **Diskus** (řec.), torč, kovový kotouč. — **Homér**, nejstarší a nejslavnější básník řecký, asi ze st. 9. př. Kr. O jeho původ přelo se mezi sebou sedmero měst řeckých. Jemu se připisují velikolepé básničky Ilias a Odyssea. — **Hesiod**, Homérův vrstevník, rodem z Askry v Boiotii. Složil několik básní naučných. — **Theognis**, slavný básník řecký z Megary, žil ok. r. 500 př. Kr. Z jeho básní zachovaly se nám jen zlomky. — **Didaktický** (řec.), naučný. — **Exemplář** (lat. exemplar), opis, výtisk, kniha — **Virtuos** (z lat. a ital.), výkonný hudebník n. zpěvák neobyčejné zručnosti a dokonalosti.

Č. 89. **Mířík**, lat. apium, rostlina téhož druhu jako naše petrželí.

Č. 92. **Dionysios** (starší), samovládce syrakuzský r. 406—367. Po něm vládl jeho syn **Dionysios** (mladší) r. 367—343.

Č. 93. **Věnná města** královská slula až do nedávna města v Čechách, která dle ustanovení císaře Karla IV. určena byla za stálé věno královen českých. Byla to: N. Bydžov, Dvůr Králové, Hradec Králové, Chrudim, Jaroměř, Mělník, Polička, Trutnov a Vysoké Mýto. — Alžběta, jinak **Rejčka**, dcera polského krále Přemyslava, manželka krále Václava II. Ovdověvší r. 1305. usadila se stálým bytem ve svém věnném městě Hradci Králové. — **Arnošt** z Pardubic, první a nejslavnější arcibiskup pražský za Karla IV. — **Kollegiatní kostel**. Z jednot duchovníků při biskupských chrámech povstaly *kapitoly katedrální*, při druhých kollegiatní, a údové obou sluli kanovnice. A dle toho nazývají se i kostely, jak při kterém která kapitola jest, buď katedrálními nebo kollegiatními. — **Dumy**, myšlenky, vzpomínky. — **Zkazky**, báje, pověsti.

Č. 96. **Basiliika** (řec., v l. královská), velikolepá stavba, ve které se ve starém Římě a v jiných městech římské říše veřejné soudy konaly, obchody provozovaly i kupecké sklady a krámy nalézaly, na způsob středověkých kotelů a bazarů na východě. — **Kastor a Pollux**, řečení Dioskurové (synové Dia), blíženci, báječní bohatýři spartští. — **Pentelský mramor**, lámaný v attickém pohoří Pentelikos. — **Stator**, příjmení Jovovo = zastavovatel (utíkajícího vojska). — **Veliká Máti, Cybele** (řec. Kybele), matka bohů olympických. — **Triumfální oblek**, jaký nosivali vítězní vojevůdcové při svém slavném vjezdě do Říma; byla to tunica palmata (spodní roucho vyšívané

palmovými listy) a toga pieta (svrchní roucho bohatě vyšívané). — **Monumentální** (lat.), v.l. památníkový, na památku postavený; velikolepý, nádherný. — **Septa**, ohrada, pův. z prken, v níž se shromažďoval lid na sněmy. C. Julius Caesar vystavěl nádhernou sněmovnu z mramoru na Poli Martově. — **Thermy** (řec.), teplé lázně. — **Strabon** (Strabo), slavný zeměpisec řecký z 1. století po Kr. — **Amfitheater** (řec.), velká budova veřejná, v níž se provozovaly boje se zvířaty, zápasy šermířů, divadelní hry a j. Budova bývala okrouhlá a sedadla stupňovitě vyvýšená, že i nejzadnější diváci dobře viděli. — **Travertin** (ital.) vápenitý nerost, vytvořený sraženinami z vápenitých teplých zředel, který se v Itálii na mnohých místech v mohutné skály skládá a kterého se užívá za stavivo. — **Atrium**, v římském domě hlavní síní přízemní, přímo se dvorem spojená. — **Mosaika**, napodobeně malby skládáním různých kaménků buď přirozeně barevných aneb uměle barvených v církový obraz. — **Moderní**, novověký (opak. antický, starověký). — **Arkády** v. č. 12. — **Balkon**, pavláčka, otevřený výstupek na budově se zábradlím, spočívající na patnících nebo pilířích. — **Arkýr** (z něm. Erker), výstupek na domě. — **Plastický** (řec.), výtvarný, obrazný; plastické výzdoby = sochy. — **Zpěž** (bronz), slitina mědi a cínu. — **Heros** (řec.), bohatý, hrdina. — **Obelisk** (řec.) egyptský sloup, čtyřhraný, z jednoho kamene tesaný, k vrcholu se zužující. — **Sfinx**, v. č. 7. — **Koloss** (řec.), socha nadobyčejné velkosti. — **Cassiodorus**, latinský spisovatel ze VI. století po Kr.

Č. 99. **Quirinem** nazýván Romulus po smrti za boha ctěný. — **Sibylla**, prorokyně, věštka. Sebrané věštby sibylské byly u Římanů v veliké vážnosti, jsouce od zřízených k tomu duumvirů, potom decemvirů, na Kapitolii opatřovány a v čas největší potřeby státní na rozkaz senátu a u přestomnosti úřadů otazovány. — **Styx**, v.l. řeka v podsvětí, pak podsvětí (Hades, Orkus) samo.

Č. 100. **Soumar**, dobytče, které na sobě břemena nosí; kůň, mezek, osel, velbloud.

Č. 103. **Liktorové** (lictores) sluli u Římanů úřední služové (biřicové) vyšších úředníků, před nimiž veřejně nosítvali „fasces“ (svazek prutů se seknerou). Před diktatorem kráčívalo liktórů 24, před konsulem 12, před praetorem 6 a před Vestalkou 1. Liktorové vykonávali na odsouzených tresty: poutali, mrskali a odpravovali zločince.

Č. 108. **Šarada** jest hádanka, která rozkládá slovo v slabiky a ty jakož i celé slovo vystavuje za hádanku. — **Ryba** v 8. řadě nazývá se lipan.

Č. 111. L. čti: **Lucius**.

Č. 112. **Stříbra** prach a peř, t. j. mající na stonku stříbrný prach a peř.

Č. 113. **Kyklopské zdi**, V Řecku zachovaly se až podnes zbytky prastarých zdí, po nejstarších obyvatelsích zdími Pelasgův nazývané. Řekové nazývali je kyklopskými, připisujíce původ jich nadlidským silám velikánů kyklopů, již byli báječní obrové s jedním okem na čele. — **Sella curulis**, židle bez lenochu, za starších dob slonová, později též kovová. Na ní směli zasedati (mimo krále před republikou a císaře po republice) na znamení kurulského úřadu svého úředníci toliko vyšší: konsulové, praetori, audilové, kuriulští censoři, praefectus urbi. — **Toga** svrchní roucho římské na způsob

pláště, z bílého sukna. Toga nachem lemovaná (*praetexta*) byla znamením vyšší důstojnosti, nosisil ji konsulové, praetorové, aedilové kurulští, censoři a někteří kněží. Toga vyšíváná (*picta*) byla rouchem triumfatorovým.

Č. 114. **Jahodeň**, jahodina = jahodná.

Č. 116. **Výspou čnöl** = jako výspa, ostrov. — **Gigantský** (řec.), obrovský.

Č. 117. **Amfitheater** v. č. 96.

Č. 121. **Akte**, prostřední z těch poloostrovů slul Sithonia, západní Pallene. — Sava Chilandarec, mnich na sv. hoře Athonské, rodilý Čech z Kutné Hory, jménem Slavibor Breuer.

Č. 123. **Chaos**, hrubá směsice. **Geolog**, zemězpytec, v. č. 34.

Č. 125. **Mikroskopický lesák**, na nějž aby se díval mikroskopem, (drobnohledem), kdo jej ohce náležitě viděti. — **Arktický** (z řec.) v.l. medvědí, zámená tolik co severní, polární, poněvadž souhvězdí, které na půlnoční straně jest točně nejbližší, malá medvědice (řec. arktos č. vůz), se nazývá, v jejímž ohoně hvězda severní (polární) se třpytí. — **Záplava**, lesk, záře. **Smalt** n. smalta franc. email, slujej snadno rozpustitelná skla, jež kovovým předmětům jsou ozdobou neb ochranou proti okysličení.

Č. 126. **Mezeň a Pečora**, ruské řeky v gubernii Archangelské, vtékají v severní moře ledové.

Č. 130. „U jiných ani ho nenalezne.“ Co jest podmětem věty? V. Skladbu 6. 3. — **Saprofytský**, slovo řecké znamená: na hnijících látkách rostoucí. — **Parasitický**, tolikéž slovo řecké znamená: se přizívající, cizopasný.

Humosní půda, která obsahuje úrodnou praf (humus). — **Rostliny kulturní**, jež nerostou divoké, nýbrž se pěstují. — **Látky organické** (řec.) neboli ústrojné jsou látky živočišné a rostlinné. **Vegetovati** (z lat.) = živořiti. — **Spora**, výtrus. — **Epidemické** (řec.) nemoci, epidemie, jsou nemoci, jež v neurčité čas mnoho lidí najednou zachvacují jako na př. cholera.

Stručné zprávy o spisovatelích.

Bauše Bohumil, nar. v Hradci Králové r. 1845, gymnasiální professor v Praze, sepsal „Čtvero ročních časů,“ *Volné listy z knihy přírody* a j.

Č. 14. 34. 84.

Braniš Josef, nar. 1853. v Brandýse nad Labem, professor na české reáloce v Budějovicích. Sepsal kromě drobných rozprav z oboru dějin umění větší spis „Dějiny středověkého umění v Čechách“ a „Katechismus dějin umění“ (v „České knihovně zábavy a poučení.“)

Č. 10.

Čech Svatopluk, vedle Jar. Vrchlického náš největší básník, redaktor časopisu „Květu,“ nar. r. 1846. v Ostředku v okresu benešovském. Z větších jeho básní nejvíce vynikají svým ušlechtělým směrem vlasteneckým a krásnou mluvou básnickou: *Čerkes, Žižka, Slavia, Dagmar, Hanuman, Zpěvník Jana Buriana, Václav Žíesa*. Mimo to sepsal mnoho žertovných povídek, z nichž došly zvláštní obliby „Broučkovy rýlety na měsíc a do XV. století.“

Č. 19. 46. 123. 127.

Cumpfe Karel, nar. v Sobotece r. 1853, doktor filosofie a gymnasiální professor v Praze, sepsal Kulturní obrázky ze starého Říma a Kulturní obrázky ze starého Řecka.

Č. 86. 96. 97.

Čelakovský František Ladislav, nar. r. 1799. v Strakonicích, zemř. r. 1852., jsa professorem české řeči a literatury na vysokých školách v Praze. Vydal „Spisy bánských knihy šestery,“ bohatou sbírku příslušníků všech národů slovanských a pořekadel českých pod názvem „Mudrošovci národu slovanského v přísluších“ a j. Výběr z „Mudrošovci“ žákům učil Jan Kopecký: „Pravidla moudrosti a opatrnosti.“

Č. 15. 26. 36. 48. 77. 108.

Duda Ladislav, nar. r. 1854. ve Vodňanech, gymn. professor v Praze. Sepsal hojně důkladných rozprav přírodovedeckých a spracoval česky IX. díl Brehmova Života zvířat, jednajícího hlavně o hmyzu. Umřel r. 1895.

Č. 83.

Durdík Pavel, doktor lékařství, dříve ve službách holandských na ostrovech Velkosundajských, nar. v Hořicích r. 1843., vydal zeměpisně - přírodo-vědecký spis „Ze Sumatry“; překládal z ruštiny.

Č. 54. 55.

Erben Karel Jaromír, nar. 1811. v Miletíně, ředitel archivu města Prahy. Zemřel r. 1870. Výtečný básník, sběratel písni a pohádek národních, starožitník a vydavatel starých památek literárních. Soubrané jeho básní vyšly pode jménem „Kytice.“

Č. 37.

Hálek Vítězslav, nar. 1835. v Dolníku v okrese Karlínském, spisovatel v Praze.

Umr. r. 1874. Slavený básník lyrický, epický a dramatický. Sepsal „Vecerní písničky,“ „V přírode,“ „Pohádky z naší vesnice,“ „Alfred,“ „Goar,“ „Černý prapor,“ — divadelní hry: Záviš z Falkenštejna, král Rudolf II., král Vukašín. Prosou sepsal povídky, romány a cestopisy.

Č. 31. 79. 104.

Havelka Jan, nar. 1839. v Lošticech na Moravě, professor českého gymnasia v Olomouci. Sepsal „Obrázky z přírody,“ „Kratičké dějiny Moravy“ a „Cesty po Moravě.“ Zemřel r. 1886.

Č. 98. 108.

Heyduk Adolf, nar. r. 1836. na Rychmburce, slavený básník lyrický a epický.

Sepsal „Lesní kvíčky,“ „Cymbál a husle,“ „Dědův odkaz,“ „Dřevorubec,“ „Oldřich a Božena“ a j.

Č. 50.

Hostinský Otakar, doktor filosofie a professor na české universitě v Praze; nar. 1847. v Martinovsi na Litoměřicku. Napsal hojně rozprav vědeckých a přeložil Ebersův Egypt.

Č. 7.

Hrubý Jaromír, spisovatel v Praze. Žil delší dobu na Rusi a poznal důkladně zemi i národ. Vydal sebrané rozpravy „Ze světa slovanského“ (2 svazky) a překládá pilně z ruštiny.

Č. 125. 126.

Chmela Josef, nar. r. 1793. v Třebíči, professor akademického gymnasia v Praze; spisovatel bájek a drobných básní. Zemřel r. 1847.

Č. 119.

Jablonský Boleslav, pravým jménem Karel Eugen Tupý, nar. r. 1813. v Kardašově Řečici v kraji táborském, kněz premonstrátského kláštera Strahovského a probošt na Zvěřinci u Krakova. Vydal sbírku básní, z nichž nejznámější jsou „Salomon čili Moudrost otcovská,“ řada to básní poučných, a „Tři doby země české.“ Zemřel r. 1881.

Č. 4. 65. 90. 94. 106.

Jehlička Pavel, nar. v Benešově r. 1826., professor akad. gymnasia v Praze. Sepsal „Srdečník pro dům a školu,“ „Národní přírodopis všechn tří říší.“ Zemřel r. 1888.

Č. 57. 107.

Jungmann Josef, nar. r. 1773. v Hudlicích nedaleko Berouna, zemř. r. 1847. jsa ředitelem akad. gymnasia v Praze. Přední vzdělavatel vědecké i básnické řeči české. Sepsal „Slovesnost,“ jejížto první část obsahuje nauku o slohu prosaickém i básnickém, druhá pak vybrané příklady v sobě zavřá; „Historii literatury české,“ pětidlný „Slovník česko-německý,“ o kterém 30 let pracoval. Složil některé básně původně a jiné přeložil.

Č. 51.

Kalus Josef, učitel, nar. r. 1855. ve Frenštátě. Byl dlouho tkalcem a básnickem samoukem. Vydal tři sbírky básní.

Č. 129.

Klášterský Antonín, nar. r. 1866. v Miroviciach na Písecku, městský říčanský v Praze. Vydal sbírky básní: „*Ptačí svět*,“ „*Živým a mrtvým*,“ „*Spadlé listy*,“ „*Písničky z práce*,“ „*Poli a lesy*,“ „*Živé stěny*.“

Č. 53. 110.

Kořenský Josef, nar. r. 1847. v Sušně na Mladoboleslavsku, ředitel měšťanské školy na Smíchově. Procestoval takměř celou Evropu i asijskou Sibíř a r. 1893. vykonal cestu kolem světa. Vydal důležitá díla zeměpisná a cestopisná s krásnými vyobrazeními, jmenovitě: „*Z dalekých krajin*,“ „*V cizině*,“ „*Evropu*“ a „*Cestu kolem světa*.“

Č. 60. 62. 100. 115. 117.

Kosina Antonín, nar. r. 1849. v H. Jelení u Vysokého Mýta, ředitel měšťanské školy v Lomnici u Jičína. Vydal „*Lávční kvít*,“ „*Ze zpěvů vlasteneckých*,“ „*Pomněnky*,“ „*Kytičku veršů výpravných*“ a j.

Č. 101.

Kosmák Václav, nar. r. 1843. v Martinkově u Mor. Budějovic, farář v Prostoměřicích u Znojma. Spisovatel výborných drobných povídek a obrazův ze života, jichž pod jménem „*Kukátko*“ vydáno posud pět svazků, jakož i povídka delších: „*Sláva a úpadek Jana Kroutila z Drnkálova*,“ „*Chrt*,“ „*Hájovna*,“ „*Chlubilova rodina*“ a m. j.

Č. 18. 32. 120.

Král Josef, Dr., nar. v Praze r. 1853., professor klassické filologie na české universitě. Sepsal hojně rozprav z oboru jazykozpytu a překládá zvláště z řečtiny.

Č. 64. 66.

Krásnohorská Eliška (vlastně Eliška Pechová), nar. r. 1847. v Praze. Nejznamenitější básnička česká. Vydala sbírky výborných básní: „*Z máje žití*,“ „*Ze Šumavy*,“ „*Vlny v proudu*,“ „*Letorosty*,“ „*Nu živé struně*“ a j. a překládá mistrně básně z jiných jazyků. Krásné její spisy pro mládež měl by čísti a znáti každý žák, jako jsou: „*Domov*,“ tři báchorinky, „*Z tajemných říší*,“ báchorinky, „*Jirinky*,“ bájkky, „*Srdcem i skutkem*,“ povídky, „*Trojlístek*,“ povídky.

Č. 11. 28. 68.

Krejčí Jan, nar. r. 1825. v Klatovech, professor nerostopisu a geologie na vysokých školách v Praze. Zemřel r. 1887. Sepsal obširnou *Geologii* a mnoho jiných spisův a rozprav z oboru přírodních věd.

Č. 22.

Kvíčala Jan, doktor filosofie a professor klassické filologie na české universitě v Praze, nar. r. 1834. v Mnich. Hradci. Přeložil dějiny Herodotovy a Sallustiova Catilinu, sepsal mnoho jiných učených spisův.

Č. 29. 30.

Machaček Simeon Karel, nar. r. 1799. v Praze, professor gymn. v Jičíně. Vydal „*Drobné básně*“ a několik her divadelních. Zemřel r. 1846.

Č. 99.

Malý Jakub, nar. r. 1811. v Praze, jeden z nejpilnějších vzdělavatelů národní literatury. Vydal „*Národní báchorky*“ a „*Pohádky*,“ redigoval některé časopisy a „*Riegrov Slovník naučný*,“ sepsal mnoho spisů z oboru dějepisu a mluvozpytu a přeložil hojně spisů z cizích jazyků. Zemř. r. 1885.

Č. 25.

Mansvet Kvido, nar. r. 1851. na Smíchově u Prahy. Konal dlouholeté cesty po Evropě, středomořských ostrovech, severní Africe, Asii a severní Americe, z nichž podal hojně zajímavých popisů do rozličných časopisů, hlavně do „Květův.“

Č. 12. 20. 42.

Neruda Jan, nar. v Praze r. 1834., proslulý spisovatel. Sepsal „Knihy veršů,“ „Písne kosmické,“ „Ballady a romance,“ mimo to povídky, cestopisy a j. Umř. r. 1891.

Č. 114.

Pakosta Vojtěch, nar. r. 1846. v Deštné na Táborsku, katecheta na vyšší dívčí škole v Praze. Vydal básně „Listy a květy,“ „Růže a ostny.“ Zemřel r. 1893.

Č. 50. 104.

Puchmajer Antonín Václav, nar. r. 1769. v Týně nad Vltavou, farář v Radnicích v kraji plzeňském. Zemřel r. 1820. Vydal sbírku básní pod jménem „Fialky,“ z nichž nejlepší jsou bájkы.

Č. 75.

Rosický František, nar. r. 1847. v Nov. Dvorech u Přibyslavě, c. k. zemský školní inspektor v Praze. Sepsal učebnice přírodopisné pro nižší i vyšší třídy škol středních, „Květinový jarní“ a p.

Č. 95.

Royt Václav, nar. r. 1827. v Nové Vsi v Čechách, zemský školní inspektor v Brně. Sepsal hojně rozprav dějepisných a místopisných.

Č. 5. 61. 85. 111. 113.

Ruth František, nar. v Zbraslavicích r. 1854, gymnasiální professor v Čáslavi, sepsal „Pohádky starověké.“

Č. 6. 9. 44. 45. 47. 68. 69.

Sedláček August, nar. r. 1848. v Mladé Vožici na Táborsku, professor gymn. v Táboře. Vydává stkvostné dílo „Hrady, zámky a tvrze království českého“ (10 svazků r. 1894). Mimo to sepsal Děje Čáslavě, Mladé Vožice a j.

Č. 52.

Sládek Josef Václav, professor na obchodní škole v Praze, nar. r. 1845. ve Zbirohu. Vydal hojně sbírky básní, jako: „Skrivánčí písne,“ „Na prahu ráje,“ „Selské písne,“ „Směšku“ a překládal básně z jazyka anglického, švédského a j.

Č. 70.

Sobotka Primus, úředník české univerzity, nar. r. 1841. ve Velimi v okrese Karlínském. Sepsal „Rostlinstvo a jeho význam v národních písaních, pověstech, bájích, obřadech a pověřích slovanských,“ „Prostonárodní výklady z oboru jazykozpytu a bájesloví národního,“ „O ptactvu v národní poesii,“ „Kratochvílnou historii“ atd.

Č. 18.

Starý Karel, professor na české vyšší dívčí škole v Praze, nar. r. 1881. ve Vepřové u Přibyslavě. Sepsal „Obrazy z přírody,“ „Život zvířat,“ „Veselé prázdniny,“ „Přírodopisné obrazy z českých luhův a lesův“ a j.

Č. 16. 71.

Stránecká Františka (Kerschnerová), nar. r. 1839. ve Zhoři Stránecké u Meziříčí nad Oslavou. Sepsala hojně povídek ze života lidu moravského, jež vysly v souborném vydání v „Mor. Bibliotéce.“ Zemřela r. 1888.

Č. 40.

Svátek Josef, spisovatel v Praze, nar. tam r. 1835. Sepsal mnoho dějepisných povídek a rozprav a „*Pověsti a legendy pražské*.“

Č. 78.

Štastný Vladimír, nar. r. 1841. v Rudíkově u Třebíče na Moravě, professor českého vyššího gymnasia v Brně. Vydal sbírky básní: „*Květi majorek*,“ „*Kytka z Moravy*,“ „*Drobné květy*,“ „*Hlas y a ohlas y*,“ „*Hory a doly*“ a vydává poučně zábavný časopis „*Obzor*.“

Č. 3. 35. 39. 43.

Štule Václav, nar. r. 1814. na Kladně, probošt kapituly vyšehradské. Umřel r. 1887. Vydal básničky: „*Pomněnky na cestách života*,“ „*České dumy*,“ „*Harfa Sionská*.“

Č. 1. 8. 21. 88.

Vajanský (Hurban) Svetozar, nar. r. 1847. v Hlubokém v nitranské stolici, přední básník slovenský. Vydal básničky: „*Patry a more*,“ „*Zpod jarmu*,“ „*Verše*“ a povídky.

Č. 41.

Z Veleslavína Daniel Adam, nar. r. 1546. v Praze. Byl nejprve professorom na vysokém učení pražském, potom převzal tiskárnu po svém tchánu, slavném tiskaři Jiřím Melantrichu, vzdal se úřadu učitelského a věnoval se všeobec literatuře. Zemřel r. 1599. Sepsal a vydal mnoho spisů, z nichž nejdůležitější jsou: „*Politia historická*,“ t. j. naučen zvláště z dějepisu vzatá, jak by se obec a říše za mřru i války spravovati měly a „*Kalendář historický*,“ v němž se při každém dni každého měsíce vypravují paměti hodné příběhy nejen české, nýbrž i jiných zemí.

Č. 74. 92. 105.

Velišský František, nar. r. 1840., professor akad. gymnasia v Praze. Sepsal „*Život řeků u Římanův*.“ Zemřel r. 1888.

Č. 89.

Vrchlický Jaroslav, nar. 1853. v Lounech, doktor filosofie a professor na české universitě v Praze, nejplodnější a vedle Svatopluka Čecha největší básník český. Vydal nepřehlednou řadu sbírek básní původních i přeložených, jako; „*Z hlučin*,“ „*Básně epické*,“ „*Duch u srdeč*,“ „*Mythy*,“ „*Oz život dal*,“ „*Hudba v duši*,“ „*Moje sonata*,“ „*Život u smrti*“ a m. j. Č. 17. 24. 72. 112.

Wenzig Josef, nar. r. 1807. v Praze, ředitel české reálky tamtéž. Básník původně německy a překládal české básničky na jazyk německý. V pozdějších letech vzdělával své básničky český. Umřel r. 1876.

Č. 116.

Zahradník Vincenc, nar. r. 1790. v Mladé Boleslaví, farář v Křešicích. Sepsal dva díly bájek. Zemřel r. 1836.

Č. 76.

Roztřídění četiva.

Látka na slohová cvičení ústní a písemná.

I. Část prosaická (prostomluva).

1. Báje řecké.

1. Faethon (č. 6), 2. Filemon a Baucis (č. 45), 3. Midas (č. 47),
4. Nioba (č. 66), 5. Orfeus v podsvěti (č. 68).

Báje (mythus) je básnické vypravování příběhu, jehož jedinajícími osobami jsou počestní bohové a bohyně.

Faethon (č. 6).

1. Pyšný Faethon uslyší od svého druhá pochybnost o svém původu z otce boha Slunce (Helia).

2. Matka Klimena potvrdí mu přísahou, že Hélios je skutečně jeho otcem.

3. Faethon chce mítí toho důkaz od samého otce Hélia, pročež hodlá se k němu vypraviti. Matka ho zrazuje z cesty tak nebezpečné; ale když Faethon od svého úmyslu neupouští, popíše mu zevrubně dalekou tu cestu a propustí ho.

4. Faethon po dlouhé cestě dojde šťastně paláce Héliova, v němž byl vlivně svým otcem uvítán. Popis Slunečního paláce.

5. Faethon vymutí na Héliovi slib, že mu učiní, zač ho požádá, na důkaz, že je skutečně otec jeho. Když pak požádá za to, aby směl jeden den místo otcejeti na ohnivém voze slunečním po obloze, Hélios mu to důtklivě rozmlouvá a ličí mu nebezpečenství takové jízdy. Ale Faethon stojí na svém, a Hélios nemohla slibu přísahou potvrzeného zrušiti, postoupí mu na den svého vozu, dav mu důtklivé napomenutí, jak a kudy by měl svůj povoz řiditi.

6. Faethon se tímto napomenutím nespravuje. Nešťastná jeho jízda a hrozný jeho konec přivedený Diem.

7. Zármutek ubohé matky a sester nerozvážného jinocha.

Midas (č. 47).

1. Midas zavděčí se bohu Dionysovi, že jeho zabloudilého průvodce Seilena u sebe pohostí a potom Dionysovi přivede.

2. Za odměnu smí sobě Midas na bohu Dionysovi vyprositi nějaké milosti.

3. Midas volí pošetile.

4. Následky této pošetilé volby.

5. Vysvobození od nich.

2. Legendy.

1. Klasy (č. 78), 2. Kopřivy (č. 102).

Legenda je básnické vypravování příběhu, jehož jednajícími osobami jsou Bůh, Kristus Pán, andělé a svati křesťanství.

Klasy (č. 78).

1. Jaké byly klasy obilní za dávných časů?

2. Proč byly potom zkráceny?

3. Kdo způsobil, že nebyly docela zničeny, a odkud mají klasy nynější svou délku?

„Proč zajímá klas jenom malý konec stébla obilního a proč neroste po celém stéblu od spodu až do vrchu?“ Tak se tázal kdysi kterýsi rolník sám sebe. *Skutečné příčiny* toho neznal, i výbájil a vybásnil si *tuto* příčinu. My sice víme, že klasy obilní nikdy nebyly větší, ale vybájená tato příčina se nám líbí, protože je pěkná a vtipná. — Jindy zase někdo nepochopoval, nač Bůh kopřivy stvořil; nejsouť prý k užitku žádnému. Na to odpověděl mu jiný žertovnou povídka, která též obsahuje vybájenou příčinu o původu kopřiv.

Podobných povídek, jichž obsahem jsou příčiny vybájené a vybášněné, máme v naší čítance několik. Které jsou to? Byly-li také v I. čítance, a které?

3. Pověsti a pohádky.

a) egyptská: Rhampsinitovy poklady (č. 9);

b) lydijská: Kouzelný prsten (č. 44);

c) řecké: 1. Arion (č. 69), 2. Damoklův meč (č. 92);

d) římské: 1. Pověst o Curtiovi (č. 98), 2. Menenius Agrippa (č. 105).

e) českomoravské: 1. Švanda dudák (č. 25), 2. Štěstík (č. 49),

3. Opatovský poklad (č. 52).

Pověst je vypravování příběhu nadobyčejného, z ústního podání národu vznaté, vztahující se k osobě historické, nebo k určitému místu a času.

Pohádka (báchorka) je vypravování příběhu, jehož jevištěm je svět smyšlený (báječný), řídící se jinými zákonů nežli svět skutečný, plný divův a zázrakův, bytosti nadpřirozených, dobrých i zlých: čarodějů, věštic, obrův a trpaslíků, draků a p.

Kouzelný prsten (č. 44).

1. Gyges; pastýř stáda krále lydského, nalezne za bouře v jeskyni na prstě mrtvoly prsten.

2. Na dvou cizincích a potom na druhém pastýři zkusi zázařené sily nalezeného prstenu, kterýž, byv otočen nazpod kamenem, činil člověka neviditelným.

3. Učiniv se svým prstem zkoušku před králem, Gyges stane se jeho prvním ministrem a užívá zázračné sily svého prstenu na prospěch svého krále i říše.

4. Gygovi zjeví se duch toho, jemuž v jeskyni prsten odňal, a vnukne mu, aby se hned odebral do komnat králových.

5. Tam Gyges jsa neviděn zastihne spiklence, kteří byli krále právě zavraždili, a vyslechně jejich zamýšlené úklady proti sobě.

6. Gyges usvědčí spiklence z vraždy královy, stane se manželem ovdovělé královny a králem.

Damoklův meč (č. 92).

1. Kdo byl Damokles, kde a kdy žil?

2. Chvála královského života.

3. Dionysios mu na čas postoupí vlády.

4. Hostina, — meč nad hlavou.

5. Obrat ve smýšlení Damoklově: „Lépe žiti skromně a spokojeně, nežli v přepychu a bázni.“

4. Povídky.

1. Vděčnost synovská (č. 38), 2. Bůh neopouští (č. 40),
3. Plivník (č. 51), 4. Sedlák Dolina (č. 79), 5. Neočekávaný
lékař (č. 80), 6. Nezíštnost (č. 81), 7. Dobročinnost (č. 82).

Povídka je vypravování zajímavé události ze života jednotlivých lidí.

Plívník (č. 51).

1. Před kostelem sejdou se sousedky a nemohouce si vyšvětliti zámožnost souseda Myslibora, vzpomenou si na plívníka.

2. Zpráva o Mysliborově plívníku rozšíří se po osadě.

3. Všetečnost pudi souseda Naděje prohlédnouti si statek Mysliborův.

4. Myslibor setká se s Nadějem a hned uvede řeč na plívníka.

5. Myslibor jest ochoten ukázati svého plívníka.

6. Sousedé sejdou se u Myslibora, dychtivě očekávajice odhalení Mysliborova. Zde je vrchol povídky.

7. Myslibor poučuje sousedy o svém plívníku. Plívníkem jeho jest duch hospodářský, jenž ke každému zavítá, má-li hospodář: *a)* bázeň Boží; *b)* důvěrnost k vrchnosti duchovní i světské; *c)* umění hospodářské; *d)* pilnost; *e)* opatrnost; *f)* šetrnost; *g)* dobročinnost; *h)* dobrou vůli.

8. Zklamání sousedův.

1. Jest to povídka, a proč? 2. Co jest úvodem jejím?

3. Kde je vrchol a proč? 4. Kde je závěr? 5. Vyberte příslovi a ūslovi. 6. Co jest zde příčinou pověrčivosti? 7. Podejte dle 7. povahu Mysliborovu. 8. Myslibor vzorem rolníka.

Co jest pověst? Které pověsti jste posud četli? Co jest pohádky? Které pohádky znáte z čítanky I. a odjinud? Čím se liší pohádka od pověsti? Co jest povídka? Čím se liší povídka od pověsti a od pohádky?

5. Bájky a parabole.

1. Kající vlk (č. 27), 2. Vlk, liška a osel (č. 74), 3. Poběhlý osel (č. 76), 4. Trojí přítel (č. 36).

Bájka jest vypravování děje smyšleného, v němž mluví a jednají zvířata neb i věci neživočné. Mravné naučení, plynoucí z faktového vypravování, přidává se často na konec bájky.

Parabola jest vypravování u na jednání lidské obrázené podobenství.

6. Popisy.

1. Vánoční stromek (č. 32), 2. První poslové jara (č. 95), 3. Sady (č. 107), 4. Letní jitro (č. 120).

Popis je slovesné zobrazení předmětu vytčením jeho podstatných znaků.

Popisy školní.

L i š k a.

Liška náleží k šelmám, protože se živí masem jiných zvířat. Svou postavou velmi je podobna psu. Barvy je červeně hnědě, někdy světlejší, někdy tmavší; hrdlo a pysky má bílé, prsa popelavá; uši a nohy jsou na koncích černé. Hlava její prodlužuje se v ostrý čenich; ocas je chvostnatý, a liška, jdouc krokem, po zemi jej vleče, běžíc však, přímo nese jej vztýčený. Žije v lesnatých krajinách v podzemních doupatech, jež si sama hrabe, anebo ve skalních rozsedlinách; někdy také v doupečti jezevčím se uhostí. Liška dává mladé srnky, zajice, králíky a lesní pernatou zvěř; také na domácí drábež někdy si zajde do dvora; v nouzi za vděk bere myšmi, krty, červy, ještěrkami ano i sladkým ovocem. Za veškeré škody, jichž liška nadělá, odměňuje se člověku takto svou kožešinou, již kožešníci potřebují.

Netopýr.

Netopýr je zvíře velmi užitečné, neboť požívá motýly, chrousty, mouchy a jiný škodlivý hmyz. Malé těličko jeho s krátkým krkem chráněno je teplým kožíškem barvy šedé od chladu nočního; aby se ho nechytala rosa, když v letu s větvíčky na něho skane, jest tělo jeho všecko zmaštěno. Na špičaté hlavince sedí uši skoro tak dlouhé jako celé tělo, k tomu široké a dole vespolek srostlé; veliké ty uši jsou rýhovány na příč a mají vnitř podlouhlý příklopek. Vedle tak velikých uší má očka pramalá. V předu netopýr má veliká letadla, v zadu menší nožky. Na letadlech je palec s drápky, aby se jím netopýr mohl zavěsit; ostatní prsty jsou velmi dlouhé a mezi nimi až na zad k nohám a k ocasu je blána přejemná, citlivá a krevnatá. Netopýři létajíce loví po celou noc hmyz; když se na východě den budí, jdou všichni spat: ten zalezne pod střechu kostela, onen do dutého stromu, jiný zase v komině se skryje. Když nastane jesení a nemí nikde ani motýlků ani brouků, netopýr zalezne do teplé suché skrýše, za nožky se zavěsi, letadly zahali tělo své a spí tak po celou zimu.

D u b.

Mezi stromy velikány jako vojevůdce nad vojskem vyniká dub mohutným kmene a přesilnými větvemi, jež nerovně a široko

z kmene vybihají. Stářím a nepohodou kůra na něm se rozsedala, za to dřevo tím více v něm se utvrdilo, a kořeny se zaryly v hloub a v šíř. V měsíci květnu letorosty jeho odivají se pěkným listím, a hned potom ukáže se na nich i květ. Lupen dubový je jako klín, a jeho kraj jest chobotnatě vykrajován. Květy jsou dvoje: jedny jako v růžencích a jen s tyčinkami, druhé nepatrné, ale v nich se rodí dubové plody — žaludy. Dub přežije mnoho věků, celé tisíciletí, ano i patnáct set let; kmen jeho mívá průměr větší než dva metry. Užitečen jest svým dřívím, jež se hodí zvláště na vodní stavby, korou, z níž se dělá tříslo, žaludy, jež jsou používány veprům i leckterým ptákům, a dubenkami, jichž se užívá za lék, na vydělávání koží a za příasadu do inkoustu.

Kostel.

Kostel čili chrám Páně jest posvátná budova, v níž se věřící na služby Boží scházejí. Prostor, v němž stojí hlavní oltář a který jest od ostatního prostoru oddělen buď železnou mřížkou nebo dřevěným zábradlím, slove presbyterium čili kněžiště; další prostor, který jest určen pro lid obecný, jmenuje se loď či síň chrámová. Větší kostely mívají kromě hlavní lodi ještě pobočné lodě, které jsou sloupovím od hlavní lodi odděleny. Kromě toho jest tu též sakristie, síňka chrámová a kůr. V sakristii uloženy jsou ve skřiních mešní roucha, nádoby a jiné věci k svatým obřadem potřebné, též se v sakristii oblékají kněží v mešní roucha. Kůr jest povyšené místo v kostele, ohrazené pevným zábradlím, na němž se provozuje hudba a zpěv chrámový. Mimo oltáře spatřujeme tu kazatelnu, zpovědnice, křtitelnici, kropenky, obrazy, kříže, lavice, korouhvě, prapory. Kostel, při němž ustanoven jest farář, slove farní. Takový, do něhož dochází duchovní z nedaleké fary, slove poboční neboli filiální. Menší kostelik, kde se ob čas služby Boží nebo jen pobožnosti konají, nazývá se kaple. V zámečích bohatých pánu bývají zámecké kaple. Chrám, při kterém biskup nebo arcibiskup má své sídlo, slove chrámem katedrálním či sídelním. Hlavní chrám v hlavním městě země, při němž sídlí nejvyšší biskup, slove metropole.

Popište veverku, zajice, ještěrku, slunečko sedmitemečné, švestku, hodiny dle přičiněných otázek.

Veverka.

1. Co jest?
2. Popište její tělo.
3. Kde žije?
4. Čím se živí?
5. Kde se ukrývá v zimě?
6. Jsou-li veverky užitečny?
7. Které druhy rozeznáváme?

Zajíc.

1. Jaké má tělo, jakou srst?
2. Jaké jsou uši, jaké nohy?
3. Jaký jest ocas?
4. Jaký jest chrup?
5. Kde žije?
6. Co dělá ve dne, co s večera?
7. Čím se živí?
8. Čím jest užitečný?

Ještěrka obecná.

1. Co jest?
2. Popište ji stručně.
3. Čím je pokryto její tělo?
4. Popište nohy.
5. Jakých barev bývá?
6. Jakou má hubu?
7. Jaký je jazyk?
8. Jaké jsou oči? jaké uši?
9. Jaký je trup?
- jaký ocas?
10. Kde žije?
11. Čím se živí?
12. Kterými vlastnostmi vyniká?

Slunečko sedmitemečné.

1. Co jest?
2. Popište tělo.
3. Čím je pokryt zadek?
4. Kam snáší beruška svá vajíčka?
5. Popište ponravy.
6. Které jsou další proměny?
7. Jak hraje si děti s beruškou?

Švestka.

1. Co jest?
2. Jaké má listy?
3. Kdy a kde vyrážejí květy?
4. Popište květy.
5. Popište plod.
6. Kde se daří?
7. Čím jest užitečna?

Hodiny.

1. Co jsou?
2. Kolikery rozeznáváme?
3. Co přivádí v pohyb hodiny kyvadelné?
4. Nač je kyvadlo?
5. Čím a kde ukazují hodiny čas?

Kanárek (č. 22).

- I. Původní jeho vlast, rod, barva, věk. Kde žije u nás? Jeho podoba.

- II. Jeho vlastnosti; z těch zvláště:

1. hudebnost,
2. zpěvu milovnost;

3. učenlivost, kterým kouskům lze ho naučiti? Kde ho nejvíce cvičívají?

4. přítlustost ke člověku,
5. bojovnost.

Látky na popisy poskytují hojně články zeměpisné, dějepisné a přírodopisné.

7. Příměry.

1. Starý člověk a podzim (č. 13), 2. Arabie a pohoří pyrenejský (č. 128).

Příměr (přirovnání) je vytčení buď toliko znaků shodných dvou (nebo více) předmětů, nebo znaků shodných i rozdílných.

Husa a labuť.

Husa i labuť mají krátké nohy, plovací blanou spojené, náležejí tedy k ptákům plovacím. Labuť jest jako sníh bílá, a i husa bývá obyčejně bílá; jsou však také husy šedé, černavé a strakaté, čehož u labutí není. Krk labutí mnohem jest delší husího a bývá v podobě otázniku (?) prohnut, krk husí jest vzpřímen. Zobák labutí nahoře jest žlutě červený, vespod černý, zobák husí jest všecky žlutě červený. Nohy obou ptáků stojí v zadní polovici těla; husi jsou bledě červené, labuti černé. Kdežto husy spolu jsouce neustále štěbetají, labuf jest vždy ticha a málo kdy ozve se silným svým hlasem, z kteréž příčiny mělo se za to, že by něma byla.

Smrk a jedle.

Smrk i jedle jsou chvojnaté stromy lesní. Oba jsou vzrostu přímého a dorůstají až do padesáti metrů výšky. Větve jedle jsou všecky rovnovážné; u smrku jsou nejdolejší větve dolů sehnuty, nejhořejší taktéž svislé, ostatní rovnovážné. Smrk má káru černo-hnědou, rozsedalou a šupinatou, jedle hladkou, bělošedou. Smrk má jehly čtverhranné a kolem haluzí roztroušené, jedle ploské a ve dvou řadách rozestavené. Šišky smrkové visí, jedlové stojí přímo vzhůru. Šupiny šíšek smrkových zůstávají po vytroušení semen na šíšce, šupiny jedlových šíšek opadávají spolu se semeny. Oba tyto stromy milují horské podnebí a daří se i na dalekém severu. Dříví jedlové i smrkové hodí se za palivo, na stavby i truhlářství; jedlové však jest hustší, a proto mnohdy i na hudební nástroje se ho užívá. Kromě dříví poskytují pryskyřice a kůry na tříslo.

Slunce a měsíc.

Slunce i měsíc jsou nebeská tělesa, jež osvětlují naši zemi; slunce svítí ve dne, měsíc v noci. Slunce vedle světla i potřebným teplem zemi naši zaopatruje, měsíc dává jen nepatrné teplo. Slunce svým vlastním světlem a teplem nás daří, měsíc obé má od slunce vypůjčeno. Slunce vždy celou tvář nám ukazuje, měsíc ji stále mění. Slunce je naši země pánum, měsíc také služebníkem.

Provedte následující příměry:

Osel a kůň.

1. Co jsou?
2. Tělo.
3. Potrava.
4. Užitek.
5. Povaha.

Zajíc a králík.

1. Co jsou?
2. Bydliště.
3. Délka těla a barva.
4. Uši.
5. Užitek.
6. Škoda.

Koroptev a křepelka.

1. Hnízdo.
2. Velikost.
3. Zobák.
4. Nohy.
5. Barva.
6. Vlastnosti.
7. Hlas.
8. Užitek a škoda.

Vlaštovka a jiřička.

1. Co jsou?
2. Barva.
3. Nohy.
4. Ocas.
5. Hnízdo.
6. Stěhování.

Jablotoň a hruška.

1. Co jsou?
2. Šlechtění.
3. Koruna, větve, květy.
4. Plody.
5. Dřevo.

Přirovnejte k sobě *a)* vlaštovičku a vrabce dle č. 23, *b)* dítě v básni „Sirotek“ č. 56 a v básni „Zacelené rány“ č. 114.

8. Články zeměpisné.

1. Nil (č. 5), 2. Pyramidy Gizeské (č. 7), 3. Bazar tripolský (č. 12), 4. Palestýna (č. 20), 5. Syrská poušť (č. 42), 6. Tropická příroda (č. 54), 7. Ceylon (č. 58), 8. Na rozhraní dvou světů (č. 60), 9. Nejstarší zeměvid (č. 61), 10. V Athénách (č. 62), 11. Řím (č. 96), 12. Život na ulicích starého Říma (č. 97), 13. Z Neapole na Vesuv (č. 115), 14. Pochovaná města (č. 117), 15. Athos (č. 121), 16. Kavkaz (č. 123), 17. Tundra (č. 125), 18. Samojedi (č. 126), 19. Kousek českého ráje (č. 93).

Palestýna (č. 20).

- Úvod. a) Různá jména Palestýny a jejich význam. b) Hranice. c) Velikost. d) Rozdělení jindy a nyní.
1. Nynější obyvatelstvo: a) beduini, b) židé, c) křesťané.
 2. Počet obyvatelstva: a) nyní, b) dříve.
 3. Krajina: a) útvar půdy, b) řeka Jordán s poříčím, c) Mrtvé moře a okolí, západní roviny, horské krajiny.
 4. Úrodnost: a) bujná příroda jarní, b) plodiny, c) zhoubná zima pozdní.
 5. Počasí: a) hrozné měsíce letní, b) strašné bouře a lijáky.
- Vypravujte plynne a zevrubně staf „o počasi palestýnském.“

Ceylon a jeho obyvatelé (č. 58).

- I. Ostrov: 1. Jeho vznik, 2. jeho velikost, 3. jeho rostlinstvo, 4. jeho zvířectvo.
- II. Jeho obyvatelstvo: 1. Singhalesové, 2. Arabové, 3. Malabaři, 4. Evropané.
- III. Stručné dějiny kolonisace ostrova a budoucnost domorodcův.

9. Články dějepisné.

1. Obyčeje Peršanů (č. 29), 2. Mládí Kyrovo (č. 30), 3. Věštírna delfská (č. 64), 4. Herodot (životopis, č. 85), 5. Vyňkování řeckých hochů (č. 86), 6. Sokrates (č. 87), 7. Hry olympijské (č. 89), 8. Junius Brutus soudí syny své (č. 103), 9. L. Quinctius Cincinnátus (č. 111), 10. Etruskové (č. 113), 11. Kterými vlastnostmi založili Řimané vládu světovou (č. 118).

Herodot (č. 85).

(Životopis.)

Úvod. Herodot „otcem dějeprávy.“

- I. Jeho mládí a touha po vzdělání.
- II. Cesty Herodotovy. Cestování prostředkem vzdělavacím:
 1. Cesta do Babylona a do Sus. Návštěva krajanů řeckých v Persii vězněných. Přechod do Foenicie.
 2. Cesta do Egypta: a) labyrint, b) jezero Moirisovo, c) pyramidy.
 3. Cesta do krajin Černomořských: První zprávy v dějinách o Slovanech.

- III. Návrat do rodiště. Různice v rodném městě.
- IV. Cesta do Řecka. Herodotova sláva v Řecku.
Závěr. Odchod do Thurii v Italii a smrt.
 - 1. Z kterých částí skládá se životopis?
 - 2. Jaký účel má cestování? Čeho jest nám vzorem Herodot? Vypravujte dle hesel stručně a plynne jeho životopis.

Hry olympijské (č. 89).

- Úvod: Popis roviny olympijské.
- Přechod: Jak uctívali Řekové své bohy?
- Ličení her olympijských.
- I. Kdy se počaly a jak se vyvíjely? a) Účel her náboženský a národní; b) doba slavnosti.
- II. Zápasy a závody: a) běh ve stadii, b) dvojběh a běh dlouhý, c) běh ve zbroji, d) paterý zápas, e) dostihy vozné.
- III. Zápasy 1. pythijské, 2. istmické, 3. nemejské.
Závěr: 1. Trvání her olympijských; 2. osudy Olympie.
 - 1. Z jakých tedy částí skládá se každý popis slavnosti národních nebo náboženských?
 - 2. Jaký mají význam hry olympijské u Řeků?
 - 3. Proč byl jím počátek her těchto základem jejich letopočtu?
 - 4. Jak se dle olympiad počítá a jak se olympiady převádějí na letopočet náš?
 - 5. Význam tělocviku u Řeků.

10. Články přírodopisné.

- 1. Polní hospodáři (č. 16), 2. Stěhovavé ptactvo (č. 14),
3. Čermáček (č. 18), 4. Kanárek (č. 22), 5. Krokodili (č. 55),
6. Hrobařci (č. 71), 7. Mouchy (č. 73), 8. Lumci (č. 83), 9. Žížaly (č. 84), 10. Pěstování rýže v Žaponsku (č. 100), 11. Palmy (č. 109),
12. Rozličné houby (č. 130), 13. Led (č. 34).

Polní hospodáři (č. 16).

Úvod. Zástavkou na procházce u díry syslí.

- 1. Syslové snídající.
- 2. Potrava syslí: a) křehké rostlinky z jara; b) později jahody, jetel, klášky jitrocelové, ptačí vejce.

3. Sysel v zimě: *a)* zimu sysel přespává; *b)* zásoby zrna pro časné jaro.

4. Rodina syslí na poli: *a)* Jak si počínají při jídle a po něm? *b)* Kožíšek syslí; svou barvou chrání ho od nepřítele. *c)* Ostražitost matčina; péče její o syslata. *d)* Přítulnost syslat k matece.

5. Domácnost syslova: *a)* kde? *b)* její vhodné zařízení; *c)* komora obilní.

6. Spánek syslů v zimě.

7. První práce syslové s jara.

8. Syslata: *a)* v přírodě; *b)* v kleci.

Závěr: *a)* vlast syslova; *b)* škoda a užitek; *c)* jeho nepřátelé.

Dle těchto hesel podejte: *a)* stručný obsah odstavcův; *b)* obsah celku.

Stěhovavé ptactvo (č. 14).

1. Podzim se bliží; stěhovaví ptaci chystají se na odlet. Kteří a jak?

2. Náhrada za ptactvo odletlé.

3. Příčiny odletu *a)* nastávající nedostatek potravy, *b)* ne-pohoda zimní.

4. Kdy se děje hlavní odlet?

5. Kam a kudy ptaci letí?

6. Jak vzniklo stěhování ptactva?

7. Jak žije ptactvo v cizině?

8. Co je nutí k návratu?

9. Jak se vracejí?

Rozličné houby (č. 130).

Úvod. Vycházka do lesa: *a)* rozmanitý útvar hub; *b)* pestrá jejich barvitost.

- I. 1. Co jsou houby a jak se rozdělují?
2. Jejich rozšířenost a podoba;
3. vývoj hub a naleziště.

- II. 1. Houby jedlé;
2. jedovaté;
3. podezřelé;
4. lék od jedu houbového.

III. Houby eizopasné čili parazitické: 1. rezy; 2. sněti; 3. plísně, báječná jejich schopnost rozmnožovací.

IV. Bakterie: *a)* jejich vývoj; *b)* podoba; *c)* množení; *d)* bakterie příčinou nakažlivých nemocí.

Závěr: Důležitost hub vůbec v přírodě.

1. Podejte stručný obsah celého článku. 2. Z kterých částí skládá se ličení přírodnopisné? 3. Vyberte ze článku staf o houbach jedlých a popište je úvodem počínající.

II. Část veršovaná (poésie).

1. Básně výpravné.

1. Krásné dědictví (č. 11), 2. Původ skřivánka (č. 19),
3. Štika (č. 26), 4. Zakletá dcera (č. 28), 5. Adam a Eva (č. 33),
6. Mateří douška (č. 37), 7. Mladý drotar (č. 41), 8. Mene — tekel — fares (č. 43), 9. Dědeček a babička (č. 46), 10. Ve starém hradě (č. 53), 11. Sirotek (č. 56), 12. Tři dcery (č. 59), 13. Kodrus (č. 63), 14. Smrt (č. 67), 15. Rada zvířat (č. 75), 16. Osel a tele (č. 77), 17. Curtius (č. 99), 18. Meč a pluh (č. 101), 19. Zacelené rány (č. 114), 20. Vrchové (č. 116), 21. Holubice a straka (č. 119).

Básně výpravné (*epické*) vypravují události, děje, příběhy skutečné nebo smyšlené, vůbec to, co se stalo.

Mezi básněmi výpravnými máme: pověsti, legendy, povídky, bájky. Určete, do které třídy které z nich náležejí.

Mene — tekel — fares (č. 43).

1. Hlučné hody babylonského krále Baltazaru (sl. 1—2).
2. Jeho oslava od pochlebujících dvořanů (sl. 3).
3. Rouhavá zpupnost králova slovem i skutkem (sl. 4—6).
4. Tajemná ruka píše tajemná slova (sl. 7—9).
5. Výklad těch slov podaný Danielém prorokem (sl. 10 — 11).
6. Sphněné proroctví Danielovo (sl. 11).

Král Kodrus (č. 63).

1. Úvaha, která přiměla krále Kodra vypraviti poselstvo k věštírně do Delf (sl. 1—4).
2. Věštba delfská (sl. 5—6).

3. Předsevzetí Kodrovo vyplnit tuto věšbu (sl. 7).
4. Vykonání toho předsevzetí (sl. 8—10).
5. Obrat nastalý tím ve vojště dorském (sl. 11).
6. Uctění památky hradištného krále (sl. 12).

2. Básně lyrické.

1. Krása (č. 1), 2. Práce (č. 3), 3. Podobenství (č. 4),
4. Píseň Mojžíšova (č. 8), 5. Pocestný (č. 15), 6. Ptáci (č. 17),
7. V zajetí babylonském (č. 21), 8. Vrabčík (č. 23), 9. Naši konopce (č. 24), 10. Zima (č. 31), 11. Novému roku (č. 35),
12. Kdo ještě máš svou matičku (č. 39), 13. Radost a žalost (č. 48), 14. Štěstí (č. 50), 15. Rozmanitost jazyků (č. 65), 16. Píseň (č. 70), 17. Motýli (č. 72), 18. Má otčina (č. 88), 19. Vlastní práce (č. 90), 20. Vojínovo loučení (č. 94), 21. Jaro (č. 104),
22. Máj (č. 106), 23. Šarády (č. 108), 24. Topole (č. 110),
25. Polní kvítí (č. 112), 26. Noc. (č. 124), 27. V háji (č. 127),
28. Oblaka (č. 129).

Básně lyrické zobrazují city a nálady myslí a vyjadřují ušlechtilé myšlenky a moudré rady.

Jméno lyrický odvozeno jest od řeckého slova lyra (loutna), na kterouž Řekové své písně doprovázeli.

Výklad lyrických básni č. 3. a 39.

Práce (č. 3).

1. Vyjděme si v létě do Boží přírody; všude vidíme život, ruch, činnost, t. j. práci. Zvěř, ptactvo, i ten drobný hmyz, vše se shání za svým živobytím, vše se stará o své potomstvo, vše pracuje. Voda stojatá hnije, vzdruh by se zkazil, kdyby se čas od času nerozpravidil větrem, tělesa nebeská pohybují se drahami sobě vyměřenými; i tento pohyb jest práce. Práce je tedy zákonem všemumíru daným. Ku práci i člověk jest zrozen. „Kdo k tahu, pták k letu a člověk ku práci,“ praví naše přísloví.

2. Skutečnou však a pravou prací jest jenom práce lidská. Co všecko způsobila práce lidská na zemi! Jak změnila se země prací lidskou! Jak liší se na př. naše Evropa od té, o které nám podávají zprávy spisovatelé řečtí a římskí! Kde se dříve prostíraly široširé lesy a rozsáhlé močály, tam krajina nyní úrodná poseta

jest úhlednými vískaři a velkými městy se skvostnými paláci a velebnými chrámy, a tak mění se i za naší doby lidskou prací mnohé krajiny americké, asijské i afričské.

A čím by byl život lidský bez práce? Pouhou, prázdnou řadou let! Mnohý člověk za krátký věk svého života více vykonal pro svou vlast a pro lidstvo vůbec, nežli sto jiných, kteří velmi dlouho žili. „Přičinlivému dvojí život,“ praví naše přisloví, ba nejenom dvojí, nýbrž tolikerý, o kolik více kdo vykonal než jiný. Proto i Boh jenom dle práce námi vykonané cení život, jež nám daroval.

3. Mezi prací zvířecí a prací lidskou jest důležitý rozdíl ten, že zvíře musí dělati, k čemu je stvořeno; k tomu je pohání vrozený mu pud, člověk má pracovati. Aby člověk konal práci sobě i jiným užitečnou, k tomu potřebuje osvíceného rozumu a dobré vůle; neboť jen užitečná práce obohacuje ducha vědomostmi, jako úrodné léto sad zdobí ovocem, i šlechtí a blaží srdeč, jež má být „chrámem ducha svatého.“ K tomu pak potřebí přispění Božího. „Číňme od Boha počátek, a bude dobrý pořádek.“ „Ora et labora“ (modli se a pracuj)!

Osnova.

1. Práce je zákonem všemu světu daným.
2. Blahodárné účinky práce lidské.
3. Potřeba pomoci Boží.

Kdo ještě máš svou matičku (č. 39).

1. Žije-li ti ještě matička, buď Bohu za to vděčen; neboť je to zvláštní milost Boží, jíž se nedostavá každému. Kolik dětí matičky své ani nepoznalo, jak mnohým umřela v mladých jejich letech, kdy jim nejvíce bylo třeba její něžné lásky a starostlivé péče!

2. Žije-li ti ještě matička, miluj ji nade všecko a splácej její neunavnou starost o tebe laskavou péčí o ni. To ti lze činiti již nyní. Není zajisté starostlivému srdeci mateřskému větší radosti nad blahé vědomí, že zdárne dítě její prospívá nejen věkem, nýbrž i moudrostí před Bohem i před lidmi. A zachová-li ti Boh milou matičku do starých let, pak odměň se skutkem za její lásku, pečuj o ni láskou synovskou, aby kdysi klidně a v pokoji zmříti mohla.

3. Považ jenom, co se tvá matička o tebe nastarala! Celý den říkajíc oči s tebe nespouštěla, každé tvé přání svým srdečem mateřským vycitila, když jsi ho ještě nijak neučinil projeviti, večer tě uspávala modlitbou a ráno probouzela polibením.

4. A což teprve, když jsi byl nemocen! Ani se nehnula od tvého lože, a když i lékař už ti netušil, o tvém uzdravení pochyboval, dobrá matička nepřestávala doufat, modlila se o tebe k Bohu, a Bůh vyslyšel její vroucí modlitbu a zachoval jí tebe.

5. Však nejen o tvé tělesné blaho pečovala tvoje dobrá matička, nýbrž více ještě o tvůj život duševní. Ona tě naučila mluviti svou sladkou řečí mateřskou, a ton sladkou řečí mateřskou učila tě modlit se k Bohu.

6. Dobrá matička byla tvou první učitelkou. Ona tě vedla od malíčka k dobrému, a kráčíš-li posud cestou etnosti, své mateře budeš za to povděčen!

Tato láska veliká, tato ryzí, jediná láska mateřská, je toho věru hodna, abys ji opětoval neobmezenou láskou synovskou.

Mocného toho svazku, který pojí zdárné dítě s dobrou matičkou, nesmí ani smrt přerušiti. Dle přirozeného řádu matka umírá dřívě dítěte.

7. 8. Avšak i po její smrti zdárné dítě svou lásku milované mateře osvědčuje. Navštěvujeť její hrob, zdobí jej kvítím a vzpomíná své dobré matičky vroucí modlitbou. Vždyť „hrob matčin hrobem svatým jest.“

Osnova.

I. Napomenutí, aby chom lásku mateřskou spláceli láskou synovskou (sloha 1.).

II. Odkvědnění toho napomenutí (sl. 2—6.).

1. Matka pečovala o naše blaho tělesné (sl. 3—4.).
2. Matka pečovala o naše blaho duševní (sl. 5—6.).

III. I po smrti matčině máme ji ještě svou lásku prokazovati:

1. zdobíce její hrob (sl. 7.).
2. často jej navštěvujíce (sl. 8.).

III. Přísloví a pořekadla.

1. O pracovitosti (č. 2.), 2. O domově a vlasti (č. 91.),
3. Pravidla opatrnosti (č. 122.).

Všimněte si, jak důležitý obsah myšlenkový zavírá v sobě krátká věta: „Co před světem zde ukryto, bude někdy všem očito.“ Vševedoucnost Boží, soudný den, pokuta, jež na věčnosti jistě postihne zločince, který na tomto světě unikl spravedlnosti lidské, staví se nám tu stručně a jadrně na oči. O každém takovém přísloví můžeme mnoho uvažovati a rozjímati. Přísloví vznikla v lidu, který bysťe pozoroval život a jednání lidské a svůj úsudek o něm takovými stručnými větami pronášel, jež pak se šířily od pokolení na pokolení.

Přísloví jsou krátké věty, vyjadřující stručně a bystře smýšlení a mínění lidu o nejrozmátnějších vztazích života lidského.

Věta: „Ani slámy křížem nepřeloží“ jest pouhé rěči obrazné za obyčejné: „Jest velký lenoch, nic nechce dělati“ a p. Takové obrazné rěči nazýváme pořekadlem, na př. To je voda na jeho mlýn. Dostal se z deště pod okap. Dělá z komára vola. Teče mu na pec.

Pořekadlo jest obrazné rěči bez zvláštního obsahu myšlenkového.

Základní pojmy české metriky.

Slabiky, z nichž se slova skládají, jsou buď přizvučné nebo nepřizvučné. V řeči obyčejné slova jdou za sebou bez určitého střídání slabik přizvučných a nepřizvučných. Ale slova v řeči možno upravit také tak, že ve střídání slabik přizvučných a nepřizvučných se jeví určitá pravidelnost.

Pravidelným střídáním slabik přizvučných a nepřizvučných vzniká v řeči *rhythmus* (slovo řecké = tok, pohyb; t. j. pravidelný tok, pohyb).

Řeč básnická řídí se z pravidla rythmem.

Řeči rythmický upravené říká se též řeč *vázání* (t. vázaná pravidly rythmu).

Řeč obyčejná (proti řeči básnické) nazývá se řeči *nevázanou* nebo *prostomluvou* (proson).

Mocnější nebo vyšší hlas, jímž slabika některá vyniká nad ostatní, jmenuje se *přízvuk* (akeent).

Přízvuk rozeznáváme *slovný* a *větný*. Přízvuk slovný jest ten, kterým jistá slabika ve slově nad ostatní vyniká, jako n. př. první slabiky ve slovech: *lēkař*, *lēčiti*, *uzdrayovati*. Přízvuk větný jest ten, kterým přízvučná slabika jistého slova ve větě vyniká nad přízvučné slabiky slov ostatních, na př.: *Lékář lēčí*, *Bál uzdravuje*.

Přízvuk slovný jest dvojí: *hlavní* a *vedlejší*. Každé slovo o dvou nebo více slabikách má v našem jazyce přízvuk na slabice *první*.

Vedlejší přízvuk bývá ve slovech několikaslabičných na slabice *třetí* a *páté*, vůbec na slabice počtem *liché*, na př. *povezu*, *nepovezni*, *povezeme*, *nepovezeme*.

Předložka jednoslabičná splývá se svým pádem ve slovo jedno a má přízvuk jakožto první slabika tohoto celku: *na*-horu, *do*-domu, *za*-lesem, *do*-zhořeného domu, *na*-vysokou horu, *za*-zeleným lesem.

Jenom předložky *dle*, *kol*, *skrz*, *krom* nemívají přízvuku: dle - všechno, kol - města, skrz - les, krom - toho. Předložky dvojslabičné mají přízvuk obyčejný: *proti* - tomu, *nade* - všecko.

Bez přízvuku jsou: a) zájmena příklonná, t. j. taková, která se ke slovům předešlazejícím připojují a s nimi mají společný přízvuk: *ho*, *mu* (proti přízvučnému jeho, jemu), *mí*, *tí*, *si* (proti mně, tobě, sobě), *mě*, *tě*, *se* (proti mne, tebe, sebe), b) některé jednoslabičné spojky, na př. *a*, *i*, *zdu*, *že*, *-li*.

Ostatní slova jednoslabičná mají sice přízvuk, ale mohou se pokládat také za bezpřízvučná, není-li na nich přízvuk větný. Tak na př. můžete se dle smyslu vyslovit: Tys *krále* zradil, jindy: *tys* krále zradil.

Skupenina slabik, spojených v celek jedním přízvukem, slove *stopa*.

Přízvukem dělí se každá stopa na dvě části: na část přízvučnou neboli těžkou — (*klad*, *thesis*) a část nepřízvučnou neboli lehkou (*dvih*, *arsis*).

Dle pořádku kladu a dvihu mají stopy tyto názvy:

1. trochej: *volám, libý, koní* (~)
2. iambus: *co chceš, a šel, tu stůj* (~)
3. daktyl: *veliký, ledová, budova* (~ ~).

Samostatný celek rhythmický, zakončený plným slovem a napsaný na jednu řádku, nazývá se *verš*. Verš dostává jméno dle počtu a rázu stop, které obsahuje; mluví se o čtyřstopém trocheji, pětistopém iambu atd. Daktyly střídají se obyčejně s trocheji, na příklad:

— — — —
Zákon | práce | dán je | světu, | čtyřstopý trochej úplný,
— — — —
všude | život, | činnost, | ruch | čtyřstopý trochej neúplný.

— — — — —
Ne ka | ždému | zde na | zemi | čtyřstopý iambus úplný,
— — — — —
je dlou | ho ta | to ra | dost přá | na | pětistopý iambus neúplný.

— — — — —
Zhasiná | slunce, | nebe se | kali, | čtyřstopý verš daktylicko-
trochejský úplný,
— — — — —
uvadá | žárem | palouk i | strom | čtyřstopý verš daktylicko-
trochejský neúplný.

S rhythmem spojuji se obyčejně zvláštní příkrasy verše; jsou to:

1. *alliterace* — zvuková shoda souhlásek ve verši:

Vlní vítr vodu Vltavini;

2. *assonance* — zvuková shoda samohlásek ve verši:

Nad kostelem velké zvony do okoli zvoní.

3. *rým* — zvuková shoda souhlásek i samohlásek, tedy celých slabik na konci veršů.

Dle objemu stejnozvuku rozehnává se rým:

1. jednoslabičný (lichý), když je shoda mezi jednou a jednou slabikou:

Zákon práce dán je světu,
všude život, činnost, *ruch*.
Synu, jako ptáka k letu,
ků práci tě stvořil *Bůh*.

2. dvouslabičný (sudý), když dvě a dvě slabiky jsou rovnozvuké:

Kdo ještě máš svou matičku,
bud' vděčen a chval za to *Pána*;
ne každému zde na zemi
je dlouho tato radost *příma*.

3. tříslabičný, když tři a tři slabiky jsou rovnozvuké:

Sem, sem, ptáčkové,
lesní žáčkové,
sem všici litají
Stvořitele vitají.

Dle místa slov se rýmujících jest rým:

1. sdružený, když se rýmuji dva verše hned za sebou jdoucí (vzorec: a a, b b, c c atd.).

To slunečko zlatovlasé
po obloze mráčky *pase*.
Mráčky barvy všeliké:
bilé, šedé, zlatoperé.

2. Střídavý, když verš první se rýmuje s třetím, druhý se čtvrtým (vzorec: a b a b):

Zákon práce dán je *světu*,
všude život, činnost, *ruch*.
Synu, jako ptáka *k letu*,
ků práci tě stvořil *Bůh*.

3. přerývaný, když toliko verš druhý se čtvrtým se rýmuje, první a třetí pak zůstávají bez rýmu (vzorec: a b c b):

Hvězdy vyjdou a zas zajdou,
slunce vzchází a se *sklání*;
a tak, synu, jest v tom světě
ustavičné pohybání.

4. obkročný, když obstupuje jiné dva verše rýmované (obrazec: a b b a):

Má své krásy jaro, léto, jeseň, *zima*,
nebe má je v jasně noci ohvězděné,
má je chmura, kdy se v ní duha klene,
když z ní blesky mihotají před *očima*.

Báseň celá skládá se buď ze *sloh* (strof), t. j. verše řadí se v určité skupeniny, které se opakují, na př. č. 1., 3., 4., 37., 39. atd.

nebo z *odstavečů*, t. j. tu větších, tu menších oddílů, na př. č. 8., 23., 26., 33. a j.

Básně na memorování.

1. Pocestný (č. 15). — 2. Původ skřívánka (č. 19). —
3. Zakletá deera (č. 28). — 4. Kdo ještě máš svou matičku (č. 39). — 5. Sirotek (č. 56). — 6. Kodrus (č. 63). — 7. Rozmanitost jazyků (č. 65). — 8. Smrt (č. 67). — 9. Má otčina (č. 88). — 10. Zacelené rány (č. 114).
-